

Les Bibliothèques Virtuelles Humanistes

Extrait de la convention établie avec les établissements partenaires :

- ces établissements autorisent la numérisation des ouvrages dont ils sont dépositaires (fonds d'Etat ou autres) sous réserve du respect des conditions de conservation et de manipulation des documents anciens ou fragiles. Ils en conservent la propriété et le copyright, et les images résultant de la numérisation seront dûment référencées.
- le travail effectué par les laboratoires étant considéré comme une « œuvre » (numérisation, traitement des images, description des ouvrages, constitution de la base de données, gestion technique et administrative du serveur), il relève aussi du droit de la propriété intellectuelle et toute utilisation ou reproduction est soumise à autorisation.
- toute utilisation commerciale restera soumise à autorisation particulière demandée par l'éditeur aux établissements détenteurs des droits (que ce soit pour un ouvrage édité sur papier ou une autre base de données).
- les bases de données sont déposées auprès des services juridiques compétents.

Copyright - © Bibliothèques Virtuelles Humanistes

Ilz (20
cancel

Invito Ganicin - venies

Aristotelis rhe-

TORICORVM AD THEODE-
CTEN, GEORGIO TRAPEZVNTIO
interprete, libri III.

EIVSDEM RHETORICES AD
Alexandrum, à Francisco Philelpho in latinū
versæ liber I.

Nunc recens ad græcam veritatem recogniti.

PARISIIS
Apud Simonem Colinæum.

1540

Quo^{da}e euiaem rhetorica & dialectica sint, quodq;
e qui ante ipsum de rhetorica scripserunt, non
recte tractarunt, & de utilitate eius.

Cap. I.

Quid sit rhetorica, quod eius subiectum, quomodo
se ad dialecticam habeat, & ex quibus tribus
principalibus oratio conficiatur.

Cap. II.

De tribus generibus causarum, & finibus ipsorum.

Cap. III.

De quibus deliberatio esse soleat. Cap. IIII.

De felicitate ac fine deliberantium.

Cap. V.

De bono ac utili. Cap. VI.

De maiore ac minore. Cap. VII.

De numero ciuitatum in specie & in numero eattu.

Cap. VIII.

De honesto ac laudabili quod ad demonstratiuum
genus pertinent. Cap. IX.

De accusatione & defensione. Cap. X.

De iucundis. Cap. XI.

Quomodo se habentes & quibus iniuriantur.

Cap. XII.

De iniuria iureque factis. Cap. XIII.

De maiore ac minore iniuria. Cap. XIV.

De inartificiali fide. Cap. XV.

S E C U N D I L I B R I . C A P I T A .

Quod auditores afficiendi sunt. Cap. I.

De ira. Cap. II.

De mansuetudine. Cap. III.

De amore & amicitia, & de eorum contrarijs.

Cap. IIII.

De timore, & eius contrario.	Cap. v.
De verecundia.	Cap. vi.
De gratia.	Cap. vii.
De commiseratione.	Cap. viii.
De indignatione,	Cap. ix.
De inuidia.	Cap. x.
De æmulatione.	Cap. xi.
De habitibus & affectibus iuuenui.	Cap. xii.
De affectibus & habitibus seniui.	Cap. xiii.
De moribus ætatis mediæ.	Cap. xiv.
De moribus nobilium.	Cap. xv.
De moribus diuitum.	Cap. xvi.
De moribus potentum.	Cap. xvii.
Quod sunt quædam in omnibus generibus com- munia.	Cap. xviii.
De possibili & impossibili.	Cap. xix.
De exemplo.	Cap. xx.
De entyhemematibus.	Cap. xxii.
De locis entyhemematum.	Cap. xxiii.
De apparentium entyhemematum locis.	
	Cap. xxiii.
Desolutionibus.	Cap. xxiiii.
De amplificatione & attenuatione.	Cap. xxv.

L I B R I I I I C A P I T A.

De partibus Rheticæ	Cap. i.
De elocutione	Cap. ii.
De frigidis	Cap. iii.
De imagine	Cap. iv.
De latinitate	Cap. v.
De amplitudine elocutionis	Cap. vi.
De decore in elocutione	Cap. vii. a.ij.

De numero	Cap. VIII.
Dependente oratione	Cap. IX.
De vrbatis	Cap. X.
<i>Quid sit ante oculos ponere</i>	Cap. XI.
De diuersis dicendi generibus	Cap. XII.
De partibus orationis	Cap. XIII.
De exordio	Cap. XIV.
Loci ad dissoluendā calumniā	Cap. XV.
De narratione	Cap. XVI.
De confirmatione	Cap. XVII.
De occasione interrogandi	Cap. XVIII.
De peroratione	Cap. XIX.

GEORGII TRAPEZVNTII

ad Papæ Thesaurarium prologus in tres

Rheticorum Aristotelis libros ad

Theodecten, à se tralatos.

Ibros Rheticorum Aristote-
lis quos è græca lingua in lati-
nam nuper traduxi, tuo potissi-
mū nomini dedicaui. Est enim
liber ceteris ferè Aristotelis libris omni-
bus longe vtilior, ijs præsertim qui multo-
rum magnorūque negotiorum onera sub-
eunt: adeo vt facile animum inducere le-
ctor possit, aut multa se de rebus humanis
hinc didicisse: aut quæ prius experiēdo di-
dicerat, cuncta hinc recognouisse. Mirum
enim est sic ipsum omnia de moribus ho-
minum per diuersas etates atque fortunas
prudēter inuenisse, distincte explicasse, or-
nate conscripsisse, vt nihil ab eo prætermis-
sum esse videatur: nec secreta nature solū,
vt summus omnium philosophus, sed abdi-
tas quoque hominum mentes, motusq; re-
conditos non iniuria percepisse putetur.
quod ita esse tu ipse legendo iudicabis, nā
ad alias laudes virtutis humanitatisq; tuę
hæc etiam accedit, q; inter tot occupatio-
nes, laboreſq; tuos, legendi quoq; ratio tibi
habeatur. Vnde fit, vt qui docti sūt, aut esse
vidētur: eos omnes cōpleteſtaris ac foueas.

a.ijj.

Sed de laudibus tuis dabitur tēpus aliās.
Hunc vero librum nomini tuo traduxi:
quoniam quum tuorum in me beneficio
rum magnitudinem considero:plus me
tibi debere iñuenio,quām possim aut fa
cultate,aut ingenio,aut dicēdi copia de
bitam gratiam referre:quippe qui & ma
gna mihi cōculisti,& nulla re alia quām
insita tibi humaniitate commotus contu
listi.Qware non esse à me alienum puta
ui,si volo is esse quē tu me esse voluisti:&
si referre nullo pacto possum,aliquid ta
men efficere quo grātum animū meū
ostenderem . Suscipias ergo Reuerende
mi pater traductionis meæ munusculū,
& tibi recipienti pulcherrimum,& mihi
offerenti ornatissimum,

Quod de eisdē sint rhetorica & dialectica: quod-
que qui ante ipsum de rhetorica scripserunt,
non recte tractauerunt: & de utilitate eius.

Caput I.

Hētorica dialecticē equis
pollet, nam de ijs vtraque
est, quæ omniū quodam-
modo communia, & nul-
lius determinatæ scien-
tiæ esse cognoscuntur.

Quapropter omnes etiā
vtriusque aliquo modo

participes sunt. Quippe omnes aliquousque tum
quærere ac reddere rationem, tum defendere &
accusare conantur. Verum multi hæc temere,
nonnulli exercitatione ac habitu factitant. Quæ
quoniam vtroque fieri modo possunt, patet quod
possunt & in certam rationem ac viam redigi, cū
eius causam inspicere possimus, quo tam qui ex-
ercitatione, tam qui casu dicunt, quod volunt a-
dipiscuntur, id vero artis esse officium omnes
recte concedent. Quicunque igitur eloquentiæ
artes ad præsens usque composuerunt: paruam
ipsius particulam adinuenerūt. Nam cum fidem
facere, artificiosum tantummodo sit, cætera ve-
ro accedant: ij de enthymemaribus quæ persua-
sionis sunt nerui, nihil dicunt: de ijs autem quæ
præter rem sunt, plurima pertractant. Indi-
gnatio enim, misericordia, ira, cæterique animi
affectus, non de ipsa re sunt, sed commouendi iu-
dicis causa. Quare si quemadmodum in nonnu-
lis ciuitatibus fieri solet, maximèque in ijs quæ

a.iiiij.

bonis legibus gubernantur, sic in omnibus quoq; iudicijs esset: nihil profecto haberent quod dice-rent. Nam omnes oportere legibus esse ita con-stitutum arbitrantur, partim etiam vtuntur , ac prohibent præter rem quicquam dicere, vt Ario-pagitæ, recte id ita putantes. Non enim oportet in iram aut inuidiam aut misericordiam impelle-do, à recto iudicem flectere: ne similes ei simus, qui eam qua vñsurus sit regulam prius inflectit. Ad hæc quoq; perspicuum est, nihil ad litigantē pertinere, nisi vt ostendat, res sit, nec ne , & factū ne sit, an non. Si vero magnū aut paruum , iustū aut iniustum , quæ legislator non determinauit, ea non à litigatibus accipere, sed per seipsum iu-dicem scire oportet . Maxime igitur conuenit vt quæ recte positæ sunt leges, cuncta ipsæ explicet quæ explicari queant , & q̄minima iudicibus re-linquant. Primum, quia vñ aut paucos pruden-tes qui leges ferre aut iudicare possint, facilius est inuenire quām multos. Deinde quoniā longi tē-poris consideratione leges feruntur , iudicia bre-uissime conficiuntur, difficile est vt bene à iudici-bus iustum & conducibile distribuatur. Illud au-tem omnium maximum est, quod legislatoris ius-dicium, non de singulis, nec de præsentibus , sed de vniuersalibus & de futuris est : Senator vero & Iudex de præsentibus iam determinatisq; iudi-cant. Vnde fit vt cū & ament, & oderint, sua quo-que vtilitas connexa sit, non satis queant verita-tem perspicere: sed propria vel voluptas, vel dos-ter, iudicia sua obumbret. Quare minimam cæt-e-rarum rerum potestatem iudici tribuendam dici-

mus: factum vero esse, aut non factum, & fore
 aut non fore, esse quoq^z, vel non esse: hæc omnia,
 cum non possit lator legis prouidere, iudicibus
 relinquenda necessario sunt. Quæ quoniam sic
 se habent: patet cū de exordio, narratione, cæte-
 risque particulis quid habere debeant præcipi-
 unt, aliena remotāq^z ipsos præcipere. Nihil enim
 aliud ij agunt, nisi vt iudicem quomodo cunque
 affiant: de artificio autem persuasione ni-
 hil afferunt: quod est vt ostendant vnde quispi-
 am enthymematicus fieri possit. Iccirco etiam
 cum eadem sit via & ratio deliberationis & iu-
 dicij: cūmque melior, ac ciuitatibus vtilior deli-
 beratiua præceptio sit, quām iudicialis: de illa ni-
 hil, de hac plurima tradere conatur. Minus enim
 in deliberationibus conductit præter rem dicere,
 minūsque malitiæ deliberatio habet, q̄ iurisdi-
 ctio: cum sit communis. hic enim de singulis que
 vidit iudicaturus est. Itaque nihil aliud demon-
 strare oportet, nisi quod sic se habeat, vt is qui
 consulit affirmat. In iudicialibus autem id non
 satissicit. Nam cū de alienis rebus iudicium sit,
 vtilis est auditorum præparatio: qui rem suam
 considerantes, ac ad gratiam audientes, largiun-
 tur litigantibus operam, non iudicant. Quapro-
 pter multis quoque in locis (vt iam diximus) ne
 præter rem quicquam dicatur, cautum est legi-
 bus, ibique id ipsi iudices exacte obseruant. Ve-
 rum quoniam perspicuum est artificiosam viam
 & rationem in persuadendo consistere, persuasio
 nēmq^z quandam esse demonstrationem (tunc es-
 nim vehementer credimus, cum demonstratum

Per frr. demonstratum

esse putauerimus) enthymema quoque rhetori-
 cam esse demonstrationem: quod(ut simpliciter
 dicam)præcipuum est in persuasione: idque esse
 syllogismum quandam : & de quolibet syllogis-
 smo dialecticam vel vniuersam vel partem eius
 quandam considerare: patet eum qui ex quibus
 & quomodo syllogismus fiat, optime possit per-
 spicere, maxime enthymematicum esse: insuper
 qui hoc etiam teneat , quibus de rebus enthy-
 memata sint,quidque à logico syllogismo diffe-
 rent. Eiusdem enim virtutis est & veri & verisim-
 ilis consideratio. Atq; etiam homines satis ad
 veritatem nati sunt, & ut plurimum veritatem
 consequuntur. Quamobrem qui probabilia faci-
 le coniectura cōsequitur:is & ad veritatem simili-
 liter se habet. Perspicuum igitur est quæ præter
 rem sunt artes, ab alijs quoq; traditas esse, quām
 que ob rem ad iudiciales magis præceptiones
 declinarūt. Utulis autē rhetorica est, tum quoniā
 vera & iusta meliora secundum naturam sunt, q
 cōtraria, ita ut nisi decēter iudicia fiāt, necessē sit
 in eis vinci, quod vituperatione dignum est: tum
 quia ne si certissimā quidem habeamus scientiā,
 facile est nōnullis per eam persuadere. impossibi-
 le nanque id est. cū enim disciplinæ ratio ad sciē-
 tiā sit ita necessaria(ut etiā in Topicis diceba-
 mus cū de colloquutione cū multis diceremus)
 fides & oratio ex communibus facienda est. Præ-
 terea oportet ut, sicut & in syllogismis, persuade
 re contraria possimus, non ut vtraque faciamus
 (nam mala faciūda non sunt) sed ne nos lateāt
 quomodo se habeāt, & ut cū alij nō iuste utātur

oratione, soluere possimus. Aliarum igitur artium nulla de contrarijs ratiocinatur, sed dialectica & rhetorica id solae faciunt. Nam utraque similiter de contrarijs est, quamvis non similiter subjectae res se habent, sed semper vera præstantioraque secundum naturam, melius syllogismo colliguntur, aut (ut simpliciter dicam) credibiliora sunt. Ad haec absurdum est, si non posse corpore sibi præsidio esse, turpe sit, oratione vero non sit, quod hominibus magis est proprium, q[uod] v[er]o usus corporis. Sed quod magna inferat incommoda qui vi hac orationis iniuste vtitur, id certe omnium bonorum, præterquam virtutis, & maxime præstantissimorum, ut virium, sanitatis, diuitiarum, imperij, communis est. Nam his omnibus maxime quisquam proderit, cum iuste vtratur & laetetur, cum iniuste. Quod igitur non sit unius cuiusdam ac determinati generis rhetorica, sed sicut dialectica, & q[uod] utilis, expositum est, quodq[ue] opus eius non est persuadere, sed posse quae in singulis credibilia sunt perspicere, veluti etiam in ceteris artibus universis. Nec enim medicinae est sanitatem inducere, sed quoadusq[ue] possibile sit, ad hoc usq[ue] perducere: cum possibile sit etiam eos qui nullo possunt pacto sanari, bene tam curare. Præterea q[uod] eiusdem sit tam quod credibile est, q[uod] quod credibile videtur, perspicere: ut dialecticæ tam syllogismum, q[uod] appareret in syllogismum. Cauillator enim non viribus, sed electione: hic vero tam scientia quam electione orator erit. ibi electione quidem cauillator, dialecticus autem non electione, sed viribus. Sed iam de ratione ipsa dicendi conabitur

mur exponere, quo pacto, & ex quibus proposi-
tum assequi poterimus. Rursus igitur ceu ab in-
itio definientes ipsam quid sit, reliqua dicamus.

Quid sit rhetorica, quod eius subiectum,
quomodo se ad dialecticam habeat, & ex
quibus rebus principalibus oratio confi-
ciatur.

Cap. II.

It ergo rhetorica, vis qua quod in una-
quaque re probabile est, perspicitur. Nul-
lius enim alterius artis id officium est.
Nam singulæ artes circa id quod eis subiectum
est, doctrinales persuadentēsque sunt: veluti me-
dicina circa id quod sanari ægrotareque possit.
Geometria circa passiones quæ magnitudini-
bus accident, Arithmetica circa numerum: &
similiter reliquæ artes & scientiæ. Rhetorica ve-
ro, quæ de re data (vt ita dicam) credibilia sunt,
perspicere posse videtur. Quocirca etiā dicimus
non in genere quodam determinato hanc artem
versari. Persuasionum vero aliæ sine arte, aliæ
artificiosæ. Sine arte illas appello quæ non à no-
bis excogitantur: sed cum extra sint, assumun-
tur, vt testes, cruciatus, scripta. Artificiosas vero,
quæ ratione ac via à nobis excogitari possunt.
Itaque ipsarum alijs vti oportet, alias inuenire.
Harum igitur quæ ratione parantur persuasio-
num genera sunt tria. Nam alia sunt in moribus
eius qui dicit: alia in auditore modo quodam af-
ficiendo: alia in ratione ipsa cum demonstre-
mus, aut demonstrare videamur. Propter mores
igitur credunt, cum sic dicitur oratio, vt fide di-
gnus qui dicit videatur. Nam probis & magis

& facilius de omnibus simpliciter credimus. In quibus vero certitudo non est: in ijs, quoniam diuersis agimur opinionibus: etiam omnino. verū id etiam non quoniam præopinatus quis fuerit talem quandam eum esse qui dicit, sed vi orationis oportet evenire. Nam probitas dicentis, non (ut quidam eorum reliquerunt qui artes scripserunt) nihil affert ad probandum, sed ferè (ut breui absoluam) præcipuam mores faciunt fidem. Propter seipso autem auditores credunt, cum oratione in affectum impelluntur. Non enim similiter iudicium reddimus cum dolemus, & cum letamur: & cum diligimus, & cum odimus. Quia de re sola qui nunc artes scribunt, præcipere consonantur. de quibus singulis explanabimus cum de affectibus dicemus. Rationibus autem in fidem auditores inducimus, cum verum aut verisimile ex probabilibus quæ in unoquoque sunt, esse demonstramus. Verum quoniam fides his fit, patet hæc tria esse capienda: ut scilicet facultatem ratiocinandi habeamus, ut mores ac virtutes consideremus, & tertium, ut de affectibus quid unusquisque sit, & quale quid, & ex quibus nascitur, & quo pacto. Itaque efficitur, rhetorica quasi propaginem esse dialecticæ, & eius negotij quod circa mores est: quod cū de affectibus sit, æquum est ut ciuale appelletur. Quapropter & rhetorica ipsa, & qui eam adepti sunt: vel ignorantia, vel arrogantia, vel alijs causis quibus homines perturbantur, ipsius quoque ciuilis potestatē consecutos se arbitrantur. Particula enim dialecticæ quædam est ac simulacrum, ut principia.

pio diximus. Neutra enim earum de re determinis-
 nata quomodo se habeat scientia est: sed faculta-
 tes quædam sunt inueniendarum rationum. De
 ipsarum igitur vi, & quo pacto altera se ad alte-
 ram habeat, satis ferè dictum est. Eorum autem
 quibus probamus (vt & in dialecticis) aliud in-
 ductio est, aliud syllogismus. Nam enthymema
 quidem syllogismum rhetoricum, exemplum ve-
 ro rhetoricā inductionē appello. Omnes autem
 fidem faciūt demōstrando, vel exempla dicēdo,
 vel enthymemata, & præter hæc penè nihil. Qua-
 re si omnino necesse est syllogismo vel induc-
 tione quodcumq; ostendere, vt à nobis in Resoluti-
 uis expositum est, necessario alterū ipsorum alte-
 ri idem erit. Quid autē inter enthymema & ex-
 emplum intersit, ex Topicis patet. Nam ibidem
 de syllogismo & inductione dictū est prius: quia
 si in multis ac similibus sic se habere ostendas,
 sibi quidem inductio, hic autē exemplum est. Sin
 vero cum quædam sint, aliud quid hōrum causa
 eueniar propter hæc, quoniam hæc sunt aut vt
 vniuersaliter, aut vt plurimum: ibi quidem syllo-
 gismus, hic autem enthymema vocatur. Nec la-
 tet quod vtrung; rhetoricæ genus laudatur. Nā
 vt & in methodicis dictum est, ita & in his se ha-
 bet. Vt enim orationum quædam sunt exempla
 res, quædā enthymematicæ: sic oratorū quoq; a-
 lij exemplares, alij enthymematici. Neq; minus
 credibilis oratio est quæ per exempla est: turbatur
 autē magis enthymematica: cuius rei causam,
 & quo pacto vtendū vtraq; sit, postea dicemus.
 Nūc vero de his ipsis explanatius determinabi-

mus. Nam cū credibile, cuidam credibile sit, & aliud quidem per seipsum illico sit credibile atq; probabile, aliud quoniā probari per talia videatur: cūq; ars nulla cōsideret singularia, vt medicina quid Socrati aut Calliae salubre sit, sed quid tali, vel talibus: id enim artificiosum est: singularia autē infinita sunt, & sciētia nequeunt cōtineri: nec rhetorica vtiq; quod cuiq; credibile est cōsiderabit, vt puta quid Socrati aut Hippie, sed quid talibus, veluti & dialectica. Vtitur enim & ipsa syllogismo, nō ex quibuscūq;, cū deliris quoque nōnulla videātur: sed dialectica ex ijs quæ illis vidētur quibus cum sit disputatio: rhetorica ex ijs quæ illis vidētur qui hæc in cōsilio quære, re cōsueuerūt. Huius enim officium de ijs est de quibus cōsultamus, & artem non habemus: & apud huiusmodi auditores qui nequeāt per plura intelligere, nec ex remotis ratiocinari. Cōsultamus autē de ijs quæ vidētur vtroq; posse pacto fieri. Nā de ijs quæ aliter fierē aut fore aut se habere nō possunt, nemo velit sic existimare, cū nō aliter quām sic cōsultari possit. Est autē possibile ratiocinari atq; colligere alia quidē ex ijs quæ prius syllogismo collecta sunt: alia vero ex ijs quæ syllogismo quidē collecta non sunt, syllogismo autē indigēt, eò q; non sint probabilia: quorum necessariō quædā huiusmodi sunt, vt ea iusdex propter prolixitatē (simplex enim esse supponitur) nō bene cōsequatur. Quædam non credibilia, quoniā nec sunt ex cōcessis, nec ex probabilibus. Quare necesse est tā enthymema q; exemplum de ijs esse, quæ vt plurimū aliter quoq; pos-

sunt se habere: exemplum quidem inductionem: enthymema vero, syllogismum, & ex paucis, ac saepe paucioribus quam ea sunt ex quibus constat primus syllogismus. Nam siquid eorum perspicuum est, id dicendum non est. Ipse namque auditor id ex seipso affert: ut Lacedaemonius certamine vicit, quo coronam meruit. sufficit dice Olympia. Quod autem qui Olympia vincit, coronetur, non est opus apponere: cum qui id ignoret, sit nemo. Verum quoniam pauca eorum ex quibus rhetorici constant syllogismi, necessaria sunt, cum plurima de quibus iudicia & deliberationes sunt, aliter quoque possint se habere: quae namque agunt, de ijs consulunt atque deliverant, quorum nihil (ut uno verbo dicam) necessarium est: ea vero quae ut plurimum accidunt, quaeque possibilia sunt, necesse est ut ex alijs huiusmodi per syllogismum comprobentur, necessaria quoque ex necessariis, quod in Resolutiis aperte à nobis explanatum est: patet ea ex quibus enthymemata fluunt, quedam fore necessaria, plurima vero huiusmodi, ut ferè semper soleant fieri. Fluunt autem enthymemata ex probabilibus & signis: quare horum alterum alteri idem esse necesse est. Probabile namque est quod ferè semper solet fieri: verum non simpliciter (ut quidam definiunt) sed quod, cum de ijs sit quae aliter se possunt habere, sic se habet ad illud ad quod est probabile, sicut vniuersale ad particulare. Signorum autem aliud ita se habet ut singularare quiddam ad vniuersale: aliud ut vniuersale quiddam ad particulare. Horum quoddam

necessarium est argumentum:quod autē non necessarium,id secundum hanc differentiam innominatum est.Necessaria vero appello, ex quibus syllogismus constituitur:quocirca & argumentū dicitur. Nam cū non possint soluere quod dictū est,tunc putant argumentum esse allatum quasi demonstratum sit atq; conclusum.Signum enim & conclusio idem est secundum veterem linguā. Signum igitur quod est tanquam singulare ad vniuersale,huiuscmodi est,vt si quis signum dicteret esse omnes sapiētes iustos esse, quoniam Socrates cū esset sapiens,iustus erat.Id igitur signū est, quod soluitur etiā si verū sit. Non enī potest syllogismo colligi.Sin autē dixeris quempīā egrotare, quoniam febricitet:aut peperisse, quoniā lac habeat:id iam necessarium,& solum ex signis argumentum est, cū solum(sī verum est)insolubile sit. Quod vero quasi vniuersale se habet ad particulare,huiuscmodi est vt si quis febricitare hominem dicat,& eius signum esse, q̄ crebro respiret, solubile autē & hoc est,etiam si verum sit.Possibile nanc̄ est etiā si febre nō agitetur, crebro tamen anhelare.Quid igitur probabile,quid signū, quid argumentum sit,quidq; inter se differant,& nūc dictum est:& in Resolutiuis de ijs, & quemadmodū alia eorum syllogismo colligantur , alia non,explanatius demonstratum est.Exemplū autem quid sit,& quid inductio sit,& in quibus versetur inductio,dictum est.Est enim neq; vt pars ad totū,neq; vt totum ad partem, neq; vt totum ad totū : sed vt pars ad partem,simile ad simile, quando vtraq; sub eodem genere sunt,sed alterū

b.j.

altero magis perspicuum, hoc pacto: Per insidias Dionysius ad tyrānidem pr̄esidium petit . Nam & Pisistratus ad tyrannidē per insidias petiit pr̄esidium: quod cum impetrasset, tyrannide ciuitatē oppressit. Et Theagenes in Megaris: Alij etiam quos id fecisse sciunt, omnes exemplum Dionysij fiunt, quē nondum sciunt idcirco petere. Quæ omnia sub eodem sunt vniuersali: Qui pr̄esidium petit, insidiose tyrānidein affectat. Ex quibus ergo sint quæ demonstratiuam fidem facere videātur, dictum est. Inter enthymemata vero nō mediocris illa est differentia, maximēq; omnibus pēnē ignota, quæ est etiam in dialectica syllogismorum via & ratione. Nam quædam eorum secundum rhetoricam sunt, vt & syllogismorum secūdum dialecticam viam ac rationem, quædam secundum alias artes atque facultates, quarū aliæ sunt, aliæ nondum cōprehensæ sunt: quapropter auditores quoque latent, magisque poslunt alii quo modo tangentes commodius elabi. Verum quod dicimus, apertius erit si pluribus explanabitur. Voco igitur dialecticos & rhetoricos syllogismos, eos quorum locos dicimus. Hi autē sunt qui communiter de iustis, physicis, ciuilibus, & de multis specie differētibus sunt, veluti maioris & minoris locus. Non enim ex hoc magis ratiocinari vel enthymema inferre poterim⁹ de iustis aut physicis, quām de quocunque alio , quanuis hæc specie differant. Propria vero , quæcunq; ex ijs sunt quæ circa viamquainq; speciem ac genus propositionum sunt. Sunt enim propositiones de physicis, ex quibus nec enthymema nec syllogis-

mus de moralibus est: & de his aliæ, ex quibus non erit syllogismus de physicis: eodemque modo de cæteris. Et illa quidem nullo in genere facient prudentem, cum non sint circa subiectum ullum. Ex ijs verò si diligētius quisquam propositiones deligat, faciet ignorans aliam q̄ dialecticam ac rhetoricā scientiam. Nam si principia forte habebit, non amplius rhetorica vel dialectica, sed illa erit cuius principia possidebit. Enthymematum autem plura ex his generibus emanantur, quæ particularium sunt atq; propriorum, ex cōmunitibus vero pauciora. Quemadmodū ergo in Topicis, sic etiam hic enthymematum species ac loci ex quibus sumendum est, distribuendi sunt. Voco autem species, proprias vniuersitatisq; generis propositiones: locos vero, qui similiter omnium ex æquo communes sunt. Primum igitur de species dicemus, si prius genera rhetoricae cognoverimus: vt cū distribuerimus quot sint, eorum elementa propositionesque seorsum inuestigemus.

De tribus generibus causarum, & finibus ipsorum.

Cap. III.

Voniam igitur tria sunt auditorum genera: tria quoq; numero Rhetoricæ genera sunt. Nam cum ex tribus oratio constituantur: ex eo qui dicit, de quo dicit, & ad quem, id est auditorem, penes quem etiam finis est: quæ necesse est aut spectatorem esse, aut iudicem: & iudicem aut præteriorum aut futurorum; qui de futuris iudicat, senator: qui de præteritis, iudex: qui vero de facultate, spectator est. Quare necessario tria sunt dicendi genera: deliberatiuum,

b.ij.

iudiciale,demonstratiuum. Est autem deliberati^s u^t orationis,aliud suasio,aliud dissuasio.Nā semper & qui priuatim consulunt,& qui publice concionantur,horum alterum aggrediuntur.Iudicialis,aliud accusatio , aliud defensio , horum enim alterutrum occupant litigantes. Demonstratiu^s, aliud laus,aliud vituperatio. Horum autem vni- cuique tempus accommodatur:Consulenti,futu- rum.De futuris enim consulit,aut suadens , aut dissuadens.Litiganti,præteritum. Nam de præte- titis semper aliis accusat,aliis defendit.Demon- stranti autem præcipue tempus præsens. Nam omnes secūdum ea quæ præsentia sunt, laudant, aut vituperant, sed vtuntur etiam ad hæc plerun- que præteritis,in memoriam illa reducentes , fu- turā quoque de eis coniçietes. Vnicuique etiam horum finis aliis est. Cūmque tres sint, fines e- tiām tres sunt consulenti vtile,aut contrā. Nam qui suadet,quasi ad melius hortatur. Qui autem dissuadet, quasi à peiore dehortatur. Cætera ve- ro aut iustum aut iniustū, aut honestū vel tur- pe,ad hæc assumunt:litiganti iustum & iniustum. Cætera vero etiam hi ad hæc assumunt. Laudan- ti & vituperanti,honestum & turpe. Sed hi quo- que ad hæc cætera referunt. Quòd vero dictus vnicuique finis est,signo illud est, q̄ de ceteris in- terdum quidam non ambigunt,vt puta qui cau- sam dicit,quòd factum non sit,aut q̄ non obfue- rit.Quandoque nullam facit quæstionem. Quòd vero iniuriatus fuerit,nunquam confitebitur.Nō enim esset opus lite. Similiter etiam qui consu- lunt,cætera sæpe concedunt. Quòd vero ad inu-

tilia hortentur, aut ab vtilibus dehortentur, nunquam concedent. Sed vtrum non iniustum sit, finitimos, ac eos, qui non iniuriētur, seruitute premeret, sāpe non curant. Eodem modo & qui laudant, aut vituperant, non animaduertunt vtrum vtilia gessit, an contrā: sed sāpius etiam laudant, quoniam ut preclare gereret, parui propriā duxit vtilitatem. Laudant enim Achillem & Patrocli sodalis vltionem suscepere: cum sciret parum se hac de causa victurum: cui mors huiuscmodi pulchrior, vita vero vtilis fuit. Ex dictis ergo patet necessarium esse de ijs prius propositiones habere. Argumenta namq; & probabilia, & similiter signa, rhetoricae propositiones sunt. Nā syllogismus vniuersaliter ex propositionibus est: enthymema vero syllogismus est ex dictis constans propositionibus. Verum quoniam impossibile est ut quae impossibilia factu sunt, ac itē quae non fuerunt, aut futura non sunt, ea vel facta iam, vel facienda sint, necesse est tam consulenti quām litiganti & demonstranti habere propositiones de possibili & impossibili, & vtrum factū sit an non, & si erit vel non. Præterea cum omnes siue laudent aut vituperēt, siue suadeant aut dissuadeant, siue accusent aut defendant, non solum quae diximus, verum etiam quod conferens aut nocens sit, quod honestum vel turpe, quod iustum vel iniustum, & haec omnia magna vel parua sint, aut per se ipsa, aut adiuicem compara:ta, ostendere conentur: perspicuum est quod opus sit de magnitudine quoq; ac paruitate, & de maiore & minore, tam de vniuersali q; de unoquoq;

b.ijj.

propositiones habere: vt puta quid maius aut mi-
nus bonum, & quæ maior aut minor iniuria , &
iure factum: eodemq; modo de cæteris. De qui-
bus igitur propositiones accipiēdē sunt diximus.
Nunc vero seorsum de vnoquocq; istorum distri-
buendum est. Et primum de quibus deliberatio
est, deinde de quibus demonstrationes , tertio de
quibus iudicia.

De quibus deliberatio esse soleat. Cap. 111.

Rimūm igitur tenendum est, nō de om-
nibus bonis aut malis consiliarium con-
sulere, sed de ijs quæ possunt fieri, & nō
fieri, de ijs aurem quæ necessario sunt, aut erunt,
aut quæ impossibile est esse vel fieri, nulla delibe-
ratio est . Sed neque de cunctis contingentibus.
Sunt enim quædam à natura, quædam à fortunā
bona: quæ quanuis contingentia sint, possintque
fieri & non fieri, nihil tamen ad ea confert delibe-
ratio. Hinc patet de ijs esse consultationem, quæ
cumq; referri ad nos nata sunt, quorūmq; origo
& causa in nobis est. Nam ad hoc usq; deliberas-
mus, quo usq; possimus ne an non possimus age-
re, inuenerimus. Verum certius singula enumera-
re, ac in species ea. omnia redigere , secundūmq;
veritatem in quantum possibile est determinate,
de quibus consilia fieri consueuerūt, non est pre-
sentis temporis: non est enim artis rhetoricae, sed
altioris ac verioris. Sed tamen multo plura nunc
ipsi propria theoremeta concedantur. Nam quod
iam diximus, verum est, rhetoricam scilicet ex re-
solutiua scientia, & ea ciuili quæ de morib; est,

compositam esse, similēmōs esse partim dialecticā
 & partim orationi sophisticā. Si quis autem aut
 hanc, aut dialecticā non ut facultates, sed ut sciē-
 tias instruere ac docere conatur, is naturam earū
 hoc transitu interimere videtur, cum non solum
 in orationis, sed in quarundam subiectarum re-
 rum scientias redigat. Attamen quęcūque distri-
 buere operæ pretium est, & ciuili scientię considera-
 rationem relinquunt, etiam nunc dicamus. Nam
 maxima de quibus omnes consultant, & quae de-
 liberantes aggrediuntur, quinqꝫ ferè numero sunt:
 de opibus, de bello, ac pace, de regionis locorum
 custodia, de ijs quæ inferuntur vel efferuntur,
 de legum latione. Qui ergo de opibus consulere
 constituit, eum oportet ciuitatis redditus qui sint,
 & quot sint, percepisse: vt si quis neglectus sit, re-
 stituatur: & si quis tenuior sit, amplificetur. Præ-
 terea expensas ciuitatis omnes: vt quæ inutilis
 sit, dematur: & quæ profusior, cogatur ad modis-
 cum. Non enim solum rerum accessiones, verū
 etiam expensarum attenuationes reddunt ditio-
 res. Quæ non vsu solum, quem de nostris habe-
 mus rebus, conspicere possumus, sed necessarium
 est ad dicendū de ijs sententiam, eorum etiā quę
 alij adinuenerunt, historiā retinere. De bello au-
 tem & pace qui dicit, is ciuitatis copias non igno-
 rabit, quantæ in præsentia sunt, & quām magnæ
 fore possunt, & ad hæc quales quædā sunt quas
 modo habemus, & quales quas habituri sumus.
 Præterea quomodo, & quæ bella ciuitas gessit.
 Hęc igitur scire oportet, nec solum suę ciuitatis,
 sed finitimorū etiam, ac eorū maxime aduersus

b.iiij.

quos bellum suscipiendum opinaris: vt pax cum
 melioribus habeatur , & in ipsis sit cum minori-
 bus belligerare.Copias etiam,similes ne, an dissimili-
 miles sint,Nam hac quoque parte meliores qui-
 dam aut imbecilliores esse possunt. Sed maxime
 ad hæc pertinet bellorum euentus,non modo ci-
 uitatis suæ,verum etiam aliarum,quomodo exie-
 rint perspexisse.Similia enim à similibus fieri co-
 sueuerunt. Præterea non oportet ignorare quo
 pacto regio custodiatur, sed tam multitudinis cu-
 stodum, q̄ qualitatis non esse nescium , locorum
 quoque vbi sunt præsidia colloca: quod impos-
 sibile est,nisi regionem optime noueris : vt si mi-
 noria sint præsidia,augeantur : sin vero superua-
 cua,omnino tollantur, & loca opportuna magis
 custodiantur. Ad hæc quām magna impensa ci-
 uitati ad victum sufficiat , & quæ à proprijs agri
 colligatur , & quæ afferatur aliunde. Item
 quas res efferre,quas inferre opus sit, vt ad hu-
 iusmodi homines foedera sint atque conuentus.
 Ad duo enim genera hominum sine crimine con-
 seruanda,civitas est:ad meliores,& ad eos qui ad
 prædicta conducunt. Sed cum horū omnium co-
 gnitio multum ad ciuitatem tutandam pertine-
 at, tum vero nō minimum est legumlationis esse
 sagacem. Nam salus ciuitatis in legibus sita est.
 Quare necessarium est scire quot rerum publica-
 rum generæ sunt , quæque vnicuique conferunt,
 & quibus extingui solent tam contrarijs , quām
 secundis.Dico autem secundis extingui , quoniā
 præter optimā rē publicā cæterę omnes & inten-
 sione & remissione corrumpuntur : vt popularis

status non modo cum remittitur, imbecillior ita redditur ut tandem ad potentiam paucorum deueniat: sed etiam cum vchemeter intenditur, veluti aquilinum vel simum non solum ad medium critatem perueniunt cum remittuntur, sed valde huiusmodi facta sima aut aquilina sic nasum afficiunt, ut ne nasus quidem esse videatur. Verum ad legum lationem vtile maxime est, tum ex pretoritis, quis reipub. status conducat perspicere, tum aliorum quoque scire conditionem, & quae quibus conueniant, non ignorare. Ita patet, ad ferendas quidem leges, peregrinationes quibus multarum gentium leges cognoscere poteris, esse perutiles: ad publica vero consilia, diligenter perscriptam rerum gestarum historiam. Quae omnia ciuilis scientiae, non rhetorice officia sunt. De ijs igitur quae oporteat eum habere qui de rebus maximis dicturus sententiam est, tot dicta sint. Verum ex quibus tam de ijs quam de alijs suis, aut dissuadere conueniat, rursum dicamus.

De felicitate ac fine deliberantiū. Cap.v.

Erē autem & vnicuique priuatim, & publice omnibus finis quidam est, quem cōijcentes, alia persequuntur, alia fugiunt.

Is vero est (ut uno verbo dicam) felicitas, aut eius particulæ, quare exempli gratia exponamus quid sit (ut simpliciter dicā) felicitas, & quae sint eius particulæ. De hac enim, & de ijs quae ad hanc conferunt, de eius quoque contrarijs suasiones dissuasionesque ab omnibus suscipiuntur. Nam quae aut ipsam, aut particularū eius quampiam efficiunt, aut maiorem reddunt, faciunda:

quæ vero interimunt vel impediunt, vel contra
ria faciunt, ea minime facienda sunt. Sit ergo fe-
licitas, fortuna secunda cum virtute, vel per se
sufficientia vitæ, vel vita tuta & iucundissima, vel
possessionum facultas, & corporis vires, cum fa-
ctiua, conseruatiua, amplificatiuacq; horum virtu-
te. Omnes enim ferè vnum quiddam istorū, aut
plura, felicitatem esse fatentur. Quod si huiusmo-
di quid felicitas sit, necesse est partes ipsius esse
nobilitatem, multorum atque bonorum gratiā,
diuitias, bonorum liberorum & multorum pro-
creationem, cōmodam senectutem, præterea cor-
poris cōmoda, veluti sanitatem, formam, vires,
proceritatem, robur ad certandum, gloriam, ho-
norem, prosperitatem, virtutem, ac partes eius,
prudentiam, fortitudinem, iustitiam, temperan-
tiam. Sic enim sufficientissimus quispiam erit, si
sibi assint quæque in ipso, & quæ extra sunt bo-
na, cum præter hæc alia non sint. Sunt autem in
ipso, quæ in anima, & quæ in corpore sunt. Ex-
tra vero nobilitas, amici, pecuniæ, honores. Ad
hæc oportere arbitramur potentiam & fortunā
non deesse. Hoc nanque pacto vita erit tutissi-
ma. Sed dicamus similiter quid sit horum vnum,
quodque. Nobilitas igitur gentis ac ciuitatis est,
indigenas aut vetustissimos esse, & primos du-
ces illustres, multos quoque ea ex gente in rebus
quæ expetuntur, præclaros extitisse. Priuata ve-
ro nobilitas, aut à viris aut à mulieribus est, le-
gitimaque ab eis procreatio. Et vt in ciuitate,
sic in priuata quoque nobilitate, aut virtute, aut
diuitijs, aut alia re laudata primos claros fuis-

se. Multos quoque famosos ex ea gente viros & mulieres iuniores ac seniores fuisse. Probitas vero liberorum ac multitudo quæ sit, perspicuum est. Publice id ita accipitur, si multa sit iuuētus, ac bona. Et bona tum commodis corporis, ut proceritate, forma, viribus, certandi robore: tum animi virtutibus, ut temperantia, & fortitudine. Hæ nanque iuuenum virtutes sunt. Privatim vero, si proprij liberi tam marès quam fœminæ, & multi & probi sunt. Est autem fœminarum virtus corporis quidem forma, & proceritas: animi vero, pudicitia, & operandi studium absque illiberalitate. Oportet igitur & privatim & publice tam viris quam fœminis singula horum adesse. Nam quibuscumque haud bona sunt mulieres (sicuti Lacedæmonijs) ij media penè felicitatis parte priuantur. Diuitiarum vero partes sunt nummi, agri, prædia, supellec, animalia bruta, mancipia multitudine magnitudine pulchritudinéque excellentia. Quæ omnia firma, amoena, vtilia esse nimirum debent. Sunt igitur vtilia, quæ magis frugifera sunt: amoena, quibus frui queas. Et frugifera sunt ex quibus redditus capimus. Quibus vero frujimur, ex his nihil magni præter usum consequimur. Firmorum autem ita definitio, ut hic & sic possideas, ut & usus eius, & retinendæ alienandæque proprietatis potestas in te ipso sit. Alienationē parò dico, cum donare atq; vendere possis. In summa, diuitiæ esse, in vtrendo magis q̄ in possidendo cōsistit. Vtentis enim operatio est, possessio vero ipsæ diuitiæ sunt. Gloria vero est cū virtuosus à

cunctis existimatur, aut id habere putatur, quod omnes, vel plures, vel probi vel prudentes expectunt. Honor autem est existimationis beneficium iudicium. Honorantur ergo maxime, atque merito, qui beneficia contulerunt: deinde qui conservare queant. Beneficentia vero illa primas partes habet, quae salutis est causa, & ut simus: secundas vero, quae diuitiarum, vel alterius boni quod vel omnino vel hic vel aliquando non facile acquiritur. Nam multi honorē assequuti sunt, quanvis parua præbuerint: sed modus profuit, atque occasio. Honoris vero partes sunt, sacra, memorationes, decantationes carminum, aut solutiones orationis ad laudem recitatio, luci, vel primi confessus, sepulchra, imagines, publici victus. Ad hæc etiam barbara, ut inclinari, loco cedere: munera quoque, sed alia apud alios honoraria. Est autem munus rei alicuius donatio, ac honoris signum. Quapropter tam æris audiū quam ambitionis donari cupiunt, cū id donatio habeat quod vtrique appetunt. Nam & res est quam auari desiderant, & honorem affert, quem ambitionis expectunt. Corporis vero virtus est sanitas, ut scilicet corpore penè inægrotabili ad labores utaris. Nam qui sic sani sunt ut Herodicus fertur: eos nemo sanitatis gratia felices putabit. Nam ille ut sanus esset, quibus homines utuntur, his omnibus aut plurimis abstinebat. Pulchritudo autem alia in alia ætate est. Nam iuuenis pulcher est, cui commodum ad subeundos & cursus, & violentiæ labores, corpus est, aspectuque insuper iucundum. Quocirca pentathli formosissimi

sunt: cum & ad vim, & ad velocitatem simul præstantissimi sunt. Vir vero pulcher est, qui & labores bellicos sustinere queat: & ita iucundus asperetu est, ut simul quoque diuin videatur, terreat. Senex autem, cuius ad necessarios labores corporis satisfacit: cùnque nihil eorum habeat quæ senectus infert incommoda, facile sine dolore conservatur. Vires autem sunt, quibus possis quod mouere cupias, ita mouere ut velis. Mouemus autem trahentes, aut pellentes, aut eleuantes, aut deijcientes, aut comprimentes. Quare robustus, vel cunctis vel quibusdam horum robustus est. magnitudinis vero ea virtus est, qua in longum, vel in profundum, vel in latum plurimis ita præstas, ut propter magnitudinem motiones corporis non retardentur. Corporis autem certitudo virtus, ex magnitudine, robore, velocitatéque constat. Velox nanque robustus est. Qui enim potest pedes quodam projcere modo, citoque ac longe mouere, cursor est. Qui premere ac retinerre, luctator. Qui pulsando pellere, is percussor. Qui vtrisque, is pancratiaста. Qui omnibus, is pentathlus. Senectus vero bona est, quæ cum tardie inuadit, etiam dolores non infert. Nam tam qui cito consenuit, quām qui tarde, sed non absque dolore: incommoda vtitur senectute. Verum id & corporis est, & fortunæ. Nam & qui valetudinarius est & non robustus: cum facile patiatur ac doleat, vitæque breuioris sit, non est felix. Est autem etiam sine robore ac sanitate vis quædam alia vitæ longioris. Multi enim absque virtutibus corporis diu viuunt. Sed impreſentia-

rum exacta horum inquisitio inutilis est . Quid autem multorum ac proborum amicitia sit , ami ci definitione ostendetur . Est igitur amicus , qui quæ amicō bona fore putat , ea propter ipsum agit amicum . Cui ergo multi huiusmodi , is multorum : cui etiā viri probi , is proborum amicus est . Secunda vero fortuna est , cum omnia vel pluri ma vel maxima bona eorum quorum ipsa fortuna causa est , forte eueniant , atque permaneant . Est autem fortuna , causa quorundam artificialium , & multorum inartificialium : quæ quanquam à natura sint , possunt etiam præter naturam esse , vt sanitatis ars est causa , pulchritudinis ac proceritatis natura . Et omnino ea bona sunt à fortuna , in quibus inuidia est . Verū eorum quo que bonorum quæ præter rationem accidūt , for tūna causa est , vt si cum cæteri fratres deformes sint , solus formosus sit . Vel si cum cæteri thesau rum non viderint , solus aspexerit . Vel si cum proximus sagitta interierit , is ne tactus quidem sit . Vel si solus non venerit , cum semper solitus : & qui non solebant , semel tunc venerint , & occisi sint . Nam hęc omnia fortunatorum esse videtur . De virtute vero animi , quoniam ad laudes is locus maxime accommodatur , cum de demonstratiuo dicemus , tunc determinabimus .

De utili ac bono . Cap . vi .

E quibus igitur nobis vel ut futuris vel d præsentibus coniiciendum est , siue sua dentibus siue dissudentibus , iam apre ruimus . Contraria enim suadentibus , dissuadentes habent . Verum quoniam dicenti sententi

am , finis vtilitatis propositus est , nec de fine; sed de ijs quæ ad finem sunt, consulit, quæ sunt quæ in rebus gerendis conducunt, quoniāmque utile bonum est: quasi elementa quædam de bono ac vtili simpliciter sumenda sunt . Sit ergo bonum , quod sui ipsius gratia est expetendum, & id cuius gratia aliud quiddam appetimus , & quod omnia appetunt , vel quæ sensum habent omnia, vel quæ intellectum habent, aut si habarent : Et quicquid intellectus vnicuiq; tribuerit, & quicquid qui de singulis est intellectus tribuit, id vnicuique bonum est:& id quod cum adsit, bene afficitur cui adest, satisque habet, & sufficiens per se ipsum. Præterea quod hæc efficit aut conseruat, & id quo hæc consequuntur, & quo horum arcentur contraria,& quæ corrumpunt. Cōsequuntur autem dupliciter: aut simul, aut postea, vt ad discendum scire, sed postea. sanitatem vero, vita simul. Efficientia vero tripliciter: vt sanitatis quædam , vt sanum esse : quædam vt cibus, quædam vt exercitatio. Nanque plerunque sanitatem efficit. His ita determinatis, acquisitiones bonorum, & malorum abiectiones necessario bonæ sunt. has enim, ne malum habeas, simul consequitur. Illas vero, vt bonum adipiscaris postea. Maioris quoque boni pro minore, & minoris mali pro maiore acceptio. Nam quo minus exceditur à maiore, id illius acquisitio, huius abiectio est . Virtutes etiam necesse est bonum esse, cum bene ijs afficiantur qui habent: & effectiæ atq; actiæ bonorum sunt. Verum de singulis, & quæ, & quales, separatim tractandū.

Voluptatem quoque esse bonum constat, cum animalia ipsam secundum naturam appetat. Quare iucunda ac speciosa, bona esse necessarium est. Nam & illa voluptatis efficientia sunt, & ex speciosis quædā delectant, quædam expetibilia per se ipsa sunt. Ut vero sigillatim dicamus, hæc bona esse necesse est: felicitatem quidem, cum per se ipsam expetibilis sit, atque sufficiens: multaq; gratia huius appetimus, iustitiam, fortitudinem, modestiam, magnanimitatem, magnificentiam, cæterosque huiuscmodi habitus, qui animi virtutes sunt. Præterea sanitatem, formam, & huius modi. Corporis nanque virtutes hæc sunt, & effectiva multorum: veluti sanitas, & viuendi, & voluptatis. Idcirco multis quoque optimum esse videtur, cum horum duorum, quæ præcipua sunt, causa sit, viuendi scilicet, ac voluptatis. Ad hæc diuitias. Possidendi enim hæc virtus est, & multorum effectiva. Amicum quoque, ac amicitiam. Nam amicus expetibile per se, ac multorum effectuum est. Item honorem ac gloriam. Iucunda enim sunt, & effectiva multorum, ac ut plurimum ea vere inesse ostendunt, propter quæ sunt. Dicendi etiam atque agendi virtutem. Nam omnia hæc bonorum effectiva sunt. Similiter ingenium, memoriam, discendi facilitatem, mentis præstantiam, & quæ huiusmodi sunt. Bonorum enim effectivæ omnes hæc virtutes sunt. Eodem modo scientias omnes, ac artes, & viuere ipsum. Nam etiam si nihil aliud bonum inde sequeretur, per seipsum tamen expetendum est. Ad hæc iustum ipsum, quoniam publice conduxit.

Hæc ferme sunt quæ apud omnes bona esse constat. Ea vero de quibus dubitatur, ex ijs bonū esse ratiocinabimur: Cuius contrarium malum est, & cuius contrarium inimicis conductit: id bonū est. Verbi gratia si timidos nos esse, hostibus maxime cōducit, fortitudo nobis vtilissima est. Et omnino quod inimici optāt, aut quo gaudent, huius contrariū nobis vtile est. Vnde illud excogitatū Homero est: Profecto Priamus lætabitur. Sunt autē non semper hæc, sed plerūq; bona: cū nihil obstat interdum vnum ac idem aduersarij & nobis cōferre. Vnde & cū eadem res vtrisq; incommoda sit, dici solet mala cunctis similiter hominibus obesse. Item quod modicum est: id bonū. Nā quod maius est quam oporteat: id malum est. Et cuius gratia multos pertulerunt labores, aut multa consumpsérūt. Iam enim bonum id appareat, ac vt finis, & quidem multorum existimatur, si quis vero bonus est. Hinc illud Homero dictū est, **A**st Priamo gloriam: & illud, Turpēq; diu trahe, re moram. Proverbium quoq; hinc, In ianua viceum. Ad hæc, quod multi expetūt, cuiusque causa bella suscipi videntur. Nam quod omnes exceptunt, id bonum. Multi vero quasi omnes apparent. Item laudabile. Nemo enim laudat quod bonū non est. Et quod inimici ac prauī laudant. Quasi enim omnes iam laudant, cū vel illi de quibus male meritus est, laudant. Quoniā enim per spicue bonū est, idcirco plures laudare videntur: veluti etiam iij prauī, quos amici vituperant: & iij boni, quos inimici laudibus ornant. Quapropter conuitiatū Simonidem Corinthij sibi putarunt, q;

c.j.

cecinerit non conqueri cum Corinthiis Ilium. Itē quod prudentium ac bonorū virorum quispiam vel fœminarum prætulit , vt Vlyssem Minerua, Helenam Theseus,Alexandrum Deæ,Achillem Homerus . Ac vniuersaliter quæcunq; eligibilia sunt. Eligunt enim ac agūt quæ dicta sunt,& quæ inimicis obsunt,ac amicis prosunt. Item possibilia,quæ duplia sunt,quæ vix fierent, & quæ facile. Facilia vero sunt,quæ vel sine dolore, vel tēpore breui fiūt. Difficile enim aut dolore,aut magnitudine tēporis definitur. Item si vt optant fit. Optat autē vt nihil mali,aut bono minus. Quod erit,si aut celare possunt,ne puniantur,aut poena parua sit. Item quæ sua,& quæ nemo, & quæ ultra necessarium vsum sunt. Sic namq; honorē magis consequuntur. Item quæ sibi coaptantur, cuiusmodi sunt,que sibi ex genere pertinere,aut vīribus suis conuenire,at quanuis parua sint,tamē sibi deesse arbitrantur. Nec enim minus hæc age re optant. Item quæ ad exitū facilè perducere putant,possibilia enim hæc, sicuti facilia. Ad exitū autem cōmode perduci putantur,que omnes aut plures aut pares aut minores gesserūt. Item quæ amicis grata, & inimicis molesta. Item quæcūq; iij eligunt quos singulares ducunt. Item ea quorū vsum habent , & ad quæ apti natura sunt. Hæc enim facilius se gesturos omnes arbitrantur. Itē quæ nemo improbus,hæc enim laudātur magis. Item quæ cupiunt. Nam hæc & iucunda & meliora videntur. Item ea vnuſquisq; quibus maxime afficitur,vt bellicosus victoria, ambitiosus honore,auarus pecunia:eodemq; modo cæteri. De bo-

no igitur ac vtili ex ijs facienda fides est.

De maiore ac minore. Cap. vii.

Erum quoniam s̄apenumero quid vtile

v sit concedētes, quid magis cōferat quę-

runt: de maiore nunc bono ac magis vti-

li dicendum videtur. Sit igitur excedens quidem,

quod tantum, & amplius. Excessum vero , quod

inest, & maius quidem & plus semper ad minus.

Magnum vero, ac paruum, & multum ac paucū,

ad multorū magnitudinem. Magnum igitur exce-

dens est. Cui autem deficit, id paruum. Multum

quoq; ac paucum, eodem modo. Quoniam ergo

bonum dicimus quod non alterius, sed sui ipsius

gratia est expetibile, & quod appetunt omnes, &

quod quæcūq; mentem aut prudentiā habēt, ex-

peterēt, & efficiens, ac cōseruans, vel id ad quod

hæc consequūtur: id vero cuius gratia, finis est: is

nanc̄ est, gratia cuius cætera: quoniam etiam id

ipsi bonum, quod sic ad ipsum dispositum est: ne-

cesse est plura vno ac paucioribus, vno ac paucio-

ribus cōnumeratis, maius esse bonū, excedit enim

quod vero inest, exceditur. Itē si maximū à ma-

ximo exceditur, ipsa quoq; ab ipsis , quod si ipsa

ab ipsis, maximū quoq; à maximo: vt si vir maxi-

mus maior est quam̄ foemina maxima , omnino

quoq; viri foeminis maiores : & si omnino maio-

res sunt foeminis viri, vir quoq; maximus maxi-

ma foemina maior. Excessus enim generū, & eorū

quæ in generibus maxima sunt, proportionabili-

ter se habent. Item cū quippiam ex aliquo sequis-

tur, & hoc ex illo non sequitur: sequitur autē aut

simil, aut postea, aut potestate. Nā v̄lus ei⁹ quod

c.ij.

sequitur, in altero est. Sequitur autem simul q̄ si sanus est, viuat : ex hoc vero illud non sequitur. Scire vero ex discere postea sequitur. Sed potesta te ad sacrilegium furtum sequitur. Nam qui rem sacram abstulit, priuatam quoq; abstulisset. Præterea illa maiora sunt, quæ eandem rem maiore excedunt, cum necesse sit ipsum quoq; maius excedi. Ad hæc quæ maioris boni efficientia sunt, ipsa quoq; maiora sunt. Id enim erat effectuum esse maioris. Illud quoq; cuius efficiens maius, eo dem modo. Nam si salubre iucundo eligilius maiusq; bonum, sanitas voluptate quoq; maior. Item quod per se expetibile est, eo eligilius est quod non per se, vt vires salubribus rebus, cū hæc non sui gratia, illæ sui gratia, quæ boni ratio erat, expetantur. Item si alterū finis sit, alterū nō: hoc enim alterius gratia est, illud sui : vt exerceri ad sanitatē se habet. Item quod minus alio aut alijs indiget, est enim sufficiētius. Indiget autē minus quod paucioribus aut facilioribus indiget, & cū hoc absq; illo, aut non sit, aut fieri nō possit: illud vero absq; hoc fieri possit. Nam cū sufficiētius sit quod non indiget: maius bonum videtur. Item si vnum principium est, alterum non est. Et si causa vnum, alterum non, propter eandem causam. Nā sine principio aut causa impossibile est esse aut fieri. Cūmq; duo principia diuersorum sint: quod à maiore principio est, maius est: & quod à maiore causa, similiter: & è conuerso, duorum principiorum aut causarum, quod maioris principium, aut causa: maius est. Ex dictis itaq; patet vtrumq; maius esse. Quòd si alterum principium est, alterum

non, illud maius videbitur, & hoc etiā quod principiū non est. Nam finis maius est, & tamē principium non est: vt accusando Leodamas ad Callistratum dixit, eum qui consuluit, magis peccasse quām qui fecerit: quoniam non esset factum, nisi consultum fuisset. Chabrias vero, eum qui gesſit, peccasse magis quām qui consuluit. Non enim factum esse, nisi fuisset qui faceret. Huius enim gratia consulunt, vt agant scilicet. Præterea quod rarius est, eo maius quod abundantius, vt aurū ferro. Inutilius enim ferrū. Auri namq; maior possesso, quoniam difficultius inuenitur. Alia vero consideratiōe, quod abūdat magis, id maius est: quoniam eo in pluribus vtimur. Rarum namq; à frequenti exceditur: vnde dicitur aquam esse optimam. Et summatim, difficultiora facilioribus, quoniam rariora sunt. Et faciliora difficultoribus, consideratione alia: quoniam habeantur cum volvimus. Præterea cuius contrarium maius. Itē cuius priuatio maior. Item virtus non virtute, & vitium non vicio maius: cū illa fines sint, hæc non sint. Itē quorū opera pulchriora vel deformiora, ipsa quoq; maiora. Item quorū vitia & virtutes maiores sunt, eorū quoq; opera majora sunt. Si quidē sicut causæ principiāq; se habent, sic & effectus: & sicut effectus, sic & causæ & principia. Præterea quorum excessus eligibilior aut pulchrior, veluti bona oculorum acie vti, eligibilius, q; olfactu bono. Nam & visus olfactu eligibilior. Et similiter amicorum esse studiosum, pulchrius, q; pecuniarum. Quare studia quoq; in amicos, pecuniarum studio: & contrā rerum meliorum ex-

c. iij.

cessus meliores sunt, & pulchriorum pulchriores. Præterea quorum cupiditas melior, aut laudabilior. Maiorum namque rerum maior appetitio est: & propter id ipsum meliorum laudabiliorumque cupiditates laudabiliores meliorēsque sunt. Præterea quorum scientiæ pulchriores sunt, magisque expetuntur: ipsæ quoque res pulchriores sunt, & magis expetuntur. Nam sicut scientia, sic & ipsa veritas. Vnaquæsque autē quod suum est præcipit. Eadem etiā de causa rerum quæ magis expetuntur, ac pulchriorum scientiæ, proportionaliter se habent. Præterea quod censerent, aut quod iā descreuerunt prudētes vel omnes, vel multi, vel plus res, vel præstantes maius esse bonum: id necessarium est aut simpliciter ita se habere, aut in quaestum secundum prudentiam iudicarunt. Id autem etiam cum alijs commune est. Nam & quid, & quantum, & quale sic se habet, ut scientia prudentiæque iudicaret. Verum id ad bona retulimus: quoniam bonum id definitum est, quod vnaquæque res expeteret si haberet prudentiam. Quare patet id esse maius, quod ita prudentia iudicat. Item quod melioribus aut simpliciter inest, aut quatenus meliores: ut fortitudo viribus corporis. Præterea quod melior aut simpliciter eligeret, aut quam melior, ut iniuriam potius pati, quam inferre. Nam illud iustior profecto eligeret. Præterea iucundius, quam minus iucundum. Voluptatem enim omnia insequuntur, & ipsius iucundi gratia appetunt. His enim bonum ac finis definitur. Iucundius autē, quod à dolore magis abest, & quod longiori tempore iucundum est, & quod melius est

minus bono. Bonū enim ipsum vel iucundum est, vel quod per se expetibile est. Præterea quorum aut sibi aut amicis causa esse mallent, ea maiora bona. Quæcūq; vero minime, ea maiora sunt mala. Præterea diuturniora ijs quæ minus diuturna sunt, & stabiliora instabilioribus. Nam usus illorum quidem tempore, horum vero voluntate superat. Nam rei stabilis usus præsto magis est cū volueris. Præterea quæcumq; à similibus casibus atq; coniugatis consequuntur: veluti si quod fortiter fit, pulchrius ac eligibilius fit, q; quod modeste: fortitudo quoq; pulchrior q; modestia. fortem enim esse, melius q; modestum. Itē quod omnes expetunt, eo quod nō omnes: & quod plures, eo quod pauciores. Bonū enim id erat quod omnes appetūt. Quare maius etiā, quod magis appetūt: & quod inimici litigio expetunt, aut qui iudicāt, aut qui iudicum sententiā subeunt. Nam illud ita est, vt omnes dicerent: hoc, vt qui potiūt, & qui sciunt. Et interdum etiam quo participant omnes, id maius, vituperabile nanque est si non particeps. Interdum verò quo aut nemo, aut pauci. Idem enim rarius. Præterea quæ laudabiliora sunt, pulchriora enim. Et quorum maiora sunt pretia: ipsa quoq; similiter. Nam pretiū veluti dignitas quædam est. Et quorum iactura maior. Præterea quæ ijs maiora sunt, quæ aut certe maiora sunt, aut videntur. Hæc cum in partes diuiduntur: multo maiora videntur. Plutium enī appetit excessus. Quare poëta quoq; persuasissime Meleagro ait yxorem vt in prælium exiret, enumerrantē quot accidant urbe capta hominibus mala.

c. iiiij.

sternuntur populi; ignis cōcremat vrbē hostilis,
 trahuntur ab hostibus liberi, & arctius succincte
 mulieres. Præterea superpositio & exaggeratio,
 vt apud Epicharmū, partim eadem de causa qua
 diuisio, magnum enim ostendit excessum exagge
 ratio, partim quoniam principium atq; causa re
 rum magnarum videtur. Verū quoniā id maius
 est, quod rarius est atque difficilius: occasiones
 quoq; ac ætates, loca, tempora, vires, maiores res
 reddūt. Nam si vltra vires, si præter ætatē, si præ
 ter cæteros, si sic, vel hic, vel tunc: pulchritudinis,
 aut bonitatis, aut iustitiae, vel oppositorū magni
 tudinem habebit. Vnde elogium quoq; in eū qui
 Olympia vicit: Habens prius in humeris asperā
 asyllam, ex Argis pisces adferebam. Hinc Iphi
 crates quoq; seipsum laudabat dicens, ex quibus
 ea fuerunt. Præterea quod ex scipso est, vt Epicte
 tus ait, difficilius enim. Quare poëta quoq; dicit
 per seipsum didicisse. Præterea rei magnæ pars
 maxima, veluti Pericles in funebri ait oratione,
 Ita ciuitatē iuuentute ablata deformē, vt annus,
 si ver ab eo remoueretur. Præterea quæ in maio
 re inopia necessitatēque requiruntur, veluti quæ
 in senectute, ac morbo. Præterea de duobus quod
 fini proprius est. Præterea quod ipsū, & simpliciter.
 Præterea possibile melius q̄ impossibile, cū illud
 in ipso sit, hoc non sit. Præterea quæ in fine vitæ,
 finis nanc̄ magis sunt ea quæ prope finem. Præ
 terea quæ ad veritatem pertinent, magis q̄ quæ
 ad opinionem. Definitur autē id quod ad opinio
 nem sit, hoc pacto. Quod ab eo nō eligeretur qui
 id occultum fore putaret. Vnde accipere q̄ face-

re beneficium, eligibilius esse videtur. Illud enim, vel si nemo sciat te accepisse, profecto eliges: hoc, si occultum futurum est te contulisse, non videris electurus. Præterea ea quæ magis esse quod vide ri volunt ad veritatem enim magis. quapropter iustitiam quoque aiunt parum quid esse, quoniam eligibilius videri, quam esse: at sanum esse, non ita. Insuper quod ad plura vtile, veluti ad viuendum, & ad bene viuendum, & ad agendum honesta, & ad voluptatem. Quapropter diuitiae ac bona valetudo maxima esse videntur: cum omnia hæc possideant. Ad hæc quod cum sit absq; dolore, voluptatem etiam affert. Vno enim plura meliora. Quare cum & voluptas & indolen tia bona sint, duo in unū cōposita totum maius efficiunt. Item quæ cum assint non latent, quam quæ latent. Ad veritatem enim illa tendunt. Ita maius est bonum, diuitem esse, quod videri. Præterea quod charum est, & alijs solum, alijs non solum. Quocirca non pari iactura lusci quis oculū eruet, & eius qui duos habet. charum enim & vnicum luscus amisit. Ex quibus igitur tam suadēdo quod dissuadēdo fidē facimus, ferè dictum est.

De numero ciuitatū in specie. Cap. VIII.

Aeterum ad persuadendum benēcō consulendū illud est omnium maximum atque firmissimum, ut rerumpublicarum species omnes pernoscamus, & qui mores, quæ leges, quæ commoda vnicuique sint, distinguamus. Cunctis enim vtilitas persuadet. Vtile autem est, quod ciuitatem conseruat & tutatur. Ad hæc principantium sententia rata est: principans,

tes vero distinctione ciuitatū distribuuntur , tot enim sunt principantes,quot ciuitates . Quare cū quatuor ciuitates sint, populi, paucorum, optima tum, vnius: quod principatur ac iudicat, vel pars aliqua horū, vel vniuersum erit. Populus igitur est ciuitas in qua sorte magistratus declaratur. Paucorum vero potestas, in qua censu. Optima, tum autem, in qua qui disciplina excellunt, ij principantur. Appello autem disciplinam, quæ legibus posita est . Nam qui legibus semper obtem perarunt, ij optimi videntur, ac in huiusmodi ciuitate gerendarum rerum principatu potiuntur: à quibus & nomen ciuitas sortita est . Monarchia vero est (vt vel nomen ipsum ostendit) in qua vnuus omnium dominus est. Hæc ordine quodam constituta, regnum: inordinata vero, tyran nis appellatur. Cum igitur ea eligantur quæ ad finem sunt: non oportet vniuscuiusque fine igno rare. Popularis ergo status finis est libertas . Paucorum vero, diuitiæ. Optimatum autem, quæ ad disciplinam & ad leges pertinent . Tyrannidis vero, custodia. Quare patet ad hos fines vniuscuiusque mores & commoda, & quæ legibus cōstituta sunt, esse diuidenda. Siquidem ad hos referentes eligunt . Verum quoniam non solum rationibus, sed etiam oratione affecta & morata fidem facimus, (credimus enim eo facilius, quo qualis quidam orator videtur, id est si vir bonus, si benevolus, aut vtruncq;) non oportebit ciuitatum nos ignorare mores . Probantur enim vniuscuiusq; mores, si ad ciuitatis mores accommodantur. ij autem reperientur ex ijsdem . Ex

voluntate enim ac electione mores aperiuntur
 Voluntas vero ac electio ad finem refertur. Quæ
 cunque igitur vel futura, vel præsentia suadenti-
 bus expetenda sunt, & ex quibus de utili fidem
 facimus, ad hæc de ciuitatum moribus ac insti-
 tutis, itemque quibus, & quo pacto inueniemus,
 quantum ad præsens opus est, dictum est. Dilig-
 gentius vero de his in politicis explanauiimus.

De honesto ac laudabili: quæ ad demonstra-
 tiuum genus pertinent. Cap. ix.

Vnc autem de virtute ac vicio, honesto
 ac turpi dicamus, laudantes enim ac vitu-
 perantes hæc intendunt. Cõtinget etiam
 si de ijs dicemus, illa simul aperire, quibus quales
 quidem moribus putabimur; quod secundo loco
 fidem facere diximus. Ex eisdem enim & de no-
 bis & de alijs virtutis opinionem facere poteris-
 mus. Verum quoniam accidit ioco vel ferio lau-
 dare saepe non solum hominem aut deum, sed
 etiam inanimata, aliorumque animalium quodli-
 bet: de ijs quoq; propositiones eodem modo ac-
 cipiēdæ. Quare veluti exempli gratia hæc etiam
 percurramus. Honestum igitur est, quod cū pro-
 pter se eligibile sit, laudabile est: aut quod cum
 bonum sit, idcirco iucundum est, quoniam bonū.
 Quod si sic est: necesse est virtutem honestum es-
 se. Nam cum sit bonum, laudabilis quoq; est. Est
 autem virtus, vt videtur, vis quædā productiua
 aut cōseruatiua rerū bonarū. Item vis benefaciē-
 di multa ac magna, & omnia in omnibus. Huius
 partes iustitia, fortitudo, modestia, magnificen-
 tia, magnanimitas, liberalitas, mansuetudo, pru-

dentia, sapientia. Necesse autem est, si quidem virtus, beneficiandi vis est, maximas eas esse virtutes, quæ plurimum alijs conferunt. Quapropter iustos ac fortes maxime laudant: cum alij bello, alij etiam in pace utiles hominibus sint: deinde liberales. non enim contendunt de pecunijs: sed largiuntur eas, quas summopere ceteri cupiunt. Iustitia igitur est virtus, qua singuli sua secundum leges possident. In iustitia est, per quam aliena contra leges retinent. Fortitudo est, per quam actiui bonarum rerum, ut leges iubent, in periculis sumus: estque legibus administrativa obtemperatio. Huius contrarium timor est. Liberalitas est pecunijs benefactiua. Illiberalitas contrarium. Magnanimitas est magnorum beneficiorum effectiua virtus. Magnificetia est virtus magnitudinis sumptuum effectiua. Harum contraria modicitas, & pusillanimitas. Prudentia est mentis virtus qua de malis ac bonis quæ ad felicitatem pertinent, bene possumus consilere. De virtute igitur ac vitio universaliter, & de partibus satis impræsentiarum dictum est: de ceteris autem non est difficile perspicere. Perspicuum enim est & virtutis effectiua, quoniam ad virtutem, & quæ à virtute fiunt, laudabilia esse. Huius modi autem sunt indicia virtutis & opera. Quoniam ergo indicia & similia quæcunque sunt boni viri opera vel passiones: laudabilia sunt, necesse est quæcunque fortitudinis opera vel indicia sunt, aut fortiter gesta sunt, hæc omnia laudabilia esse. Iusta quoque similiter, & quæ iuste facta sunt. sed passiones nequaquam. Nam in hac una

virtute non semper quod iuste fit, honestum est.
 Cum enim damnantur, turpe magis est si iuste
 fit, q̄ si iniuste: eodemque modo in reliquis vir-
 tutibus. Item ea quorum præmium honor est,
 omnia laudabilia sunt. Et ea magis quorum ho-
 nor, q̄ ea quorum pecunia. Item quæcunque eli-
 gibilia non sui quispiam gratia gerit. Et quæ
 simpliciter bona sunt, ut quæcunque pro patria
 quispiam facit, sua contemnens. Et quæ natura
 bona sunt, & quæ bona, sed non sibi. Nam quæ si-
 bi, sui gratia facit. Et quæcunque mortuum ma-
 gis consequuntur quam viuum. Nam quæ viuos
 consequuntur, ea sui gratia facere magis viden-
 tur. Item quæcunque opera laudis fiunt gratia.
 Nam hæc minus sui gratia sunt. Item quæ non
 sibi sed alijs utilitati sunt, & benefactoribus ma-
 gis. Iustum enim & beneficia, quoniam in alios.
 Item his opposita, quibus aut dicentes aut facie-
 tes aut dicturi aut facturi erubescunt. Turpia
 enim verecundantur & dicentes & facientes &
 facturi: quemadmodum Alcæo dicenti, Vellem
 tibi aliquid dicere, sed pudor impedit, Sappho
 respondit: Si bona laudabiliaque cuperes, nec lin-
 gua aliquid turpe dicere meditareris: nullus ocu-
 los pudor retineret. Item ea de quibus trepidant,
 etiam si non timeant. Sic enim his bonis maxi-
 me afficiuntur, quæ ad gloriam ducunt. Item vir-
 tutes ac opera eorum qui natura excellunt, lau-
 dabiliores: veluti viri magis quam mulieris: &
 quibus alijs magis fruuntur quam ipsi. Quam-
 obrem iustum & iustitia laudantur. Item inimi-
 cos vlcisci potius, q̄ reconciliari. Nam malum

pro malo reddere, iustum est. Et iustum omne laudabile. Et ad hæc fortis est inuictum esse. Quare victoria & honor laudabiliū sunt. Nam etiā si inutilia sint, eligibilia tamen sunt, & virtutem eximiam ostendunt. Item memorationes, ac monumenta: & quæ magis, magis. Magis autem quæ ad defunctum consequuntur, & quibus hos nos maior connectitur. Item quæ superuacanæ sunt, & soli insunt, laudabiliora. digniora enim memoratu. Item non frugifera prædia. liberius nanque id magis. Singulorum quoque propria, laudabilia sunt: & quæcunque indicia eorū sunt, quæ apud eos quibus cum viuis, laudantur: veluti apud Laconas comam nutrire, laudabile est. Nam quoniam non est facile seruile aliquod opus facere crinitum hominem: libertatis id apud eos indicium est. Item nulla vti arte fabri li. Liberum nanque non vivere ad alium. Ea quoque accipienda sunt, quæ honestis propinqua sunt: tanquam ad laudem vel vituperationem conferentia: vt si moderatum, ac mitioris animi, timidum & insidiatorem appelles: & insensatum, frugi: & mansuetum, eum qui dolorem animi non sentit. Et hoc modo à consequentibus ad optimum semper: vt puta iracundum ac furiosum, simplicem: & arrogantem, magnificum atque honestum. Eos quoque qui excedunt, quasivirtuosí essent: vt ferocem fortem esse, prodigum liberalem. Nam & pluribus ita videtur: & apparentem ex causa potest habere rationem. Nam si vbi necesse non est, pericula suscipit: multo magis videbitur in re honesta ac laudabili. &

Si in quo libet profusus , quanto magis in amicos! Virtutis enim eximiae est cunctis benefacere. Oportet etiam apud quos laudamus considerare: sicut Socrates dicere solebat non esse difficile Athenienses apud Athenienses laudare. Et quod apud singulos honori est, id oportet affirmare: ut apud Scythes, apud Laconas, apud philosophos: ac vniuersaliter honorabile afferere oportet quod honestum sit. Propinquia enim esse videntur. Item quæcunque ut conueniens est, ve luti si maioribus digna, si inceptis. Ad honestatem nanque ac felicitatem pertinet honoris accessio . Aut etiam si præter id quod conueniens est, ad melius atq; honestius: ut si quis vtitur secunda fortuna, is moderatus sit: & qui aduersaris magnanimus. Aut si cum ad maiora consensit, frugi tamen magis, ac facilior sit: quale illud est Hiphicratis: O quæ sunt ex quibus: & illius qui deuicit olympia: Qui prius durā ferebam in humeris. Et illud Simonidis, Cuius mulieris pater ac maritus tyrannorū fratres fuerunt. Verū quoniam laus ex operationibus est, virtuosique propriū electione agere: ita dicendum, ut ostendatur electione ipsum gessisse quæ gesserit. Quam ad rem confert, ut saepius fecisse demonstretur. Quare quæ casu aut fortuna facta sunt: consilio ac iudicio attribuenda. Nam si multa similiaque connectuntur, virtutis atq; iudicij videbuntur esse indicium. Cū vero laus sit, magnitudinem virtutis ostendēs oratio: oportet operationes extollere. Laus igitur operū est. Ea vero quæ afferūtur extra, ut fidem faciant dicuntur, ut nobilitas, do-

etrina. Verisimile nanque est bonum esse ex bonis, & sic educatum eiusmodi esse. Laudamus ergo eos qui fecerunt: quoniam facta, signa sunt habitus. Nam etiam eum qui non fecit, laudaremus si talem esse crederemus. Beatio vero & felicitatio ipsis quidem eadem, his autem non eadem: sed ut felicitas virtutem, sic continet hæc felicitatio. Habent autem communem speciem laudes cū deliberatione. Nam quæ in admonendo dices, ea dictione orationis commutata laudem constituunt. Cum ergo habeas quæ agenda sint, & qualem quandam esse oporteat: hæc quæ si admonendo dicta, verbis commutanda transponendaque sunt: ut in admonitione consiliog fit. Non oportet secunda fortuna confidere nimium: sed ijs quæ à seipso sunt. In laude sic, non secunda fortuna, sed seipso plurimum confidebat. Quas ob res laudando quid admoneas, & consulendo quid laudes considera, & opposita necessario dictione utaris, cum tam prohibens quæ non prohibens commutaueris. Utaris autem & eorū quæ amplificant pluribus, ut si solus, si primus, aut cum paucis, aut quod maxime factum est. Laudabilia enim hæc omnia. Præterea quod ex tempore atque occasione est, quæ sunt præterquam conuenit. Ad hæc si sèpius eandem rem gessit. magnum nanque id, nec à fortuna, sed ab eo ipso profectum videtur. Si quibus ad virtutē inflammatur, & quibus honoramur: hæc ab eo inuenta constitutaque sunt. Si primus omnium laudatus est, sicut Hippolochus & Harmodio ac Aristogiton in foro statuæ primum positæ, &

in contrarijs similiter. Quod si ex eo ipso non facile adinuenire potes: alijs compara. Quod Ios-
cates ex consuetudine declamandi faciebat. Sed oportet illustribus comparare. Amplificat enim id, maximēq; laudabile est, cum virtuosis melior ostendatur. Cæterum amplificatio merito in laudes incidit, excellentia enim est: & excellere, laudabile. Quapropter cum excessus ipse virtutem ostendere videatur: et si non illustribus, attamen alijs comparandū. E generibus igitur omni orationi communibus amplificatio demonstrationi accommodatior. Nam cū res gestas quasi certas accipiant: reliquum est vt magnitudinem eis ac ornamentum afferant. Exempla vero deliberati- uis aptiora sunt. Ex præteritis enim futura cōj- cientes iudicamus. Enthymemata autem iudicia libus magis conueniunt. Nam quod factum est: & causam quare factum est suscipit, & probatio nem patitur, quoniam incertum est. Ex quibus igitur laus ac vituperatio ferme omnis, & ad quænam respiciētes laudare ac vituperare oporteat, & ex quibus cōmendationes & opprobria fluār: hæc sunt. Nam horum contraria non latent: vita peratio autem ex contrarijs est.

De accusatione & defensione. Cap. x.

Vñc de accusatione ac defensione. ex quibus & quot ratiocinationes faciundæ sūt, dicendum videtur. Tria igitur sumenda sunt. Primum, quot & quorū gratia iniuriā infec- tūt. Deinde quomodo affecti. Tertium, quales, & quomodo se habentes. Si ergo iniuriā prīmū de finierimus, de reliquis deinceps explicabim⁹. Sit d.j.

ērgo iniuriari, sponte præter leges officere. Legū autē alia propriapalia communis. Propriam dici mīlīs; quia ciues scripta vtūtūr: cōmūnē vero, qua nonnulla etiā scripta non sunt, apud omnes tamē valere videntur. Spontē autē facimus, quæ cūmē scientes & nōn coacti facimus. Quē igitur sponte facimus, nōa omnia eligimus; quæ autēm eligimus, dñmīa cognoscimus. Nemo enim ignorat quæ eligit. Fa. Vero quibus officere, ac prava præter leges xōmittere statulint: improbitas sūt & intemperatīa. Si enim vitium habeāt vnum, aut plāta: in quo improbi sunt, in eo etiam iniusti veluti prodigii in petunijs: intemperatus in voluptatibus corporis: mollis in desidia: timidus in periculis. Deserit enim periculorū socios propter timorem. Ambitiosus etiam propter honores iniustus est: iracundus propter irā: contentius: cupiditate: vīctōriae: acerbis propter vltionē: stultus: quoniāta: circa bonū & iustum decipitur: eodēq; modo: cæteri, viuisquisq; in suo subiecto. Verum hęc partim ex ijs quę de virtutib; dicta sunt, perspicua sunt; partim ex ijs quæ de affectib; bus dicētur, patebunt. Quare reliquū est, vt cuius gratia, quomodoq; se habentes, & quibus iniuriā tur, tractemus. Primum: etiā diuidentes dicimus quæ sunt quæ appetimus, & qualia sunt quæ ut fugiamus, iniuriā facere conamur. Perspicuum enim est, considerandum esse accusatori, quot & quæ reo insunt, ex ijs quæ omnes appetūt qui in iuria cæteros afficiunt. Defensori autem, quæ & quot eorum non insunt. Quæ igitur agunt, alia omnes propter seipso agunt, alia non propter

seipsoſ: & iſtorum alia caſu, alia neceſſitate. Horū etiam quædā vi, quædā natura. Quare quæcunq; nō propter ſeipſoſ faciūt: aut caſu, aut natura, aut vi faciūt. Quæcunq; autē propter ſeipſoſ; quorū ſciliſet iſpiſ cauſa ſit: alia propter conſuetudinem agunt, alia propter appetitū. Et horū quædā appetitu rationali, quædā irrationali. Nam volūtās appetit⁹ eſt boni cū ratione. Nullus enim aliquid vult, niſi cū bonū eſſe putauerit. Appetitiones vero irrationabiles ira & cupiditas. Quare quæcūq; homines agūt, ſeptē eos de cauſis agere oportet: fortuna, vi, natura, cōſuetudine, ratione, ira, cupiditate. Neq; oportet ſecūdū ḥtates aut habitus, aut alia quædā ea quæ agūtur diſtinguere. Nā ſi accidit vt iracūdi aut cupiditatiuenes ſint, non tam propter ḥtate agunt quæ agūt: ſed propter cupiditatē, ac irā. Neq; diuites ac pauperes: propter diuitias & paupertatē: ſed accidit vt pauperes propter egeſtatē pecunias cupiāt, diuites vero propter licētiā voluptates nō neceſſarias. Itaq; iij etiā nō propter diuitias aut egeſtatem agūt, ſed propter cupiditatē. Eodēmq; modo iuſti & iniuſti cæteriq; qui ſecundū habitus agere dicūtur, propter hēc omnia agēt. Nā aut propter rationē, aut propter affectū. Sed quidā moribus & affectibus bonis, quidā cōtrā. Accidit autē vt ad hos: quidē habitus alia, ad illos vero alia cōſequantur. Forſan enim ſtatim modētū propter modētiā iſpā tam opiniones quām cupiditates probæ circa voluptates cōſequuntur. At immodētū circa eadē iſpās contrariæ. Quapropter huiusmodi diuisionib; ſupreſedendum eſt, & cōſiderandū quę quos d.ij.

sequi soleāt. Nā si albus, aut niger, aut magnus,
 aut paruuſ, nihil ex eis consequitur. Si autē iu-
 uenis, aut ſenex, aut iuſtus, aut iuiuſtus, iam inter
 ſe diſſerunt: & omnino quęcumq; accidētium mo-
 res hominum diſſerentes efficiunt: vt ſi quis diui-
 tem ſe aut inopem putat, & felicem aut infelicē,
 id ipsum vero nonnullam faciet diſſerentiā, ſed
 de hiſ poſtea. Nunc de alijs dicamus. Fortuna igi-
 tur fiunt, quęcumq; ita fiunt, vt cum corum cau-
 ſa indeterminabilis ſit: nec huius gratia, nec ſem-
 per, nec vt plurimum, nec ordine fiunt. Quæ om-
 nia fortunæ ipſius definitione patēt. Natura fiūt,
 quæ cauſam & ordinem in ſe ipſis habent. Nam
 aut ſemper, aut vt plurimum ſic eueniunt. Nam
 quæ præter naturam fiunt, ea vtrum ſecundum
 quandam naturam, an alia cauſa fiant, non oportet
 inquirere: quamuis etiam fortuna cauſa horū
 eſſe videatur. Vi autē, quæcūq; per cupiditatem
 ac rationē per ipſos agentes fiunt. Consuetudine
 vero, quæcunque ideo faciunt, quoniā ſaþe fece-
 runt. Ratione autem, quæ cum ſint ex bonis iam
 dictis, conferrēque videantur vel vt finis, vel vt
 ad finem, propter vtilitatem aguntur. Nam quæ-
 dam intemperantes etiam agunt vtilia, verū nō
 propter vtilitatem, ſed propter voluptatem. Irā
 vero fiunt, quibus vlciscimur. Differunt autem
 poena, & vltio. Nā poena, eius q; patitur gratia fit.
 Vltio vero eius qui facit, vt expleatur. Verum ex
 quibus irā ſit, ex ijs quę de affectib⁹ dicemus pa-
 tebit. Cupiditate autē aguntur quęcumq; iucunda
 vidētur. Verū & cōſuetudo, & ea in quibus affue-
 ti ſumus, iucunda ſunt. Nam multa etiam eorum

quæ natura iucunda non sunt, cum voluptate faciūt qui assueti sunt. Quare ut breuiter dicā, quæ cunque propter seipso agunt: omnia vel bona sunt, vel bona esse videntur: & aut iucunda, aut videtur iucunda. Verū quoniā quæ propter seipso agunt, hęc sponte agunt: non sponte autē, quæ non propter seipso: omnia quæ volentes agunt, bona erunt, vel apparētia bona: & aut iucunda, aut apparentia iucunda. Ponimus autē malorū etiam vel apparentium malorū reiectionem, aut minoris pro maiore assumptionē in bonorū numero, cum eligibilia quodāmodo sint. Et similiter doloris vel apparentis doloris reiectionem, aut minoris pro maiore assumptionem in iucundis numeris. Quare quot & qualia utilia sint aut iucunda, sumendum est. Sed cum de utilibus, quādo de deliberatione tractabamus, satis dictū sit, de iucundis impræsentiarū agamus. Oportet autē definitiones has sufficientes putare, si ita se habent, ut de uno quoq; neq; obscuræ sint, neq; exactæ. Supponatur igitur nobis voluptatē esse motū animi quendā & affectionē totā simul & sensibiliter in naturam proficisciētem, dolorem vero contrariū.

De iucundis. Cap. x i.

Vare si hoc voluptas sit, patet id iucundū esse, quod dictam affectionem efficit, tristitia vero, ac dolorosum, vel eius corruptiū, vel contrariæ affectionis effectiū. Ita iucundum necessario est tam quod secundum naturam ut plurimū proficiat, ac maxime cū quæ natura fiunt, iam naturam suam & consuetudinē consequata sunt. Quod enim visitatum est, quasi d. iij.

iam innatū esset gignitur. Nam cum sēpe ipsum, ipsi semper propinquum sit, & ipsius quidē semper natura sit, ipsius vero sēpe consuetudo, naturæ consuetudo similis est, & quod violentum nō est. Vis enim prēter naturā est. Itaque tristis necessitas est, recteque dicitur violentū omne natura dolorē efficere. Quare curæ, seria, conatus, tristia sunt. Necessitudine enim ac vi fiunt, nisi qui faciunt, assueti sint. Horum vero contraria iucunda sūt. Idcirco desidia, iocus, quies, accubationes, somnus, in iucundis sunt, cū nihil eorum vi fiat. Præterea cuius cupiditas inest, omne iucundum. Nā cupiditas iucundi appetitio est. Cupiditatum autē alię sine ratione sunt, alię cū ratione. Irrationales dico quas ex nulla cogitatione cupiunt: quales sunt quæ natura esse dicuntur: vt quæ sūt per corpus, veluti alimenti siti & fames. Est autē in singulis etiam alimenti speciebus cupiditas, & in gustabilibus atq; venereis, & vniuersaliter in tāgibilibus, & in olfactu odoris, & in auditu, atq; visu. Rationales vero, cū quādam persuasiō cupiūr. Nam multa & expetere, & possidere cupiunt cū audiuerint, persuasiōq; fuerint. Verum quoniā voluptate frui tum est, cū aliquo fēsu afficimur, imaginatiōq; sensus quidam est debilis, & recordantē ac sperantē eius rei sequitur imaginatio quam recordatur ac sperat. quoniā igitur hæc ita sūt, patet voluptates inesse recordātibus valdē atq; spērātibus, siquidē & sensus. Quare necessariū est iucunda omnia vel in sentiēdo prēsentia esse, vel in recolendo prēterita, vel in sperādo futura. Siquidem prēsentia sentimus, prēterita meminimus,

futura speramus. Quae igitur meminimus, iucunda sunt: nec solū quæ cū aderat, voluptate afferebāt, verum etiā nonnulla eorū quæ dolorent, si post illa bonū a claudabile quid habeamus. Hinc illud dictū est: Iucundum est seruato meminisse periculi. Et illud, Lætatur enim vir post labores, cū multa tulisse, multaq; gessisse recordetur. Cuius causa est, quoniam malum etiā non habere iucundum est. Eorum autē quæ in spe sunt, quæcunq; delectationē aut vtilitatem afferre non paruam cūnī assunt, aut sine dolore iuuare videntur, & omnino quæcunq; cum assunt, delectationi sunt: ea inquit omnia speratibus quoq; ac recordantibus ut plurimum iucunda sunt. Idcirco irasci quoq; iucundum. Vnde Homerus etiā dixit de ira quod dē fluente melle multo sit dulcior. Nemo enim illis irascitur, quos vlcisci putat impossibile. Illis etiā qui potētia excedūt, aut nō irascitur, aut minus irascitur. Ad hæc ingentes quoq; cupiditates voluptas quædā cōsequitur. Nā cum se assequitos meminerint, aut sperent assequuturos, voluptate quadam afficiuntur: vekuti qui febricitant, siti oppressi, memorię habētes quod biberint, speratēsq; se bibituros, gaudent. Similiter amantes cum alio quantur, aut scribāt, aut quicquā aliud faciat ad eum quē absentem amant, gaudent. In omnibus namq; his quasi sentire putant eum quē amant, cū eius recordentur. Idq; amoris initiū omnibus est, si non solū cū adeat lætatur, sed absentis etiā memoriā tenentes amat. Idcirco etiam cum moestii sunt quoniā nō adeat, & in luctu ac fletu inest quædā voluptas. Mœror enim in eo est, quod nō
d.iij.

adest: voluptas autem, quod recordetur, ac illum
 quodammodo videant, & quae agebat, & qualis
 erat. Vnde illud dictum est: Sic fatus, flendi cunctis
 immisit amorem. Vlscisci etiam iucundum est. Nam
 quod si non assequeris, triste: si assequeris, id iucundum est. Et punire delectabile est. Id enim adipisci
 iucundum, cuius frustratio est tristis. Qui vero irascuntur, magnopere dolent non vlti: sperates autem gaudent. Vincere quoque iucundum est, nec contumeliosis
 solum, sed omnibus. Excessus namque imaginatio
 fit; cuius rei omnes aut moderate, aut magis etiam
 quam oporteat cupidi sunt. Verum quoniam iucundum
 vincere est, ludos etiam omnes qui pugnare
 aut contentionis specie habent, iucundos esse ne-
 cessere est, (sepe namque in ipsis victoria inest) ut tesse-
 ras, aleam, pilam, tabulam, ludos quoque liberos simili-
 ter. Nam eorum alij iucundi fiunt, si quis assuescit;
 alij statim iucundi, ut venatio, & omnis bestiarum
 persequutio. Vbi enim certatio est, ibi victoria quo-
 que est. Quapropter fori disputationesque assuetis
 atque poteribus iucunda. Honor etiam atque gloria iu-
 cundissimorum est. Fit enim unicusque imaginatio ta-
 lem se esse, ac virtuosum, praesertim cum iuri assertant
 quos non existimat mentiri, quales domestici pos-
 tui sunt quam alieni, deinde familiares ac noti,
 & ciues potius quam peregrini: & qui sunt, potius
 quam futuri: prudentes potius quam fatui, & mul-
 ti quam pauci. Hos enim veraciter praedicare veris-
 milius est quam oppositos. Nulla enim cura est, ut ab
 iis quos quispiam nimium despicit, veluti a pueris,
 aut a bestiis honor aut gloria coquiratur: non in-
 quam ipsius gloriae, sed forsitan cuiusdam alterius gra-

tia. Amicus quoque iucundum est: nam & amare, iucundū. Nullus enim vinum amat, qui vino nō lētatur. Amari etiā iucundum. imaginatio enim hic quoque fit bonum sibi inesse, quod qui sensiunt, omnes cupiunt. Admirationi etiam esse, iucundum: quoniam & honorari. Assentationibus quoque aures præbere. Ideo etiam adulator iucundum. Nam & admirari & amare videtur. Idē etiam sæpius agere, iucundum. Consuetudo namque iucunda erat. Varietas quoque ac vicissitudo iucunda. In naturam enim mutatio fit. Quod cunque autem vno modo semper se habet, constituti atque fixi habitus satietatem generat. Vnde dictum est, Vicissitudinem rerum omnium iucundam esse. Idcirco etiam quæ interuallo temporis magno videntur, iucunda sunt, tam res, quam homines. Mutatio enim presentium fit. Et simile etiam est quod magno temporis interuallo interposito fit. Discere quoque & admirari, iucundum ut plurimum est. In admirando enim discendi cupiditas inest. Quare admirabile, desiderabile est. In discendo autem redditus inest in naturam. Beneficium etiam tam conferre, quam accipere, ex iucundis est. Nam qui recipit, quod cupit adipiscitur. Qui autem cōfert, habet abundantque ijs que vterque appetit. Verum quoniam bene mereri iucundum est, idcirco subuenire quoque propinquis, & manca supplere, suaue hominibus est. Et quoniam discere, atque admirari iucundum: necesse est ut quæ imitatione assequutis sumus, iucunda sint: ut pingendi atque fingendi artes, & poetica similiter, omnēque quod imita-

tione fit, etiam si iucundum id non sit quod imitantur. Non enim illo laetantur, sed quoniam rationationem faciunt, quod hoc illud est, quare aliquid discere accidit. Euadere quoque à periculis, tanto iucundius, quanto proprius periculo. Admirabilia enim omnia hæc sunt. Et quoniam quod secundum naturā est, iucundum est. omnia que genere inter se coniuncta, secundum natūram coniuncta sunt, idcirco ut plurimum quæ similia sunt, ac genere coniuncta, iucunda sunt: ut homo homini, equus equo, adolescens adolescenti. Hinc & proverbia celebrata sunt, quod æqualis è qualibet delectat, quodque semper à simili simile amatur, & quod belua beluam cognoscit, & quod semper merula ad merulam, & quæcunque huiusmodi. Verum quoniam quod simile & eiusdem generis est, sibi ipsi iucundum est, idque maxime unusquisque ad se ipsum habet: necesse est omnes, alias plus, alias minus se ipsos amare. Nam omnia illa vnicuique ad se ipsum maxime insunt. Quod si omnes se ipsos amant, sua quoque vnicuique iucunda esse necesse est: ut opera, orationes. Quare assentatorum ut plurimum atque amatorum amici sunt. Ambitiosi quoque, ac liberorum amore victi. Nā liberi, opera sua sunt. Manca quoque supplere, iucundum: quoniam opus iam suum fit. Et quoniam principari iucundissimum est, ideo sapientem esse iucundum videtur. Nam sapere, principantis est. Sapientia autem multarum ac mirabilium rerum sciētia est. Præterea quoniam ut plurimum ambitiosi sunt, necesse est increpare quoq; alios, iucundum esse.

Item in quo vnusquisque sibi optimus esse videatur, in eo versari: vt Euripides ait, In id adducitur, magnam diei partem ei attribuens: vt ipse se ipso fruratur: cum sit optimus. Insuper cum ludus ac iocus ex iucundis sint, otium quoq; omne, ac risus & ridicula, iucunda necessario sunt, & honiines, & verba, & opera. Sed de ridiculis in ijs quæ de arte poëtica dicta sunt, determinatum est. Verum de iucundis hæc dicta sint. Dolorem autem inferentia, ex contrarijs horum patent. Quorum igitur gratia iniuriantur, hæc sunt.

Quomodo se habentes & quibus iniuriantur.

Cap. xii.

Vnc autem quomodo se habentes, & quibus, exponamus. Ipsi ergo tum rem geri possibilem arbitrantur, & sibi possibilem, siue celare sperent, siue deprehēsos non daturos pœnas, aut daturos quidem, sed minus sibi vel suis futurum suppliciū quam emolumenntum. Verum quæ possibilia, quæque impossibilia videantur, posterius explanabitur. Cōmunia enim sunt omnibus rhetoricæ partibus. Ipsi autem posse se absque damno iniuriari arbitrantur, si orationis copiam habeant, si actiui sint, si multis in certis minibus experti, si amicis abundant, si diuites sunt, aut ipsi maxime, aut saltem si huiuscmodi sibi amici aut ministri aut socij sint. Nā hæc propter & celare, & facere, & non dare pœnas possunt. Præterea si amici sunt ijs qui iniuriam perpetiuntur, aut iudicibus. Nam & amici nec obseruant iniuriantes amicos, & reconciliari malunt, quam accusare, & iudices ijs gratificantur quos

amant,& aut omnino absoluunt,aut parui con-
demnant.Celare autem facilius possunt,partim
qui ad ipsa crimina incommodi sunt:vt si imbe-
cillus pulsasse hominem accusetur,aut inops aut
deformis adulterij.Et quæ in aperto & ante ocu-
los posita sunt.Nam quæ nemo putat,nemo ser-
uat:& quæ tot & tanta sunt,vt ea nullus . Nam
& hæc minime obseruantur.Omnes enim homi-
nes quibus v̄statissimæ iniuriæ sunt, ab eis ca-
uent:veluti etiam à morbis qui solent inuadere.
Quo autem nondum aliquis laborauit,ab eo ne-
mo cauet. Partim ij quibus inimicus nullus est,
aut plurimi.Alij enim celaturos se putant,quòd
non obseruentur:alij quòd non videātur aggress-
suri fuisse,cum obseruentur. Habéntque defens-
sionem hanc,quòd non fuissent aggressuri.Pars
tim quos vel mores vel affectio vel locus com-
mode celant . Partim ij qui si celare non potue-
rint,propellere omnino iudicium possunt,aut in
longius prorogare,aut iudices corrumpere.Pars
tim ij qui si pecunia damnabuntur, vel solutioni
superfedere possunt , aut in longius producere,
vel ob inopiam nihil habeant quod perdant.Pars
tim quibus emolumenta quidem vel aperte ad-
ueniunt,vel magna,vel de propinquuo:damna ve-
ro econtra, vel occulta, vel parua,vel de longe.
Partim quibus maior est vtilitas , quàm vt par-
supplicium excogitari queat,quòd tyrannis con-
sequuta videtur . Partim quibus cunque iniuriæ
lucra quidem sunt, condemnationes autem op-
probria solum.Et contrà quibus iniuriæ quidem
laudi quodammodo sunt:vt si alicui simul conti-

gerit parētem vīcisci, velut Xenoni. Cōdemnatiōnes vero, aut exiliij, aut pecuniae, aut alterius hu-
iuscemodi. Iniuriātur enim vtriḡ ij, siue hoc siue
illo se pacto habeant. sed nō vt ijdem ipsi sunt,
verum vt oppositi in moribus . Partim qui sāpe
aut celarunt, aut cōdemnati non sunt. Item qui
bus sāpius aggressis parum successit. Sunt enim
nonnulli tales in iniuriando, quales in re bellica,
qui iterum atque iterum pugnas inceptant. Præ
terea qui voluptatem aut lucrū statim assequun-
tur, dolorem aut damnum postea: quales incon-
tinentes sunt . Inest enim incontinentia circa o-
mnia quæ appetuntur . Et contrā qui dolorem
aut damnum statim perpetiuntur, voluptatem
vero aut emolumentum postea tardius . Conti-
nentes enim ac solertiores hæc persequuntur.
Partim qui videri possunt vel fortuna, vel neces-
situdine, vel natura, vel consuetudine fecisse: & in
summa errasse, sed non iniuriatos fuisse. Partim
qui ius suum haud aliter obtinere possunt . Par-
tim qui eguerint. Sunt autem egentes dupliciter.
Nam aut necessarijs , vt iñopes: aut superuaca-
neis, vt diuites. Partim qui præclari aut infames
sunt. Alij quoniam non videbuntur. Alij quoniā
non magis videbuntur. Ac ipsi quidem sic se ha-
bentes aggrediuntur. Iniuria vero afficiunt hos,
& in his. Primum habentes ea quibus ipsi egeāt,
vel vt necessitatē expleant, vel vt abūdent, vel
vt fruantur. Deinde tam longe absentes, quām
prope. Ab alijs nanque cito auferunt, ab alijs tar-
dius puniuntur: veluti qui Carthaginensibus fu-
rantur. Præterea non obseruantes, neque cauen-

tes, sed credulos. Nam omnes hos celare facile. Ad hæc negligentes. Nam vlcisci diligentis est. Verecundos etiam. non enim pugnant de lucro. Eos quoque qui affecti à multis iniuria, non curarunt de vltione. Nam (vt trito proverbio dicitur) Myorum ij præda sunt. Insuper eos quos nunquam, & quos sæpius. Vtrique enim incauti: illi quod nunquam: ij quod non amplius. Item eos qui aduersis rumoribus vel opprimuntur, vel facile possunt opprimi. Nam ij nec volunt, cum timeant iudices: nec persuadere queunt: cu: iusmodi sunt & quos multi oderunt, & quibus multi iniudent. Item aduersus quos causam habuerunt vel ex ipsis, vel ex parentibus, vel ex amicis: qui male aut fecerunt, aut facturi erant vel sibi, vel parentibus, vel ijs qui sibi curæ sunt, sicuti proverbio fertur; Improbitas causam querit. Item amicos, atque inimicos. alios nanque facile, alios iucunde. Item eos qui amicos non habent. Item eos qui née ad dicendum, nec ad faciendum multum valent. Nam ij aut vlcisci negligunt, aut reconciliantur, aut non ad finem vsque persequuntur. Præterea quibus inutile est, dum iudicia & compensationem expectant, tempus consumere: quales sunt aduenæ ac opifices, qui iniuriantes sibi paruo absoluunt, & facile cefiant. Præterea eos qui aut ipsi alijs sæpe iniuriam intulerunt, aut iniuria talia fecerunt qualia patiuntur. Nam id non videtur ferè iniuria, cum tale quid percessus quispiam sit, quale ipse est solitus facere: vt si quis contumeliari folitum verbauerit, vel eos qui male aut fecerunt, aut vos

Auerunt, aut facturi sunt. Nam & voluptatem id
 & laudem habet: nec ferè iniuria esse videtur.
 Item eos quorum iniuria vel amicis vel domi-
 nis, vel in summa quibus ipsi vivunt, grata vi-
 detur. Item eos à quibus sperant veniam se con-
 fécuturos. Præterea eos de quibus cõquesti sunt:
 vt Calippus in Dionem fecit. Hæc enim ad initu-
 riandum accèdere videntur. Præterea eos quos
 etiam si ipsi dimitterent, ab alijs tamen oppri-
 merentur: quasi non sit amplius possibile consi-
 lium adhiberi: vt Aeneas idemus ad Gelonem, cū
 ab eo Cotabia oppidum depopulatū fuisset, scri-
 psisse fertur, quod scilicet cum urbem illam de
 populaturum paulo præuenisset. Præterea eos
 quibus iniuriari poterunt iuste agere multa; qua-
 si facile resarturi: vt Iason Thessalus dixit opus
 esse in quibusdam iniuriari, vt iure quoque mul-
 ta facere possis. Item ea facilis committunt,
 quæ multi factitant. Veniam enim se consecu-
 turos in his putant. Item ea quæ celari vbique
 commodius possunt: qualia sunt quæ vel cito eō
 sumuntur, vt edulia: vel facile figura, colore, com-
 plexione immutantur. Vel quæ celari vbique pos-
 sunt. Et quæ facile portantur, & paruis in locis
 reconduntur. Item ea quorum similia multa in-
 iurians possidebat: & quæ perpeccum dicere pu-
 det: vt vxorum adulteria, cõtumeliasque sui, vel
 liberorum. Et in quibus qui accusat, litium stu-
 diosus videtur: qualia sunt parua, & in quibus
 venia dari solet. Ac quomodo se habētes iniuriā
 tur, & quibus, & quomodo, & cur, hæc ferè sunt.

De iniuria iuréque factis. Cap. **xxxii.**
 Ed iniuria,iuréque facta omnia distingua
 s mus:hinc primum incipientes.Determi-
 nantur itaque iusta atq; iniusta primum
 duabus legibus:deinde quibus fiunt, dupliciter.
 Legem autem dico, alteram propriam esse,altes-
 ram communem.Et propriam quidem quæ sin-
 gulis inter se ipsis determinata est. Et hanc ali-
 am scriptam,aliam non. Communem vero quæ
 secundum naturam est.Est enim quoddam natu-
 ra iustum,& iniustum,quod omnes vaticinātur,
 etiam si nulla inter se societas aut pactio sit:qua
 le Antigone apud Sophoclem dicere videtur cū
 iustum esse asserat,sepulturæ Polynicen tradere.
 Non enim,inquit,nunc aut nudius tertius,verum
 semper id viget,nemōque scit ex quo ita consti-
 tutum est. Et vt Empedocles dicit de non inter-
 ficiendis animatis . Non enim id apud quosdam
 iustum apud quosdam vero iniustum: sed apud
 omnes,inquit,legitimū, ac per æthera latum
 terrasque iacentes constitutum est . Et vt Alci-
 das etiam in Meseniaco dicit. Quibus autem
 determinata sunt, dupliciter determinata sunt.
 Nam aut ad communem societatem,aut ad vnū
 supremum societatis agēda,aut non agenda spe
 ētant. Idcirco dupliciter etiam iure ac iniuria fa-
 cere possumus.Nam aut vnū ac certum,aut ci-
 uitatem lædimus.Qui enim adulteratur,aut ho-
 minem cædit,certum quendam lædit. Qui vero
 militiam deserit,civitatem.Cum igitur quæ iniu-
 ste sūt,omnia ita bipartito distribuātur,si prius
 quid sit iniuriam pati,repetierimus,cætera dice-

mus . Iniuriam pati ergo est , cum à volentibus iniusta inferūtur . Iniuriari enim , voluntariū esse iā definitū est . Verū quoniam necesse est cū qui in- iuste patitur , lēdi , neque sponte lēdi : lēsionēsq; ex ijs quæ iam diximus patent (bona enim & mala prius diuisa sunt , voluntaria etiam dictum est ca- esse quæ scientes faciunt) necesse est peccata om- nia vel ad ciuitatem , vel ad priuatos spectare : & hæc aut à nesciente , aut à nolente , aut à volente atq; sciente fieri . Et horū quædam electione , que- dam affectu . Ac de his quidē in tractatu de affec- tibus explanabitur . Quæ vero eligunt , & quo- modo se habentes , iam explanatum est . Verum quoniam sæpe concedentes fecisse , aut intentio- nem accusatoris negant , aut id de quo est inten- tio , vt cepisse , sed nō furatum fuisse : verberatum , sed non contumeliatum esse : fuisse vñā , sed non adulteratum fuisse : aut furatum esse , sed non cō- misisse sacrilegium : non enim rem diuinam atti- gisse : aut sustulisse , sed non publica : aut colloqui- tum cum hostibus fuisse , sed non prodidisse : pro- pterea oportebit etiam quid furtum sit , quid cō- tumelia , quid adulteriū , determinare : vt siue esse , siue non esse iustū velimus ostēdere , facere quea- mus . Nam de omnibus his quæstio est , vtrū inius- stus sit , & improbus : an non . Est enim in electio- ne improbitas , atque iniuria : & huiusmodi nomi- na elegisse ostendunt , veluti contumelia , furtum . Nec enim si verberauit , statim cōtumelia affecit : sed si alicuius gratia , vt si aut vituperandi alium , aut voluptatis suæ . Nec si clām accepit , statim fu- ratus est : sed si vt alteri damnum , sibi vtilitatem

e.j.

afferret, similiterq; de alijs. Quoniam vero duæ iustorum atque iniustorum partes erant (quædā enim scripta, quædā non scripta) de ijs quidem de quibus leges scribunt, dictum est: ea vero quæ scripta non sunt, bipartitō distribuimus. Nam alia sunt per excessum virtutis, aut vitij: in quibus vituperationes, honores, infamiae, donatio- nēsque sunt: veluti gratiam habere benemerito, paratum esse amicis, cæteraque huiusmodi. Alia legum scriptarum defectus. Nam æquum & bonum, iustum esse videtur. Aequum autem & bonum est, quod præter legem scriptam iustum est. Idq; accedit partim volentibus, partim inuitis legumlatoribus. Inuitis quidem, cum se effugerit: volētibus autem & cum nequeant determinare, sed necesse sit vniuersaliter dicere quod non ita, sed ut plurimum. Et cum determinatio propter infinitatē facilis nō sit, ut si ferro percussit, quāto, & quali quodam tempus enim deerit enumera- ranti. Si ergo de quo determinari non potest, de eo lex ferenda est, necessario simpliciter dicendū. Quare si cum annulatus sit, manum extollat vel percutiat: lege quidem scripta reus est, & iniurias- tus est: vere autem non est iniuriatus: & id est æquum ac bonum. Si ergo quod dictū est, æquum ac bonum est, patet, æquum etiam esse ne tanti errores fiant, quanti iniuria: nec quæ aduersa for- tuna eueniunt, tanti, quanti errores. Dicuntur au- tem aduersa fieri fortuna, quæcumque cum præ- ter opinionem fiant, non fiunt ex prauitate. Erro- re autem, cum nec præter opinionem, nec ex prauitate. Iniuria vero, cum non præter opinionem,

& ex prauitate. Nam quæ cupiditate sunt, ex prauitate sunt. Aequum etiam est rebus humanis ad ignoscendum commoueri, & non legem, sed legis scriptorem, ac non verba, sed sententiam spectare: nec factum, sed voluntatem: nec partem, sed totum: nec quis nūc, sed quis semper, aut ferè semper fuerit, considerare, & meminisse bonorum magis quæ in se collata sunt, q̄ malorum: & eorum bonorum magis quæ recepit q̄ quæ fecit: & non iniquo animo iniuriam ferre: & oratione discessare potius velle, q̄ re, & in arbitrium magis, q̄ in forum velle descendere. Nam arbiter ad æquum & bonum, iudex ad legem spectat. Et hac de causa arbiter elititur, ut æquum & bonum præualeat. Ac de æquo & bono sic determinatum sit.

De maiore ac minore iniuria. Cap. xiiii.

Iniuria vero maior, quæ à maiore proficitur iniestate. Quocirca quæ minimæ sunt crimina, maxima interdum videntur: ut Menalopum Callistratus accusabat, quod templi custodes deceperisset, triaque vascula è sacris minimi ponderis sustulisset. Contrà vero est in ipsa iustitia. Hæc autem ita sunt, quoniam viribus excedunt. Nā qui sacra vascula parui ponderis furatus est, is quavis in re peccabit. Interdum igitur sic magna iniuria, interdum ex magnitudine damni aestimatur, ut illa cui nullum potest supplicium exæquari, sed omnis poena minor inuenitur, & cui remedium afferri non potest. Acerbum enim, atque inauditum. Et in quantum potest qui passus est, poenam sumere: cum

c.ij.

res nullum remedium patiatur. Nam vltio atque poena, remediu est. Et si qui perpersus est, turpitudine ferre nō potuit. Maiore namque suppicio, qui fecit, dignus est, vt Sophocles cuin Euctemonis causam ageret, ac ille non ferens contumeliam, se ipsum interemisset: non æstimare se contumeliam minoris inquit, quām quanti qui passus est æstimauit. Et si solus, aut primus fecit, aut si pauci admodum eo criminè contaminati sunt. Idem etiam saepius peccare, per magnum. Similiter maxime is peccat, cuius causa quæratur ac excogitur quæ prohibeāt, vt supplicia, & cruciatus: sicut iij propter quos carcer exædificatus est. Et apud Argiuos pecunia is multatur, propter quē lex posita est. Maius etiam est, quod beluarū magis est: & quod ex præmeditatione magis: & qđ qui audiunt, timent magis quām misereātur. Amplificatio vero illa sunt, quòd multa iusta euertit, aut cōtempnit, iusurandum, datam dexterā, hospitiū, fidem, affinitates. Multorum nanque criminū exaggeratio fit. Ad hæc non parum ibi peccare, vbi puniuntur iniusti: quod falsi testes faciunt. Vbi enim nō peccabunt, qui vel apud iudices peccat? Præterea ea maiora, in quibus turpitudo maior. Sūma etiam iniuria, si eū lēdit qui de se bene meritus est. Plura namque peccat, & non bene facit, & quòd male. Is etiam vituperandus, qui iustitiam secundum leges scriptas solummodo seruat. Melior enim qui non coactus iustus est. Scripta vero coacti seruant, sed non coacti minime. Alio etiam modo qui præter scripta facit. Nam qui ea cōmittit, quæ leges prohibēt, & de quibus suppli

cia sunt:is ea multo magis committet,de quibus nullum supplicium est. De iniuria igitur maiore vel minore dictum est.

De inartificiali fide. Cap. xv.

E fide autem quæ inartificialis dicitur, deinceps dicendum. Propria enim iudicialium causarum. Sunt igitur quæ fidē huiusmodi faciūt, quinque numero: leges, testes, pacta, quæstiones, iuriandum. Primum autē de legibus, quo pacto suadenti, & dissuadenti, & accusanti, & defendantि vtendum sit, dicamus. Parat ergo si lex scripta aduersus nos sit, communis tunc lege vtendū esse, & cquo ac bono tanquā iustioribus: & quod optima sententia vti, hoc est, ne utaris scriptis in omnibus: & quod æquum & bonū idē permaneat semper, & nūquā immutetur: sed nec communis lex, cum secundum naturam sit: ius vero scriptum sæpius. Vnde dictum est in Antigone Sophoclis, fecisse se præter Creontis legem: sed non præter illam non scriptam. Non enim nunc, aut nudiustertius, sed semper. Hanc ergo ego non curabam hominis, verum nullius legem. Et quod iustum, verum quid est atque utile: sed non id quod videtur. Quare quæ scripta est, lex non est, cū legis opus non faciat. Et quod iudex quasi argeuti atque auri cognitor est, vt vere iustum ab adulterato discernat. Et quod melioris est viri, non scriptis potius q̄ scriptis vti, & in eis permanere. Et si alij quæ probetur legi, aur sibi ipsi contraria est, veluti si altera esse iubeat firma quæcunq; inter se pacti sunt, cum altera vetet: ne aduersus leges pangant. Et

e.ij.

si ambigua, ut vertere, inspicere que liceat, quam ad partem iustum, ad quam vtile accommodabitur: ac ita demū ipsa vti. Et si res de quibus lex lata est, non similiter se habeant, lex autem ita: tunc vero id ipsum significandum est, ostendens dūm̄q̄ sibi ip̄li eam repugnare. Si vero lex scrip̄ta rebus conueniat, tunc optima sententia dicē dum non esse legem positam ut pr̄ter leges iudices, sed ne ignorando quod leges volunt, peies res. Et q̄ nemo eligit quod simpliciter bonum est, sed omnes quod sibi. Et q̄ non differat vel nullas esse leges, vel non vti. Et q̄ etiam in morib⁹ non conferat aduersus medicum cauillari: quamuis non tantum medici error officiat, quātum si obaudire principibus assuescimus. Et q̄ probatæ leges id maxime vetant, ne quis se legibus prudentiorem velit ostendere. Ac de legibus quidem sic determinatum sit. Testes autem alij veteres, alij iuniores. Et horum cūm alijs periculum commune est, alij omnino extra periculum sunt. Veteres igitur dico poëtas, ceterosque clariros, quorum sententiæ approbantur, sicuti Homer⁹ teste de Salamine Atheniensis usi sunt. Tenedij quoq̄ nuper aduersus Sigientes Periandro Corinthio, & Leophron in Critiam Solonis usus est elegijs, ut ostenderet iam ex pr̄scis temporibus domum eius impudicā fuisse. Non enim scripsisset Solon, Flauo Critiæ dicendum mihi est, ut patri auscultet. Hi ergo testes de pr̄teritis sunt, de futuris vero oraculorum etiam interpretes: ut Themistocles, q̄ muri lignei, nauali vtendum esse pugna moneant. Pr̄terea proverbiū quoq̄

(vt'dictum est) testimonium quoddam est: veluti si quis cum consulat senem non esse in amicitia suscipiendum, prouerbiū huic attestari dicat, quo fertur, Nunquam beneficium in sene collocandū. Cum vero liberos cum parētibus interficiendos, Fatuus, qui patre cæso liberis pepercit. Iuniorum etiam qui clari sunt, sententiæ litigantibus conferunt, sicuti Eubulus in iudicio platonicum quidam aduersus Chareta protulit, quod Plato in Archibium dixit, Increuisse iam propter illum in ciuitate, vt prauos se omnes esse fateātur. Et quibuscumque commune periculum est, si mentiri viderentur. Verum ij de huiusmodi solummodo testes sunt, factum ne sit, an non, & utrum sit, an non, de qualitate vero minime: vt puta si iustum, si iniustum: vtile, an inutile. Prisci autem etiam de qualitate. Nam cum corrumpi non possint, fide dignissimi sunt. Qui ergo testes non habet, ijs praesidijs vteretur, quod ex probabilibus iudicandum sit. Id enim est optima sententia iudicare, q[uod] pecunia corrumpi probabilia non possint, quod falsi nunquam testimonij crimine accusentur. Qui autem habet, aduersus non habentem his vteretur, quod ad ferendam sententiam probabilia non sufficiant: quod testibus nunquam opus esset, si ratione res satis cognosci posset. Sunt autem testimonia vel de nobis, vel de aduersarijs: & alia de re, alia de moribus. Quare patet testimonij conferentis inopiam nūquā futuram. Erit namque de re quidem vel pro nobis, vel cōtra aduersarios: de moribus autem, de bonitate nostra, ve de aduersariorū nequitia. Cetera vero de testib[us],
e.iiij.

amicis, aut inimicis, aut neutrīs , vel probis , vel improbis , vel neutrīs , ac de quibuscunque alijs huiusmodi testium differentijs , ex ijs locis quæ rendum, ex quibus enthymemata etiam ipsa manant. De pactis autem is orationis usus est, vt augeas, aut extenues, & vel credibilia vel incredibilia ostendas. Nam si pro nobis sunt , credibilia & vera. Sin pro aduersarijs contra. Qui ergo probabilia vel contrā ostendere vult, ea considerabit quæ de testibus diximus. Nam ex qualitate eorū qui in pactis conscripti sunt , aut qui seruare ea debent, credibilia vel contrā sunt. Cum vero conceditur pactum sic intercessisse : si pro nobis est, amplificatione utendum. Pactum enim lex quædam de particulari est. Ac leges quidem non approbantur à pactis . Pacta vero cum legitima sint, à legibus comprobantur. Et omnino lex ipsa pactum quoddam est. Quare qui non credit, euertitque pactum, leges euertit. Præterea commutationes rerum ulro ac citro . Similiter quæ voluntaria sunt , pactis ut plurimum facimus. Quare si quis pacta infirmatis usum hominum inter se penitus euertit. Cætera vero hāc ad rem accommodata, facilia intellectu sunt. Sin autem pro aduersarijs sint : primum omnia quæ in legem contrariam quispiam dicet, accommodari possunt. Est enim absurdum, si legibus, cum non recte, sed iniuste, ac dolo malo latoris positas cognouerimus, non stabimus: & pactis necessario stabimus . Deinde si iudex iusti distributor est, nō est cōsiderandū quod iustum est, sed quod iustus. Et iustum quidem nec deceptione nec ne-

cessitate verti potest, quoniam innatum sit. Pa-
 Et a vero & à deceptis & à coactis fiunt. Ad hæc
 perspiciendum si pacta alicui legum vel scriptas
 rum, vel non scriptarum, si iustis, si honestis, ac
 demum si alij pacto priori vel posteriori contra
 dicunt. Nam aut priora vera sunt, & posteriora
 falsa: aut rectè se habent posteriora, sed priora
 fefellerunt. Itaque altero istorum ex re nostra
 vtemur. Denique altius inspiciendum si aliquo
 modo iudicibus inutilia sunt: cæteraq; huiusmo-
 di. facilia nanque inuentu similiter sunt. Quæstio-
 nes autem, testimonia quædam sunt, videnturq;
 fidem facere, quoniam cogunt: quas non est dif-
 ficile percipere, ac ea quæ hinc inueniri dicique
 possunt, conspicere. Nam si pro nobis sunt, am-
 plificatione vtendum est, quod ex testimonijs so-
 la hæc vera sint. Sin vero aduersus nos, & pro
 aduersarijs, dissoluemus, quæ vera sunt, de vni-
 uerso genere quæstionum differentes. Nam qui
 coguntur, non minus falsa dicunt q; vera: & tum
 tolerates vera occultant, tum falsa dicentes cre-
 dunt se citius euasuros. Sed oportet hæc exem-
 plis comprobare, quæ ipsis iudicibus non igno-
 rentur. De iureiurando autem quadripartito di-
 stribuere possumus. Nam aut offert, & suscipit,
 aut neutrum, aut alterutrum: id est, aut offert,
 sed non suscipit: aut suscipit, sed non offert. Præ-
 terea de ijs ipsis aliter si iam iuratum est, & sic
 vel ab hoc, vel ab illo. Non offerre igitur se di-
 cet, quoniam homines cum ab eis pecunia petis-
 tur, facile peierant: & quoniam qui iurauit, non
 reddit: qui non iurauit, eum facilius condemnari

putant: & quoniam minus periculum, iudicibus causam committere, cum his credat, illi minime. Nō suscipit vero, quoniam pro pecunia iuriurandum est. Et cum sit melius aliqua de causa prauum esse, q̄ de nulla: iurasset profecto si prauus esset. Nā iurando habebit, nō iurando nō habebit. Quare nō ne peieret, sed propter virtutē non suscipit. His cōsentaneum illud Xenophanis, nō parem esse hāc prouocationē impio ad pium, sed similem, ac si robustus ad inferendum suscipiens dūmq̄ ictum, imbecillem prouocaret. Qui suscipit, non aduersarijs, sed sibi ipsi asseuerabit. Illud quoq̄ Xenophanis conuertendo, dicet par esse si impius offerat, & pius suscipiat. Graue esse repelere iuratos, cū iudices eadē de re velit sentētiam ferre. Qui offert, pium affirmabit esse, vt dijs ve lis cōmittere: præterea non esse opus aduersario alijs iudicibus, cū sibi ipsi iudicium permittatur. Ad hāc iniquum esse iuriurādum repellere, cum eadem de re alios velit iurare. Quoniā igitur per singula quid dicendum sit aperiūmus, patet etiā in cōiunctis: vt si suscipit, & nolit offerre: aut si offert, & non suscipit: aut si offert simul & suscipit: aut neutrum. Nam cum hāc ex illis coniungantur, horum etiā rationes, & rationibus illorum coniungi necesse est. Quòd si ab aduersario quispiam deceptus est, patet id periuriū non esse. Iniuria enim ex voluntarijs est: & periuriū iniuria est, cuncta vero quæ vi vel deceptione fiunt, inuoluntaria. Hinc colligitur quid peierare sit. Est enim mente, sed non ore. Quòd si iam ab aduersario iuratum sit, omnia dicemus eum con-

uertere, qui non seruat quæ iurauit. Nam idcirco legibus etiam utimur prius iurantes. Et cum, iudices, dignū putemus, vt vos iudicādo ea seruetis quæ iurastis, ipsi nō seruabimus. Cæterāq; huiusmodi quæ amplificādo quispiam dicet. Verum de cōprobatione inartificiali tot dicta sint.

R H E T O R I C O R V M A R I S T O;

telis ad Theodecten, LIB. II.

Quod auditores afficiendi sunt. Cap. I.

X quibus igitur suadere ac dissuadere,
 c vituperare ac laudare, accusare ac defen-
 dere oporteat, & quæ ad faciendā in eis
 fidem opiniones & propositiones cōducunt, hęc
 sunt. De his enim & ex his, vt seorsum de uno-
 quoq; genere orationis tractemus, enthyinemas-
 ta ducūtur. Verū quoniam iudicij causa rhetoris-
 ca est, nam & in deliberationibus iudicant, & in
 foro iudiciū est: necesse est nō solum dare operā
 vt oratio fide digna, demonstratiuāq; sit: sed vt
 ipse quoq; ac iudex, qualis quidā efficiatur. Nam
 id in cōsilijs prēcipue, deinde & in iudicijs ad fidē
 faciendam plurimum pertinet, vt qualis quidam
 videatur qui dicit, putetūq; ab auditoribus affe-
 ctus quodammodo erga ipsos esse. Ad hęc, vt &
 ipsi auditores affecti quodammodo sint. Verum
 consulenti magis confert vt ipse qualis quidam
 esse videatur. Auditoris autē affectus litigāti vti-
 lior. Nō enim eadem iudicibus videtur cum dili-
 gant & cum oderint, nec iratis & quietis: sed vel
 omnia diuersa, vel magnitudine diuersa. Nā reus
 aut nullam aut paruam fecisse iniutiam amanti

videtur: contrà vero ei qui oderit: cupienti autē,
 sperantīqz, si quod dicitur futurū, iucundum sit,
 & fore, & bonum fore videtur. Cōtrà verò ei vi-
 detur qui aspernatur atqz desperat. Vt igitur di-
 centes ipsi fide digni videantur, tres causæ sunt.
 Tria enim sunt quæ præter demonstrationem fi-
 dem faciunt: prudētia, virtus, benevolētia. Nam
 qui dicunt aut cōculunt, vel propter hæc omnia,
 vel propter aliquid horū fallunt. Aut enim pro-
 pter stultitiam non recte opinātur: aut recte sen-
 tientes, propter improbitatē non dicunt ut senti-
 unt: aut quanuis recte sentiat, virtuosiqz sint, ta-
 men cū benevoli non sint, facile creduntur spon-
 te non optime consulere. Hæc igitur sunt quare
 fallūt, & præterea nihil. Quare necesse est si quis
 omnia hæc videtur habere, fide dignum esse a-
 pud audientes. Verum vnde prudentes ac vir-
 tuosi videri poterunt, ex ijs quæ de virtutibus
 dicta sunt, sumendum est. Nam ex eisdem tam
 alium qz seipsum huiuscmodi quispiam efficiet.
 De benevolentia vero & amore, ac vniuersaliter
 de affectibus nunc dicendum. Affectus igitur
 sunt quibus homines commoti differenter iudi-
 cant: quos quidem affectus voluptas aut dolor
 consequitur, vt ira, misericordia, timor, cæterāqz
 huiusmodi, & his opposita. Sed oportet quæ cir-
 ca vnumquemque sunt, in tria distribuere, velu-
 ti quæ circa iram, quomodo affecti irascuntur,
 quibus irasci soleant, qualibus in rebus. Nam si
 vnum horum aut duo, & non omnia habeamus,
 non erit nobis possibile in iram audientes impel-
 lere. Similitérque in alijs. Ac sicut in superioribus

propositiones ipsas cōscripsimus, sic in his quos
que faciemus distribuentes ut diximus.

De ira. Cap. II.

It ergo ira apparentis vltionis appetitus
cum dolore, propter apparentem immē-
rito vel in se vel in suos contemptum.
Quoniam igitur id ira est, necesse est cum quis
irascitur, cuidā semper ex singulis irasci: ut Cleo-
ni: sed non homini: & quoniam ei vel suorum a-
licui aliquid fecit, vel facturus erat. Et ad omnē
iram quandam sequi voluptatem, propter spem
vltionis. Iucundum enim est si quis putat ea se
consequutur, quæ expetit. Nemo enim quæ
sibi videntur impossibilia, expetit. Quare iratus
possibilia sibi expetit. Itaque recte illud de ira di-
ctum est, q̄ defluente melle dulcior in virorum
pectoribus gliscit. Consequitur enim voluptas
etiam quædam & propter hæc quæ diximus, &
quoniam in vlciscendi cogitatione immorantur.
quæ imaginatio voluptatem similem ei efficit,
quæ in somnijs accidit. Quoniam vero contem-
ptus est actus opinionis in id quod nihil dignum
estimatur (mala enim & bona, quæq; ad ea ten-
dunt, non parui facimus, sed ea nihili pendimus
quæ aut nulla sunt, aut minima) tres cōtemptus
partes erunt: despectus, detractio, contumelia.
Nam & despiciens contemnit. Quæ enim nihili
ducunt, hæc despiciunt. Contemnunt autem rei
digna nullius. Et qui detrahit, contemnere vides-
tur. Est enim detractio, cum alicuius voluntati
quispiam impedimento est, nō ut sibi quicquam,
sed ne illi. Quoniam ergo nihil sibi querit, ideo

contemnit. quod inde patet , q̄ sibi nec obfutus
 rum existimat:(nam si putaret, timeret, & non
 contemneret) nec in re de qua curādum sit, pros-
 futurum. Daret enim operam vt ab eo diligere-
 tur. Et qui contumeliatur , similiter cōtemnit.
 Contumelia enim est damno atq̄ dolore in ijs af-
 sicere in quibus turpe patienti est : non vt aliud
 quoddam sibi fiat, q̄ quod factum est: sed vt vos-
 luptate afficiatur . Qui enim par pari reddunt,
 non contumeliantur, sed vlciscuntur . Est autem
 voluptatis contumeliantibus causa, q̄ arbitren-
 tur malefaciendo eis, magis excellere . Quapro-
 pter iuuenes & diuites cōtumeliatores sunt. Ion-
 ge nanque putant cōtumeliando excellere. Con-
 tumeliae autem vituperatio propria. Contemnit
 enim qui vituperat. Nā quod nullius rei dignum
 est, nullius est pretij, neque boni, neque mali. Pro-
 pterea iratus Achilles dicit, Nullius existimarūt:
 meum nanque honorem abstulit ipse: ac me pri-
 uauit , vt quendam nullius pretij exulem. quasi
 hæc propter irascatur. Multi enim fieri se opor-
 tere arbitrantur à minoribus genere, potentia,
 virtute, ac omnino in quo multum excellunt, vt
 diues in pecunijs pauperem superat, & orator in
 oratione verborum inopem, & princeps subdi-
 tum, & qui se principatu dignum putat, dignum
 scriuire . Vnde dictum est , Animus autem ma-
 gnus est in regibus diuis. Et illud, Sed iram eti-
 am postea seruat, vt vlciscatur. Moleste nanque
 ferūt, quoniam excedunt. Ad hæc à quibus opor-
 tebat gratiam referri. Hi autem sunt quibus aut
 bene fecit ipse, vel suorum aliquis, vel propter

ipsum, & aut vult, aut iam voluit. Ex his igitur patet quomodo se habētes irascuntur, & quibus, & quas ob res. Nam ipsi quidem quando dolent. Nam qui dolet, aliquid expetit, siue in oppositum quis se obijciat, veluti sipienti ne bibat, siue non. Ex opposito idem videtur facere: & siue contrā faciat quispiam, siue nō adiuuet, siue aliud quodam perturbet: omnibus, cum sic se habeat, irascut. Quapropter egrotantes, pauperes, amantes, sientes, ac vuiuersaliter cupientes & non a sequentes iracundi sunt, ac facile incenduntur, primum quidē ac maxime aduersus eos qui propter præsentem fortunam se contemnunt, veluti ægrotus eos qui propter morbum, pauper eos qui propter pecuniam, militans eos qui propter militiam, amans eos qui propter amores, ac in ceteris similiter. Præparatur enim quilibet ut vni cuiq; irascatur, à turbatione quæ in ipso est. Deinde si forte opposita expectabat. Maiorē enim infert dolorem quod magnum est, & præter opinionem: quemadmodum etiam delectat si præster opinionem factum sit quod optant. Hinc tēpora quoque ac dispositiones & ætates patent quænam aptiores ad irā sint, & qui facile mobilis ad irā, & quando, & vbi. Et quo in his magis sunt, eo etiā magis mobiles sunt. Ipsi ergo sic se habētes, facile mobiles ad irā sunt. Irascūtur autem deridētibus primū, & subsannatibus, atq; cōutiatiib;. omnes enim cōtemnūt. Deinde ijs qui ita officiunt, ut contumeliae causa facere videantur. Huiusmodi autē facta sūt, quæ neq; alicuius rei gratia, & inutilia sunt facientibus. Hæc enim

contumeliæ causa fieri videntur. Præterea male dicentibus aut vilipendentibus ea quibus ipsi maxime student: ut qui philosophia gloriantur, philosophiam: qui forma, formam cōtemnentibus: ac in cæteris similiter. Longe vero magis in his irascuntur, si suspiciati fuerint non esse in eis vel penitus vel non valde vel opinione hominum ea in quibus increpantur. Cum vero vehementer si bi ea inesse putant, non perturbantur. Ad hæc amicis magis q̄ inimicis. putant enim oportere magis ab illis sibi benefici, q̄ non, & à suetis honorare ac multi facere, si nō similiter erga ipsos se habeant. paruipendi enim ab his arbitrantur. Idem faciunt etiam si qui non remunerant, nec æqualia reddunt. Et opposita facientibus, si minores sunt. Nam ijs omnes contemnere videtur, hi quidem quasi minores, illi vero quasi à minoribus. Et ijs maxime, qui nullius opinionis sunt, si contemnunt. Nam & suppositum est iram esse cum quis immerito contemnitur. Et par est ne à minoribus maiores contemnantur. Amicis autem si non benedicunt, aut faciunt: ac multo magis si contrà vel dicunt, vel faciunt: & si non animaduertunt egere ipsos: sicuti & Plexippus Antiphontis Meleagro. Nam cum quæ nobis curæ sunt, non latent: contemptus signum est non animaduertere. Et ijs qui in aduersa sua fortuna gestiant, aut omnino contenti esse videantur. Nam vel inimicitarum vel contemptus id signū est. Et ijs qui non curant si dolorem intulerunt. Qua de re malorum nuncijs etiam irascuntur. Et ijs qui vel audiunt, vel oculis mala eorum cer-

nunt: quippe cum aut contemnētibus, aut inimicis simillimi videantur. Amici enim condolent, ac omnes qui sua mala considerant, dolent. Præterea ijs qui apud hos quandoq; contemnunt, apud quos honorari cupiunt, quos admirantur, quibus mirabiles videri cupiunt, quos verentur. Et demum apud illos qui eos verērur. Apud hos homines si quis contemnat, ei valde irascuntur. Et ijs qui eos contemnunt, quibus nisi succurrant, turpe est: ut parentes: liberos, uxores, subditos. Et ingratis. Contemnunt enim qui non agunt ut par est. Et illudentibus studia sua apud studiosos. Nempe illusio ex contemptu proficiscitur. Et ijs qui cum in cæteros liberales sint, erga se nō sūt. Contemni enim videtur, cum solus indignus iudicatus sit. Ad hæc omnia, obliuio quoq; irā efficit, veluti & nominum, quanvis res minima sit: quippe cum ipsa quoque signum esse contemptus videatur, proficiscitur enim ex negligentia, negligentia vero cōtemptus est. Quibus igitur irascuntur, qualiterque se habentes, & quas ob res, dictum est. Patet autem opus esse ut oratione tales orator præparando efficiat, quales sunt qui ad irascendum sunt apti: aduersariosque ijs rebus reos, propter quas irascuntur, ac tales, quales quibus irascuntur.

De mansuetudine. Cap. III:

Erum quoniam irasci, & mansuetū esse, contraria sunt, & ira mansuetudini contrarium: dicendum nunc est quomodo se habentes mansueti sunt, & quibus, & quas ob res. Sit igitur mansuetudo, depresso ira, atq; sed f.j.

tio. Si ergo contemnentibus irascuntur, contem-
 ptusq; voluntarius est: manifestum est ijs qui ni-
 hil horū faciunt, aut inuiti faciunt, aut huiusmo-
 di videntur, mansuetos ac mites esse, & ijs qui cō-
 trā vellent, quām fecerint: & omnibus qui in se
 ipsos etiam huiusmodi sunt: cum nemo seipsum
 contemnere videatur: & ijs quos pœnitet, & fatē-
 tur. Nam quasi pœnas sumpserint, quod dolent
 factum, cessant ab ira. Huius signum in punitio-
 ne seruorum sumere possumus. Negantes enim
 atque contradicentes multo magis punimus: cū
 vero iure se pūniri fateantur, cessamus ab ira.
 Cuius causa est, quoniam manifesta negare, im-
 pudentia est: impudētia vero contēntio est atq;
 despectus. Quare quos valde despiciunt, eos nō
 veremur. Præterea ijs qui humiliter se gerūt, necq;
 contradicunt iratis. Vidētur enim minores se fa-
 teri: minores vero metuunt: & metuentes nullus
 contemnit. Quod autem humilitate ira sedatur,
 canes quoque ostendunt, qui sedentes non mor-
 dent. Et ijs qui studiosi erga studiosos sunt, non
 enim contemni, sed multi fieri videntur. Et ijs qui
 maiora largiti sunt, & rogantibus atq; deprecari
 tibus, humiliores enim. Et ijs qui nec contumelia-
 tores, nec subsannatores, nec contemptores, aut
 nullius, aut non bonorum, aut nō talium quales
 ipsi. Vniuersaliter vero ex contrarijs mitigantia
 consideranda sunt. Præterea ijs quos timent, &
 quos verentur. Nam quandiu sic se habent, non
 irascūtur. Impōssibile enim est timere simul atq;
 irasci. Ad hæc ijs qui ira concitati fecerunt, aut
 non irascuntur, aut minus irascuntur. Non enim

Videntur contemptu fecisse : quippe cum nullus iratus contemnat. Est enim contemptus absq; dolore: ira vero nō sine dolore. His etiam qui ipsos verentur. Præterea qui modo se contrario habet, q; qui irascuntur , eos patet mites esse , veluti in ludo,in ioco,in die festo,in felicitate, in successu, in consummatione, ac in totum in non dolendo, & in laudabili voluptate,ac spe honesta. Insuper eos qui iam diu est ex quo perturbati fuerūt. Sedat enim iram tempus. Sedat autem etiam maiora tem hominis iram, sumptum ab alio prius supplicium. Quocirca recte Philocrates cum ei quidam dixisset,Cur te irata plebi non purgas? non dum,inquit , opportunum. Quando igitur? Cum alium,inquit, cōdemnatum videro. Mansuescunt enim cum iram in alium effuderint:quod Ergo philo contigit, quem, quanuis magis in eum furent,quam in Callisthenem, quoniam tamen pri die Callisthenem morte damnarant, facile absoluierunt. Si præterea maiora incōmoda passi sunt qui deliquerunt,quam irati eos affecissent. Quasi enim supplicium sumpsisse arbitrantur . Ad hæc si intulisse ipsi putant iniuriam, ac ideo non iniuria vexari . Non enim ex iurè facto aut dicto ira proficiscitur . Cum ergo immerito vexari arbitrantur (quod ira erat) oratione castigandi sunt. Quare vel serui sic castigati minus molestie ferunt cum puniantur . Item si ignoraturos putant quòd propter ipsos,atq; pro ijs que passi sunt. Ut enim ex definitione patet , ita in singulos est. Quare recte dictum est à poëta , Vlyssem dic vrbium expugnatorem , quasi non f.ij.

vltus, nisi & à quo, & quam ob rem, cognouisset.
 Quare nec cæteris qui non sentiunt, irascuntur:
 nec defunctis, quasi iam extrema passi, nec dolis
 turi, nec cognituri sint, quod irati cupiunt. Qua-
 propter probe poëta cum Achillis irā sedare vel-
 let, quam in Hectorem iani mortuum gerebat, di-
 xit, Surdam enim terram iratus vexas. Iam ergo
 patet si sedare iram volumus, ex his locis ita di-
 cendū esse, vt & auditores huiusmodi faciamus:
 & quibus irascuntur, eos aut timendos, aut verē-
 dos, aut gratos, aut inuitos fecisse, aut factum do-
 lentes ostendamus.

De amicitia, & amore, & eorum contra-
 rijs. Cap. I I I I.

Vos autem amant, aut oderunt, amicitiā
 q & amare ipsum prius definientes dica-
 mus. Sit igitur amare, velle alicui que bo-
 na putat, illius, non sui gratia: eorumq actuum
 esse in quantum potest. Amicus autem est, qui a-
 mat, & redatur. Itaque amicos se putant, qui
 sic se adinuicem habere putant. His ita suppositis
 eum qui & in bonis cōgratulatur, & in dolore cō-
 dolet, nō alia de causa nisi illius, amicum esse ne-
 cessē est, omnes enim gaudēt si vt volūt fit: si cō-
 trā, dolent. Quare dolores ac voluptates, volun-
 tatis signum sunt. Præterea quibus iam eadē bo-
 na ac mala sunt, & qui eisdem amici, & qui eisdē
 inimici. Nā his eadem velle necesse est. Qui vero
 eadem sibi ac alijs vult, hac ipsa de causa illi ami-
 cus esse videtur. Amant etiam eos, qui vel bene-
 fecerunt aut ipsis, aut ijs qui sibi curæ sunt: pre-
 fertim si magna, si libēter, si temporibus huiusmo-

di, suīq; gratia: vel quoscūq; bene faciendi voluntatem habere opinantur. Insuper amicorum amicos, & amates quos ipsi amant, & amatos ab ijs qui à seipsis amātur, & eisdē inimicos, & eos qui oderūt quos ipsi odio habēt, & inimicos inimico rū. Nam his omnibus eadē esse bona & sibi vidē tur: quare bona ipsis volunt, quod erat amici. Ad hæc beneficos in pecunia & salute, quo circa liberales ac fortis colunt: iustos quoq;. Tales autē esse putant eos qui nō aliunde viuunt, quales qui ab operādo, horūq; qui ab agricultura, aliorum vero opifices maxime. Modestos etiā, quoniam non iniusti. Et propterea etiā nō curiosos. Et eos qui bus amici esse volunt, si velle videntur: quales sunt qui virtute excellunt, & clari vel apud omnes, vel apud optimos, vel apud eos quos ipsi admirātur, & in ijs in quib⁹ ipsis admirātur. Preterea iucūdos in cōsuetudine diurna, quales sunt faciles, & neq; peccata redargentes, neq; cōtentiosi, neq; pertinaces, omnes enī hi pugnaces sunt. Pugnātes vero non eadem, sed opposita velle videntur. Ad hæc tam illudere quām sufferre apti. Ad eadem enim vtricq; tendunt amici, cū & illudi & illudere apte possint. Item eos qui presentia bona laudāt, & ea maxime quæ ipsi timent amittere. Mundos quoq; facie, veste, tota vita, & non exprobrantes nec ertores, nec beneficia, vtrique enim arguendi cupidi. Item eos qui maleficia obliuiscūtur, quoniā crima memoria nō teneant, sed facile recōciliantur. Nam quales erga ceteros esse putamus, tales etiam in nos futuros arbitramur. Item nō maledicos, & tā aliorū q̄ sua mala

f.iii.

ignorantes: sed nō bona. Id enim agere boni est.
 Præterea non contradicentes irascientibus , aut
 studiose quicquam agētibus . Pugnaces enim qui
 sic faciunt. Et eos qui erga nos sic affecti sunt,
 vt nos admirantur, virtuososq; putent, nobisque
 gaudent, ac ita maxime ijs in rebus affecti sunr,
 in quibus magnopere volumus studiosi, admira-
 tionēq; digni, ac iucundi videri. Præterea similes,
 eadēmq; profitentes, nisi turbent , & nisi eadem
 ex re vitæ subsidia consequantur. Hoc enim pa-
 sto illud fieret, Figulus figulo. Eadem etiā cupie-
 tes, si possibile sit simul ipsos participare, & si nō,
 idem Hesiodicum similiter sequitur. Eos præter-
 ea erga quos ita se habent , vt non vereantur si
 ea contemnant quæ ad gloriam pertinent: & eos
 apud quos ea verentur quæ ad veritatem. Et eos
 apud quos iactabundi sunt: & eos quos æmula-
 tores, sed non inuidos habere vellent, aut amāt,
 aut illis amici esse vellent. Et quibus bona coope-
 rantur, ne sibi ipsis maiora eueniant mala. Item
 eos qui absentes similiter atque præsentes dili-
 gunt. Quocirca qui in defunctoshuiusmodi sunt,
 hos cuncti amant. Et vniuersaliter studiosos ni-
 miū in amicos, neq; derelinquentes. Nam ex om-
 nibus bonis boni amici summopere diliguntur.
 Et eos qui nihil eis fingunt , neque dissimulant,
 cuiusmodi sunt qui vel mala sua nobis aperiunt.
 dictum enim est nō vereri homines, si apud ami-
 cos, quæ ad gloriam. Si ergo qui veretur , non a-
 mat: qui non veretur, amanti similis est. Præterea
 nō timendos, & quibus confidimus. Nullus enim
 amat quem metuit. Sunt autem amicitiæ species,

fodalitium,familiaritas,propinquitas,& quæcūq; huiusmodi. Amicitiam vero efficiunt gratia,& si feceris non rogatus,& non significaris cum feceris,sic enim ipsius causa videris,& non ob aliud fecisse. De inimicitia autem & odio patet ex contrarijs esse perspiciendum. Huius efficiētia sunt, ira,detractio,calumnia. Sed ira ex ijs est quæ ad se ipsum pertinent. Inimicitia vero, etiam sine illis. Nam si talem esse suspicabimur,odimus. Præterea ira semper in singulos,vt Socratem,Calliā; odium vero etiam in genera. Omnes nanque calumniantem atque furem oderunt,& alterū tempore sanabile,alterum non. Ad hæc ira dolorem inferre cupit:odium vero affligere potius. Nam qui irascitur, cognosci vult:hic vero non curat. Sunt autem cuncta quæ dolorem faciunt,sensibilia. Quæ vero maxime vitia sunt,ea minime sunt sensibilia,veluti iniustitia,& amentia. Non enim infert dolorem presentia vitij. Itaque alterum cū dolore est,alterum absq; dolore. Dolet enim qui irascitur:qui odit,non dolet. Et ille multis modis miserebitur , hic nullo pacto . Nam ille inuicem dolere ipsum vult, cui irascitur:hic vero non esse quem odit. Ex his igitur patet quod sit possibile inimicos atque amicos & cum sint ostendere , & cum non sint facere,& cū se esse significant , disoluere. Et vel propter iram vel propter inimicitiam dubios , vtram in partem velis impellere. Quare autem timeant,& quæ,quomodoq; habentes,nunc erit manifestum.

De timore,& eius contrario. Cap. v.
f.iiiij.

It ergo timor, ex imaginacione futuri mai
li corruptiui, aut dolorem inferentis, per-
turbatio quædam, aut dolor. Non enim
cuncta timemus mala: vt si erit iniustus, aut tar-
dus: sed quæcunq; vel magnos dolores vel corru-
ptiones adducunt. Et ea quæ non longe absunt,
sed prope videntur, vt iam impendeant. Remota
nanque nimium, non timent. Omnes enim sciunt
se morituros: verum quoniam non prope, idcirco
non curant. Si ergo id timor est, necesse est ea ter-
ribilia timendaque esse, quæcunq; ingentes viden-
tur habere vires corrumpendi, aut ita nocendi, vt
nocumentum ad ingentem tendat dolorē. Quare
signa quoque istorum timenda, prope nanq; ostē-
dunt esse quod timetur. Id vero periculum est.
Est enim periculum, timēdæ rei appropinquatio.
Talia vero sunt inimicitia & ira potētium quip-
piam facere. Nam cum non lateat velle ac posse
ipsos, prope iam ad faciendum sunt. Item iniustis-
tia vires habēs. Eo enim quodd velit iniustus, in-
iustus est. Virtus quoq; si contumelijs afficitur,
virēsq; habeat. Patet enim quod vult, cū semper
improperetur. Poteſt enim nunc & timor poten-
tiū quicquā facere. Nam in præparatione quoq;
huiusmodi homines esse necesse est. At quoniam
plures lucro seruiūt, timendiq; in periculis sunt,
idcirco in potestate alterius esse timorem infer-
re, vt plurimum natum est. Quare conscijs quem-
piam perperam fecisse, timentur, ne aut dicant,
aut deserant. Præterea potētes semper iniuriari,
illis terribiles qui possunt iniurijs affici. Homi-
nes nanque vt plurimum cū possint iniuriantur.

Ad hæc qui passi iniuriā sunt, aut pati se putant. semper enim opportunitatem expectant. Qui etiam iniuriam intulerunt, si vires habeant, terribiles, timentes ne contra refetur quod terribile ac timendum esse suppositum erat. Et qui de eisdem certant, cum utrisque simul eadem esse non possunt. hi enim semper pugnant. Et qui à maioribus timentur, iij etiam à minoribus, cum possint minoribus magis quam maioribus obesse. Et quos maiores timent, & qui maiores interemerūt: & qui minores q̄ ipsi sunt aggrediuntur, eadem de causa. Nam aut iam terribiles, aut cū creuerint. Præterea ex affectis iniuria, & inimicis, ac aduersarijs, non qui acutæ iræ sunt, atque minaces, sed tranquilli, dissimulatores, versuti. latent enim qui prope. Quare nunquam timendū quod procul. Cuncta vero quæ timorem inferre possunt, terribilia sunt si cum errauerint, non possint corrigi, verum aut omnino impossibilis sit correctio, aut non in se ipsis, sed in aduersarijs. Item ea in quibus auxilia non sunt, aut non facilè sunt. Ac (vt simpliciter dicam) terribilia timendaq; sunt, quæ cum in alios fiant, aut immiscent, miserabilia sunt. Terribilia igitur, & quæ timemus, hæc ferè maxima sunt. Quomodo vero affecti timemus, nunc dicamus. Si ergo timor est cum expectatione corruptiæ passionis, manifestum est neminem timere cum arbitretur nihil se passurum: nec ea quæ non putat pati: nec eos à quibus non putat: nec tunc quando non putat. Quare necessarium est eos timere qui se aliquid passuros arbitrantur, & ab ijs, & hæc, &

tunc . Non putant autem quicquam posse pati
 nec qui ampla in fortuna sunt:qui idcirco contumeliantes,contemptores,ac audaces sunt. Tales vero efficiunt diuitiae,vires,potentia,amicorum multitudo.Nec qui iam perperos omnia se grauia putant,quorum spes extincta: veluti qui iam in supplicio sunt.Sed opus est salutis subesse spem,pro quo perhorrescunt. Cuius signum, q̄ timor ad consulendum inducit . Nemo enim de re cōsulit de qua nulla spes apparet. Quare opus est, quando melius sit auditores in timorem inducere,tales ipsos reddere,vt credant se pati posse,cum & alij maiores passi sint:similes quoque aut pati,aut passos ostendemus, & ab ijs à quibus non putabant,& hæc,& tunc cum non putabant. Ac quoniam patet quid timor sit, & quid timendum , & quomodo se habentes singuli timi-
 meant, ex his etiam manifestum est quid confidere sit,& in quibus homines confidant, & quo pacto fidentes affecti sunt.Vt enim fiducia timori contrarium est,sic id quo confidimus,ei quod timemus. Quare spes est simul cum imaginatio-
 ne rerum salutarium,q̄ prope adsint,cum terribilia vel non sint,vel longe absint.Sunt autem in quibus confidendum est,& pericula,cum longe absunt:& secunda,cum prope adsunt. Correctio-
 nes quoq̄ si sunt,& præsidia vel multa, vel magna vel vtrunque. Item si neq̄ affecterint,neque affecti iniurijs sint, si aduersarij omnino nō sint,
 aut non habeant potentiam:aut si habeant,amici sint , vel benemeriti de nobis , vel de quibus nos beneemeriti . Item confert si plures in eisdem

sunt, aut meliores, aut vtrunque. Ipsi vero fidenses sunt, si ita se habeant, vt multa gessisse se putent: & non periclitasse, si saepius in pericula deuenerint, & euaserint. Dupliciter enim impassibilis homines solent fieri, aut q̄ experti non sunt, aut quodd̄ auxilium habeant, veluti in periculis marinis & qui inexperti tempestatum sunt, confidunt de futuris: & qui opitulari sibi possunt, quoniam experti. Præterea si non terribile paribus sit, aut minoribus, & quibus meliores se putant. Putant autem ijs se meliores, quos ipsos vel eorum pares aut etiam meliores superarunt. Si plura & maiora sibi inesse arbitrantur, quibus cum excedant, timendi sunt. Ea sunt pecuniae magnitudo, corporum vires, opes regionis & amicorum, apparatus quoque bellici, aut omnes, aut maximi. Si neminem iniurijs affecerunt, aut non multos, aut non tales quales metuerent. Et uniuersaliter si pij in deos sunt: & tam ad cætera quæ dijs attribuuntur, bene se habeant: quam ad omnia & oracula. Nam ira eiusmodi est, vt ea confidere possint. Non afficere autem iniurijs, sed affici, iræ effectuum est. Porro deus iniuria vexatis opitulari creditur. Ad hæc cum præuenientes, vel nihil se passuros, vel perfecturos arbitrantur. Vnde de terribilibus, & de ijs quibus confidunt, dictum est.

De verecundia, & inverecundia. Cap. VI.

Væ autem verecudentur, & quæ non, q̄ & quos, & quomodo se habentes, hinc placnum erit. Sit igitur verecundia, dolor

quidam atque perturbatio ex malis aut præsentibus, aut præteritis, aut futuris, quæ infamiam inferant. Inuercundia vero, contemptus quidam eorum, atque impossibilitas. Si ergo id verecunda est, necesse est in ijs malis erubescere, quæ vel ipsis, vel ijs qui sibi curæ sunt, dedecori esse videntur: qualia sunt quæ à vitio proficiscuntur, ut scutum amittere, aut fugere, quoniam è metu. Negare depositum, quoniam ex iniustitia. Commisseri quibus non oportet, vel ubi non oportet, vel quando non oportet, quoniam ex libidine. Præterea lucra ex paruis assequi, aut à turpis bus, aut ab impotentibus, veluti à pauperibus, vel defunctis. Vnde prouerbium quoq; illud est, Vel mortuo auferre: quoniam ab auaritia & illiberalitate. Ad hæc non opitulari pecunia cum possis, aut minus q; possis, & iuuari ab ijs quibus minor facultas est. Et mutuo accipere, cum petere videaris, & petere cū exigere, & exigere cum petere, & laudare ut petas. Nec minus his, petere, & non consequi. Hæc enim omnia illiberalitatis indicia sunt: præsentem autem laudare, adulatio[n]is. Item si bona nimis laudes, & praua delenias. Ad hæc si vehementius dolenti condoles, cæteraque huiusmodi. Cuncta enim adulatio[n]is sunt signa. Ad hæc si labores non feras, quos aut seniores, aut qui in delicijs viuunt, aut qui maiore sunt in potestate, ac vniuersaliter imbecilliores. Omnia enim mollitiei hæc signa. Preterea ab alio beneficia suscipere, & saepius quæ tu benefeceris, reprobrare. Hæc enim omnia pusillanimitatis deiectionisq; signa sunt. De se quoq;

que multa dicere ac polliceri , & aliena sua esse prædicare. arrogantis enim. Eodemque modo in cæteris morum vitijs, opera, signa, cōparia. Turpiā enim sunt, & effectuā verecundiæ. Ad hæc eorum esse honorū expertem, de quibus omnes, aut pares omnes, aut plurimi participant. Pares vero dico eiusdem gentis, ciuitatis, ætatis, propinquitatis, & vniuersaliter in æqualitate constitutos. Turpe nanque si non participes, veluti de disciplina, & in tantum, similiterque alijs. Quæ omnia maiorem inferunt ignominiam, si eorum in causa sis, siue præteriorum, siue præsentium, siue futurorum. Patientes autem, aut passi, aut passuri quæcunque in ignominiam atque opprobria ducunt, verecundantur, quæ sunt quæ ad ministeria pertinent vel corporis, vel operum turpium, quæ vituperationem pariunt: & quæ quidem ad libidinem pertinent, & volentes, & inuidi. Quæ vero ad vim, inuiti. Ignauiae enim timideitatisque, sufferre ac perpeti, & non se defendere. Quæ igitur verecundantur, hæc atque alia talia sunt. Verum quoniam verecundia imaginatio est de ignominia, & de hac sui gratia, sed non propter euentus, nemoque de opinione curat, nisi propter opinantes: eos verecūdari necesse est, quos multifaciunt. Multi autem faciunt admirates, & quos admirantur, & quos de se admirari vellent, & à quibus honorari cupiunt, & quorum opinionem non contemnunt, mirari de se hos volunt. Mirantur autem eos qui aut bonorum honorabilium quicquam habent, aut earum rerum domini sunt, quas ipsi vehementer cupiunt,

ut amantes ad pares quidem glorianitur: prudenter vero tanquam veraces magnificiunt, quales sunt series, aut docti. Verecundantur praeterea tam quae oculis cernunt, quam quae patent. Una de proverbiis quoque fertur, Verecundia est in oculis. Idcirco semper affuturos magis verecundantur, & obseruantes ipsos: quoniam utriusque praet oculis. Et eos qui eidem turpitudini non sunt obnoxij. Persuadent enim sibi errantes contraria illis videri. Et eos qui non facile ignoscunt. Non enim indignamur cum alijs ea faciunt quae nos ipsi. Quare si non faciunt, patet quod indignamur. Et eos qui ad multos libenter effere solent quae percepunt. Nihil enim interest inter non videri, & non effterri. Huiusmodi autem sunt & iniurijs oppressi, quoniam obseruantur & maledici. Nam si etiam innocentibus, multo magis nocentibus. Et eos qui vitam in peccatis aliorum agere videntur: quales sunt qui omnia irridere solent, ut Satyrici, & Comœdi. Maledici enim, ac libenter efferentes. Ad haec quos nihil unquam frustra rogarunt. Quasi enim admiratione sui affectos illos putant. Idcirco eos que qui nunc primum aliquid rogarunt, verecundantur: quoniam nondum quicquam ab ipsis petierunt: quales sunt & qui modo voluit a morem alicuius sibi conciliare. Quae enim optimæ sunt, perspexerunt. Ideo probe Syracusanis respondit Euripides: Et veteres familiares, si nullius rei conscijs sunt. Pudet igitur homines non dictarum solummodo rerum, sed etiam signorum: ut non solum rem venereum agentes, ve-

rum etiam venerea signa: nec solum turpiter fa-
cientes, sed dicentes quoque. Similiter non so-
lum prædictos verecundantur, sed eis etiam si-
gnificaturos, ut seruos atque amicos eorum. O-
mnino autem non pudet nec eorum de quibus
communis opinio est quod verè non dicant. Vn-
de neminem bestiarum puerorūmq; pudet, nec
notorum hominum, nec ignotorum, quanuis in
eisdem. Sed notorum in ijs quæ ad veritatem per-
tinere videntur, ignotorum vero in ijs quæ ad
legem. Ipsi autem sic affecti erubescunt. Primum
siquidem tales ad eos sunt, quales esse diximus
quos verecundantur. Erant autem ij, aut quos
admirantur, aut qui de se ipsis admirantur, aut
quos vellent de se admirari, aut quorum in re a-
liqua egent, quam non assequuntur si erunt in-
fames. aut illi vel oculis videntes: sicuti Cydia
de Samiorum diuisione agrorum ad populum
dixit. Rogabat enim Athenienses ut circunsta-
re Græcos omnes fingerent, nec quasi auditus
ros solum, verum etiani iam videntes decre-
tum suum. Vel si prope illi sunt, vel si sensuri
sunt. Idcirco cum in aduersa fortuna sunt, nun-
quam vellent ab æmulis videri. Admirari enim
de æmulis solent. Præterea cum res gestas ha-
beant quas contaminare videntur, aut fuas, aut
maiorum, ac aliorum quibus cum nonnulla sit
ipsis necessitudo, & omnino pro quibus ipsos pu-
deret: quales sunt quos iam significauimus, &
qui ab eis instituti sunt, quorum doctores aut cō-
filiarij fuerunt: & si qui alij huiusmodi sunt, quos
sibi honorificos putant. Multa enim cū propter

illos pudeat, & faciunt, & non faciunt. Item cum visum iri necesse sit, in apertoque versari, verecundi magis propter conscientiam sunt. Hinc poëta quoque Antipho ad supplicium à Dionysio missus, cum eos vidisset qui secum morituri erant, capita velasse per portas exeuntes: quid ita faciem, inquit, occultatis? An ne cras quispiā horum vos videat? Ac de pudore quidem hæc. De impudentia vero patet ex contrarijs esse insueniendum.

De gratia. Cap. VII.

Ratiam autem quibus habent, & de quibus, & qualiter se habentes, si gratiam quid sit definierimus, manifestum erit. Sit igitur gratia, per quam dicuntur roganti gratis aliquid facere: non pro re aliqua, nec ut sibi quicquam qui faciunt subueniant, sed ut cui faciunt. Magna vero erit, aur quia rogantes egeat nimium, aut quia magna & difficilia rogant, aut quia in temporibus huiusmodi, aut quia solus, aut quia primus, aut quia maxime. Rogationes autem appetitiones sunt: harumq; maxime, quæ sunt cum dolore aliter facti, quales sunt cupiditates, ut amores, & in afflictionib⁹ corporis, & in periculis. Periclitās enim cupiditer & do lens. Quas ob res qui in paupertate ac in exilio affuerunt, etiam si parua fecerunt, tamen propter petitionis magnitudinem atque tēpora grati sunt: ut ille qui in Lycio fiscellam dedit. Oportet igitur in ijs maxime subuenisse. quod si non, at in æqualibus, vel maioribus. Quare si manifestum est quando, & in quibus gratia fit, & qua-

liter habentibus: patet hinc esse demonstrandum alios vel esse vel fuisse in huiusmodi inopia & dolore, alios in ea inopia succurrisse tale quid facientes. Patet etiam hinc quibus locis tollere gratiam possumus, ac non gratificatos ostendere. Nam aut quoniam sui causa faciunt, aut fecerunt quod gratia non erat, aut quoniam forte incidit ut facerent, aut quoniam coacti fecerunt, aut quoniam reddiderunt, non dederunt, siue sciuerunt, siue non. Utroque enim modo quid pro quo. Quare nec sic vlla erit gratia. Considerandum autem per praesdicamēta omnia, gratia enī est vel quia hoc, vel quia tātum, vel tale, vel quando, vel vbi. Signum vero, si minus non fecit, & si inimicis, vel hæc, vel æqualia, vel maiora, patet enī nec ista nostri causa facta esse, aut si praua cognouerit. Nemo enim rogare de prauis fatetur. Ac de gratia quidem quo pacto facta, vel non facta est, dictum sit, que vero miserabilia sint, & quorū miserentur, & quæ liter ipsi se habentes, modo dicamus.

De commiseratione. Cap. VIII.

It ergo commiseratio, dolor quidam ex apparente malo corruptio, ac dolorem inferente in non dignum pati: quod ipse putabit se pati, vel suorum aliquem: idque sic, ut propinquū videatur. Palam enim si miseraturus sit, eum huiusmodi esse oportet, ut putare possit aut se, aut suorum aliquem mali quicquam habitum, malūmque huiusmodi, quale definiendo diximus, aut idem, aut simile. Quapropter nec omnino perdit miseretur. Nihil enim se amplius passuros arbitrantur, vltima iam passi. Nec qui se

g.j.

felices esse credunt, sed contumeliantur. Nam si omnia sibi bona adesse opinentur, nihil se malis pati posse profecto existimant: cum id quoque ex bonis sit. Sic autem se habent, ut se posse pati patient, qui iam pertulerunt, ac euaserunt. Senes etiam, tum quia prudētes sunt, tum quia experti, & imbecilliores, ac timidiores. Docti quoque, nam recte ratiocinantur. Præterea qui parentes habent, aut liberos, aut uxores. Sua enim hęc, & possibilia pati propter illa quae dicta sunt. Item qui non sunt in fortitudinis affectu, ut puta in ira, vel fiducia. Non enim faciunt hi de futuro rationem. Similiter qui in contumeliandi affectu non sunt. Nam & hi nihil se passuros arbitrantur. Semper ergo inter hos medij. Sed nec rursus qui valde timent. Non enim miserentur qui perterriti sunt, cū perturbatione propria moueantur. Præterea qui putant probos quosdam esse. Nam qui neminem probum esse dicit, omnes malo dignos existimabit. Ac vniuersaliter cum sic se habet, ut possit talia vel recordari aut sibi aut suis accidisse, vel timere futura sibi, aut suis. Qualiter igitur se habentes miserentur, dictum est. Miserabilia vero quae sint, patet ex definitione. Sunt enim quæcunq; ex ijs quae dolorem inferunt, corruptiua sunt, & quæcunque possunt interimere. Similiter omnia mala quorum fortuna est causa, si magnitudinē habent. Sunt autem corruptiua, dolorisq; effectiva, mortes, verbera, corporis afflictiones, senectus, morbi, cibi inopia. Mala vero quorum fortuna est causa, haec sunt: si neminem habeas amicum, aut quam paucissimos: quare diuelli quoque

à socijs atq; amicis miserabile est. Præterea furitudo, imbecillitas, mancum esse, & si vnde oportebat bonum quipiam contigisse, inde malum acciderit, & si saepius tale: & si cū iam passus sit, bonum quoddam collatum est , vt quæ Diopithi à rege missa sunt , quæ ipso iam mortuo delata sunt. Et si nullum bonum contigerit: aut si contigerit, nulla eius fruitio quod affuit. Miserabilia igitur hæc atque huiusmodi sunt. Miserantur autem notos, nisi valde propinqui atq; sui sint. Nam erga hos sic se habent , quemadmodum & in se ipsos. Quare Amasis quoque cum ad mortem filius duceretur, non effudit lachrymas, vt fertur: at cum amicum mendicare aspexisset, effudit: est enim hoc miserabile, illud terribile. Terribile etiā aliud à miserabili est , & ipsius commiserationis expulsuum, ac ideo aduersario saepius utile. Præterea miserantur cum terribile appropinquat. Si milium quoque miserentur secundum ætates, & morum secundum habitus, & dignitatum secundum genera. In omnibus enim his sibi quoq; futurum maxime videtur. Illud enim oportet universaliter sumere , quod quæcunque sibi ipsis timent, his, cum in alios fiant, in miserationem impelluntur. Quoniam vero afflictiones tunc miserabiles sunt , cum oculis cernuntur : quæ autem mille annis antea fuerunt, vel futuræ sunt, etiam si timeant , aut memoriae habeant , vel omnino non miserantur , vel non similiter : necesse est, qui motu corporis , voce , veste , ac uniuersim actione simulata talia consequuntur, eos esse miserabiliores . Efficiunt enim hi , vt ante oculos

g.ij.

esse malum videatur, siue quasi futurū, siue quasi præteritum. Ad hęc quæ nuper facta sunt, aut cito futura, hęc eadem de causa miserabilia sunt. Signa quoque ac facta, vt vestes eorum qui passi sunt, cæteraq; huiusmodi, & verba cum iam morerentur, ac maxime si magno in his temporibus animo fuerunt. Nam hęc omnia quoniā propinquiora videntur, ac ante oculos calamitates posunt, simulque indignos fuisse ostendunt, miserationem mouent.

De indignatione.

Cap. ix.

Iserationi autem maxime id opponitur, m quod indignari nuncupant. Dolere namque propter res aduersas quæ indigne illatæ sint, illi quodammodo est oppositū, ab eis démcq; proficiscitur moribus, quod est rebus secundis indigne collatis dolere. Suntq; perturbations hæ bonorum ambæ mortu. Oportet enim cōdolere cum quis indigne vexetur, similitérq; propter illos indignari. Nam quod præter dignitatem fit, iniustum est. Ac idcirco dijs quoque ipsis indignatio attribuitur. Sed inuidia etiam eodem miserationi opponi modo videri poterit, quasi proximum idémq; sit cū indignatione. Sed aliud est, nam & inuidia dolor perturbans est propter res secundas, sed non indigni, verū æqualis atq; similis. Oportet autem ne quid ipsi accidat aliud, sed propter ipsum proximū æqualiter omnib⁹ inesse. Nam si propterea dolor atq; perturbatio inest, quoniā ab alterius felicitate mali quicquā sibi futurū sit, nō erit amplius hoc indignatio, illud inuidia, sed timor. Perspicuum autē est contrarias ad

hæc sequi affectiones. Nam qui dolet quoniā nō digni vexentur, is voluptate afficietur , aut certe non dolebit,cum illis contrarij vexentur : veluti cum parricidæ ac scelesti puniūtur,nemo probus dolebit : cum oporteat eorum gaudere supplicio. Similiter quoq; si secunda ei contingunt qui dignis est. Iusta enim vtraq;,ac probis gaudiū affe runt,cum necesse sit vt sperent sibi quoque posse contingere , quæ similibus .Proficiscuntur igitur omnia hæc ex eadem animi constitutione : horū vero contraria , ex contrarijs. Idem enim est qui peruerse gaudet,atque inuidus .Nam quo quispiā dolet cum fiat & sit , hunc necesse est priuatione eius atq; corruptione gaudere. Quapropter omnia hæc miserationis prohibitiua sunt,quæ quan uis propter expositas iam causas inter se differeant,eodem tamē omnia modo ad ejciendam miserationē conferūt. Primum igitur de indignatione, quibus indignantur, & in quibus , & qualiter ipsi se habētes,deinde de reliquis dicamus .Pater autē ex dictis. Nam si indignari est dolere quod cui dā secunda indigne contingent,primo perspicuum est non esse possibile de bonis omnibus indignari .Nemo enim indignatur si iusti,si fortes, vel si omnino virtutem aliquam habeant. Miserationes enim non sunt in horū contrarijs, sed indignantur diuitijs,potentia,& huiusmodi,quibus (vt simpliciter dicam) bonis indigni sunt. Deinde si quæ secundum naturam bona sunt, habeant, veluti nobilitatem,formam,cæterāq; huiusmodi. Et quoniam vetus,ijs quæ secundum naturā sunt, propinquum videtur:necessarium est, si qui bonū

g.ijj.

id habeant, nuperq; adepti sint, ac ideo beati puentur, illis magis indignari. Magis enim perturbant qui modo diuitias assequuti sunt, quam qui olim & à genere receperunt. Similiter principes, potentes, gratosi, bonos habentes liberos, ac huiusmodi alia. Et si proptet hæc aliud quoddā bonum ipsis contingat, similiter. Nam his indignantur magis qui nuper ditati sunt, cum propter diuitias principentur, quam qui diuites ex maioribus fuerunt. Eodemque pacto in alijs. Eius causa est, quoniam alij sua possidere videntur, alij minime. Nam quod semper sic se habere videtur, verum esse videtur. Quamobrem non videntur illi sua possidere: ac quoniam non quilibet vnoquoq; bono dignus est, sed proportio quædam, atque quid idoneum consideratur: ut arma pulcherrima non iusto sed forti consentanea, & excellentes nutritiæ non nuper ditatis, sed nobilibus. Si ergo cū probus sit, quæ congruunt, non consequitur, indigna res est: & si peior cūm meliore contendat: ac maxime si in eodem. Vnde id quoq; dictum est: Sed Aiakis Telamoniadæ vitabat cōgressum: Iupiter nanq; ei, q; viro cum fortiore pugnaret, indignatus est. Si vero non, etiam si qualiter cūque peior cūm meliore, veluti si musicus cum iusto. Nam iustitia melior q; musica est. Quibus igitur indignetur, & quas ob res, ex his adapertum est, hæc enim & huiusmodi sunt. Ipsi autem indignati sunt primum si maximis digni sunt bonis, eaque possidentes. Non enim iustum est vt non similes similia consequantur. Deinde si cū bonis sint, studiosi quoq; sunt, iudicant nanq; probe,

oderintque quod iniustum est. Præterea si ambitiosi, quarumdam operationum appetentes, ac maxime si in ijs ambitiosi sunt, quæ & alij cū sint indigni, tamen assequuntur. Et vniuersim qui se ipsos quibusdam rebus dignos putant, quibus a lios putant indignos, illis indignantur, & horum causa. Quocirca seruiles, praui, & honorem contēnentes, indignatiui nō sunt, cū nihil huiusmodi sit vt eo se dignos arbitretur. Ex his patet quib⁹ in rebus si aduersa vtuntur fortuna, & affliguntur, aut non consequuntur: gaudere, aut abiq⁹ dolore esse congruit. Nam ex dictis, quæ sint opposita patet. Quare si & iudices ita oratio præparabit, & petentes vt sui misereatur, & quibus in rebus indignos quod volunt assequi ostendet, quia condigni nihil consequantur, impossibile erit misereri.

De inuidia.

Cap. x.

At etiam quibus inuident, & quibus p in rebus, & quomodo se habētes. Siquidem inuidia est dolor quidam quoniam similes boni aliquid adepti videantur, nō vt quicquam sibi, sed propter illos, hi enim inuidebunt quibus aut sunt quidam aut videntur similes. Si miles vero dico genere, propinquitate, ætate, habitu, gloria, diutijs. Item ij quibus parum deest ne omnia teneant. Quocirca maxima gerētes, & feliciter, inuidi sunt: cum potent sua ab omnibus auferri. Et qui valde in aliqua re honorantur, ac maxime in sapientia & felicitate. Et ambitiosi magis inuident, quam non ambitiosi. Et qui se sapientes videri putant. Ambitiosi nāque in sapien

g. iiiij.

tia. Et vniuersaliter qui ex re aliqua gloriā quæ runt, de illa sunt inuidi: & pusillanimi, quoniam eis magna omnia videātur. De quibus igitur inuident bonis, iam dictum est. De quibuscunque enim operibus honorem atque gloriam quærūt, & quarum rerum gloriam concupiscunt, ac de quibuscunque feliciter actis. Nā de omnibus ferè inuidia est, præsertim si aut appetunt ipsi, aut pulsant ea se habere oportere, aut si earū rerū possessione ipsi parū superent, vel parum deficiant. Patet autem & quibus inuident, simul enim dictum est. Nam qui proximi sunt tempore, loco, ætate, gloria, ijs inuident, vnde illud dictum est: Propinquitas inuidere solet. Et quibuscunque de honore contendunt. Contendunt autem quibus cum diximus. Cum ijs vero, qui antea mille annis fuerunt, & cum mortuis nemo contendit, nec cum ijs qui apud Herculis columnas habitant. Nec cum ijs à quibus vel suo vel aliorum iudicio multum putant deficere. Nec cum ijs quos non parum excedere. Similiter nec cum ijs, & de talibus. Verum quoniam cum aduersarijs & riualibus, ac vniuersaliter cum ijs qui eadē cupiunt, contendunt, necesse est ijs maxime inuidere. Vnde dictum est, Figulus figulo inuidet, faberque fabro. Et ijs qui cito obtinuerunt, qui aut vix, aut nequaquam consecuti sunt, inuident. Præterea ijs qui si possideant, aut si perficiant, ipsiis opprobrium est. Nam & hi propè similes sunt. Patet enim eorum causa bonum ipsos non consequi: quæ res cum dolorem inferat, inuidiam mouet. Iis etiam qui ea possident aut habent quæ ipsos

oportuit, vel quę ipsi aliquando possidebāt. Quas propter iunioribus seniores inuidēt. Ad hęc qui multa, ijs qui pauca eadem pro re consumperūt. Perspicuum etiam est quibus isti rebus gaudeāt, & quibus hominibus, qualiterque se habentes. Nam quemadmodum non habentes dolent in contrarijs: si sic se habeant, voluptate afficiētur. Quare si & ipsi vt ita se habeant præparentur, & qui vt sui misereantur, vel vt boni aliquid consequantur, rogan, tales sint quales iam dicti, pālam est quod non consequentur.

De æmulatione. Cap. xi.

Vomodo autem se habeant æmulantes, q & in quibus, & quibus, hinc erit manifestum. Nam si emulatio est dolor quidam, quoniam bona & honorabilia quae ipse quoque assequi posset, natura similibus adesse videantur, non quoniam alijs sunt, sed quoniam non ipsi quoque. Ideo & probum quiddam æmulatio est, & proborum: inuidia vero improbum, & improborum. Alteri enim vt ad consequenda bona se præparent, æmulatione concitantur: alteri propter inuidiam proximis impedimento sunt. Necessitate est ergo eos esse æmulatios, qui se ijs bonis dignos arbitrantur, quae non habeant. Nullus autem se dignum putat impossibilibus, si sic apparent. Idcirco iuuenes atque magnanimi huiusmodi sunt. Et qui ea bona possident, quibus præclari viri digni sunt, quae sunt diuitiae, multorum gratia, principatus, & huiuscemodi. Quasi enim suum sit bonos esse, quoniam haec bona, bonorum sunt, æmulatur in ipsis. Præterea ij quos

cæteri dignos arbitrantur: & quorum maiores, aut cognati, aut domestici, aut gens, aut patria, præclara: hi de ijs æmulatiui sunt. sua enim hæc putant, & se ijs esse dignos. Qz si honorabilia bona æmulabilia sunt, necesse est virtutes huiusmodi esse, ac quæcunque alijs vtilia, & ad benefaciē dum apta. Benefacientes enim atque probos si militer honorant. Insuper ea bona quibus fruuntur, vt diuitiæ ac forma, magis quam sanitas. Hinc etiam patet, qui sunt apti vt eos æmulentur. sunt enim qui hæc taliāque possident, veluti fortitudinem, sapientiam, principatum. Nā principes multis benefacere possunt, vt duces, rectores, omnésque qui talia possunt. Præterea ij quibus multi vellēt similes esse, aut quibus sunt noti aut amici multi, aut quos multi admirantur, aut quos ipsi. Ad hæc, quorum laudes vel à poëtis vel à scriptoribus decantantur. Hos igitur æmulantur, contrarios vero contemnunt. Contemptus enim æmulationi cōtrarium est. Aemulari quoque atque contemnere contraria sunt. Est autem necessarium qui sic se habent, vt non nullos æmulentur, aut ipsos alij, hos aptos esse ad eos contemnendos, qui ea mala habeant, quæ bonorum æmulabilium contraria sunt. Quapropter sèpenumero contemnunt fortunatos, cum absque honorabilibus bonis adest eis fortuna. Quibus igitur rebus affectus mouentur, & quibus dissoluuntur, & vnde fit fides, dictum est. Quales vero quidam moribus, affectibus, habebitis, ætatibus, ac dēnique fortunis sint, deinceps scribamus.

De affectibus & habitibus iuuenum.

Caput xii.

Effectus autem dico iram , cupiditatem,
 a cæteraque huiusmodi, de quibus iam dis-
 ximus. Habitus vero, virtutes, ac vitia, de
 quibus etiam dictum est. Et ad hæc, quæ singuli
 eligunt, quorūmq; actiui sunt. Aetates vero sunt
 iuuentus, virilitas, senectus. Fortunam autem ap-
 pello nobilitatem, diuitias, potentiam, & horum
 contraria, & vniuersaliter secundam & aduersam
 fortunā. Iuuenes ergo huiusmodi moribus sunt,
 vt aptissimi ad cupiendum sint, potentēsque fa-
 cere quæcunque cupiant. Maxime autem ex cu-
 piditatibus eius sequaces sunt quæ in rebus ve-
 nereis est, & in hac incontinentes. Mutabiles ve-
 ro sunt in cupiditatibus, citoque fastidientes. Et
 vehementer quidem cupiunt, cessant autem ci-
 sto. Voluntates enim acutas habent, & non ma-
 gnas, veluti ægrotantium sitis, aut fames . Ad
 hæc, ad irascendum apti sunt, & acutæ iræ, potē-
 tēsq; appetitiones sequi . Vincuntur autem ira,
 quoniam ex ambitione cōtemni non patiuntur,
 sed moleste ferunt, cum putant iniuriam sibi fie-
 ri. Ambitiosi etiam sunt, imò contentiosi. Excede-
 re namq; iuuētus cupit: & victoria, excessus qui-
 dam est. Sunt autē horum vel duorum magis q̄
 pecuniariū studiosi: pecuniarum studiosi minime.
 Nō enim adhuc inopiæ periculū fecerūt, sicut elo-
 giū Pittaci in Amphiaraū cōtinet. Nec malitiosi,
 sed simplices. Nondū enim versutias multas in-
 spexerūt. Creduli etiā sunt, quoniā nōdū in mul-
 tis decepti. Spei quoq; bonæ. Sic enim à natura

percalidi iuuenes sunt, quemadmodum qui vino
 pleni sunt. Et simul quoniam nondum in multis
 aberrarūt. Viuunt igitur maxime spe. Spes enim
 futuri est, memoria vero præteriti. Ac iuuibus
 futurum quidem multum restat, præteritum au-
 tem breue est. Nam primo die nihil meminisse
 putant, sperare vero cuncta. Quia de causa ut fa-
 cilè quoque decipientur, idonei sunt, quoniam fa-
 cilè sperant. Fortiores etiam, quoniam facile ira-
 scuntur, & bene sperant. Quorum alterum, ne ti-
 meant, alterum ut confidant facit. Nam neque
 cum irascitur quispiam, timet: & cum boni ali-
 quid sperat, confidit. Præterea verecundi. Non-
 dum enim alia esse honesta existimant, sed legi-
 bus solum castigati. Magnanimi quoque. Nam
 nec vñquam vita ipsos deiecit, sed periculorum
 expertes sunt. Et dignum se magnis putare, ma-
 gnanimitatis est, id vero bene sperantis. In agës-
 do autem honesta potius eligunt q̄ vtilia. Moris-
 bus enim viuunt magis q̄ ratiocinatione. Ratio-
 cinatio autem vtilium est, virtus vero honesti.
 Amicorum quoq̄ studiosi sunt atque sodalium,
 multo magis quam cæterę ætates. Gaudent nan-
 que in conuiuendo, nondumque ad vtilitatem as-
 liquid iudicant: quare nec amicos. Omnia etiam
 nimis, vehementiusque peccant, contra Chilonis
 dictum. Nimis enim agunt in omnibus, nimis as-
 mant, nimis oderunt. Cætera omnia similiter.
 Scire quoque omnia putant, atq̄ affirmant, quod
 etiam causa est ut omnia nimis. Iniurias etiam
 in contumeliam faciunt, non in malignitatem.
 Ad commiserationem quoque parati, quoniam

probos ac bonos omnes arbitrantur. Sua enim simplicitate cæteros metiuntur. itaque indigna ipsos pati facilè credunt. Risui etiam student: idcirco & dicaces sunt . Dicacitas enim castigata cōcūmelia est. Iuuenum igitur mores tales sunt. De affectibus & habitibus senum. Cap. xiiii.

Eniores autem, ac ætate prouecti, horū s ferè contrarios mores vt plurimum habent. Nam quoniam multos iam annos vixerunt, & errauerunt in pluribus , deceptique fuerunt, ac insuper quoniam rerum plurimæ visiosæ sunt, neque affirmant quicquam, & multo minoris cūcta existimant, q̄ oporteat. Sciunt autem nihil, sed ambigentes, semper forsitan ac fortassis addunt, & sic omnia dicunt: firmiter vero nihil. Malitiosi quoque sunt. Malitia vero est, in peiorum cuncta partem suspicari. Suspiciosi namque sunt, quoniam increduli. Increduli vero, quoniam experti. Quapropter neque amant, neque oderunt nimium , sed secundum Biantis præceptum & amant ut osuri, & oderunt ut amaturi. Præterea pusillanimi sunt , vitæque ductu deicti. nullū enim magnum, neque superuacaneum, sed quæ ad vitam necessaria sunt, cupiunt. Illiberales etiam sunt , quoniam substantia vnum ex necessarijs est: simulq; quoniam experti nō ignorant difficilem quidem esse acquisitionem, iacturam vero facilem. Ad hæc timidi sunt, & ad pertimescendum cuncta parati. Contrario enim modo q̄ iuvenes dispositi sunt . Sunt enim frigidi, cum illi calidi sint. Itaque senectus viam timori præparauit. Timor enim frigiditas quædam est.

Vitæ quoq; cupidi sunt, ac maxime in extremo die. Cupiditas enim, rei absentis est. & cuius es gent, id summopere cupiunt. Accusandi quoq; studiosi magis q; oporteat. Nā id etiam pusillanimitas quædam est. viuūntque ad vtile, nō ad honestum, magis quam oporteat, quoniā seipsoſ maxime amant. vtile nāque ſibi, honestū vero ſim- pliciter bonū est. Inuerecūdi quoq; magis quam verecūdi. Nam quoniā non ſimiliter de honesto atq; vtili curāt, existimationem cōtemnūt. Malæ quoq; ſpei ſunt, tum propter experientiā, quoniā plurimæ rerū vitiosæ ſunt, multæq; ad peius tan dem deueniūt, tum propter timideitatē. Viuūntq; memoria magis quam ſpe. Nam futurū vitę breue ſibi eſt, præteritum multum. Spes autem futu rorum eſt, memoria vero præteriorum. Quod cauſam etiam loquacitatis ſibi affert, perſeuerat enim præterita narrantes: quoniam recordantes voluptate afficiuntur. Ira vero acuta quidē eſt, ſed infirma. Cupiditates quoq; aliæ defecerunt, aliæ infirmæ ſunt. Quare neque cupidi ſunt, neque ſecundum cupiditates, ſed ſecūdum lucrum actiui. Idcirco ad modestiam quoque apti gran des natu vidérur. Nam & cupiditates deferbuerunt, & ipſi lucro ſeruit. Viuūntque magis ra tioincatione, q; inoribus. Nam ratiocinatio vtili tatis eſt, mores autem virtutis. Iniurias vero nō in contumeliam, ſed ad iniuriādum faciunt. Ad commiſerationem præterea parati ſunt, ſed non ea de cauſa qua iuuenes. Nam iuuenes ex humi nitate, ſenes autē ex imbecillitate. Omnia enim impendere ſibi putāt, propéque eſſe ut patiātur.

Id vero aptitudo ad cōmiserationem erat. Vnde queruli sunt, nō dicaces, neque faceti. Contrarij enim sunt querulus atq; facetus. Iuuenum igitur ac senū mores huiusmodi sunt. Quare cū omnes orationē probent, quæ moribus suis accōmode-
tur, atq; eis similis sit, non latet quomodo vſus oratione tam ipſe q̄ oratio huiusmodi videbitur.

De moribus ætatis mediae. Cap. xiiii.

Onstantis vero mores ætatis inter hos
versabuntur, vtrorumq; fugientes excessi-
sum, & neq; valde confidentes, quod fe-
rocitatis est: neq; timentes valde, sed bene se ha-
bentes ad vtrumq;. Nec increduli omnibus sunt,
sed secundum solūmodo veritatē iudicant. Nec
parci, nec prodigi, sed accōmodati rebus sunt. Si
militer se ad iram quoq; ac cupiditatem habent.
Suntq; modesti cū fortitudine, & fortes cū mo-
destia. Nā hæc in iuuenibus atq; senibus disiūcta
sunt. Iuuenes enim fortes ac immodesti sunt, se-
nes vero modesti ac timidi. Verū (vt vniuersali-
ter dicam) quęcunq; iuuētus atq; senectus seor-
sum ex vtilibus habēt, hæc & viri habēt. in qui-
buscunq; verò illi excedit aut deficiūt, hæc in vi-
ris cōmode ac mediocriter sunt. Viget autē cor-
pus quidem à trigesimo ætatis anno ad trigesi-
mumquintū: anima vero vſq; ad vndequinqua-
ginta. De iuuentute igitur, & senectute, ac virili
ætate, quorū morū vnaquæq; sit hæc dicta sint.

De moribus nobilium. Cap. xv.

E moribus autē qui fortunæ bonis qua-
diles quidā efficiantur, deinceps dicamus.
Nobilitatis igitur mores sunt, vt am-

bitiosior sit qui nobilior est . Nam omnes cum quid adsit, ad id solent coaceruare. Nobilitas vero quædam maiorum claritas est. Præterea nobiles ad contemnendos maiorum suorum similes parati sunt. Nam ea quæ iam diu gesta sunt, honorabiliora sunt, ad iactationemque aptiora, quam quæ nuper facta. Est autem nobile secundum virtutem generis. Generosum vero secundum quod non recedit è natura: quod non contingit ut plurimum nobilibus, sed multi humiles atque deieicti sunt . Est autem etiam in virorum generibus fertilitas quædam , sicut in agris aliquando: ac interdum si genus bonum fuerit, viri præstantes generantur: rursusque genus deiicitur. deueniunt autem ingeniosa quidem genera in mores furiosos magis , ut qui ab Alcibiade, quique à superiore Dionysio sunt . Quieta vero in segnitem , veluti qui à Cimone , Pericle , ac Socrate sunt.

De moribus diuitium. Cap. xvi.

Ores autem qui diuitias comitantur, familiè omnes petspicere possunt. Contumeliatores nanque sunt ac superbi, qui possessione opum perturbantur. Nam quasi omnia bona possideant, sic afficiuntur. Sunt enim quasi pretium aliorum, diuitię, quibus eorum dignitas estimatur: ac idcirco cuncta videntur emi posse diuitijs . Delicati etiam sunt, sibique plurimum arrogantes . Illud propter delicias, ac felicitatis ostentationem: hoc quoniam omnes in eo versa ri soliti sunt, quod ipsi amant ac admirantur: & quoniam quæ ipsi , ea cæteros quoque putent

æmulari . Nec iniuria sic affecti sunt,cum multi sint qui habentium auxilio egeant. Vnde à Simo nide quoq; de diuitibus ac sapientibus ad Hiero, nis vxorem dictum est,cum interrogasset utrum melius,esse diuitem,an sapientē. Sapientes enim, inquit,in diuitum ianuis video. Ad hęc quoniam dignos se arbitrātur principatu,ea enim habent, quorum gratia dignum putant se cæteris domi nari. Ac(vt in summa dicam)diuiitarum mores, amantis simul atq; felicis mores sunt. Sed inter, est inter locupletatorum nuper mores,& iamdiu diuitum . Magis enim mala omnia insunt nuper locupletatis, peioraque in ipsis sunt. Nam nuper ditatus,veluti non castigatas habet diutias. Præ terea iniurias nō ex malignitate, sed aliás ex contumelia,aliás ex intemperatiā faciunt,veluti vir gis cædere,& adulterari.

De moribus potentium & fortunatorum.

Cap. xvi.

Imiliter autem potentiae quoque omnes penè mores in aperto sunt,partim enim eosdem habent quos diuitię,partim etiā meliores . Sunt enim potentes secundum mores ambitiosi,ac viriliores q̄ diutes, eo q̄ operatio nes eas expectant,quas ipsis propter potentiam gerere licet.Diligentes quoq; magis.Nam coacti q̄ potentiæ sunt considerare,in cura sunt.Hone stiores etiā q̄ morosiores,moderantur enim sibi, cum propter honores coram alijs iuuant. Est au tem honestas mollis compositaq; morositas.Et si iniuriantur:non in paruis,sed in magnis iniurian tur.Secunda vero fortuna dictorum morum ba

h.j.

bent secundum partes, ad has enim tendunt, quæ secunda videntur fortuna contingere. Et ad hæc ad proborum liberorum procreationem, corporis quoq; bona secunda contingunt fortuna. Superbi ergo magis & minus rationales propter secundam fortunam sunt, quanuis mos melior hanc fortunam vñus sequitur. Sunt enim erga deū pīj, afficiunturq; quodammodo ad ipsum propter bona quæ sibi à fortuna præbentur, credentes. De moribus igitur ætatū & fortunæ dictū est. Contraria enim horum ex contrarijs manifesta sunt, veluti pauperis, infortunati, ac impotētis mores.

Quod sunt quædam omnibus generibus cōmuniā.

Cap. xiii.

Erum quoniā probabilis orationis usus ad iudicium spectat, nam quæ iam sciimus ac iudicauimus, nulla egent amplius oratione, ac quoniam & si quis cum suadeat ad vnum, oratione vtatur, vt admonētes aut hortantes faciunt, nihilominus ille vñus iudex est. Nam cui persuadendum est, is (vt simpliciter dicam) iudex est, & siue ad litigantes, siue ad causam quipiam dicat, similiter, vti namq; oratione necesse est, & contraria cuertere, ad quæ tanquam in adversarium orationē facit. Eodemq; modo in demonstratiuis. Nam ad spectantem quasi ad iudicem oratio componitur, ac vniuersaliter solus est vt simpliciter iudex, qui in ciiali certamine quæsta iudicat. Nam & de quibus litigant, & de quibus consultat, omnia quomodo se habeant, inquiruntur. Quoniāmq; de ciuitatum moribus dictū iam prius est in deliberatiuo, fit vt determinatū

iam sit quo pacto & quibus morataū orationē faciemus. Et quoniā alius quidem in unoquoc^z orationis genere finiserat, ac de omnibus opinio-nes propositionēs^z sumptae sunt ex quibus deli-berantes, demonstrantes, litigantes fidem faciūt, & ad hæc quoniā ex quibus moratā affectām^z orationē facere possibile sit, determinatum est: restat iam ut de communib^z tractemus. In ora-tione igitur omnibus necessarium est, ut possibili-at^z impossibili utatur, alijs^z quod fuit, alijs^z qd^z erit, conentur ostendere. Magnitudo quoque om-ni orationi communis est. Omnes enim siue sua-deāt aut dissuadeant, siue laudent aut vituperēt, siue accusent aut defendant: amplificatione at^z attenuatione vtūtur. Quibus determinatis, de en-thymematibus communiter at^z exemplis cona-bimur dicere: ut quæ restant apponētes, quod ab initio intendimus, consequamur. Est autem ex cō-munibus amplificatio demonstratiuo accommo-datissima, præteritum vero judiciali, possibile au-tem & futurum deliberatiuo: ut dictum est.

De possibili, & impossibili. Cap. xix.

Rimum igitur de possibilibus & impossibi-libus dicamus. Si ergo contrarium vel esse vel fieri possibile sit, cōtrarium quo-que possibile profecto esse videbitur: ut si sanari hominem possibile est, erit etiam ægrotare. Ea enim contrariorum potentia est, quæ est contra-ria. Item si simile possibile est, erit & dissimile. Præterea si quod difficilius est, possibile est, & quod facilius etiam. Insuper si studiosum aut pul-chrum fieri possibile, omnino quoq^z fieri possibile.

b.ij.

Nam difficilius est pulchram fieri domum, q̄d domum. Item cuius principium fieri possibile, huius & finis possibilis. Nihil enim eorum fit, neq̄ incipit fieri, quæ impossibilia sunt, vt commensurabile esse diametrū, nec fieri vñquā incipiet, nec iā fit. Et conuersim: cuius finis, huius etiam principium. Cuncta enim ex principio sunt. Ad hæc si quod substantia posterius est, aut generatione, id fieri possibile, & prius quoque: velut si virū fieri possibile, & puerum quoque, hoc nanq̄ fit prius. Quòd si puerū, & virū etiā: principiū enim illud. Præterea quorum amor aut cupido secundū naturam est. Nemo enim amat impossibilia, nec ea cupit vt plurimū. Insuper ea quorum est ars aut scientia, & esse & fieri possibile est. Item ea quorū generationis principium in ijs est quos vel cogere possumus, vel persuadere, ij vero sunt quibus aut meliores sum⁹, aut domini, aut amici. Ad hęc quorum partes possibles, & totū. Et quorum totum, partes quoq̄ vt plurimū. Nam si lacinia & manicæ, cæteræq̄ partes fieri possunt, & vestis quoq̄ tota. Et si tota vestis, lacinia quoq̄ atq̄ manicæ. Præterea si vniuersū genus ex possilibus, species quoq̄ fieri possibilis. Et si species, genus quoq̄: vt si nauē fieri possibile, triremem etiā. Et si triremem, nauem quoq̄. Præterea si alterū eorū quæ nata sunt adinuicem referri, alterū quoq̄: vt si duplū, medium etiam: & si mediū, duplū quoq̄. Præterea si absq̄ arte ac præparatione possibile quippiam fieri, id multo magis arte ac cura fieri possibile. Hinc apud Agathonem dictū est: Atqui quæ vos fortuna facitis, hæc nobis arte necessita

tēq; sunt. Et quod peioribus aut minoribus aut imprudētioribus possibile, id contrarijs horū mul-
to magis: vt Isocrates dixit graue esse si quod Euthymius didicit, ipse non poterit inuenire. De impossibilibus autem palā & ex contrarijs istorū sunt. Si vero factum sit, aut non, ex his cōsideran-
dum primum, si quod minus fieri natū est, id fas-
tum est: & quod magis natū, id quoq; factum.
Deinde si quod posterius fieri solet, factū est, &
quod prius: vt si oblitus est, didicit aliquādo. Præ-
terea si & volebat, & poterat: fecit. Nam omnes
si possunt cum voluerint, agunt. Nihil enim impē-
dimento est. Si volebat etiam, & extraneorum nō
hil impediebat. Et si poterat, & cupiebat. Et si po-
terat, & delectabatur. Nam quibus delectantur,
ea vt plurimum si possunt efficiunt. Improbi qui-
dem ex intemperantia, probi vero quoniam pro-
ba desiderant. Et si facturus erat, & fecit. Proba-
bile namq; fecisse ipsum quod facturus erat. Et si
facta sunt quæcumque nata sunt ante aliquid fie-
ri, aut illius gratia: vt si coruscauit, romuit. Et si
tentauit, etiam fecit. Ad hæc si facta sunt quæ-
cunq; posterius nata sunt, vel id cuius gratia fue-
rit prius quoque, & hoc huius gratia ante hoc fa-
ctum est: vt si tonuit, etiam coruscauit, & si fecit,
etiam tentauit. Horum autem omnium alia ne-
cessaria sunt, alia vt plurimum ita se habent. Ex
contrarijs autem istorum patet si factum nō sit.
De futuro quoq; manifestum ex eisdem est. Nā
& quod in potestate & volūtate est, erit. Et quod in
cupiditate, ira, cogitationeque est simul cū po-
testate. Propter hæc similiter præterea si est in

h.iij.

appetitione faciendi, vel cura. Nam ut plurimum
sapientia sunt quæ curæ sunt, quæ nō sunt.
Et si iam facta sunt quæ prius fieri nata sunt, ut
si nubibus cælū obtigitur, verisimile est ut pluat.
Et si quod huius gratia, factum est: verisimile ut
hoc quoque fiat: ut si fundamenta iacta sunt, fiet
domus. De amplificatione autem, ac attenuatio-
ne rerum, maiorisque atque minoris, & omnino
magnarum atque paruarum, ex ijs quæ iam dixi
missis, manifestum. Dictum est enim in deliberati-
o, & de horum magnitudine, & de maiore sim-
pliciter atque minore. Quare si in unoquoque cau-
sarum genere horum est finis, ut puta vtile, ho-
nestum, ac iustum: perspicuum est horum omnibus
amplificationes esse sumendas. Querere vero præ-
ter hæc quicquam de magnitudine simpliciter ac
excessu, id est verba incassum effundere. Singula-
ria enī ad vsum præstantiora vniuersalibus sunt:
Ac de possibili quidē ac impossibili, & factum ne-
sit, an non, & erit, an non erit, præterea de ampli-
ficatione & attenuatione rerū hæc dicta sint.

De exemplo. Cap. x x .
Estar autem de fide communiter dicere,
quoniam de proprijs iam dictum est. Est
autem communis fides genere duplex ex-
emplum, & enthymema. Nam sententia pars en-
thymematis est. Primū igitur de exemplo dica-
mus: quoniā inductioni simile est. Inductio autem
principium. Exemplorum ergo species duæ sunt.
Altera, si res preteritas dicis, altera si ipse singis.
Et huius aliud similitudo, aliud apologi, sicut Ae-
sopij, & Libyci. Exemplū igitur tale quid est, ut

si quispiam dicat oportere apparatus aduersus regem fieri, qui faciat ne potiatur Aegyptio. Nam si Darius non prius traiecit, quam Aegyptum cepit, & cum cepisset, statim traiecit: is quoque si teperit, traiicit. Quare non est ipsi permittenda Aegyptus. Similitudo vero Socratica est, ut si quis dicat non oportere magistratus sortiri: simile namque esse si quis athletas sortiatur, non eos qui certare possint, sed qui sorte euenerint: aut si eis nautes forte gubernatorem constituantur. Quasi vero sorte potius quam scientia constituendus sit.

Apologus talis est Stesichori ad Phalarim, & Aesopi pro Demegoro. Nam Stesichorus cum Hieraxi Phalarim Imperatorem constituerent, custodesque corporis daturi essent, postquam alia differuerunt, apogorum eis dixit: Equus, inquit, præsta solus obtinebat: quorum cum certius adueniens pascua deuastasset, de vltione cerui equus hominem consuluit, si unam secum poenas posset ex ceruo sumere. At ille, facile, inquit, si frenum patieris, & ego in te hastam tenens ascendero. Acccepit equus conditionem: ascendit in ipsum hominem. Ita pro vltione homini equus seruuit. Quam obrem & vos (inquit) cauete ne cum velitis hostem viciisci, idem quod equus patiamini, frenum iam recepistis, quod imperatorem dictatorem constituitis. Si vero custodiā quoque dederitis, ac ascendere permiseritis, seruictis profecto Phalaridi.

Aesopus autem cum in Samo primatem quandam populi capitatis accersitum defenderet, dixit vulpem cum fluui transiret, in foueā decidisse, eis longo ibi tempore, cum exire non posset, afflictæ, mula.

h.iii.

tas caninas muscas infedisce, eam transiens aspe
xit Hericius, misertusque rogauit si vellet ut ab
ea caninas muscas euelleret, cumque ipsa negasset,
causam miratus quærebat, tunc illa, iam, inquit,
hæ saturatæ parum sanguinis trahunt, q̄ si has
tu excutes, famescentes venient aliæ: quæ quod
michi sanguinis restat, totum eibent. Sic igitur, di
xit, vobis quoq; viri Samij nihil iam iste locuples
tatus officit. Si vero hunc interimetis, pauperes
alij locum eius occupabunt, qui ciuitatis pecuniā
facilè furando consument. Huiusmodi ergo apo
logi ad populum maxime accommodati sunt, ha
bentq; hanc præstantiam, cum difficile sit res præ
teritas similes inuenire, apologos. facillimum est
fingere. Nāq; opus est hoc modo inuenire, vt &
similitudines, modo possis quod simile est perspi
cere, quod philosophia facilè præstat. Non est igi
tur difficile apologos inuenire. Verum ad consul
tationem res gestæ multo utiliores sunt. Nam vt
plurimum futura præteritis similia sunt. Exem
plis igitur, si quidem non habeas enthymemata,
quasi demonstrationibus vtendū. Si vero habe
as, quasi testimoysi post enthymemata in per
orationibus. Cum enim præponuntur, similia in
ductionibus sunt: inductio autem orationi orato
riæ, præterquā in paucis, non est idonea. Postpos
ita vero, testimoysi assimilantur. Testis autem
vbiq; ad fidem vtilis. Præterea præponenti mul
ta dicere necesse est. Postponenti autem vnū etiā
sufficit. Nam testis probus vel unus satissicit.
Quot igitur sp̄cies exemplorum sint, & quo pa
sto, & quando ipsis vtendum, dictum est.

De sententia. Cap. xxi.

E sententijs autem adhibēdis, si quid sententia sit dixerimus, facile patebit quibus de rebus, & quando, & quibus consentaneum est in oratione sententijs uti. Sententia igitur est non de singularibus, vt qualis quidam Iphicrates sit, sed de vniuersali enunciatio: nec de omnibus vniuersalibus, vt rectū obliquo cōstrariū esse: sed de quibuscumq; operationes sunt, quæ ad agendum eligenda vel fugienda sunt. Quare quoniā enthymemata syllogismi de istis sunt, tam conclusiones enthymematum quām principia syllogismo semoto sententię ferē sunt: vt illud, Oportet prudentem virum non nimium in sapientia liberos erudire. Id igitur sententia est: cui si causa quamobrem accesserit, totum enthymema erit. Nam ad otium quod habent, perniciosa etiam sibi hominum iniūdiam attrahunt. Et illud, Nō est qui felix omnibus in rebus sit. & Nullus hominum liber est. Nam aut pecuniae aut fortunæ seruit. Si ergo sententia est quod diximus: quatuor sententiae species esse necesse est. Nam aut cum ratione erit, aut sine ratione. Quæ igitur egent demonstratione, cum ratione sunt. Quæcunque vero nihil mirum continent, absque ratione. Quarum aliæ necessario, quoniā ratione præsciantur, non egent, vt illud: Bene valere, præstantissimum hominibus est, vt nobis videtur. Id enim ita iam multis videtur. Alię simul cum dicantur, patent perspicienti: vt illud, Nemo amator est, qui non semper amet. Earum vero quæ cum ratione sunt, aliæ pars enthymematis

sunt: vñc. Opõretet prudentem virum esse. Aliæ
 enthymematicæ quidem sunt, enthymematis au-
 tem pars non sunt: quæ maxime probantur. hu-
 iusmodi autem sunt, in quibuscunq; causa inest,
 vt in illo. Iram immortalem, cum sis mortalis,
 non serua. Nam quodd ira seruanda semper non
 sit, sententia est: adiectum vero, cum sis morta-
 lis, quam ob rem significat: cui simile est. Morta-
 lia mortalem, non immortalia curate oportet.
 Perspicuum igitur est quot sint sententiae spe-
 cies, & quibus unaquæque rebus accommode-
 tur. Rebus enim ambiguis aut nouis, & præter
 opinionem accommodabitur: sed aut ratione præ-
 posita sententia utimur concludendo: vt si quis
 dicat, Ego igitur, quoniam nec inuidiosum nec
 otiosum esse conductit, non oportere doceri asse-
 ro. Aut hoc præposito reliqua postponemus. Quæ
 vero et si præter opinionem non videantur, sunt
 tamen incerta: ea rotundissime dicentur, si quam
 ob rem præposueris: quibus etiam Lacotica di-
 cta accommodantur, & ænigmata: vt si quis di-
 cat, quod Stesichorus apud Locros dixit, Non
 oportere contumeliatores esse, ne cicadæ humo-
 canant. Sententias autem dicere ætate proiectis
 maxime cogruit, de rebus inquam quarum quis
 usum habet. Nam qui tantus non est, eum dede-
 cer sententias dicere, sicuti fabulas. Qui autem
 de ijs quorum usum non habet, is ineptus atq;
 indoctus est. Signum huius sufficiens, quod agre-
 stes maxime sententiarum factores sunt, facileq;
 enuntiant. Vniuersaliter autem proferre quod
 vniuersale nō est, conquestioni ac amplificationi

cōuenit, & in his aut cū incipias, aut cū iam de-
mōstraueris. Verū per uulgatis etiā sentētijs atq
cōmunib⁹ vtendū est, si vtiles sunt. Nā quoniā
cōmunes sunt, quasi omnes ita concedant, recte
se habere vidētut: vt hortāti ad subeunda peticu
la in auspicato, Vna est auis optima , pro patria
pugnare. cūmq; pauciores sint, Martē esse cōmu
nem. Et ad occidēdos īnīmicorū liberos nihil in
iuriātes. Stolidus, qui cū patrem occiderit, liberis
pepercit. Propterea prouerbiorū nōnullæ senten
tiæ quoq; sunt, & quasi testimonia: sicut, Atticus
aduena. Oportet autem sentētias tunc vel cōtra
peruulgata dicere. Peruulgata vero dico: vt, Co
gnosce te ipsum. &, Nihil nimis. Cū aut meliores
poterūt mores videri, aut ex perturbatione dice
tur. Ex perturbatione quidē, si quis iratus dicat
falsum esse quodd oporteat seipsum cognoscere.
Nam hic si seipsum cognouisset, nunquam ma
gistratum petijsset. Mores vero meliores, quod
non oporteat sic amare, vt fertur, quasi osurus
sis: sed potius odiſſe quasi amaturus . Opus est
autem vt cū habitu voluntatem ostendas. Si ve
ro non, ratio statim afferēda est. vt si aut hoc pa
cto dicas, quodd amare oporteat non vt fertur,
sed quasi semper amaturūm : Insidiatoris enim
illud est. Aut sic: Non enim probatur mihi quod
fertur. Nam amicum verum sic oportet amare,
quasi semper amaturus sis. Sed neq; illud, Nihil
nimis: cū oporteat nimis odiſſe saltē improbos.
Afferunt autem orationi vires magnas sentētię,
partim quia maxime per eas auditores capiūtur.
Gaudent enim si quis vniuersaliter dicēs, in eas

opiniones forte deueniat, quas illi particulariter habent. Quod autem dico, hinc erit manifestum, & simul quo pacto ipsas venari conueniat. Nam sententia, ut dictum est, vniuersalis enunciatio est. Gaudent autem cum id vniuersaliter dicitur, quod particulariter ipsis opinantur: ut si quis vicinos aut liberos prauos habeat, gratum profecto illud sibi videbitur, Nihil vicino molestius. vel, Nihil procreatione liberorum stultius. Quare conjectura primum sequendum est quod pre^s opinentur, deinde in vniuersum de ipso dicendū. Hic igitur unus sententiæ usus est. Alter, & melior, & moratam facit orationem. Affecta enim oratio est, qua dicentis voluntas apparet. quod omnis sententia ideo facit, quoniam qui eam dicit, vniuersaliter de eligibilibus enunciat. Quare si sententiæ probæ sunt, faciunt ut proboru qui dicit morum videatur. Verum de sententia, & quid est, & quot eius species, & quando his uterum, quamq; utilitatem afferat, hæc dicta sint.

De enthymemate. Cap. xii. ?

Vnc vero de enthymematibus primuna n vniuersaliter quo pacto querendum sit dicamus: deinde locos exponemus. Alia enim utriusque horum species est. Quod igitur enthymema syllogismus quidam sit, dictum est prius, & quomodo syllogismus, & in quo à dialecticis differat. Non enim de longe, nec omnia sumentem oportet colligere. Nam alterum propter prolixitatem obscuritatis est, alterum quoniam manifesta dicuntur, nugationis. Et hæc causa est ut apud vulgus probabiliores indocti sint:

veluti etiam poëtæ aiunt cōcinnius rudes in vulgo dicere. Communia enim afferunt atque vniuersalia . Illi vero ex quibus sciunt & proxima. Non ergo ex omnibus quæ videntur,dicendum, sed ex certis aut ipsis iudicib⁹,aut ijs quos multifaciunt . Idque quoniam sic aut omnibus aut plurimis perspicuum esse videatur. Nec solū ex necessarijs colligendum,sed etiam ex ijs quæ vt plurimum sunt . Primum ergo id nobis sumendum est,quod,de quo generetur,dicere atque rationocinari oportet,siue syllogismo ciuali,siue quo cūque alio necessariū est,quæ in eo sunt vel cuncta,vel saltem aliqua tenere. Nam si nihil habes, vnde colligas non habebis . Quo enim pacto,belandum ne sit an non, Atheniensibus consulere poteris,nisi quæ sint ipsorum copiæ teneas,vtrū nauales,an pedestres,an vtrunque,& quantæ:ve Etigalia etiam quæ sint, aut socij,aut hostes: & ad hæc quæ bella gesserunt,& quomodo,ceteraque huiusmodi? Laudare quoque quomodo poteris,nisi habeas naualem apud Salamina pugnā, & prælium apud Marathon,vel quæ pro Herculis nepotibus gesta sunt , vel alia huiusmodi? Omnes enim ex ijs bonis quæ alicui adsunt, vel adeffe videntur,laudant.Similiter etiam vituperant ex contrarijs,perspicientes si quid tale in ipsis est aut esse videatur: vt puta quoniam Græcos in seruitutem redegerunt , & Aeginetas & Potideatas,qui cum eis aduersus barbarum pugnarunt,præclaréque gesserunt, sibi subiecerūt, & si quid huiusmodi erratum in ipsis est . Eodem modo accusantes quoque ac defendantes, ex ijs

quæ sunt & accusant, & defendunt. Nihil autem differt de Atheniensibus aut de Lacedæmonijs, & vel de homine vel de deo idipsum agere. Nam si Achilli consuleres, aut si eum laudares vel vi- tuperares vel defenderes, quæ sunt, aut quæ vi- detur esse sumeres, vt ex eis dices laudans aut vituperans si quid honestum aut turpe sibi ge- stum est, accusans vero aut defendens si quid iu- stum aut iniustum, consulens autem si quid uti- le inest aut noxium. Similiter ijs de quacunque re alia, vt de iustitia, vtrum bonum an nō, ex his quæ in iustitia sunt, aut in bono. verum quoniam & ita omnes ostendere videmus siue recte siue minus recte syllogismo. vt tantur. Non enim ex omnibus, sed ex ijs quæ in unoquoque sunt su- mun: & ratione perspicuum, quod impossibile sit aliter demonstrare. Patet igitur necessarium esse, sicut in Topicis primum, vt electa de possi- bilibus atque opportunitatis circa vnumquod, que habeantur, vt proxime facta eodem pacto quæramus, respicientes non in indefinita, sed in ea quæ in illis sunt de quibus habetur oratio: vt præterea plurima & proxima rebus circunscris- bēda sint. Nam quāto plura eorū quæ in re sunt teneas, tāto facilius demonstrabis. Et quāto pro- pinquieras, tāto propria magis, ac minus cōmu- nia. Cōmunia vero dicimus, vt si Achillē laudes quoniam homo, quoniam semideus, quoniam in Troianos traiecit. hæc enim alijs multis insunt. quare nō Achillem magis q̄ Diomedem laudas. Propria vero, quæ nemini q̄ Achilli contigerūt, vt quoniam Hectora, qui Troianorū erat fortis.

simus, interfecit, & Cygnū, qui cū esset inuuln-
rabilis, omnes ne descéderent inhibebat, & quo-
niā adōlescens, nec iure iurādo adstrictus milis-
tauit, cæterāq; huiusmodi. Vnus igitur eligēdus
modus. primūq; is locus est. Nunc vero enthy-
mematum elementa dicamus. Elementum autem
enthymematiū atq; locum idē dico. Sed prius de-
ijs dicamus, de quibus necesse est prius dicere.
Sunt enim enthymematiū species duæ. Nā quæ-
dam q; sit, vel nō sit, approbativa sunt: quædam
ἐλεγκτικὰ gr̄ce appellātur: id latine pos-
sumus redarguendi potestatem habentia: diffe-
runtque sicut in dialecticis syllogismus & elen-
chus. Est autem approbativum quidē enthyme-
ma, cum ex cōcessis colligitur. Elencticum vero,
cum repugnantia colliguntur. Ferè igitur nobis
in vnoquoq; genere vtili atq; necessario loci di-
cti sunt. Quare quibus enthymemata ex locis es-
licienda sunt, de bono aut malo, honesto aut tur-
pi, iusto aut iniusto, de proprijs etiam affectibus,
eodem modo sumpti sunt nobis iam prius loci
ex quibus. Verum nunc alio modo de omnibus
communiter sumamus, atq; dicamus qui appro-
batiui, quicq; elenctici sunt, annotantes eos etiam
qui sunt apparentiū enthymematiū, quæ tamen
non sunt enthymemata, quoniā nec syllogismi:
quibus explicatis, de obiectionibus solutionib; que
dicemus vnde enthymemata eliciēda sunt.

De locis enthymematum. Cap. xxi.

Nus igitur approbatiorum locus ex
contrarijs est. Nam inspicere oportet
si contrario contrarium confirmanti

quidem inest, confutanti autem si non inest, vt temperantiam bonum esse, quoniam intemperātia malum: vt in Messeniaca. Nam si bellum horum malorum causa est, per pacem hæc emendabimus. Item q̄ si non ijs qui inuiti obfuerunt, irasci par est: nec ijs qui coacti profuerunt, gratia est habenda. Item q̄ si multa, et si hominibus credibilia sint, falsa tamen sunt: contrarium quo que credendum est, multa quanvis mortalibus incredibilia sint, vera tamen esse. Alius ex similibus casibus. Similiter nanque esse & non esse oportet: vt si dicas non omne iustum bonum esse, nam quicquid est iuste, id bene esset. nunc vero iuste mori, nō est appetibile. Alius ex ijs que adinuicem. Nam si alteri iuste ac bene agere inest, alteri pati inheret. Et si imperasse, etiam fecisse: vt de publicanis Diomedon publicanorum princeps. Nam si vobis locare turpe non est, nec nobis conducere. Nam si qui passus est, iuste ac bene id passus est: ergo & qui fecit. & si qui fecit, ergo & qui passus est. Sed potest in hoc caultatio fieri. Nā si iuste occisus est, iuste passus est, sed forte non abs te. Quare seorsum perspicendum si pati dignus fuit qui passus est, & facere qui fecit: deinde vtendum quomodocunque congruit. Nam interdum id dissonat, nihilque prohibet: veluti & Alcmæoni apud Theodectem, Matrem vero tuam nemo mortalium oderat. Ait autem respondens, Sed distinguentes considerare oportet. Interrogante vero Alphesibœa cur illam quidā morte dignā iudicarūt, se vero iniuria interfecisse. Et veluti iudiciū de Demosthene,

& eorum qui Nicanora interemerunt. Nam quoniam iure interfecisse iudicati sunt, iure cæsus iudicatus est. Et ut de imperfecto Thebis, de quo iudicium fieri volebat, si occidi dignus erat, quasi non sit contra ius eum occidere, qui iure cæsus est. Alius ex eo quod magis & minus: ut, Nec dij quidem omnes sciunt, quoniam pacto homines? Id enim est, si cui magis inesse deberet, nō inest: nec cui minus. Illud vero, vicinos ab eo verberari, à quo vel pater ipse, ex eo quod si minus est, & maius est, utrumque ostendere opus sit, siue quod sit, siue q̄ non. Præterea si neque magis, neq̄ mihi nūs. Vnde dictum est, Tuus pater, cū liberos amiserit, miserabilis est: Oeneus vero non est, qui filium amisit totius Græciæ præclarissimum. Et si Theseus iniuriarus non est, neque Alexáder: & si nee Tindaridæ, nec Alexander: & Patroclum Hēctor, & Achillem Alexander: & si cæteri artifices pfaui nō sunt, nec philosophi. Et si duces praui non sunt, quia s̄æpe superantur, nec sophistæ: Et si oportet priuatos existimationis vestras curram habere, & vos Græcorum existimationis: Alius à temporis consideratione; ut Iphicrates pro Harmadio. Et si statuam petenti antequam faceret dedissetis, nunc cum fecerit, non dabitur. Num igitur accepturi quidem pollicemini: cum verò acceperitis, tunc aufertis: Et rursus ad illud, an Thebani Philippum in Atticam patiētur per transite, si antequam auxiliū eis aduersus Phocenses tulerit, petiſſer, spōderet profecto. Incredibile igitur, si quia prodidit ac credidit, idcirco trāſitum ei esse negaturos. Alius ex ijs quæ quispiā

i.j.

dixit; in se ipsum reiectis. Sed modus differt, ut
 Iphicrates in Teucro aduersus Aristophonta fe-
 cit; nam cum Aristophon, si proderet naues pecu-
 nia, rogatus, negasset, intulit deinde: Tu qui Ari-
 stophon es, ne prodidisses: ego vero, qui sum Iphi-
 crates, prodidisse! Oportet autem ut magis ille
 facturus videatur; Nam aliter ridiculum videbi-
 tur: ut si aduersus Aristidem accusantem id quis-
 piam dixerit: verum ad detrahendum accusatori
 fideli, omnino enim accusator defensore melior
 esse vult. Ad id igitur uniuersaliter reprobandum
 istud est, quod alius quispiam facere reprehendat
 que ipse vel non facit, vel non faceret: aut fa-
 ceret. Alius ex definitione, ut si dicas, dæmonium
 nihil est aliud nisi deus, aut dei opus. atqui si quis
 putat dei opus esse, hunc putare necesse est deo
 quoque esse. & sicut Iphicrates dixit generosissimum
 eum esse, qui optimus est, nihil enim Harmodio
 & Aristogiton generosum erat, antea quam ge-
 neroso gesserat. Et quod propinquior ipse, nam ge-
 stā mea Harmodij atque Aristogitonis gestis pro-
 pinquiora sunt quam tua. Et ut in Alexandro,
 Omnes profectè concedemus non unius fruitio-
 nem corporis impuros cupere. Id etiam quod So-
 crates dixit, nolle ad Archelaum proficiere, turpe
 nāque similiter aiebat esse, si beneficio affectus
 non possis referre, quemadmodum si maleficio.
 Omnes enim isti sumū definierint, acceperintque quid
 sit, tunc, de quo dicunt, ratiocinantur. Alius ex eo
 quod multipliciter; ut in Topicis de eo quod re-
 etc. Alius ex partitione, ut puta si omnes trium

causa iniuriātur, aut huius, aut istius, aut illius rei
gratia, & propter hæc quidē impossibile, propter
tertiū autē neq; ipsi dicunt. Alius ex inductione,
vt ex Peparethia, quod mulieres vbiq; de liberis
vere discernūt. Nam tū Athenis Mantīæ oratori
ambigēti de filio mater asseruit: tū Thebis Isme
nia & Stilbone ambigētibus, Ismeniæ filium esse
Dodonis cōfirmauit, ac idcirco Thessali eū Isme
niæ filiū putariūt. Rursus ex Theodectis lege: Qui
de alienis equis paruam curā habuerunt, ijs suos
nō tradunt. Neq; ijs qui naues alienas eisernerūt,
aliquis tradit suam. Si ergo id ita in omnibus fit,
ijs etiā qui aliorū salutē neglexerunt, in custodiā
sui vtendū non est. Et vt Alcidamas: Omnes, in
quit, quomodo cunq; sapiētes honorāt. Nam Pa
rij Archilochū, quanquam eos vituperasset, hono
rarūt. Et Chij Homerū, quanquā ciuis suis non
esset. Et Mitylenæi Sappho, quāuis fœmina fue
rit. Et Lacedæmonij quanquā minime philosopho
rum studiosi sunt, Chilonē tamen è senibus fece
rūt. Itali quoq; Pythagorā, Lāpsaceni vero Anax
agoram, et si peregrinus esset, magnifice tamen
sepelierūt, & ad hunc vscq; diē venerantur. Athe
nienses etiā quoq; Solonis legibus vtebantur,
beati fuerūt, & Lacedæmonij Lycurgi legib⁹ vſi.
Thebis quoq; qui præfuerūt, philosophi etāt, &
ciuitas erat in felicitate. Alius ex iudicato, aut eo
dē, aut simili, aut cōtrario, præsertim si omnes &
semper, aut si saltē plurimi, aut sapientes, & ij
vel omnes, vel clariores, aut etiā si ipsi iudices, vel
qui ipsis grati sunt, vel ij aduersus quos iudicare
nō possunt, vt domini: vel aduersus quos iudicare

i.ij.

turpe sit, ut dij, pater, doctor: veluti Autocles dixit in Mixidemidā: Si furijs, quae sunt deæ, sufficit poenas in Ariopago dare, Mixidemidæ vero minime. Aut sicuti Sappho, Malum esse mortem, dij nāq; nisi sic iudicassent, morerentur. Aut sicut Aristippus ad Platonē acerbius; ut putabat: At qui sodalis noster, inquit, nihil tale, de Socrate dicens. Hegesippus quoq; oraculo prius in Olympo vsus, Delphis postea quærebat ab Apolline, si quæ patri, eadem quoq; sibi videantur, quasi turpe sit cōtradicere. Isocrates etiam de Helena scribit pulcherrimā fuisse, siquidem Theseus ita iudicavit. Et de Alexandro, quem dij præposuerunt. Euagoram quoque virtute præclarū fuisse, quod Conon cum in calamitatem incidisset, relictis cæteris, Euagoram solū petijt. Alius à partibus, sicut in Topicis, quæ mouet anima. Nam hæc, aut illa. Exemplūq; hoc sit ex Socrate Theodectis, Quod ille sacrū non pie coluit: quos deos despexit, quos ciuitas deos esse arbitretur? Alius quoniā in pluribus accidat ut bonum quid, aut malum inde cōsequatur, à consequentibus suadere vel dissuadere, accusare vel defendere, laudare vel vituperare: ut eruditio nem inuidia malum consequitur, sapientiam bonum. Quare non oportet erudiri, ne habeamus inuidos. Aut oportet, sapientem enim esse oportet. Hic locus totum Calippi artificium est, si possibile, cæteraque ut dictū est addideris. Alius cum de duobus oppositis suadendū vel dissuadendum sit, hoc modo de vtrisque dicere, quo modo exposuimus. Differt autem quoniam ibi quæ forte oblata sunt, opponuntur, hic

vero contraria: ut sacerdos quædam filium vetabat ad populum orationem habere. Nam si iniusta suades (inquit) dij: si vero iusta, homines te odio habebunt. Imò vero habenda est ad populū oratio. Nam si iniusta, homines: si vero iusta dicam, dij me amabunt. Hoc autē idem est illi prōverbio, quo fertur oleum ac salem emi oportere. Et commutatio quidem est, cum ad vtrīq; duo rum contrariorum bonum ac malum consequātur, alterum alteri contrarium. Alius quoniā non eadem occulte atq; aperte laudāt, sed aperte quidem quæ iusta sunt, atq; honesta maxime, occulite autem malunt, quæ conferunt, dare operā, ut ex his alterum colligatur. Nam hic locus, eorum quæ præter opinionem sunt, principalissimus est. Alius quoniam ita ex proportione conueniat: ut Iphicrates cum censores filium eius puerū adhuc atestate, quoniam statura longus erat, ciuitatis onera ferre cogerent: si longos ex pueris, inquit, viros putabunt, breues ex viris pueros esse professo censebunt. Et Theodectes in lege, cū tributa pendentes, veluti Strabaca & Charidemum, propter probitatem ciuēs faciatis, non expelletis eos ex ciuitate, qui in tributarios nefanda commiserunt! Alius à consequenti, si idem sit, quod & à quibus consequitur, eadem sint: ut Xenophanes dicebat similiter eos impios esse, qui deos affirant factos, quemadmodum eos qui morituros affirmant, cū vtrīq; accidat deos aliquādo non esse. Omnino autem quod ex vtroq; accidit, quasi semper idē capiatur. Iudicaturi autē estis, non de Socrate, sed de professione, an philosophādū sit.

i.iii.

Et quod dare terram, & aquam : id seruire sit. Et communis esse participem pacis , id est iussa facere. Sumendum autem alterutrum quod accōmodatius est. Alius ex eo quod non idem ab eisdem semper eligitur, sed oppositū prius aut posterius, veluti hoc enthymema: Si exulātes pugnabamus ut reduceremur : reducti sponte exulabimus ne pugnemus! Aliquando enim pugnare ut domi essent elgebant, aliquando non esse domi, ne pugnarent. Alius, si cuius gratia id factum non sit, huius gratia esse, aut factū fuisse dicere: ut si quis afferat cuipiam aliquid, ut cum abstulerit doleat. Vnde illud dictum est: Multis non ex benevolētia deus ingentes præstat prosperitates , verū ut nobiliores sūt fiāt calamitates. Et illud Antiphōtis ex Meleagro: Non ut feram occiderent, sed ut de virtute testes Meleagro ad Græciā essent vniuersā. Et Theodectis ex Aiace, & Diomedes non ut honoraret elegit Vlyssēm, sed ut minor esset, ac sequeretur. Possibile nanc̄ est huius gratia factū. Alius litigantibus & consulēntibus communiſ, ut suasoria & dissuasoria cōſideret, & ea quorum gratia vel agunt, vel fugiunt: hæc enim sunt quæ si insunt, agendum est: ut puta si possibile, si ytile, si facile aut sibi, aut amicis , vel si nocuum damniq̄ illatiū inimicis, aut si iactura minor est emolumento. Ex his enim suadent, ex contrarijs autem dissuadent. Ex his etiam ipsis & accusant, & defendunt : & defendūt quidē ex dissuasorijs, accusant vero ex suasorijs. Est autē hic locus Pāphili atq; Calippi ars vniuersa. Alius ex ijs quæ fieri quidem videtur, incredibilia vero sunt, quo;

niam non crederentur nisi aut essent , aut prop̄
 essent,& q̄ maxime.nam aut quæ sunt , aut quæ
 probabilia sunt,credunt.Si ergo credibilia, & nō
 probabilia,vera profecto sunt.Non enim quoniam
 probabilia,ideo credibilia sic videntur.vt Andro
 cli Pytheo leges reprehendenti exhibilarunt, quo-
 niam dixit lege opus esse legibus,quæ ipsas cor-
 rigat , nam & sale piscibus.Non enim probabile
 nec credibile videtur , cum in mari enutriantur,
 salis egere,oliuaceis quoque oleo , quanuis non
 credibile oleo ea egere , ex quibus oleum gigni-
 tur. Alius elencticus , quo repugnancia confide-
 rantur,partim in aduersario,si quid tempore,fa-
 ctis,oratione repugnat , hoc pacto: Deinde dicit
 vos amare qui cū triginta viris coniurauit. Par-
 tim in seipso,sic:Deinde litigiosum me ait, litem
 veto ullam me vñquā suscepisse non potest ostē-
 dere.Partim & in seipso & in aduersario,hoc mo-
 do:Et iste quidem nihil vñquā mutuo dedit,ego
 autem pro multis etiam vestrum solui. Alius cū
 tres aut homines suspecti sint,vel videantur cau-
 sam eius afferre quod suspicionē facit. Est enim
 aliquid quare ita videtur:vt cum reprehēderetur
 quædam de filio,nam quoniam osculabatur ado-
 lescentem,impudica esse videbatur. Causa dicta
 soluit suspicionem.Et vt in Aiace apud Theode-
 cten aduersus Aiace Vlysses dicit , quòd cum sit
 Aiace fortior , tamen non videatur.Alius à cau-
 sa si est quod sit,si nō est quod non sit.Simul enī
 causa,& id cuius causa,& absque causa nihil est:
 vt Leodomus se defendens , accusante Thrasy-
 bulo dixit quòd in arce quidem constitutus esset,

i.iiiij.

sed erumpere triginta virorum tempore inutile
 fuisset, sibi enim magis propter odium in plebem
 suscepsum triginta viri credent. Alius, conside-
 rare si possibile erat, aut est melius, quod cōsulit,
 aut facit, aut fecit. Perspicuum nanq̄ si sic se ha-
 bent, q̄ non facit, cū nemo volens ac sciens ma-
 la eligat. Quod quidem falsum nonnūquam est.
 Nam s̄æpe manifestatur postea melius aliter fui-
 se, quod prius non etat manifestum. Alius consi-
 derare si quid factis contrarium facturi sint, vt
 Xenophanes lugentibus Eleatis, ac rogātibus an
 Matutæ sacrificarent, consulebat, si deam puta-
 bāt, ne lugerent: sin hominē, ne ipsi sacrificarent.
 Alius à perperam factis accusare vel defendere,
 vt in Medea Carcini, hi quidem accusant, quodd fili-
 os Medea interemerit, quoniam non apparent.
 Errauit enim Medea emissione filiorum: hæc au-
 tem se defendit, quodd nō filios sed Iasonē inter-
 fecerit. Id nanque nisi fecisset, peccasset. Siquidē
 & alterum fecisset. Hic autem locus ac enthymer-
 matis species tota Theodori prior ars est. Alius
 à nomine, vt Sophocles, aperte Sidéro noménque
 ipsum ferens. Et vt in deorum consueuerunt lau-
 dibus dicere. Et vt Conon Thrasybulum appella-
 bat, Herodicus quoque in Thrasymachum dicit,
 Semper tu Thrasymachus es. Et in Polum, Sem-
 per Polus es. Et de Dracone legumlatore, q̄ le-
 ges illæ non hominis essent, sed Draconis. Erant
 enim duræ. Et apud Euripidem Hecuba in Vene-
 rem: Nomen quoque tibi recte inditum, dea enim
 es amentiæ præfecta. Et Chæremon Pentheus à
 futura calamitate appellatus. Laudantur autem

ex enthymematis elenctica magis q̄ demon-
strativa. Nam & breuis contrariorum collectio
est enthymema elencticum, & auditori quę inter
se conferuntur, lucidiora sunt. Ex omnibus vero
enthymematis tam ad demōstrandum quam
ad redargendum accommodatis, ijs maxime
plaudunt, quę & acuta sunt, & audientes statim
cum inceperis percipiunt. Ipsi enim secum gau-
dent quod praeuiderint. & quę ita consequun-
tur, ut non nisi postea q̄ dicta sunt intelligantur.

De apparentium enthymematum locis.

Caput

XXIII.

Erum quoniam possibile est aliū esse syl-
logismum, alium non esse, sed videri:ne-
cessere est ut enthymema quoque aliud en-
thymema sit, aliud non sit, sed videatur. Siquidē
enthymema syllogismus quidam est: loci autem
enthymematum quę non sunt, sed videntur, hi
sunt. Primus penes dictionem: & huius quidem
una pars, ut & in dialecticis, est, cum non ratio-
cinatus conclusionem tandem infert. Non est hoc,
& hoc, ergo necesse hoc atque hoc esse. Nam
quod in enthymematis conuolutum atque per
opposita dictum est, id viderur enthymema. Di-
ctio enim huiusmodi capax enthymematis est:
videturque id esse penes figuram dictionis. Est
autem utile ad dicendum dictione syllogistica,
multorum syllogismorum capita dicere, hoc pa-
cto: Qui illos seruauit, qui nostros vltus est, qui
Græcos liberauit. quorum unumquodque ex a-
lijs demonstratum est, sed simul collecta aliquid
facere videntur. Alter vero penes aquiuocatio-

nem, ut si μῦς laudandus diceretur, quoniam mysteria inde dicantur, quae sacrorum omnium maxime sunt veneranda. vel initium optimum esse, unde initiati appellantur. Aut si quis cum canem laudet, de cœlesti simul dicat, aut de Pane, quoniam Pindarus ait, O felix quoniam magnum dei canem atque varium cœlestes appellant. Aut si nullum esse canem decori est, canem esse dedecori est. Et si dicas Mercurium omnium deorum esse liberalissimum, cum solus communis Mercurius vocitetur. & si existimatione optimum esse dicas, quia viri probi non pecunia digni, sed existimatione digni sunt. Nam existimatione dignū non simpliciter dicitur. Alius si quæ sciūcta sunt, coniunctim: aut quæ coniuncta, sciūctim dicis. Nam quoniam idem esse videtur, cum sæpe idem non sit: utrum utilius, id faciendum. Est autem hæc Euthydemī præceptio: ut scire quia triremis in Pyræo sit. Quilibet enim id nouit. Et quod qui elementa scit, carmen quoq; sciat. idem enim est. Et quoniam si duplum valetudinarium, nec simplex salubre. Nam si duo bona sunt, quomodo eorū alterum malum? Quod ita dictum elencticum est, sic vero demonstratiuum. Non enim possibile est duo esse bona, quorum unum malū sit. Omnino autem hic locus cauillatorius est. Rursum quod in Thrasybulū Polycrates dixit, q̄ tringinta tyrannos deposuit. coniungit enim. Vel quod in Oreste Theodectis est ex sciunctione, iustum, eam quæ maritum occiderit, mori: & patris vltionem à filio fieri par est. Ergo hæc facta sunt: quæ si coniunxeris, non forte amplius

iustum . Id autem etiam ex defectu esse potest . Non enim dixit à quo . Alius amplificatione cōfirmare aut refutare . Quod sit, si antequam demonstraueris quod feceris , rem amplifices . Efficit enim vt videatur vel quòd non fecerit , quando qui causam dicit , amplificat : vel quòd fecerit , quando accusator indignatur . Quare enthymema non est . falso enim colligit auditor factum ab eo esse , aut non esse , cum demonstratum non sit . Alius ex signo . Nam id nihil colligit : vt si quis dicit amores ciuitatibus conducere . Nam Harmodij & Aristogitonis amores Hipparchi destruxerunt tyrannidem . Aut sic : Furatur Diogenius . prauus enim est . Nihil enim colligit , cum non sit omnis prauus fur , sed omnis fur prauus .

Alius per accidens , sicuti Polycrates de muri bus dicit ꝑ auxilium tulissent , arcuum chordas rodentes . Aut si quis dicat optimum esse in coenam vocari . Nam Achilles cum apud Tenedum vocatus non esset , fuit iratus Achiuis . Cōstat autem illum quasi neglectū concitatū fuisse , quod inde accidit , ꝑ vocatus non fuit . Alius penes consequens , hoc pacto : Alexander magnanimus fuit . Despexit enim multorū consuetudinem , & apud Idam secū conuersabatur . Nam quia tales magnanimi sunt , magnanimus etiam is videbitur . Item exornat se delicate , noctūꝝ circumseriat . adulter ergo . His simile , quòd in templis in opes & cantat , & saliunt , & ꝑ exilibus licet , vbi cūque volunt habitare . Nam cum ijs qui felices esse videntur , hæc assint , & ij quibus assunt , felices putabūtur . Sed in modo differūt : quapropter

etiam in defectum incidit. Alius penes non causam ut causam, hoc pacto : Quia simul aut post hoc factum est. Capiunt enim post hoc quasi propter hoc, & maxime qui républicam gerunt, ut Demades Demosthenis administrationē omniū malorum causam esse dicebat, quoniam post illam bellum euenerit . Alius penes defectū eius quod est quando & quomodo, hoc pacto : Non iniuria Helenam abstulit Alexander, cum eligen ti à patre daretur. Non enim semper, sed semel ad hoc enim usque in potestate patris erat. Vel sic, Ingens contumelia est liberos homines pulsare. Non enim omnino, sed cum nō inceperint, manus inferre. Ad hæc, sicut in contentiosis penes simpliciter & non simpliciter, sed quoddam fit apprens syllogismus, ut in dialecticis, quod non ens, ens est. Nam non ens ens, est non ens. Et q̄ scitur ignotum. scitur enim ignotum quod ignotum sit. Sic etiam in rhetoricis apprens est enthymema penes probabile, nō simpliciter, sed probabile quoddam. Id vero est non uniuersaliter, ut Agathon quoq̄ dicit: Forte quis illud probabile putet, multa mortalibus esse non probabilia. Fit enim hoc præter probabile. quare id etiam probabile, quod est præter probabile. Si vero sic, erit probabile quod est non probabile. Verum ut in contentiosis secundum quid, aut ad a liquid, aut quomodo non additum deceptionem facit, ita & hic, quoniam probabile sit non simpliciter, sed quoddam: quo ex loco ars Coracis composita est. Nam siue suspectus non sit, ut si pulsationis imbellis homo accusetur, non enim pro

babile id:sive suspectus,quoniam robustus: nec id etiam probabile,quoniam probabile videri poterat: & similiter in alijs:nam vel suspectus vel non suspectus erit necessario, utraque profecto probabilia videntur. Sed alterum probabile est, alterum non simpliciter, sed ut dictum est. Inferiorem quoque rationem superiorem facere hoc ipsum est.Hinc iure homines Protagorę professionem non ferebant.falsum enim profitebatur, non verū.Sed apparens probabile nec in arte via, sed in rhetorica,& contentiosa.Sed de entymematis tam de ijs quae sunt,quam de apparentibus,dictum est.Nunc de solutionibus dicendum videtur.

De solutionibus. Cap. xxv.

Ouimus autem vel aliud entymema contraria opposentes,vel obiectio inferentes . Cum igitur aliud opponimus, patet quod ex eisdem possimus dicere locis.Syllogismi enim ex probabilibus sunt : probabilia vero multa inter se contraria sunt. Obiectio autem, sicut in Topicis , quatuor ex locis inueniuntur. Sunt enim aut ex eodem,aut ex simili,aut ex contrario,aut ex iudicatis.Ex eodem,ut si enthymema esset de amore,quoniam bonus:obiectio duplex est.Nam vel vniuersaliter dices omnem intelligentiam malum esse, vel secundum partem, & neque optimi,neque pessimi amores dicerentur, nisi etiam mali essent amores. Ex contrario autem obiectio ducitur : ut si cum enthymema esset, probum virum amicis benefacere:at nec improbos male, responderes .Ex simili vero hoc pacto,

sit enthymema, Maleficio affecti semper oderunt.
 At, inquietus, beneficio affecti non semper amant.
 Iudicata vero ea dicimus, quae clarissimorum virorum iudicio cōprobata sunt. Sit enthymema,
 quod operat ebrijs ignoroscere, quoniam ignorantes peccent. Obiectio: Non ergo Pictacus laude
 dignus esset, qui maiores penas in legibus sumi
 de illis scripsit, qui viho peccent. Verū quoniam
 ex ijs quatuor omnia enthymemata fluunt, probabili, exemplo, argumento, signo, & sunt ex probabilibus quidem, quae colliguntur ex ijs quae ut plurimum aut sunt, aut esse videtur: ab exemplo autem, quae per inductionē ex uno vel pluribus similibus, cum vniuersale ceperis, & particularia ratiocinatione collegeris. Ex argumento autem sunt quae ex ijs inferuntur quae necessario indicio sunt. Ex signo vero, cum per vniuersale aut singularē, siue sit, siue non, collegeris. Quoniam igitur probabile non semper, sed ut plurimum verū est, perspicuum est possibile semper esse huiusmodi enthymemata solvit obiectione allata. Quae quidem non semper Vera, sed apparens solutio est. Nā qui obijcit, non dissolut verisimilitudinē, sed non esse necessariam probat. Quare semper contingit defendētem magis q̄ accusantem abū dare, propter hanc deceptionē. Nam cum accusator per probabilia confirmet, semperq; quod ut plurimum est obiectōne habeat, non enim esset probabile, sed semper, ac necessarium: non est eadem solutio, q̄ nō sit probabile, & q̄ non sit necessarium. Itaq; iudex deceptus putat, si ita solutum est, aut probabile nō esse, aut sibi nō iudicā.

dum ut dicebamus. Sed non ex necessarijs tantū iudicādum est, verum etiam ex probabilitibus. Id enim est optima sententia iudicare. Quare non satis facit cum soluat, probētq; non esse necessaria: sed soluēdum est, quod nō probabile: quod eueniet si obiectio magis ut plurimum est. Dupliciter autē potest huiusmodi esse: aut tempore, aut rebus ipsis. Firmissima vero est si vtriusq;. Nam quod sæpius fit, id magis probabile est. Refutantur autē & signa, & quæ ex signis sunt enthymemata, etiam si vera sunt, ut prius dictum est. Nullum enim signum syllogismo colligit, ut nobis ex analyticis patuit. Contra exempla vero eadem quæ cōtra probabilia est dissolutio. Nam si quid habemus, nec si solutū est, sed quod non sit necessariū, & aut plura, aut sæpius, aliter. Si vero & plura & sæpius, sic pugnādum, aut non esse simile id de quo agitur, aut nō similiter, quā dāmōq; inesse differētiam. Argumēta vero, & que ex argumentis sunt enthymemata, non possunt solui, q; syllogismo nō colligant: quod etiam ex resolutiuis patuit. Quare restat probare q; ita sit ut dicitur. Quòd si patet ita esse, & argumētum esse, insolubile iam id redditur, cum omnia per demonstrationem facta sint certiora.

De amplificatione, & attenuatione.

Caput

xxv i.

Amplificatio autem & attenuatio non est a enthymematis elementum. Idem enim elementum dico, & locum. Nam elementum ac locus est, in quem multa incident enthymemata. Amplificatio autē & attenuatio enthymemata.

memata sunt, ad ostendendum magnum esse vel paruum, quemadmodum bonum quoque ac malum, iustum ac iniustum, & aliorum quodlibet. Hæc vero sunt omnia de quibus syllogismi aut enthymemata fiunt. Quare si nihil horum locus enthymematis est, nec amplificatio, ac attenuatio. Verum nec refutativa enthymemata species quædam est alia, quam affirmativa sunt. Pater nanque & refutat aut obiectionem inferens, aut probans. Probant autem quod oppositum est, ut si factum unus esse ostendit, alter factum non esse. Quod si factum non esse ille, factum esse hic ostendet. Quamobrem non erit hæc differentia, cum eisdem utriusque utantur. Enthymemata autem afferunt quod sit, aut non sit. Obiectio etiam non est enthymema, sed, sicut in Topicis, opinionem quandam dicere, unde perspicuum fiat vel quod non colligit syllogismo, vel quod falsum quiddam assumpsit. Sed de exemplo, de sententia, de enthymematibus, ac omnino de rebus unde inueniemus, & quomodo inuentas disoluimus, hæc nobis dicta sint.

RHETORICORVM ARISTOTELIS ad Theodecten Liber Tertius.

De partibus rhetoricae. Cap. I.

Verum quoniam tria in oratione requiruntur: primum unde fiat fides, alterum de eloquitione, tertium de ordine partium orationis: ac de fine iam dictum est, ex quibus, & ex quot, quod ex tribus, & cur tot solum: nam aut

quia ipsi qui iudicant, quodāmodo affecti sunt, aut quia quales quosdam eos qui dicunt arbitrā tur, aut quia quod demonstratū est, omnibus per suadetur: & ad hæc explanatum vnde enthyme mata inueniantur: sunt enim species enthymema tū & loci: sequitur nunc vt de eloquutione dicamus. Nō enim sufficit si habeas quę dicenda sint, sed necesse est ea vt oportet dicere, quod plurimum confert vt oratio qualis quædā esse videatur. Primum igitur quæsitū est, quod natura prium est, vnde res ipsæ credibilitatem habeant: deinde quo pacto in dictione ponendę sunt. Tertio, quod vites quidem habet ingētes, sed nondū explicatum quomodo pronunciandū. Nam vel in tragœdiam atq; comœdiā tardius accessit. Ipsi enim poëtæ tragœdias olim pronunciabant, quare manifestum est id etiam in rhetorica ita esse, quemadmodū in re poëtica: quod & alij quidam tractarunt, & Glaucus Teius. est autem pronunciatio in voce, quo pacto ipsa in singulis affectibꝫ vtendū sit, veluti quando magna, quando parua, quando mediocri, & accentibus quomodo, sicut acuto, graui, mediocri. Et quibus in unoquoq; numeris. Tria enī sunt quæ considerāt, magnitudo, harmonia, numerus. Præmia ergo ex certaminib; bus ij penè fuerunt. Verum sicur in poëticis certaminibus plusquā ipsi poëtæ possunt qui agunt, sic & in ciuilibus propter ciuitatū deprauationē. Sed nondū de ipsa ars composita est. Nam & de eloquutione tardius acceptū: videturq; parum honestum esse, si bene examines: sed tamen cū rhetorica, eiūsq; præceptio ad opinionem spectet, nō k.j.

quod recte se habeat, sed quia necessarium, non est negligendum. Iustum enim est nihil plus in oratione querere, quam ne aut dolore aut voluptate afficias. Ita cum par sit ipsis rebus certare, cetera praeter demonstrationes superfluae sunt. Veruntamen nimium faciunt, ut dictum est, propter auditorum prauitatem. Verum eloquutio ipsa habet parum quid in docendo semper necessarium. Refert enim ad significandum sic autem sic dicere, quantum non tantum. Verum haec omnia imaginationis sunt, & ad auditorem: quapropter nemo geometriam sic docet. Illa igitur cum accesserit, id facit quod & pronunciatio. Coepérunt autem parum de ipsa quidam dicere, veluti Thrasymachus de commiserationis pronunciatione: sed est naturae aptum esse & ad agendum, & minus artificiosum quam cetera, eloquutio aurem artificiosa. quo circa qui id facere possunt rhetores, ijs quoque sicut & pronunciantibus premia posita sunt. Nam orationes scriptae vehementiores propter eloquutionem videntur, quam propter sententias. Coepérunt igitur, sicuti natura postulat, id primo poetarum mouere. Nam ipsa nomina imitationes sunt. Est autem & vox nobis ad imitandum omnium particularum aptissima. Quapropter artes quoque constitutae sunt, rhapsodia, & histriónica, & aliæ huiusmodi. Ac quoniam poetæ res friuolas dicentes, propter dictionem videbant gloriam consequiti, idcirco poetica primo suscepta est dictio, qualis est Gorgie. Et ad præsens usque multi minus docti hos optime dicere arbitratur. Id vero ita non est, sed alia orationis, alia

poësis dictio est. Quod inde etiā ostenditur, quod nec ipsi qui tragœdias faciūt, illo modo amplius vtuntur: verum sicut ex tetrametris ad iambicū transgressi sunt, quoniam metrorum omnium id orationi simillimum est: sic quæcunque nōminū præter consuetudinem sunt, ea neglexerunt: & quibus prisci exornabant, & in præsentiarū etiā qui hexametra componunt, prætermiserunt. Quā ob rem risu dignum est eos imitari, qui non amplius illo modo vtuntur. Quare perspicuum est non omnia quæ de dictione dici possunt, nobis esse examinanda, sed de ea qua dicimus, de illa vero dictū est in ijs quæ de arte poëtica tractauimus, ibi ergo perspiciatur.

De eloquitione.

Cap. I.

Loquutionis igitur huius virtus diluciditate definiatur: quod ita esse illud significat, quoniam nisi oratio significet, nō habebit opus suum. Et quoniam nec deiectā & humiliem, nec rerum dignitatē excedere, sed accommodatam esse oportet. Poëticā quoq; forte non humili, sed orationi non accommodata est. Dilucidam autem reddunt orationē, quæ propria sunt, siue nomina, siue verba: non deiectam vero, sed ornatam, reliqua de quibus in arte poëtica diximus. Nam inusitata grauiorem reddunt orationem. Quod enim ad peregrinos atq; aduenas patimur, id etiam ipsum ad dictionem sustinemus. Quocirca inusitatoria sunt adhibenda, hæc enim ex omnibus admiramus. Mirabile autē omne iucundū est. In metro igitur multa id faciunt, commodeq; ibi dicūtur. Nam tam res quam personæ k. ij.

de quibus habetur oratio, excellentiores sunt, in oratione vero soluta, cum causa minor sit, multo paucioribus utendū. Nam ibi quoq; si seruus aut adolescens ornatiora diceret, aut de paruis, inde corū esset. Sed est etiam in his imminutio & incrementū decori, quare oportet id facientes latere, ne ficte dicere videantur, sed innate: hoc enim verisimilem facit orationem, illud autem contrariū. Nā tanquam insidiantia vituperantur, quemadmodum & vina mixta. Quod Theodori vox ad aliorum habet histrionum. Illa enim, eius ipsius qui dicit esse videtur, hæ alienæ. Celantur autem facile, si quis ex cōsuetis eligens componat, quod Euripides facit, & primus monstrauit. Cum autē nominibus atque verbis constet oratio, cūq; nominum tot sint genera, quot in arte poëtica dīcta sunt, ex ijs prisca quædam, & cōpositis atq; iteratis nominibus & fictitijs raro & paucis in locis vtēdū. Sed ubi dicemus postea, causa quoq; dicta est: ad maius enim q̄ decorum est, orationē extollunt. Propria vero & congrua & translatio solutæ orationis eloquutioni conueniunt. Cuius signū est, q̄ solū his omnes vtūt. Omnes enim translationibus & cōgruis atq; proprijs colloquuntur. Quare patet, si quis hæc recte cōponat, q̄ oratio & clara, & prisca videbitur: & cur prisca, latabit, quæ orationis oratoriæ virtus erat. Nominū vero quæ sunt æqui uoca, cauillatori cōferūt, equi uocationibus enim fraudem parat. Quæ vero syonyma sunt, poëtis. Dico autē propria & synonyma, ut proficiisci ac ire, nā hæc ambo & propria & synonyma sunt adinuicē. Quid autem vnum;

quodq; horū sit,& quot trālationis genera sint,
 & q; plurimum tam in re poētica q; in soluta ora
 tione trālations possint in arte poētica,vt dixi-
 mus,dictū est. Tanto autē magis in ipsis oratori
 est elaborandū, quanto pauciora præsidia soluta
 oratio habet,q; metrica.Sed dilucidū quoq; iucun-
 dū ac priscū maxime affert trālatio:neq; est acci-
 pere ipsum ab aliquo.Sunt autē epitheta & trans-
 lationes accōmodatæ adinuicē dicenda,quod ex
 proportione fiet,aliter indecorū videbitur. Nam
 contraria simul collata maxime apparent.Consi-
 derandum igitur vt iuueni purpureum , sic sensi
 quid conuenit.Nō enim eadem vtrisq; decora est
 vestis.Ad hæc,cum laudare velis , à melioribus:
 cum vituperare,à peioribus. Eorum quæ in gene-
 re sunt,ducenda translatio est:veluti si quoniā
 in eodem genere contraria sunt,mēdicantem vo-
 uere dices,& vouentē mēdicare,nā quoniā pe-
 titiones ambo sunt,licet quod diximus facere:sis-
 cut etiam Iphicrates dixit Calliam mitragyrtē,
 sed non daduchum ,dixit autem nō fuisse ipsum
 initiatū, non enim mitragyrtē ipsum appellasset,
 sed daduchum.nam cū vtraq; in diuinis sint,alte-
 rum laudabile , alterum illaudabile est. Sic etiam
 Dionysij adulatores , magistros seipso appellā-
 bant.Hæc autem ambo metaphora, hæc quidem
 sordidantium,hæc autē contrarium,& prædones
 quidē seipso acquisitores vocant nunc, quapro-
 pter licebit etiam dicere iniuriatum errasse,& er-
 rantem iniuriari, furatum quoque & accepisse,&
 rapuisse.Quod vero Telephus apud Euripidē di-
 cit,regnare capulos,& in Mysiam delatus, inde-
 k.iij.

corum est, nam regnare cum dignitatem rerum exce-
dat, non celatur. Fit autem in syllabis quoque error,
cum suauem vocem non faciant, veluti Dionysius
Chalceus in elegijs poësim clamorem Calliopes
appellat, nam utraque voces sunt. Translatio autem
per non significantes voces, friuola est. Præterea
non longe repetenda, sed a propinquis, & ijs que
eiusdem generis sunt, & innominata per transla-
tionem ita nominare oportet, ut cum dicta sint,
patet esse propinqua, ut in illo cōprobato ænig-
mate, Aereum vidi virum ignitum, viro cōglutis-
natum, res enim innominata est: sed ambo addi-
tio quædam sunt, conglutinationem igitur ipsius
cucurbitæ adhaesionem dixit. Et profecto in com-
probatis ænigmatibus cōmodas possumus inueni-
re translationes, nam cum ænigmaticæ oratio-
ni translationes congruant, manifestum est pro-
be, ac ex probis esse translatum. Pulchritudo au-
tem nominis (yt Lycimnius ait) in sono, aut in si-
gnificato, turpitudo quoque similiter, & ad hæc
tertiū, quod cauilloriam soluit rationem, non
enim (vt dixit Bryson) nemo turpiter loquitur cum
hocce dixit, si quid dicit, hocce significat, nam id
falsum est, cum aliud alio magis proprium sit, &
similius, & aptius ut rem ante oculos ponat. Præ-
terea non similiter se habens hoc, & hoc signifi-
cat, quare vel sic aliud alio pulchrius & turpis
existimandū. nam utraque honestum ac turpe si-
gnificant, sed non in quantum honestum, aut in
quantum turpe: aut hæc quidem sic, sed magis &
minus. Translationes vero a pulchris transferen-
dæ aut voce, aut potestate, aut visu, aut alio quo-

dam sensu. differt autem, & melius dicitur aurora rosea, quam phoenicia, vel multo ineptius rubea. In epithetis etiam adiectiones tam à malo vel turpi facere possumus, vt parricida: q̄ à meliore, vt vltor parentis, & Simonides cum sibi non multum afferebat qui mulibus vicit, nolebat carmen componere, quasi moleste ferret in laudem mularum id facere: cum vero multum attulit, cōponebat, Equorum saluete ventipedum filiæ, at qui asinorum etiam filiæ erant. Ad hæc, id ipsum diminuere, est autem diminutio quæ tā bonum q̄ malum minus ostendit, vt in Babylonij Aristophanes mordaciter dicit pro auro aurulum, pro veste vesticula, pro conuitio conuitiolū, pro ægrotatio ægrotatiuncula. Cautum autem esse oportet, & in vtrisq̄ seruare mediocritatem.

De frigidis.

Cap. III.

Rigida vero in dictione fiunt quadrupliciter. In nominibus compositis, vt Lycophron multifacies cælos, magniceruicis terræ, littus angustoportū. Et, vt Gorgias appellabat, medicinus adulator, & periuros, atq̄ probiuros. Et vt Alcidamas, referta animū viribus, & facilè facta ignicolor, & promptitudines ipsorum putauit fore finisferam, & orationis vim finifera constituit, & purpurocolor Tessali paumentum. Nam qmnia hæc propter compositionem poëtica videtur. Hæc quidem una causa est. Altera priscis nimium vti, vt Lycophron, Xerxes dico. vir mōtis instar, & Schiron vir vastus. Et Alcidamas ludicum poësi, & ipsutn naturę stoliditatem, & ardenti mentis ira exacerbatum,

k. iiiij.

Tertium in epithetis, cum aut longis, aut alienis, aut frequentioribus vtimur. In poësi enim decet album lac dicere, in oratione vero soluta nonnulla indecora sunt, nonnulla si crebrius ponantur, arguunt ac patefaciunt modū poëticum. Sed quoniam opus est ipsis vti, (tollunt enim quod v sitatissimum est, & faciunt vt eloquutio grauior videatur) habenda est mediocritatis cura, ne peius efficiant, quam si frustra diceretur. Nam male dice illi efficitur, ijs non bene. Idcirco quæ scripsit Alcidamas, frigida videntur. Non enim quasi beliarijs, sed quasi cibarijs vtitur epithetis, valde crebris ac patentibus, & amplioribus quam res postulat. Non enim sudorem dicit, sed sudorem humidū: nec in Isthmia, sed in Isthmiorum solēnitatem: nec leges, sed ciuitatum leges: nec curribundus, sed impetu animi curribundum: nec auditōrium, sed naturæ auditorium, & tristem solicitudinem animi: nec gratiæ, sed plebeiæ gratiæ coditor, & gubernator audientium voluptatis: nec rāmis, sed sylue ramis occuluit: nec corpus tegebat, sed pudenda corporis. Et honorabilem animi cupiditatem: quod simul & compositum & epitheton est. Sic igitur poëma, & sic prauitatis adiuuenerunt exceſsum. Nam poëtæ propter indecorum ridicula & frigida configunt atque componunt, & ad hæc obscura propter nugationem. Qui enim, quanuis auditor intelligat, tamē interponit, diluciditatem obscuritate dissoluit. Vtimur autem compositis, cum & res innominata sit, & dictio ad compositionem apta, vt immorari, paricida, quod etiam si crebrius fit, omnino poëti-

cum est. Quare composita dictio dithyrambicis est perutilis. Inflati nanque isti sunt; Prisca vero Heroicis dignitatem enim ac magnitudinem affert. Translatio autem Iambicis, quibus nunc vtuntur, ut dictum est. Ad hæc in translationibus quarto frigiditas fit, cum non conueniant, aut quoniam ridicule, quibus comici vtūtur, aut quoniam inflate nimis ac tragice, aut quoniam obscure, quia remotiores, ut Gorgias, Virides res atque exangues, quas turpiter seminasti, & perperam messuisti. hoc enim valde poëticū est. Et ut etiam Alcidamas philosophiam vallum legum atque fossam appellat: Odysseam vero pulcherrimum humanæ vitæ speculum, nihilque tale poësi ludicum afferens. Cuncta enim hæc param credibilia, propter ea quæ dicta sunt. Illud autem Gorgiæ in hirundinem, cum super eum volans sterlus emiserit, optime ac tragice dictū est. dixit enim, Aui quidem philomenæ, si id fecerit, turpe non est, virginī autem turpisimum. Reète igitur obiurgavit, quoniam non quod est dixit, sed quod fuit.

De imagine.

Cap. IIII.

Mago etiam translatio est. parum enim à translatione differt. Nam cum Achillem ut leonem irruisse poëta dicit, imago est: cum vero leonem, translatio. Nam quoniam uterque viribus excellit, Achillem traducendo leonem appellavit. Accommodantur autem imagines orationi etiam solutæ, sed rarius poëticum enim id est. ducuntur vero sicut translationes. Non enim ab eis differunt, ut dictum est. Sunt

igitur imagines in soluta oratione, ut apud An-
drotona in Idriea, similem ipsum esse canibus
modo solutis. Nam illæ procidentes mordent, &
Idriea ex vinculis solutum infestum esse. Et ut
Theodamas Archidamum Euxeno geometriani
ignoranti conferebat, & ex proportione. Erit e-
nim Euxenus Archidamus geometricus. Et in
republica Platonis: Qui mortuos spoliant, eos ca-
nibus similes esse, quæ lapides mordent, & proij-
cientes non tangunt. Et ut Demosthenes in ple-
bem, gubernatori similem ipsam esse, robusto
quidem, sed subcurvo. Illud quoque in carmina
poëtarum, formosis absque pulchritudine simi-
lia esse. nam & illi cum defloruerint, & hæc solu-
to numero lôge alia quâm fuerint esse videtur.
Et Pericles in Samios, similes ipsos esse pueris,
qui panem accipiunt, sed plorantes. Et in Bœo-
tios, quòd illicibus similes essent. Nam ilices in-
ter seipfas frangi atque dirumpi, & Bœotios ad-
uersus seipfos pugnantes. Item Demosthenes in
plebem, quòd similis nausea laborantibus sit. Et
Democrats oratores nutricibus cōferebat, quæ
deglutientes cibum, saliuia pueros inungunt. An-
tisthenes etiam Cephisodotum tenuem thuri pa-
rem esse dixit, quoniam contritum delectet. Nā
hæc omnia & ut imagines, & ut trālationes di-
cere licet. Quare quæcumque ut translationes di-
cta probantur, omnia etiam imagines erunt, &
imagines translationes erunt ratione indigētes.
Verum oportet translationem quæ ex propor-
tione ducitur, & ad utramque partem, & in ijs
quæ sunt eiusdem generis, reddere: ut si phiala

Liberi patris scutum est, commode quoque scutum ipsum Martis phiala dicetur. Oratio igitur ex ijs componitur.

De latinitate. Cap. v.

Nitium autem eloquutionis latinitas est: quæ in quinque fundatur. Primum in cōiunctionibūs , cum sicuti flagitant prius aut posterius altera reddi ad alteram, sic collocantur, veluti ad ipsum quidem, vero vel autem consequitur. Oportet autem ita eas collocare, ut facile memoria teneantur, & neque longo inter- uallo redire , neque coniunctionem aliam prius quam necessariam reddere: quod tamē, quanuis rarius, commode fit, hoc pacto: Ego vero postea quam mihi nunciatum est (venit enim Cleo ro- gans atque orans) profectus sum, mecum eos accipiens. Nam hic multæ ante redditionem in- teriectæ sunt coniunctiones. Qz si longior inter positio fiat, obscura erit oratio . Primum igitur coniunctiones bene disponantur . Deinde pro prijs dicendum vocabulis , & non per circuitio- nes. Tertio non ambigue, nisi consulto ita quis- piam faciat: quod faciunt qui cum nihil habent dicere, aliquid tamē se dicere simulant: ut in poësi fit, & Empedocles facit. Decipit enim circuitio, cum crebra sit , ac ita auditores afficiuntur , si- cut multi cum ambigua oracula audiant , an- nuunt. Crœsus cum Halyn traiecerit, magnum delebit principatum . & omnino quoniā minor committitur error , idcirco rem in genere, qui vaficiantur , dicunt . Dicet enim forte a liquis verum magis in ludo paria vel imparia

dicens, q̄ quot: & magis q̄ hoc erit, quām quāndo. Quocirca aruspices non determinant quāndo. Hæc ergo omnia hisq; similia fugienda, nisi quis studio faciat. Quarto vt Protagoras nomina generum distribuebat, masculina, foeminina, vascula. Nam hæc quoque recte oportet reddere. Sic progressa, collocutaque præcessit. Quinto vt multa, & pauca, & vnum recte dicantur, vt, Illi profecti hominem pulsarunt. Vniuersaliter autem oportet legibile esse quod scriptum est, & dictu facile. quod idem est. Id autem multæ coniunctiones non habent, nec ea quæ non facilè distinguuntur: veluti quæ Heraclitus scripsit, quæ quoniam non patet priori ne an posteriori quicquā accōmodetur, distinguere arduum est, veluti statim in ipso initio libri, Verbi quod est semper imprudentes homines sunt. dubium enim est utrum semper attribuendum sit. Præterea incongrua sit oratio, cum non reddideris, nisi coniunxeris utriusque congruentia, vt sonum aut colorem vide re quidem commune non est, sentire vero. Obscurum autem etiam cum dicas non apponendo, sed multa interserendo, hoc pacto: Constitui enim, cum tecum hæc atque hæc & sic collocutus essem proficiisci. Sed non hoc pacto: Constitui enim proficiisci, si hæc & sic collocutus essem.

De amplitudine elocutionis. Cap. vi.

Locutionis vero amplitudinem hæc faciunt, si ratione, nominis loco utaris, veluti si non circulum, sed superficiem dicas in qua medium ab extremis æqualiter vndique distat. cuius contrarium ad breuitatem confert,

si pro ratione nomen. Similiter si turpe, aut inde corum. Nam si rationi rurpitudo inest, nomen: si vero nomini, rationem dices. Si translationibus & epithetis significes, modo ne vt poëticum genus incidas. Si multa pro vno ponas, vt poëtæ faciunt. Nam et si vnum velint significare portum, dicunt tamen portus in Achiuos. Si non connectendo dicis, vxoris nostræ, vxoris tuæ. Econtra vero breuiter, nostræ tuæque vxoris. Item si cum coniunctione dicis. Sin vero breuiter absq; coniunctione, sed non inconnexa, hoc pacto: Et profectus, & alloquutus illum sum. profectus, al loquutus illum sum. Præterea si quæ non sunt, ea dicis. Quod de Teumesso facit Antimachus, Modicus quidem ventosus collis. In infinitum enim sic amplificatio fit tam in bonis, quam in malis. Est igitur in vtroque conducibile si quo modo non habet dicis. Qua ex re verba etiā poëtæ deducūt: vt illud, harmoniam infidem, & alyram. priuatiua enim inferunt. quod maxime in translationibus quæ ex proportione sumūtur, probari solet, vt si quis tubā esse dicat cantū infidē.

De decoro in eloquione. Cap. vii.

Eorum autem erit in elocutione, si affecta erit, & morata, & rebus accommodata. Accommodata vero erit si non sit humili in rebus magnis, nec in paruis ampla, neq; humili verbo insit ornatus. comica enim videatur, vt apud Cleophonem, Venerabilis tu. Affectione vero, vt cum cōtumeliamur iratorum dicto. cum impia turpiaque dicuntur, moleste quasi & caute dicere. cum laudabilia, cum admiratione.

cum miserabilia , humiliter: & in alijs similiter. Hæc enim accommodata dictio rem verisimilem reddit. Nam cum auditores sic se habere homines in huiusmodi rebus considerent , decipiuntur. Quare quanquam non ita sit ut orator dicit; putant tamen sic esse . Similiterque semper audentes afficiuntur, ac ille qui affectus dicit, etiā si non vere dicat. Quocirca multi clamantes terrent auditores. Verum comprobatio quoque à signis, morata est. sequitur enim si accommodata est, genera singula atque habitus. Dico autem genus, ætate, sexu, natione, ut puer, vir, senex, fœmina, vir, Lacedæmonius, Thessalus. Habitum autem, secundum quem qualis quidam in viendo est. Non enim secundum omnem habitum vita qualis quædam est. Si igitur habitui verba accommodantur , moratum dicendi faciet genus. Non enim eadem nec eodem modo indoctus & doctus dicet. Verum auditores ea quoque re afficiuntur qua scriptores nimium vtuntur. Quis nescit quæ nemo ignorat? Nam cum sic dicitur, quasi vereatur auditor ne solus ignarus eius refutet quam omnes sciunt, annuit. Opportune vero aut econtra his vti, omnium generum commune est. Verū in omni excessu illud remedio est quod vulgo fertur . Oportet enim ut quisque seipsum castiget. sic enim fit, ut quod dicitur, verum esse videatur . Nec tamen dicentem latebit quid sit quod hoc faciat. Præterea si omnibus simul congruentibus vtaris. sic enim auditor decipitur, Dico autem veluti si aspera verba sint, voce ac vultu, ac cæteris sic vtendum, ut congruant . Nam

aliter vniuersumquodque quale sit apparet. Si ergo aspere dicuntur lenia, & aspera leniter, nullam habent verisimilitudinem. Composita vero verba si plura sunt, & epitheta, & inusitata, ex affectu dicenti congruunt. Ignoscimus enim irato si malum quid inauditum, incredibile, montisque instar dicat, & tunc maxime quando iam com- mouit auditores laude ac vituperatione, odio aut amore. Quod Isocrates in panegyrico facit circa finem: Fama vero, atque sententia, & si qui passi sunt. Similia enim dicunt omnes commoti: quare similiter dispositi haec libenter audiunt. Idcirco poësi quoque congruunt. Commoti enim poëtae, quoniam furore aguntur. Aut ergo sic oportet, aut illudendo, sicuti Gorgias faciebat, & sic ut se habent quæ in Phædro sunt.

De numero. Cap. VIII.

Igura igitur orationis illa maxime probatur, quæ nec metrica est, nec sine numero. Alterum enim non verisimile fit, cum factum esse videatur, & simul distrahit auditorem, cum attendere faciat quādo rursus simile dicetur. Sicut etiā præcones pueri præueniunt, illudq; præoccupat, quem procuratore eligat, qui Cleonem manumittit. Alterū quod sine numero est, interminatū est. Verū terminari quidē oportet orationem. sed non metro. Infinitū enim nec iucundū nec cognoscibile est. Omnia vero numero terminantur. Numerus autē figuræ eloquutionis rhythmus est, cuius mēsuræ decisiones sunt. Quare numerū quidem habebit oratio, metrum vero non habebit, ne poëma sit. numerum quoq;

non omnino exquisitum: quod erit si ad aliquid
 vsque insit. Numerorū autem heroicus, amplius,
 elegans, & egens harmoniæ. Iambicus vero ipsa
 oratio multorum est. Idcirco ex omnibus metris
 iambica ex tempore maxime dicunt . Sed opus
 est ampliorem orationem facere , ac vulgo alie-
 nam. Trochaicus autem tripudijs aptior. quod
 ita esse tetrametra ostendūt. Restat etiam pæan.
 quo quasi secreto à Thrasymacho incipientes
 vtebantur, sed nesciebant dicere quis esset. Ter-
 tius autem est pæan, qui & ex prædictis constat.
 Sunt enim tria ad duo, cum alter illorum vnum
 ad vnum sit, alter duo ad vnum. His igitur pro-
 portionibus sesquitertia constat: & hæc est pæan.
 Reliqui igitur & propter ea quæ dicta sunt , &
 quoniam metrici, omittantur. Pæan vero sumen-
 dus, in quo solo ex dictis numeris metrum non
 constat. quare maxime latet . Impræsentiarum
 itaque vno pæane incipiētes etiam vtuntur. Sed
 oportet exitum à principio differre . Nam cum
 sint duo inter se opposita pæanis genera, vnum
 in quo prima producta est, quam tres breues se-
 quuntur, Delogena Diana filia Louis, principijs
 congruit, sicut & vtuntur. Alterū econtrà, in quo
 tres præcedunt breues, vltima verò producitur.
 Post terras & aquas Oceanūque rapit atra nox.
 Is igitur exitum facit incommodum. Nam bre-
 uis cum imperfecta sit, mancum facit, si vltima
 est. Oportet igitur producta disseparare, vt finis
 manifestus sit, non propter scriptorem, nec pro-
 pter compositionem, sed propter numerū. Quod
 igitur non sine numero, sed numerosam oportet

esse orationem, & qui sonorum faciunt numerū,
& quo pacto dispositi, dictum est.

De pendente oratione, ac eius contraria.

Cap. ix.

Ecessarium autē est vel pendente esse ora-
tionem, ipsāq; coniunctione vnam, vt qui
in dithyrambicis ambitus sunt, vel cōuo-
lutam, & priscorum poētarum antistrophis simi-
lem. Pendens igitur cōpositio ac prisa Herodoti
est atq; Thurij:qua priores quidem omnes, nūc
vero non multi vtuntur. Dico autem pendētem,
quæ nullum per se habet exitum: nisi res quæ dis-
citur, in exitū peruererit: quæ insuavis est, quo-
niā infinita. Omnes enim finem conspicere vo-
lunt. Quocirca etiam in calce exspirant, ac resol-
uuntur. Non enim fatigantur, cum calcem prospī-
ciant. Pendens igitur talis compositio est: cōuolu-
ta vero, que circuitibus effertur. Circuitum autē,
id est græce τερπίοδος, appello cōpositionem quæ
ipsa per seipsum principium habeat & finem, ma-
gnitudinēmq; mediocrem: que cōpositio suāns
atque dilucida est: suāvis quidem, quoniam inter-
minato contraria est, & quoniam semper aliquid
se habere auditor putat, cum sibi aliquid semper
terminatum sit. Nam cum nihil præuideatur nec
expediatur, iniuncta compositio est. Dilucida
vero, quoniam memoria facile retineatur, quod
habet quoniam circuitus cōpositio numerosa est:
quæ res omnium aptissima est ut facile memoria
teneatur. Quapropter carmina omnes melius re-
cordantur, q; solutam orationem. Numerum nan-
quæ habent, quo mensurantur. Oportet autem ut
l.j.

fēlīs quōque ī circuitū cōfīcludatur, nec incida
 tur, sicut iāmbīcī Sōphoclis versus, Calidon hæc
 est terra Peloponēsiacæ telluris. Contrarium nan
 que contingit suspicari: vt in eo quod modo dixi
 mūs, Calidōnēm ī Peloponēsō esse. Circuitus au
 tem alijs ex membris cōfīctūt, alijs supinūs est.
 Ex membris cōnstatē dicitur, cūm oratio absolu
 tā sit & distīcta, fācīlisque respirationis, non in
 ipso interuallō, vt qui modo dictus est circuitus,
 sed totus membrum vero est altera eius particu
 la. Supinūm atītem dicimūs, qūi vñlo membro cō
 stat. Verūm oportet ne tam membra, quām cir
 cūtus ipsi aut mānci sint, aut longi. Parua enim
 quasi cēspitare auditorem faciunt. Nam necesse
 est quando ad longius & mediocritatem prospī
 ciat, nec sibi terminūm præfixerit, cūm subito in
 teruallō rettahātur, quasi cēspitationem ex repell
 sione fieri. Longiora vero sic auditore relinqūt,
 sicut qui calcem prætereunt, deambulantes relin
 quunt. Circuitus igitur longus omnino fit suspen
 sioni similis. Illud itaque fit quod Chius Demos
 critus in Mēlampodē qui p̄p̄ antistrophis suspe
 nſionēm fecit, mox dāciter dixit. Is vir malū alij
 struēs, libip̄s malū fabrīcatūs est. Longā enī
 suspensio facient̄ pessima, quod cōmode ī lon
 gīmembriſ quoq̄ dicere possūt̄. Qui verō bre
 uitatembrēs nimium sunt, circuitus non sunt, p̄t̄
 cipitem enim agunt auditorem. Dicīo autē quā
 in membro ēst, alia oppositā ēst, alia non oppo
 sitā. Non oppositā quidēm hoc pacto: Sapientē
 ro eos miratus sum, qui festos hies celebrant, &
 agones gymnicos instituerūt. Oppositā vero, cū

in utroque membro aut contrarium ad contrarium refertur, aut idem cōtrarijs adiungitur, hoc pacto: Vtrisq; vtilitatem attulerunt, & ijs qui remanserunt, & ijs qui sequuti sunt. Nam illis plura quam domi habebant conquisierunt, his sufficiētia domi reliquerunt. Contraria vero est remansio sequitioni, sufficiens pluribus. Quare pecunia indigentibus, & absumere volentibus, absumptio acquisitioni opponitur. Item accidit etiam saepius ut stolidi feliciter, prudentes infeliciter agant: quia illi mox quidem virtuosis dignificati sunt: non multo autem posterius principatū maris acceperunt. Item nauigauit per terras, pedibus iuit per mariā. Hellespontum enim coniunxit, Atho montē effodit. Item natura ciues, legē ciuitates priuātur. Nam ipsorum alij misere interferunt, alij turpiter exularunt. Item turpe est cū priuatim Barbaris in famulatu vtamur, multos socrorum ipsis publice seruientes negligere. Item aut viuos amplifices, aut mortuos derelinquas. Item quod ad Picholaum aliquis dixit, & ad Lycophronem in prætorio: Isti nos domi quidē seruientes vendebant, postea autem quam venerūt ad nos, empti sunt. In his enim omnibus quod diximus fit. Estque suauissimum modi dictio, vel quo niam contraria patent aperte, multoq; magis cū ad se ipsa b̄reui referuntur: vel quoniā oratio syllogismo similis videtur. Elenchus enim oppositorū collectio est: huiusmodi autē oratio cōtentio diciatur. Cōpar vero, cū mēbra æqualia sunt. Assimilatio autē est, cū ultima vtrisq; mēbris similia sunt. Idq; necessario vel incipiēdo, vel desinēdo. Et iñcl

l.ij.

piendo quidē in nominibus semper sic:ager erat qui ager esse dicebatur. Desinendo vero in vltimis syllabis vel verbi, vel nominis, aut etiam in integra dictione. Ac in verbi quidem vltima syllaba quod similiter desinens dicitur, sic: Putarunt eum benefecisse, & eum ipsum causam fuisse. In nominis autem quod similiter cadens appellatur hoc modo. Erat in cogitatione maxima, & in spe minima. In verbo autem integro, quam conuersationem appellamus, hoc pacto: At tu & viuo cibas male, & nunc in mortuum scribis male. Concurrunt autem in idem nonnunquam contentio, compar, & similiter desinens. Circuituū vero principia in Theodecticis enumerata ferè sunt. Sed contentiones falsæ quoque inueniuntur, vt apud Epicharmum: Interdum quidem ego illorū erā, interdum vero apud illos ego.

De vrbanis.

Cap. x.

Erum quoniam de his iam demonstratū v est: nunc vnde urbana ducātur, & ea maxime quæ probantur, dicendum est. Nam posse facete dicere, aut ingeniosi est, aut exercitati: docere autem, doctrinæ huius. Quare nobis dicenda enumerandāq; sunt, id initiū sumentibus, Faciliter discere ac intelligere, natura omnibus est suave: verba vero aliquid significant. Quare quæcunq; ex verbis facile nobis ingerunt disciplinam, hæc suauissima sunt. Prisca igitur ac aliarū gentium non intelliguntur: propria vero ac nostrata scimus. Translatio autem id maxime facit. Nam cum senectutem quis palæam dixerit, di

scipinam per senectutem cognitionēq; fecit: quoniam vtraq; defloruerunt. Verum poëtarum etiam imagines id ipsum faciunt. Vnde illis vtī urbanum esse videtur, cum sit imago, vt iam dis-
tum est, translatio additione differens: quare mi-
nus suavis, quoniam longior: & non dicit hoc il-
lud esse, quare nec animus id querit. Necesse igit
tur est tam dictionē quam enthymemata ea vr-
bana esse, quæ velocem nobis cognitionē faciūt.
Idcirco nec quæ superficialia sunt, ex enthymema-
tibus comprobantur. Dicimus autem superficia-
lia, quæ cuilibet patent, nec quicquā habent quod
in eis querere oporteat. Nec quæcunq; dicta igno-
rantur, sed quorumcunque cognitio vel simul dū
dicantur fit, etiam si prius non erat, vel non mul-
to post mens ea consequitur. Sic enim quasi disci-
plinatio fit, illo autem modo neutrum. Verū hæc
atq; huiusmodi enthymemata propter sententiā
cōprobantur, propter dictionē autē dicēdi quidē
figura si per oppositionem dicuntur, hoc modo:
Quam cōmune alijs pacē, eā suis bellū putabāt.
Opponitur enim bellū paci. Verbis vero, si trāsla-
tio inest orationi, nec aliena. difficultis enī hæc
intellectu est, nec superficialis, non enim mouet.
Præterea si prē oculis rē ponit quasi agatur. Cer-
nere enī magis possumus quæ aguntur, quam fu-
tura. Et ad hæc, tria considerāda sunt: translatio,
oppositio, principium. Cum autem quatuor tran-
slations sint, maxime quæ secundum proportio-
nem sunt, comprobātur: vt Pericles de iuuibus
qui in bello perierunt, dixit sic iuuentutem è ciui-
tate amissam, veluti si quis ver tollat ex anno.

l.iij.

Et Leptines de Lacedæmonijs , non permissuros
 vt Græcia lusca fiat , & Cephisodotus cum Cha-
 res Olynthiaci belli rationem reddere festinaret,
 grauiter ferebat,dicens in laqueo ab eo plebē te-
 neri, cui ratio reddēda est. Idem in Eubœam A-
 thenienses exhortās, sumptis necessarijs dixit os-
 portere Miltiadæ sententiam exire. Et Iphicrates
 cum inducias cum Epidaurensibus , & regionem
 maritimam Athenienses fecissent , moleste tulit,
 dixitque neruos belli ab ipsis esse incisos. Et Peria-
 des Aeginam dixit tollendam Piræi pestem . Et
 Esion Græciā in Siciliā effuderunt. Transla-
 tio enim id , & ante oculos. Item vt Græcia cla-
 met. Nam & id modo quodam ante oculos trans-
 flatio est. Et Cephisodotus, cauendū esse ne con-
 filia concursis fiant. Et Isocrates in diem festum
 concurrētes. Et in funebri, quod dignum esset in
 sepultura eorum qui apud Salamina ceciderunt,
 Græciā crines incidere, quoniam vñā cum vir-
 tute ipsorum libertas quoque sepulta esset. Nam
 si dixisset, dignum esse lachrymas effundere, cum
 vñā virtus quoque sepeliatur:translatio esset , &
 ante oculos. Sed quoniam vñā cum virtute libera-
 tam dixit : quandam habet oppositionem. Et
 Iphicrates : Via enim est mihi orationis per me-
 dias res gestas Charetis. Trāslatio enim ex pro-
 portione est. Et illud, per medias, ante oculos po-
 nit. Et qui dicit pericula ipsa exhortari vt in peri-
 culis succurramus, ante oculos transfert. Et quod
 deus in anima lumen intellectus accedit , vtra-
 que enim significanter dicta sunt. Nec bella dis-
 soluimus, sed in posterū reiçimus, vtrung̃ enim

futurum, & reiectio, & huiusmodi pax. Item conditionis pacis trophya sunt multo clariora, quam quae in prælijs constituuntur, cum haec pro vnde prælio feliciter gesto, illæ pro totius belli dispositione. Nam vtraque signa victoriæ sunt. Itē magnas vituperatione hominum poenas dant ciuitates. Poena enim iustum quoddam damnū est. Discretum igitur est urbanitates ex translatione per proportionem dici, cum ante oculos ponant.

Quid sit ante oculos ponere.

Cap.

XI.

Ed nunc dicendum est quid est quod dicimus ante oculos, & quid facientibus emergit. Præ oculis igitur ponunt, quæcunque significanter geri aliquid ostendunt. Nam si quis bonum virum quadratum dicit, translatione vsus est, vtrunque enim perfectum est. Sed haec translatio nihil gerentem significat. Illa vero significat in florentissimo statu, ut illud: At græci pedibus liberis irruerunt. Nam irruere, & translatio & actio est, velocitatem enim ostendit. Et veluti Homerus sæpius facit, dum in animata ut animata gerere dicat per translatiōnem. In omnibus igitur si significanter aliquid geri ostendas, comprobatur, ut in istis. Ac rursus in campos lapis impudēs ferebatur. Itē, hastāqz volabat. Itē, volare ardebat. Item, fixōqz in terra corpore, saturari cupiebant. Item, at mucro pectus ruens traiecit. Nā in his omnibus quasi animata gerere aliquid videntur. Impudentia enim & ruere & cetera actiones sunt, quæ omnia

I.iii.

pertranslationem ex proportione poëta coniunxit. Sic enim lapis se habet ad Sisyphum, vt impudens ad eum quem impudenter vexat. Verū hæc in imaginibus etiam comprobatis de rebus inas nimatis facit, Suspensos fluctus. Moueri enim ac viuere cuncta ostendit. Actio autem hæc mutatio est. Oportet autem, vt iam dictum est, à propinquis & apertis trâsserre: quale in philosophia quoque simile est, quod vel in multo diuersis per spicere ingeniosi est atque solertis, vt Archytas dixit idem esse prætorem, ac aram, quoniam ad vtrunque refugit qui iniuriā patitur. Aut si quis dicat anchoram & suspensorium idem esse. Sunt enim idem quid ambo, sed differunt in eo quod inferius atque desuper. Aut exæquatas esse ciuitates. Eadem enim in longe diuersis superficie ac viribus dicta æqualitas est. Sunt autem vrbanitates etiam per translationem ex deceptione. Manifestius autem fit quod didicit, quoniam contraria opinabatur, videturque animus dicere, Ita vere est, ego vero errabam. Dicta etiam commoda ex eo quod non dicit, vrbana sunt, vt illud Stesichori, quod eis cicadæ humi canent. Eadēmque de causa quæ comprobantur ænigmata, iucunda sunt, disciplinatio enim inest. Dicitur etiam trâssatio, vt Theodorus dicit, cum noua dicuntur, quod fit cum præter opinionem sit, nec vt ille dicit, si ad priorem opinionem conferas: verum quemadmodum in' ridiculis quæ deprauata sunt, & in salibus, qui ex literarum quadam fiunt depravatione, decipitur enim auditor, & in metris, cum non consequatur oratio vt auditor putas.

bat. Ibat autem in pedibus haberis vlcera. Auctor autem opinabatur calceos dicturum. simul enim hæc dum dicuntur, aperiri oportet. Quod vero depravatione fit, aliud facit quam dicit, ut illud Theodori aduersus citharoedum Niconem, turbat te, dissimulavit enim velle dicere quod te decipiat. Id enim turbat significat. at ille quoniam ex Thracia ipsum esse sciebat, aliud dicebat. Quocirca discenti iucundum. Sic & in vrbaniis atque facetis, veluti apud Isocratem principatum ciuitatis principium esse malorum. Quod enim nō putabatur dicturus, id dixit. Que omnia tunc probantur, cum per æquiuocationem vel translationem nomen affertur, & cōmode si semper bis, Nec oportet peregrinum peregrinum semper esse. Et illud Anaxandridæ, quod in primis fertur, Bonum est mori ante quam morte dignū quid facias. Idem est enim ac si dicas: Dignum est mori ante quam sis dignus mori. Genius igitur dictionis in istis idem est: verū quanto breuius, & per oppositionem dicta sunt, tanto magis probātur. Cuius rei causa est, quoniam maior disciplinatio, faciliusque propter oppositionem fit: & quoniam paucis, ideo citius. Oportet autem semper aut ad quem dicitur, aut quod recte dicitur, significari, si quod dicitur, & verum est, & non superficiale. Separantur enim hæc nō nunquam, hoc pacto: Mori oportet nihil peccatum. Nam id non est vrbane dictum: nec id, Dignum oportet dignam vxorē ducere. Sed si vtraque simul habebit, hoc modo: Dignū enim tunc mori, cum non sis dignus mori. Quanto autem

plura continebit, tanto vrbanius videtur: vt si & verba per translationem sint, & translatio huius modi, & si compositio comparitásque insit, & si geri videatur. Imagines quoque, sicut & in superioribus dictum est, translationes quodammodo sunt, & laudantur. Nam aut ex duobus constant, sicut & translatio per proportionem: veluti dicimus clypeum Martis phialam, & arcum lyram infidem. Sic igitur cum dicimus, non simplex fit: cum vero dicimus arcum lyram, aut clypeum phialam, simplex. Fingunt etiam imagines sic, veluti simiae pulsanti, aut lupo ad calcar mas defacto. Vtraque enim colliguntur. Probe vero dicitur cum translatio insit. Possimus enim clypeum phiale Martis assimilare: & Niceratus, Philocteten esse à Pratyos morfu laceratum. Ita enim contulit Thrasymachus cum à Pratyre visum vidisset Niceratum versus barbatum adhuc atque squalidum decantantem. In quibus maxime poëtæ errant, cum non recte reddiderint, veluti Philamon cum Coryco contendens dixit, Veluti apium tortuosa crura gerit. Et sunt omnia hæc imagines, quas translationes esse iam saepe dictum est. Prouerbia quoque translationes ex specie in speciem sunt: vt si quis ut boni aliquid consequatur, id adducat unde damnum illatum sit: vt Carpathius inquit leporem. Vtrisque enim quod dictum est accidit. Verum unde vrbana dicuntur, & cur, causa ferè dicta est. Sunt autem probatæ quoque causæ superlationes per translationem, vt in viceribus plenum quidam dixit. Putauit enim ipsum plenam moris fiscellam.

esse. Nam vlcus rubrum quiddam est, imò valde rubrum. Cum vero dicitur sicuti hoc atque hoc, superlatio est, modo quodam dicendi differens, vt illud, Philamō Coryco pugnat. Putauit autem ipsum Philamonem esse Coryco pugnantem, vē luti apium crura esse tortuosa. Putauit enim non crura, sed apia eum gerere sic tortuosa. Sunt autem etiam superlationes pueriles, quoniam vehementiā significant. Quocirca irati maxime ita dicunt, Nec si mihi tot daret, quot arena & puluis. Itē, Atridæ vero Agamemnonis filiam non ducam, etiā si aurea cum Venere de pulchritudine certaret. Utuntur autem hoc modo maxime Attici oratores: sed seni sic dicere indecorum est.

De diuersis dicendi generibus. Cap. xii.

Portet autem non ignorare, non eandem vnicuique generi eloquutionem cōgruere. Non enim eadem est hystorica, & concertatiua: nec deliberatiua, & iudicialis. Vtrunque autem necesse est scire, alterum vt latine dicere scias, alterum ne cum alijs significare velis, tacere cogaris: quod patiuntur qui scribere nesciunt. Historica igitur dictio est, quae maxime propria est. Concertatiua vero, quae maxime simulata est. Cuius duo genera sunt. Nam altera morata est, altera affecta. Quapropter & histriones huiusmodi fabulas eligunt poëtē quoq̄ hos & tales. Sustinetur vero legibiles, vt Cheramō, (est enim exquisitus vt historicus) & Lycinius ex dithyrambicis. Cūmque conferuntur, historici quidem in certaminibus angusti, oratores autem boni, cum legantur, agrestes videntur.

Causa vero est, quoniam certamini congruunt. Quam ob causam simulata hæc cum actione remota suum non reddant officium, stolidiora visentur: veluti articuli, & ea quibus saepius idem dicitur, recte in historia reprobantur. At vero in demonstratione oratores vtūt. Simulata enim sunt. Est autem necessarium commutare cū idem dicis. Nam id viam præbet actioni, hoc modo: Is est qui vestra furatus est, is qui vos decepit, is qui denique vos prodere conatus est. Quod Philémon histrio faciebat in Anaxandridæ gerontomania, quandounque Rhadamanthus aut Palamedes introducitur. Et in præfatione Piorum ego ac ego saepius repetit. Nam si quis hæc non recte pronunciat, fit qui trabē portat. Et articulos similiter, Veni, offendī, supplicaui. Opus enim est actione, nec vt vnum dicere, nec eodem modo, & eadem figura vocis dicere. Præterea artifici breuiaque dissoluta proprium quiddam habent. In eodem enim tempore multa dicere visentur. Nam cum cōiunctio multa faciat vnum: patet ecōtra q̄ vnum erit multa, si tolletur. Quare amplificant: Veni: dixi: supplicaui: sed despexit quæ dixi, quæ approbaui. Id Homerus quoq; facit in illo: Nireus ab Syme, Nireus Aglaiæ, Nireus qui formosissimus. Nam cū de aliquo multa dicuntur, necesse est quoque multoties dici. quare si multoties, multa quoque videntur. Amplificauit igitur semel eius recordatus propter deceptionem, mentionemque nullibi amplius fecit, cum & in enumeratione postremo eius me minorit. Deliberatiua vero eloquutio adumbrat.

tioni atq; picturæ omnino similis est. Nam quāto maior populus sit, tanto longius spectant. Quapropter quæ exquisita sunt, superuacua magis, peioraque in utrisque videntur. Iudicialis autem exquisitior, multoque magis si apud unum iudicem. Minimum nanque id est in rhetoriciis. Nam quod ad rem pertinet, breuis est: aliena vero & concertatio absunt. quare iudicium purum est. Quapropter nec igitur in omnibus his comprehendantur oratores: sed ubi actionis plurimum, ibi minimum est exquisitæ eloquutionis. Id vero ubi voce, ac maxime ubi magna opus est. Demostatiua vero dictio, historica maxime, cuius opus lectio, post hanc judicialis. Superuacuum vero est eloquutionem in iucundam & in magnificam diuidere. Nā cur id magis, quam in liberali & modestam, & in alias morum virtutes? Quæ enim dicta sunt, ea iucundam faciunt, si quidem eloquutionis virtus recte definita est. Cuius enim gratia non humilem, sed dilucidam atque decentem oportet esse. Nam si prolixa est, non est dilucida. Sed nec etiam si breuis. Patet igitur mediocritatem commodam esse: iucundam quoque facient quæ dicta sunt, si trita & prisca bene collocentur, & numerus, & verisimilitudo ita ut decet. Ac de dictione quidem, ac eloquutione, & communiter de omni, & seorsum de singulorū generū dictum est: restat modo de ordine dicere.

De partibus orationis. Cap. IIII.

Vnt igitur duæ orationis partes. Necesse s enim est primo rem exponere de qua, deinde demonstrare. Idcirco non demons-

strare cū exposueris, vel demonstrare antequam exposueris, impossibile. Nam & qui demonstrat, aliquid demonstrat: & qui exponit, demonstrans di gratia exponit: Horum autem alterum propositio est, alterum fides, veluti si quis diuidat, ac dicat alterum esse problema, alterum demonstrationem. Nunc autem ridicule diuidunt. Nam narratio iuridicális solum orationis est. Demonstratiuæ autem & deliberatiuæ quomodo potest esse narratio, qualis ab his dicitur: aut quæ in aduersarium feruntur, aut demonstrationum enumeratio: Proœmium vero & collatio & replicatio tunc in concionib[us] fiunt, cum controversia insit. Nam accusatio atque defensio saepe, verum non ita deliberatio. Sed epilogus adhuc neque iudicalli omni: veluti si breuis oratio est, aut si res memoratu facilis. Accidit enim ei ut prolixitatem iniiciat. Quare partes necessariæ, proposicio & fides. Propriæ itaque hæ: quæ autem cōmunes, proœmium, propōsitiō, persuasio, & epilogus. Nam quæ in aduersarium feruntur, ad fidem faciundam dicuntur. Collatio vero, suorum amplificatio est. Quare pars quedam est eorum quæ fidem faciunt. Deinōstrat enim aliquid qui confert: sed exordiūt̄ nequaquam, nec enumeratio; sed in memoriam tēducit. Quare si quis h[ec] ita diuidit, vt Theodori auditores faciebant: erit aliud narratio, & aliud prænarratio, & aliud supernarratio, elenchus quoque ac superelenchus: Sed oportet cum speciem quandam dicas ac differentiam, tunc nōmen imponere. Alter inane ac nugatorium est: velut Lycimnius in ar-

te facit, corroborationem appellans, & aberrationem, & ramos.

Déexordio. Cap. xiiii.

Xordium igitur est orationis initium, si-
e cuti in poësi præfatio, & in lyræ pulsatio-
ne præludiū. Omnia enim hæc initia sunt,
& quasi viæ ad sequentia præparatio. Pulsatio-
nis igitur præludium demonstratiuo exordio si-
mile est. Nam quemadmodum qui fistula canūt,
quod cantaturi sunt, id præcantatum coniunxe-
tunt: sic in demonstratiua oratione scribendum
est. Quicquid enim vélis, oportet cum statim præ
dixeris, producere atque coniungere. Idq; omnes
ita faciunt. Cuius exemplum Isocratice in Hele-
nam orationis exordium. nihil enim contentiosis
sermonibus & Helenæ commune est. Et simul si
digredietur, par est ne tota oratio eiusdem sit
speciei. Fluunt autem demonstratiuum exor-
dia ex laude aut vituperatione: ut Gorgias in O-
lympiaca oratione, Admiratione dignum apud
multos est ô Græci? Latidat enim eos qui cèle-
bres solennitates constituerint. Isocrates vero
vituperat, quoniam virtutem corporis muneri-
bus honorarunt, prudenter autem nullum certa-
men posuerunt: Et à consilio, vt si quis diceret
probos vitos coledos esse, ac ideo Aristidem lau-
dare non eos qui nec probantur nec improban-
tur, sed eos qui cum probi sint, latenter: ut Alexan-
der Prianni. Hic enim consulit. Præterea ex iudi-
cialibus exordijs. Id autem est ex his quæ ad au-
ditore sunt, si aut de re noua, prætereaq; opinionē
habebatur oratio, aut de difficulti, aut de periuul-

gata, ut ignoscendum sit, ut Chœrilus dicit. Nūc
 vero cum omnia sorte distributa sint. Demon-
 stratiuæ igitur orationis exordia ex his sunt: ex
 laude, ex vituperatione, ex adhortatione, ex de-
 hortatione, ex ijs quæ ad auditorem sunt: necel-
 séque est vel aliena, vel propria esse quæ viam
 orationi faciunt. Iudicialia vero exordia idē pos-
 sunt, quod fabularum præfationes, & poësis ex-
 ordia. Sed dithyrambicorum demonstratiuis si-
 milia sunt: ut illud, Propter te, atq; munera tua,
 imd prædas. In orationibus autem atque poësi
 futuræ orationis monstratio sunt, ut audientes
 non sint suspensi, sed præsciant qua de re habe-
 tur oratio. Nam quod indeterminatum est, in
 errorem adducit. Qui ergo principium quasi in
 manum dedit, is facit ut auditor retentus ora-
 tionem sequatur. Propterea poëta dixit: Irā pan
 de mihi. Dic mihi Musa virum. &, Dux mihi Mu-
 sa sis, quónam pacto ex Asiatica tellure bellum
 in Europam ingens irrupit. Tragici quoque fa-
 bulam significant, quanuis non statim, ut Euris-
 pides. In præfatione tamen ipsa significant: sicut
 & Sophocles, Mibi pater Polybius erat. Comœ-
 dia etiam eodem modo. Exordij ergo id propriū
 opus est, maximèque necessarium, finem ostendere
 ipsum cuius gratia oratio habetur. Quare si
 patet, & res parua sit, non est vtendum exordio.
 Cætera vero genera quibus vtuntur, communia
 & media sunt, quæ vel ab ipso dicente ducuntur,
 vel ab auditore, vel à rebus, vel ab aduersarijs.
 A nobis igitur & ab aduersario quæcunque ad
 calumniā pertinent, ita ducuntur, ut vel soluātur,

vel confirmantur: sed non in eodem loco. Nam qui defendit, primum ad calumniam respondet. Qui vero accusat, in peroratione inuehitur, nec causa latet. Necesse namque est defendanti, quæ impedimento sunt, primum dissoluere: calumniati vero in peroratione id facere, ut audierites melius. me minerint. Auditor autem disponitur, si ad bene uolentiam vel ad iram prouocatur, & interdum si attentus fit, aut contrà contemnens. Non tamē semper conductit attentum facere. Multi nanque conantur ad risum deducere. Ad docilitatem igitur omnia refert, & si quis ita vult etiam ut probus videatur, his enim magis attendunt. Attenti ergo fiunt rebus magnis, suis, nouis, iucundis. Quare faciendum ut de his oratio esse videatur. Ad contemnendum vero aptos faciemus, si rem dicemus patuam, si doloris effectuam, si nihil ad eos pertinere. Non oportet autem ignorare extra orationem hæc esse omnia. Ad prauum enim dicuntur auditorem, qui quæ sunt extra rem, libenter audit. Nam si talis non est, non est opus exordio, nisi ut res summatim dicatur. Est autem omnium partium communis attentio. Vbi enim magis remittuntur quam in principijs? Quare ridiculus qui solū in principio collocat, quando in axe omnes attente audiunt. Vbicunque igitur opus erit, dicendum. Animaduertite quæso: nam hæc res non est magis mea quam vestra, vel, Di, cam enim vobis nouum atque inauditum crimē, vel rem ita mirabilem. Id vero est, ut Prodigus dixit, cum ad somnum auditores deferuntur, pecuniam inter ipsos spargere. Quid vero ad auditio

m.j.

ditorem non inquantum auditor, patet. Nam omnes vel calumniantur, vel à timore se in exordijs dissoluunt. Dicam, ô rex. Qui vero rem turpem habent, aut habere videntur, his ubiuis immorari confert magis quam in re. Quapropter etiam servi non respondent ad interrogata: sed quæ circa illa sunt, ea dicunt & exordiuntur. Vnde autem benevoli fiant, & de huiusmodi cæteris dictum est. Verum quoniam probe dicitur, Ad Phæacas mihi præsta Pallas amicum miserabilēmque venire: hæc duo summopere spectanda sunt. In demōstratiuis autem faciendum ut auditor collaudari aut seipsum, aut genus, aut studia sua putet, vel alio quodam modo. Nam quod Socrates in funebri dixit, nō esse difficile laudare Athenienses apud Athenienses, sed apud Lacedæmonios: id verum est. Deliberatiæ autem orationis exordia ex iudicialibus rationibus fluunt. Nam propria minime habet. Nam cum de quo sciunt dicatur, non eget res exordio, nisi aut propter seipsum, aut propter aduersarios, aut si nō tantum quantum vult, sed vel maius vel minus arbitrantur. Quas ob res vel calumniandum, vel dissoluendum est: & aut amplificandum, aut attenuandum. Horum igitur causa exordio in deliberatiuis opus est, aut etiam ornatus causa, quoniam manca videntur nisi habeant: qualis Gotgiæ laudatio in Elios. Nam cum nihil prædixerit, neque commouerit, illico erupit: Elis ciuitas foelix.

Loci ad dissoluendam calumniam.

Cap.

xv.

D dissoluendam vero calumniam unus
 a quidem locus, vnde quispiam turpē exis-
 timationē propulsaret. Nihil enim dif-
 fert siue quis inuestus est, siue non: quare id vni-
 uersale. Alius locus, vt illata crimina depellas; aut
 quod non sunt, aut quod nocua non sunt, aut no
 huic, aut non tanta, aut non iniusta, aut non ma-
 gna, aut non turpia, aut non habentia magnitudi-
 nem. De his enim quæstio, vt Iphicrates aduer-
 sus Nausicratem dixit, fecisse se quod ille dicebat,
 & nocuisse, sed non fecisse iniuriam: Aut aliud
 alij opponendum, hoc pacto: nocuum, sed hone-
 stum: dolorem inferens, sed utile: cæteraque hu-
 iusmodi. Alius locus, quod error, vel aduersa for-
 tuna, vel necessitudo fuit: sicut Sophocles dixit, ti-
 mere se non vt accusator dixit, vt senex videa-
 tur, sed inuitus. Non enim vellet se annos octo-
 ginta natum. Præterea finem pro fine oppone-
 re. Noluit nocere, sed hoc voluit. Et fecisse qui-
 dem id de quo accusatur, nocumentum vero acci-
 disse: par autem odio me habeti, si vt sic euenitet
 fecisset. Alius si deprehensus in eo criminis ca-
 lumniator vel nunc, vel alias, & aut ipse, aut pro-
 pinchorum aliquis. Alius, si alij quoque compre-
 henduntur, quos aduersarij non esse reos conce-
 dunt, vt puta, si adulter mundus est: & hic ergo.
 Alius, si alios quoque calumniatus est, aut si alius
 ipsum, aut si absque calunia credebantur, veluti
 & ipse nunc, qui tamen extra id criminis erant.
 Alius, calumniari, calumniantem. Cū enim cum
 ipse patrum credat, huius verba creduntur? Ali-
 us, si iudicium factum est, veluti Euripides
 m.i.

aduersus Hygiænonem in Antidosi accusantem
impietatis, quod scripsit peierandum esse, cum
dicat: Lingua iurauit, mens vero minime: respon-
dit, iniuriam facere Hygiænonem, cum iudicia
Dionysiaci certaminis in forum ducat, ibi enim
causam dixisse, dicturumque si accusare voluerit.
Alius, accusatorem accusando: ut puta & alia iu-
dicia querit, quod rebus non credit. Communis
autem vtrisque è signis est, veluti Vlysses in Teu-
crū, quod propinquus esset Priamo. Soror enim
Hesione, ille vero, ac pater Telamon, Priami ho-
stis, tu autem etiam exploratores non prodidisti.
Alius accusatoris proprius, cum parum laudat,
ut magis vituperet: magnū breuiter: aut cū mul-
ta bona præposuit, ut vnum quod ad rem perti-
neat, vituperet, quales sunt qui artificiosissimi at-
que iniustissimi sunt. Nam per res bonas nocere
conantur, cum malis eas permiscentes. Commu-
ne autem dissoluenti cum calumniatore, quoniā
contingit idem multorum gratia factum esse, ut
hic deprauando ad peius accipiat, dissoluens au-
tem ad melius, hoc pacto: Diomedes Vlyssem ele-
git, alter dicet: quoniam virum fortē putabat,
alter, non ideo, sed solum ne concertatorem has-
beret tanquam ignavum. Ac de calumnia hæc
dicta sint.

De narratione. Cap. xvi.

Arratio autem in demonstratiuis conti-
nua non est, sed in partes diuisa. Nā opor-
tet exponere res gestas, ex quibus oratio
constituitur. Cōstituitur autem oratio partim ex
eo quod artificiale non est, non enim est rerū ge-

statum orator causa partim ex eo quod est artificiosum. Id vero est cum ostenditur quod sit, presertim si incredibile videretur, aut quale aut quantu, aut haec omnia. Quas ob res non semper oportet continere quæcta enarrare; difficile enim est memoria tenere quæ sic demonstrantur, sed ex his fortis, ex his prudens aut iustus ostendetur. Nam haec oratio explicatior est, illa vero implicatior, atque multiplex, & minime plana. Oportet autem cura res notæ sint, in memoriam eas solutissimodo breuiter reducere. Nam multis narratione opus non est: veluti si Achillem laudes, cuius res gestas omnes percepérunt: cognitis rebus tantum uti oportebit. Verum si Critiam laudaturus sis, cum non multi res eius teneant, narrare necesse est. Cum igitur laus sit magnitudinem virtutis ostendens oratio: tales res gestas fuisse demonstrandum. Laus igitur rerum gestarum est. Quæ vero extra sunt, sicut nobilitas ac educatio, ad faciundam fidem adhibentur. Verisimile nanque est probum ex probis, & bene educatum in bonum virum evasisse. Quapropter & qui gesserunt, eos laudamus, & operationes ipsius actionis signa esse ducimus. Verum quoniam laudaremus etiam si non gesserit, si tale esse nobis persuaserimus: beatio & felicitatio ipsis quidem eadem, his vero non eadē, sed sicut virtutē felicitas, sic haec felicitatio continet. Habet autem laus non nihil cum consilio communione. Nam quæ consulendo admoneres, haec commutata oratione laudem conficiunt. Quare cum habeas quæ agere, qualiterque esse oporteat, admonendoque id explicaueris: mutanda versan-

m.ij.

dāque oratio est, vt laudem efficiat: veluti cum dicas: Non oportet à fortuna , neque extrinsecus, sed intrinsecus, atque à seipso pendere. Hanc cōpositjone orationis admonitionem sic in laudem vētes; Non enim à fortuna , neque extrinsecus, sed intrinsecus atque à seipso ille penderat. Quare laudatus , quid consuleres , & consultur &, quid laudares considera , orationēmque ita versa , vt nunc quidem quod prohibet , nunc vero quod non prohibet , comīutes . Qui vero breuem esse afferunt narrationem oportere, ridiculi sunt: veluti qui interroganti pistori, durum ne an mollem pinset: quid, inquit, est ne impossibile bene pinseret? Oportet enim non esse longam narrationem, nec exordium, nec quae fidem faciunt bene dicere. tamen, quod est oratoris propriū, nec in longo, nec in breui est, sed in mediocri. Id vero est si ea dicas quae rem significanter exponant, id est quae possint efficere vt vel factum esse, vel iniuria factum esse , vel danano fuisse , vel tantam rem esse quantam velis, credat auditor. A duersarijs autem horum contraria.. Annectenda vero narrationi sunt quęcūq; vel virtutes tuas, vel aduersarij virtia subostendunt, vel auditoribus iucunda sunt: vt si dices, At ego semper consulebam, quod iustum ac piū est, non esse deserendos liberos: hic autē reclamabat, vbi cūq; ipse esset, ibi facile alios sibi liberos futuros, ceterāq; huiusmodi, quae dicit Herodotus trāssugas Aegyptijs respondisse. Defensori igitur breuior semper narratio, & per quæstiones, aut factū non esse, aut non iniuria, aut non damno fuisse , aut non tantum,

Non enim à quæstione recedendum, nisi quid ad illam conducat: vt si factum esset, non esset tamē iniuria factum. Ad hæc, quæ gesta non sunt, si cōmiserationem aut indignationem faciunt, perinde ut gesta narranda. Huius exemplum Alcinoi apolodus, q̄ ad Penelopem in sexaginta esset annis factus. Et Phaylli circulus, & in Oeneum præfatio. Oportet autem narrationē maxime moratam atq̄ affectam esse. Quod facilè faciemus, si non ignorabimus quid sit quod moratam orationem efficiat. Primū igitur est, si ita dicas, ut qualis sit animus hominis, subappareat. Morata autē oratio qualis quædam ideo est, q̄ volūtas atque electio qualis quædam est, huic vero inest qualitas propter finē. Idcirco mathematica oratio affecta esse non potest: quoniam cum cuius gratia non habeat, nulla in ea subapparet electio. Socratica vero quoniā de talibus est, morata est. Moratam igitur orationem efficiunt quæ mores hominis consequuntur: vt si dicas: Hęc ambulando vociferabatur. Ostendit enim audacē hominē, atq̄ agrestem. Item si non ita vt ratione persuasus, quod multi nunc faciūt, sed vt appetitione: Elegisti, ego vero malui quod vtilissimum erat, aut quod optimū, est enī illud prudentis, vtilia persequi: hoc viri boni, honestum preponere. Quod si parum credibile quod dicis videretur, ratio afferēda: vt Antigone apud Sophoclem facit, cū persuadere velit fratrem se viro atque filijs anteponere. Viro enim ac filijs amissis, alios facilè forsan habebis: frater vero si parētes obierūt, nunquā tibi nasciturus est. Verū si nulla succurrit ratio, illud dicere

m.iiiij.

poteris, non ignorare te parum credibilia hęc videri, & tamen audacius dicere, quoniam natura huiusmodi sis. Minus autē auditori credibile videtur, si aliud præter utile nos agere ostendimus. Præterea si ea narrando expones, quæ affectus mouent, eorumque consequentia, & præcipue quæ auditores non ignorat, & aut tibi, aut illi insunt, hoc modo: Hic autem cum me illusisset, abiit. Et ut de Cratylo Aeschynes, quod ore personans, manusque quassans, & intonuit, manusque minatus est. Verisimilem enim hęc orationē faciunt: quoniam quæ non ignorantur ab auditoribus, hęc eorum signa fiunt quæ nesciunt. Huiusmodi vero plurima Homerus nobis suppeditabit. Ast anus, inquit, faciem manibus retinebat. Nam qui lachrymas effundere inceperant, manibus oculos attingunt. Post hęc illico te qualem quendam videri latenter facias. Quod facile fieri posse inde patet, quod de nouarū rerū nuncijs, quanuis eos minime cognoscamus, vi tamen orationis quales nam sint suspicamur. Est autem opus multis in locis narrare, & nonnunquam in ipso principio. In deliberatione vero idcirco narratio nō incidit, quoniam de futuris rebus narrandum non est. Et cum incidit, rerum iam gestarum est, quibus, aut deprimendo aut efferendo, auditores concitantur, ut illarum memoria de futuris melius consulant. Verum tunc officium consiliarij non adhibetur. Quod si quid minus credibile narratur, dicere statim causam, aut polliceri oportet: vt in Oedipode Carcini Iocastæ cum is interrogaret, qui filium quererebat, semper promittit:

Similiter apud Sophoclem Aemōn.

De confirmatione. Cap. xvii.

Væ vero fidem faciunt , ea vim demon-
q strandi, quoadeius fieri potest, cōtineant.

Et cum quatuor quæstiones sint, si factū
est, si obfuit, si tantum, si iure, semper ad id quod
in iudicio quæritur, accommodanda demonstra-
tio est: eodemque modo etiam si de faciūdo aut
non faciendo quæstio est . Neque nos fugiat q
in hac vna quæstione alterum esse prauum ne-
cessē est . Non enim vt si qui de iure aut iniuria
quærerent, ignoratio causa est. quare in hoc, non
in cæteris immorandum est. In demonstratione
vero quodd honeste aut vtiliter gesserit, vt pluri-
mum amplificatio fiet. nam res quidem ipse cum
credi debeant, raro, neque nisi cum vel incredibi-
les videantur, vel alijs causam habeat, solent de-
monstrari. In deliberatione autem aut non futu-
ra quæ dicis, respondebit quispiam, aut si futu-
ra concedet, tamen vel non iusta, vel non vtilia,
vel non tanta fore asseuerabit. eritque illud ma-
xime perspiciendum, si quid præter rem falso di-
cat, id enim signo erit cætera quoque ipsum mē-
tiri. Præterea scire oportet sic exempla delibera-
tionibus maxime accōmodari, vt iudicibus en-
thymemata. nam cum sit omnis deliberatio de
futuris, à præteritis per exempla de ipsis neces-
se est dicere. iudicia vero de iam factis aut non
factis sunt. quæ demonstrationem idcirco ha-
bent, quoniam & necessitatē habent. Præteri-
ta enim necessitatē iam habent . Non oportet
autem enthymemata continue dicere, sed alijs

permiscere, ne aliud alij officiat. Est etiam quans
 titatis terminus quidam, ut Homerus quoque
 ostendit. A mice quoniam tot dixisti, quot sapiēs
 vir attulisset. tot inquit, non eiusmodi. Nec enthy-
 mematis cuncta tibi probanda, ne tibi necesse sit
 ex ignotioribus notiora confirmare. quod philo-
 sophantium nonnullis accidit. Nec cum affectus
 mouendi sunt, enthymemate utaris, ne quoniam
 motus qui simul fiunt, alter alterum excutiat, vel
 ambo concidant, vel remissiores reddantur, aut
 affectus excutiantur, aut frustra sit allatum en-
 thymema. Nec cum moratam orationem effi-
 cere velis, enthymema quæras. Nam demonstra-
 tio nec animos mouet, nec electionem habet. Se-
 tentijs autem tam in narratione, quam in cōcer-
 tatione utendum est. Plurimum enim afficiunt,
 moratāmque orationem reddunt, hoc modo: Cō-
 misi ego hæc illi, quanuis scirem omnibus credē-
 dum non esse. Et cum affectu sic: Nec tamen, e-
 tiam si vexatus iniuria sum, me pœnitet, præfer-
 ḥim cum videam huic lucrum, mihi ius superesse.
 Verum deliberatio iudiciali causa multo diffici-
 lior est: primum quia illa futurorum, hæc præteri-
 torum est, quæ vaticinantibus saltem (ut Epime-
 nides Cretensis dicere solebat) certiora sunt. Is
 enim diuinationem futurorum respuebat, præte-
 ritorum quæ occulta erāt, solum amplexabatur.
 Deinde quia cum leges iudicialibus supponan-
 tur, principium afferunt, vnde inueniendi facul-
 tas præbetur. Ad hæc, quia non habet multa di-
 uersoria, ut puta in aduersarium, aut de seipso,
 aut auditoris in affectum impellendi. quod mi-

nime adhibendum est, nisi digrediatur. Idq; per dubitationem faciendum: vt Athenienses oratores factitant, & Isocrates. Accusat enim in consulendo vt Lacedæmonios in panegyrica, & Chretia in sociali oratione. In demonstrationibus autem exterioribus laudibus amplior efficienda oratio est. Quod Isocrates facit, aliquid extrâ semper adducens. Id vero est quod Gorgias discere solitus erat, q; videlicet nunquam sibi deferset oratio. Nam si de Achille dicendum est, inquit, Peleam laudabo, deinde Aeacum, postremo Iosuem. Eodemque modo si fortitudinem: aut quoniam hæc atque hæc faciat, quod tale quid est: aut quoniam talis quædam est. Cum igitur demonstrationibus non eges, tunc & morate, & demonstrando tibi erit dicendum. Cum vero enthymemata non succurtunt, tunc morata maxime tibi erit oratio. Quæ res idcirco bonum virum magis decet, q; malit ipse probus videri, q; demonstrationes sibi esso certiores. Ex enthymematis vero quæ redarguunt, magis probantur, quam quæ demonstrant. Nam quoniam contraria ex collatione magis cognoscuntur, idcirco quæ redarguunt, acrius inferuntur. Cū vero iam aduersarij locos aggredimur: nō in alia parte, sed in facienda fide adhuc versamur, ac alias obijcendo, alias argumērando dissoluimus. Sunt autē tam in cōsilio q; in iudicio nostra primū collocāda, desinde aduersariorū cum contēptione quadam refutanda. Quod si multiplex & varia est aduersariorū oratio, primā cōfutabimus: vt Callistratus in cōsultatione Messeniaca fecit: qui primo quæ

?

dicere aduersarij possent, confutatis, sua deinde posuit. Si vero secundus dices, refutandum tibi prius erit soluendo, ac contrà arguendo, & maxime si aduersarius persuasissime videretur. Nam quemadmodum infamem hominem animus aspernatur, sic orationem quoque contemnit, si bene dixisse aduersarius videatur. Quare auditor vel omnium, vel plurium, vel firmissimorum, vel saltem confutatu faciliū confirmatione præparatas aures nostris dabit, credibilioraque putabit: vt illud, Primum dijs propugnabo. Nam ego Iunonem. Primum enim quod honestissimum erat, aggressus est. Verum hæc de fide dicta sint. Cum autem morata vitimur oratione, quoniam quæ de nobis dicimus, aut inuidiam prouocant, aut longam orationem efficiunt, aut obiectionē patiuntur: quæ vero de alijs, vel cōtumeliosa vel agrestia videntur: quoniam ergo hæc incommoda consequuntur, alium oportet dicentem introducere. Quod Isocrates in Philippo & in Antiodosi facit. Et vt Archilochus vituperat, cum patrem de filia fingat in iambo dicere: Quid non mortales pro pecunijs facturos credimus? aut quid non deieraturos? Sophocles quoque sic Aemona pro Antigone aduersus patrem introducit, vt alij dicere videantur. Varia etiam oratione vtendum, vt nunc enthymemata in sententias, nunc sententiæ in enthymemata commode immutentur, hoc pacto. Conciliari maxime tunc oportet, cum felix sis. sic enim ex sententia rem tuam conficias. Hanc sententiam sic in enthymema vertemus: Nam si oportet cum tibi

maxime cōfert, tūc cōciliari: nūc id agēdum: cum secūda nobis cuncta procedant. Sed dē his satis. Nunc de occasione interrogādi dicēdū videtur.

De occasione interrogandi. Cap. XVIII.

Rimum igitur tunc maxime interrogans p dum, cum ex duobus alterum iam ipse aduersarius protulit, vt altero per interrogationem adducto; absurdum quid consequatur: vt à Pericle de salutis sacrificijs interrogatum Lampohem ferunt respondisse, nefas esse non initiatum audire. Pericléisque percontatum si ipse sciret. Cūmque annueret, & quomodo, dis xisse, cum initiatus non sis. Deinde cum propositionum alia manifesta sit, aliam datus aduersarios non ambigis: tum etiam necesse non est eam propositionem quæ manifesta est, interrogando proponere, sed conclusionem inferre: ve lut Socrates cum Melitus diceret non arbitrari ipsum deos esse. Atqui, inquit, dæmonia esse que dam fateor. Quod ille cum affirmasset, interrogavit an dæmones deorum filij essent, vel saltem diuinum quiddam. Quo dato, Est igitur, intulit, qui deorum quidem filios esse, deos vero non esse arbitretur. Præterea cum vel cōtraria vel præ ter opinionem dicere aduersarium demonstratu ri sumus. Quarto cum non possit soluere, nisi ca willatorio modo respondeat. Nam si sic respon debit, esse quodammodo, & quodammodo non esse: aut hæc quidem sic, illa vero non: aut aliquā do sic, aliquando non: turbantur dubitantes. Alter igitur nec conandum quidem est. Nam si instabit, victus iam videbitur. Nō enim poterit pro

pter auditoris imbecillitatē de multis simul interrogare. Quapropter enthyemata quoque ipsa quāmmaxime cōnuoluenda sunt. In respō dento autēm s̄t ambigua sunt, non statim soluerē, sed prius ratione distinguere oportet. Sin vero contraria videntur, statim pro respō sione inferenda solutio antea quām consequenter aliud interroget aut ratiocinetur. Nec enim difficile est in quo ratio sit perspicere. Cāterum ex Topicis tam hoc quām solutiones nōbis patebunt. Præterea si concludendo conclusionem interrogatiō ni facit, causā dicēda est: vt Sophocles à Pisan dro interrogatus, si sibi quoque vt cāteris consiliarijs visum fuit quadringentos viros cōstituerē, respondit: An hāc improba tibi nō videbarūtur? At ille: Tu ergo hāc improba comprobasti. Ita, dixit. nec enim erant meliora. Et vt Lacedæ monius quidam censuræ rationem reddens, interrogatūsque si iure sibi cāteri perempti viderentur, dixit, Ergo tu eadem istis censuisti? At ille: Ergo tu quoque iure peribis. Minime, inquit. Nam illi corrupti pecunia hāc iudicarunt, ego vero nequaquam, sed sententia. Quapropter nec rursus post conclusionem interrogandū est, nec iteratō conclusionem ipsam, si non multum veritatis habet. Quoniam vero ridicolorum quoque usus in certaminibus est, oporterēque Gor gias recte dicebat aduersariorum seria risu præuertere, & risum serijs, explanatiūnque in ijs quæ de re poētica dicta sunt, quot ridicolorum genera sint, quorum alia liberis congruunt, alia non: inde quæ rei conuenient, orator assu-

met. Est autem illusio scurtilitate libero magis idonea. Nam qui illa vtitur, sui, scurra vero alterius gratia loquitur.

De peroratione. Cap. xix.

Eratio autem ex quatuor constat: ex p ijs quae faciunt ut bene de nobis, male de aduersariis auditor sentiat. Quae amplificant, aut extenuant. Quibus in affectus auditor impellitur. Quibus in memoriam dictorum reducitur. Naturam enim sit, ut cum te quidem veracem, aduersarium vero mendacem ostenderis: tunc vel laudes, vel vituperes, & omnino supermoliaris. Est autem horum duorum alterum considerandum, aut quod is semper bonus, aut simpliciter, ille vero quod his infestus, aut simpliciter. Vnde vero tales boni aut infesti fiant, iam diciti sunt loci. Post haec autem natura duce, quod iam demonstratum est, aut amplificandum, aut attenuandum est. Opus enim est, ut quae facta sunt, pateant priusquam ipsorum quantitas explicetur. Nam & corporum incrementum a praexistentibus est. Vnde autem amplificandum attenuandumque sit, iam pridem expositi loci nobis sunt. Postea vero cum iam & qualia sint, & quanta sint, patefactum est, in affectus auditor impellendus est: qui sunt commiseratio, indignatio, ira, odium, inuidia, æmulatio, contentio: quorum etiam loci iam dicti sunt. Quare illud iam restat, ut predicta in memoriam reducantur. quod sic coenit facere, sicut in exordiis non recte praecipiunt faciundum. Nam ut facilita intellectu sint, saepius id dicere iubent. Verum ibi quidem res sum-

u fuc
pato rao

matim dicenda, ne auditores de quo sit iudicium ignorent. Hic vero ea quibus demonstratum est, per capita repetenda. Initium autem repetitio-
nis, quando persoluit iam quæ pollicitus est, qua-
re & quæ dicenda erant, & de quo dicendum. Re-
petuntur autem per collationem eorum quæ ab
aduersario dicta sunt. Conferuntur igitur aut
quæ de eodem ambo, aut quæ non opposita dixe-
runt. Sed hic quidem hæc de hoc, ego vero hæc,
& propter hæc. Aut per illusionem: vt puta, Et
hæc quidem hic: ego vero hæc, atque hæc. Et sic,
Quid iste nunc faceret si hæc atque hæc demon-
strasset, & non illa? Aut per interrogationem,
Quid non demonstratum est? Et econtra, Quid
ab isto demonstratum est? Aut igitur sic, aut per
collationē, aut ordine quo dicta sunt prius tua.
Et rursum, si ita vis, quæ aduersarij dixerunt,
scorsum: fini vero dissoluta maxime, atque per
articulum oratio idonea est, vt peroratio non
oratio sit, Dixi, Audistis, Habetis, Iudicate.

F I N I S.

FRANCISI PHILELPHI

præfatio in Aristotelis rhetorican
ad Alexandrum regem.

Vm superiore anno Bononiæ docerem, clarissime pater, quod ea in vrbē nemini maioribus aut honoribus aut præmijs vñquam contigit, cœperere nonnulli & nobiles & magni viri dare operam Græcis literis, quippe qui iam animaduertissent, si secus facerent, ne pro dignitate ad latinum eloquium eniterentur. Quare cū Aristotelis præcepta illa his Græce legerem, quæ de ciuilibus causis ad Alexandrum regem cum pro authoris more doctissime, tum, vt semper, disertissime scripta sunt, summis à nobis precibus cōtenderunt id efficerem, vt ea latine loquerentur. Censebant enim prudentes viri, qđ longe plus & utilitatis & ornamēti ex his latinis à me factis, quoniā & illi latine loqui quām Græce mallent, quām si Græca essent, assequerentur. Non enim eō Græcas literas tantopere omnes discere stude mus, quid his apud Athenienses Byzantiōsve vtamur, sed vt illarum subsidio atque ductū latinam literaturā atqđ eloquentiam melius teneamus & lautius. Præterea nescio quo pacto qui minus & diu & multū Gr̄cos codices pertractarint, & se se illis totos dediderint, nusquā incredibilē illum ac prope diuinū lactei Græcorum eloquij leporē atqđ dulcedinem neqđ apud oratores neqđ apud poētas neqđ apud philosophos percipiunt: quo fit vt nostri ferè omnes qui aures delenire cōcupies-

n.j.

tint, malint initio Græca latine, quām eadē Græce lectitare : ignorantes hi quidem & vtilius ad modū fore volentibus Græca discere , vt Græce voces Græcīq; concentus illorū auribus die nosctūq; obstrepant: & quemadmodū grauitate Latī nos Græcis, ita nobis suauitate illos & quadam quasi dictionis ambrosia ac nectare mirū in modū antecellere. Id igitur ita familiarib⁹ à me illis efflagitātibus, obstinatissime refragari cœpi, tum quia videbam rem à nobis peti cum sua natura difficilem(est enī in arte verbum saepius è verbo exprimendum:quod ne absurde fiat , laboris nonnunquam maximi , interdum autem propter sermonis vel dissimilitudinem vel angustias, votū est) tum quia nō eo me pollere ingenio vsūve intelligerē , qui maiestatem Aristotelicæ dictionis latinæ interpretationis filo exprimerem. Proinde nolebam aut ineptus apud aliquos aut temerarius iudicari. Sic igitur pro virili parte refragantibus nobis, clarus vir, mihique amicissimus, & tui nominis eximius prædictor Albertus, is qui per id temporis Bononiæ quæstorem pro summo pōtifice gerebat, idem cœpit, quod illi antea consuesſeñ, studiosissime à nobis cōtendere. Qui tamen si pro suo iure omnia apud me potest, eo tamen facilius persuasit, quod vnam hanc rē fore diceret, quam præcipue gratificati māsuetudini tuæ quis rem. Aiebat enim te vnum esse qui pro regia ista & innata tibi animi magnificētia generositatēq;, & inauditō quodam splendore , magnitudinēque ingenij, cum reliquas omneis illustres disciplinas, insignēsq; virtutes maximi penderes, tum hasce

elegantiores artes in primis. Id mihi vir ille & amicus & grauis persuasit haud difficulter , ut propte quem verā loqui non minus nosse quām velle, iam pridē animaduertissem. Quod quidē cū alijs multis rebus de illo expertus sum,tum in ijs laudibus quas de tua felici & augusta illa Bononiensi legatione dies noctēsq; prædicabat: eas enim ita ponebat ante oculos, ut nihil postea Bononiensiū reipublicæ acciderit, quod non multo antē impendere vel lapides ipsi præuiderint . Et profecto si tua sequi vestigia quibus ea res erat in manu, voluissent, neque ipsi excidissent , neque tanta tamquam præclara vrbs in tantas calamitates erum-nāsque decidisset. Sed de his aliās. Cum hanc igitur traductionem nō ingratam tibi futuram intelligerem, ut amicissimo homini morē gererem, id est ut me ipsum tuo nomini cum Alberto meo dedicarē, oblitus sum nostri, omnia vincit amor, rem difficillimam, & meis imparem viribus sum aggressus . Audentes fortuna iuuat. Potuit Homericus ille Ajax Hectora, quem neque Ulysseus neque Nestor in prælium prouocantem excepisset, sola audacia & aggredi , & singulari certamine superare. Potuit & Troas idē ab incensis iam nauibus, fusis Achius omnibus, arcere. Potuerimus fortassis etiā nos etsi minus orationis Aristotelicæ nitorem , at ipsa certe sc̄isa latinis verbis explicare. Verū ne id vnum omiserim , nos à Fabio Quintiliano nonnullis in dictionibus interpretatione discrepasse, idq; non inconsulto factum: ut quod ille *δημιγορικός*, verbū è verbo exprimens, concionale genus, & προκατάληψις

n.ij.

præsumptionem dixerit, nos vſitatiore vocabulo
deliberatiuū, & præoccupationē non absurde (vt
arbitror) exprimere maluimus. Sic & alia pleraq;
inueniri cōtigerit, nā quanuis perdoctus ille qui
dē & acutus vir fuit, veluti certe eſt, voluit tamē
in nōnullis verbis & rebus magis ſe ſui q̄ Cicero
nis ſimil ē dici. Nos autē & M. Tullij, & Horatij
Flacci, & Eusebij, & Hieronymi, q̄ latinissimi ſimul
& eloquētissimi extiterūt, testimonio & authori-
tate freti, in id maxime ſtudemus, vt quæ à græ-
cis tranſferimus, nihil aliud quoadeius rei fieri
poſſit, q̄ latinitatē ſapiāt. Proinde & hoc præfen-
tis operis ad numerū charactera ac figurā pro vi-
rili parte traduximus. Suscipies igitur pŕefēs hoc
quicquid eſt munuſculi magnifice pater: quod, ſi
quidē authorē ipsum tecū reputes Aristotelē, nō
te minus è regia pſapia genito magnanimo prin-
cipe, q̄ Alexandro Macedonū rege dignum existī-
mes. Si vero noſtrā in te obſeruantia, ſi noſtrā in
Albertū & in præclarā omnē Albertorū familiā
dilectionē amorēm q̄ cōſideres, & eximium certe
id, in primisq; deuotū. Cæterū ſi hiſce te rebus de-
lectari intellexero, efficies vt propediē huic quaſi
præludio maiora fortaffe quædā valētiora q̄ cer-
tamina ſubnectā. Interea vero hūc Aristotelē le-
titabis, intueberisq; magna ex parte quæ à maio-
ribus noſtris de bene dicēdi ſciētia & tradita vo-
bis & relicta ſunt, ab Aristotelico fonte pŕcepta
illa quæq; emanauifſe. Qua quidem ex re eo ma-
gis eorū impudētia mirāda eſt, qui cū ſe Aristos-
telicos dici volunt, & loquēdo & ſcribendo abſur-
dissimi ſimul & infantissimi planè reperiuntur.

ARISTOTELES ALEXA N.
D R O R E G I S. D.

Vm tuis literis factus certior , nonnullos s̄epe ad nos misisse, qui vt ciuiliū causarum præcepta ad te perscriberem, à me peterent. Ego vero haud negligētia quidē vlla in hoc usq; tempus rem distuli, sed vt quærerē ita diligēter de his ad te scribere, vt alius certe nemo qui hisce in rebus elaborasset, diligentius vñquam scripserit. Hæc igitur recte mihi fuerat sententia. Nam quemadmodum vestium decore atq; magnificentia cæteris hominibus præstare maxime studes, ita etiam dicendi inuentionem, ac vim eam vt accipias nitendum est, quæ pulcherrima sit, apprimēq; præclatissima. Longe enim pulchritus est, ac regale magis, animo esse bene constituto, quām habitum corporis vestib; ornatū pulchris intueri. Absurdū enim est, eum qui rerum gestarum gloria cæteris antecelat, videre humillimis quibuspiam in dicendo cedere, præsertim cū non sis nescius eos qui in populari principatu versentur, res omneis ad populū: qui vero sub vnius imperij ductu constituti sint, ad rationē orationēm̄q; referre. Quemadmodum liberas ciuitates communis lex, quæ ad honestissimū aliquem finem ducat, dirigere consuevit. eodem modo & oratio tua queat eos quos imperio tenes, ad id agere quod cōducibile sit, &

n. iij.

vtile. etenim lex (vt ita dixerim) oratio quædam
 est, quæ communi cititatis consensu definita iu-
 bet quo pacto vnumquodq; agendū sit. Accedit
 ad rē quod neq; tibi obscurū existimo, solere nos
 laudib⁹ eos perinde atq; honestos & fortis pro-
 séqui, qui & ratione vtuntur, & omnia ea duce a-
 gere pergunt: qui vero absq; ratione & oratione
 quicquam faciunt, tanquam atroces immanesque
 odimus. Qua quidem re factū est, vt & malos eo
 rūm vitium ostendentes male affecerimus, & bo-
 nos eorum virtutem declarātes quasi beatos, ad-
 mirandos imitandosq; voluerimus. Sicque & quo
 modo futuras calamitates evitaremus, bonisque
 instantibus frueremur, adinuenimus. Proinde &
 imminentes difficultates effugimus, & absentes
 vtilitates comparauiimus. Nam veluti vita quæ
 nulli mœrori subiacet, eligenda, ita prudens est
 oratio diligenda, neq; id te prætereat oportebit,
 q; hominum plurimis alijs quidein lex ipsa, alijs
 vero tua tum vita, tum oratio exemplo datur. Ut
 cunctis igitur tum Græcis tum Barbaris antecel-
 las, omni tibi studio annitendum est: quò ijs qui
 versantur in his exemplis, ita horum imitationē
 per virtutis elementa pulchre effingant, vt haud
 sibi deteriora consulant, sed eius se participes fie-
 ri & cupiant & exoptent. Rerum est præterea hu-
 manarum augustissimum, consultatione vti, qua-
 re nec in superuacaneis vulgarib⁹que rebus stu-
 dium tibi terendum est, sed pro virili potius par-
 te elaborādum, vt ipsam belle consultandi artem
 & perdiscas, & teneas. Quis enim sanæ mentis
 dubitarit, si quis inconsulto quid egerit, amentiæ

quidem: si autem ratione duce, sapientiae signum esse: Intueri etiam licet eos omnes qui optima inter Græcos Rep. vtuntur, oratione prius quam rebus conuenire, itemque apud eos qui inter Barbaros dignitate præstant, orationem rebus anteire, quippe qui probe norint eam quæ ratione orationeque perspectio utilitatis cognitioque fit, esse quandam salutis arcem, & eiusmodi certe arcem, quæ non manu facta, verum & inexpugnabilis quidem sit, in primisque secura opinanda. Sed vereor hac de re pluribus ad te scribere, ne fortassis ostentare meipsum videar, hisce præser- tim in rebus quæ probatione non indigent, sed planè patet & in promptu sunt omnibus. Quam obrem hæc omnia missa faciens, illa dixerim solū de quibus in omnem vitam dicendū est, hoc vnu esse quo cæteris animalibus præstamus, præclarū quoddā ab immortali Deo adepti videamur. Nā si quidem & cupiditate & ira & alijs huiuscemo- di affectionibus vtuntur etiam reliqua quæque animalia, oratione autem homo duntaxat; absurdum profecto maxime omnium cedat, si qua vna re bestijs antecellimus, eam bene viuendi ducem præ negligentia reliquerimus. Proinde te iam pri dem tua sponte incitatum etiam atq; etiā hortor, vt dicendi philosophiam omni studio complecta renam veluti corpus bona valetudine, ita & animus disciplina eruditioneq; seruatur, huius enim ductu haudquaquam tibi in rebus gerendis aberra re cōtigerit, quin potius omnia (vt ita dicam) que tibi iā parta sūt bona, planè tuebere. Quod si præ terea oculis videre, iucundum est: animi luminis.

n.iiiij.

bus cernere, penitusq; perspicere, admirabile cer-
te plurimum. Rursus autem quemadmodum im-
perator sui est seruator exercitus, ita etiam elo-
quentia, quæ sapientiæ cōiuncta sit, humanæ est
vitæ gubernatrix. Sed hæc omnia atq; his similia
operæ pretium puto vt missa hoc tempore facia-
mus. Monuisti autem tuis literis, ne quis omnino
mortalium hunc librum accipiat, quippe qui non
sīs nescius, sicuti parentes quos ex se genuerint,
magis quām ij quibus suppositi sunt, partus ama-
re solent: eodemque modo ij qui præclarum ali-
quid ex se inuenierint, maiore ad id studio afficiū-
tur, quām quibus eo vti contigerit. Non secus
enim pro inuentis atque pro liberis emori pericli-
tentur, enim uero ij quos Parios vocant sophistæ,
quoniam nihil ipsi pro inerti quadam negligens-
tia pariunt, ne diligunt quidem, sed acceptis pecu-
nijs ab se dimittunt. Hanc igitur ob rem te vehe-
menter moneo & exhortor, ita hæc dicendi præ-
cepta serues, atque tueare, vt cum & ipsa adoles-
cunt, nullius opibus violentur, sed honeste te-
cum decoréque vnâ viuant: & cum in adultam
ætatem euaserint, immortalem gloriam nanciscā-
tur. Adsumpsimus autem (sicuti uobis Nicanor
exposuit) si quid hisce de rebus apud cæteros ar-
tis scriptores expolitum elimatūmq; inuenimus.
Impendes autem operam etiam hisce duobus li-
bris, quorum alter meus est eas continens artes
quas ad Theodecten scripsérā, alter autē est Co-
racis. Reliqua vero omnia quæ siue ad ciuilia præ-
cepta siue ad iudicialia pertinēt, separatim hoc in
libro scripta sunt: quapropter ex hisce ad te com-

mentarijs ad ea consequenda abunde tibi adiumenta suppetent. Vale.

De genere deliberatiuo.

Ria sunt genera ciuilium causarum:deliberatiuum,demonstratiuum,iudiciale.horum autem species sunt septem : suasio, dissuasio:laus,vituperatio:accusatio,defensio: & quæstio aut ipsa secundum sepe,aut ad aliud.Species igitur in quibus omnis versatur oratio, haec sunt numero.his autem vtimur & in consultatione ciuili , & apud iudices, & circa alicuius certæ personæ dictionem:de quibus quidem omnibus ita poterimus apte dicere, si sigillatim vniuscuiusque speciei vim & usum & exercitationem numero comprehendenderimus . Et primum quidem de suasionibus est dissuasionibusque dicendum. ipsarum enim usus in demonstratiuo deliberatiuoque genere locum in primis habet . Vt igitur summarim dixerim,suasio est ad aliquid eligendum aut dicendum agendumve exhortatio.Dissuasio vero,ne quid eligatur aut dicatur agatur, ove,dehortatio.His autem ita definitis suasor ostendat oportet haec ad quæ exhortatur,& iusta & legitima & utilia & honesta & iucunda & facilia factu esse.quod si minus id poterit,demonstrandum erit cum ad laboriosa & grauia quædam exhortatur, haec factu & possibilia esse , & quam necessaria : dissuasor autem ex contrarijs dehortetur oportet,vt neque iustum,neque legitimum,neque utile,neque honestum,neque iucundum,neque factu possibile hoc sit , vel saltem & laboriosissimum id esse,& minime necessarium.

Omnis autem actiones harum utriusque sunt causarum participes: quare dubitandum non est quin oratio harum alteram contineat. Quae igitur suadentes dissuadentesque desiderare conueniat, haec sunt. Definire autem iam aggrediar vnumquodque horum quid sit: demonstrabitur que unde ea nobis in dicendo suppeditamus. Iustum igitur est, hominum plurimorum non scripta consuetudo, honesta turpiaque determinans: id vero est honorare parentes, amicis benefacere, & beneficijs gratiam referre. haec enim & his similia non iubent scriptae leges hominibus facienda, sed consuetudine non scripta, & communia quadam lege legitimum fit. iusta igitur haec sunt. Lex autem est communis ciuitatis consensus, qui scriptis precepit quomodo vnumquodque agendum sit. Vtile vero est praesentium bonorum conseruatio, aut absentium comparatio, aut malorum instantium propulsatio, aut futurorum incommodorum inhibitio. Hoc autem diuidas oportet, priuatis quide hominibus in corpus, & animum, & res extrarias. corpori enim est utile robur, formae dignitas, bona valetudo. animo vero fortitudo, sapientia, iustitia. Extra via vero sunt amici, pecuniae, possessiones. his autem contraria inutilia sunt. Ciuitati autem utilia talia quædam sunt, concordia, vires ad bellum, pecuniae, & prouentuum copie, sociorum virtus, atque multitudo, ac summatim reliqua his similia utilia esse ducimus: quæ vero his contraria sunt, inutilia. Honesta vero sunt ex quibus splendor aliquis atque illustris honos in eos qui alii

quid gesserint, emanatus sit. Iucunda autem, quæ afficiant gaudio. Facilia vero sunt, quæ breui tempore & minimo labore impensaque absoluuntur. Possibilia autem, quæcunque fieri natura possunt. Necessaria vero, quæ ut fiant, arbitrij nostri nō est, sed tāquam ex diuina quadam aut humana necessitate omnino fiunt. Iusta igitur & legitima & utilia & honesta & iucunda & facilita & possibilia & necessaria hæc sunt. De his autē dicere abunde poterimus & ex antedictis, & his similibus, & ipsis contrarijs, & ab ijs quæ iudicata sunt aut à dijs immortalibus, aut à claris hominibus, aut à iudicibus, aut ab aduersarijs nostris. Cuiusmodi igitur iustum esset, declarauimus: simile autem iusto est huiusmodi. nam quæ admodum iustum existimamus obtenerare parentibus, itidem conuenit filios parentum res gestas imitari: & veluti beneficis benefacere iustum est, ita & ijs à quibus mali nihil suscepimus, iusto simile est non nocere. Hoc igitur modo simile iusto capiendum est. Ex contrarijs autem opus est exemplum ipsum perspicuum faciamus. Nam veluti iustum est in eos animaduertere qui aliquid perperam patrauerint, ita ijs qui nos beneficio fouerint, referre gratiam decet. Id autem iustum quod ab aliquibus claris viris iudicatum fuerit, sic erit accipiendum: Verum neque nos soli odio hostes insequimur, maloque afficimus, sed & Athenienses & Lacedæmonij iustum esse iudicant inimicos multare. Iustum igitur hoc modo crebra exercitatione accipies. Legitimū vero quale etiam ipsum sit, antea no-

bis definitum est. Oportet autem vbi vñsi sit, vt
 is qui sententiam dicit, legem etiā adsumat: de-
 inde simile legi scriptę effet vero huiusmodi: Nā
 sicuti legumlator maximis animaduersiōnibus
 fures plectendos voluit, ita & seductores maxi-
 mōpere sunt multandi. etenim hi furantur eius
 quem deceperint hominis mentem: & veluti le-
 gumlator hæredes eos statuit qui genere proxi-
 mi ijs essent qui sine filijs interissent, eodem mo-
 do & huius pecuniarū rerūmq; liberti me nunc
 dominum fieri decet. nam cum ijs qui ipsum li-
 berarint, hac luce orbatis, proximus ipse sum co-
 gnatione, iustus certe sum qui illius res omnes
 dominio teneam. Legitimo ergo simile adsumi-
 tur hoc modo. Contrarium vero sic: Si quidem
 lex prohibet publica priuatim distribuere, perspi-
 cuum est eos qui illa distribuunt, iniuria omnes
 afficere à legumlatore iudicatos. nam si eos le-
 ges ornari iubent qui honeste rebus communi-
 bus iustéque præfuissernt, nequaquam obscurum
 est quin & publicarum rerum dissipatores mul-
 cta dignos existimemt. Ex contrarijs igitur ita le-
 gitimum clarum fit. ex iudicatis autem hoc mo-
 do: Neque ipse solum præsentem legem harum
 causa rerum à legumlatore positam dico, sed eti-
 am antea ipsi iudices authore Lysitida æque at-
 que nunc à me dicitur, sententiam de hac re pro-
 tulere. Legitimum igitur hoc modo tractantes,
 multipliciter demonstrabimus. Vtile autem qua-
 le sit, antea definiuimus. Assumendum est autem
 in dicendo etiā si quid ex utili inciderit: eodēm
 que modo tractandum quemadmodum in iusto

legitimóque tradidimus : & sic crebris in locis ostendendum. Eset autem vtili simile huiusmodi: Sicuti nanque in bello conductit eos qui plurima valent animi magnitudine, primos in acie ordinare, eodem modo in rebus p. permagnæ vtilitati est prudentissimos multitudini iustissimōsq; præesse: & quemadmodum hominibus in bona valetudine cauere ne in aduersam incident, vtile est: ita etiam pacatis vrbibus , concordiaque vtentibus conducibile est sese ab omni seditione custodiant . Similia ergo vtili hoc modo crebro tractanda sunt. Ex contrarijs autem vtile sic perspicuum fit: Nā si conductit eos ciues qui æqui & boni sunt, honoribus prosequi, ita punire improbos, vtilitatis plurimum adfert: & si quidem inutile est nos solos aduersus Thebanos bellum gerere, vtile erit vt Lacedæmonios socios nobis adsciscamus, itaq; aduersum illos belligeremus. Ex contrarijs igitur sic vtile clarum efficies. Vtile vero à claris viris iudicatum hoc pacto adsuimes: Nam & Lacedæmonij vbi Athenienses bellio superassent, vñsi sibi fore existimarunt ne eorum vrbem in prædam verterent: & Athenienses rufus cum possent Spartam funditus euertere, conducere sibi arbitrati sunt si Lacedæmonij superessent. Et iustum quidem & legitimum & vtile sic tibi tractandum est. Honestum vero & facile & iucundum & possibile & necessarium quomodo & hæc superiora te tractare conueniet , & de his quidem & hisce dicere commode poterimus.

Quæ sint consultanda.

Vrsus autem definiemus quantū & quæ
r le & quid tum in curia , tum in concione
cōsultabimus.nam si horum singula pla-
nē tentierimus , res ipsæ pro vnaquaque nobis
consultatione verba suppeditabunt.Comunes
autem species quas diu ante nouerimus , facile
in vnamquamque causam inducere poterimus:
quapropter ea sunt nobis diuidenda de quibus
vulgo consultant omnes.Vt summatim ergo di-
xerimus,cæ de quibus orationem habemus,pro
positiones septem sunt numero.necessè enim est
nos & consultare,& orare tum in senatu,tum a-
pud populum,aut de sacrificijs , aut de legibus,
aut de apparatu ciuili,aut de societatibus ac fœ-
deribus aduersus alias vrbes , aut de bellis , aut
de pace,aut de pecuniarum prouentibus.hæ igitur
propositiones sunt de quibus omnis est nos-
bis & consultatio,& oratio.Harū autem vnam
quamque diuidamus , consideremusque quibus
modis oratione in his vtendum fuerit.De sacri-
ficijs autem abunde dicere necesse est.Aut enim
dicimus præsenti in statu ea seruanda esse,aut vt
magnificētius,aut vt in his humiliis quodāmo-
do agendum sit . Cum igitur dixerimus in præ-
senti statu ea seruanda esse,causas inueniemus,
ex iusto quidem dicentes,iniustū apud omnes es-
se,præter consuetudines patrias quicquam age-
re , quodque omnia vaticinia hominibus iubent
patrio more sacrificia esse facienda, & quod eos
rum qui vrbes primo cōdiderunt,& templo diis
immortalib⁹ erexere,diuini cultus maxime sunc

diūque obseruādi. Ex vtili autem dicemus quōd ad rei pecuniariæ impensam aut priuatim aut publice conductet vbi pro patro more sacrificijs sit indultum, & q̄ ad ciuum audentiam ea res confert non mediocriter, quippe quōd grauioris armaturæ peditibus equitibūsq̄ ac velitibus ludos celebrantibus ciues ea ambitione delectati audentiores fient. Ab honesto autē dicemus, si hoc modo celebritates pulchras spectari contigerit. A iucunditate vero, si & varietas quædā circa Deorum sacrificia ad spectandum accesserit. A possibili autem, si in eiusmodi ludis nihil fiat neq̄ parum, neq̄ nimis. Cum igitur in rebus diu constitutis consultatio nobis habetur, cū hęc tractamus, operæpretiū est de antedictis aut de horū similibus consideremus, & ea pro rei natura edoceamus. Cum vero cōsultemus ut ad splendidiorem quēdam apparatum sacrificia traducātur, eæ sunt causæ nobis adferendæ, quibus merito cōsuetudines patrias mouere videamur, dicitates, addere præsentibus quicquam, id hāud esse soluere, sed augere potius res antea cōstitutas ac firmatas, deinde quōd & cōsentaneum sit Deos immortales benevolentiores in eos esse à quibus magis venerētur. itē q̄ neq̄ maiores ipsi eundem semper modum in sacrificijs obseruabant, sed pro tēpore, prōq̄ secūdis rebus & priuatim & publice deorū cultū legibus sanciebāt, postea vero q̄ veluti in cæteris rebus omnibus cōsueuimus, ita & resp. atq̄ priuatas domos administramus. Dicas enim opus est, siquā his ita cōstitutis vtilitas ciuitati, aut splendor aut volus

ptas futura est quæ quidem omnia ita tractabis,
 veluti in superioribus dictum est. Cum ad humi-
 lius exhortemur, primum quidem temporibus
 est accommodanda oratio, dicendūmque quibus
 in rebus deterius nunc habeant quām antea ha-
 buissent: deinde vero quōd ne consentaneum qui-
 dem sit Deos sacrificantium sumptibus, sed pie-
 tate potius gaudere. item quōd eos qui supra vi-
 res quicquam faciunt, & Diij & homines quām
 stultissimos iudicant. demum vero quōd nec in
 hominum arbitrijs publici sumptus modo, verū
 & in secundis aduersisque rebus existunt. Has
 igitur causas & harum similes in sacrificiorum
 propositionibus habebimus. Vt autem & quę ad
 optimum sacrificium pertinent sciamus, & expo-
 nere & sancire hoc etiam definiam. Est enim id
 vnum omniū quidem optimum sacrificiū, quod
 aduersus Deos pie ac diuine, ad sumptus vero
 moderate, ad bellum autem vtiliter, ad spectacu-
 la vero splēdide habuerit. Aduersus autem deos
 habebit pie, si patriæ consuetudines institutāque
 non soluantur: moderate vero ad sumptus, si nō
 quæcunque ad pompam missa fuerint, cōsuman-
 tur. Ad bellum autem vtiliter, si equites & mili-
 tes vnā compositè ludos agant: ad spectacula ve-
 ro splēdide, si & auro, & ijs huiusmodi rebus
 quæ haud consumuntur, magnifice quis vtitur.
 Quæ igitur aduersus deos seruanda sunt, per pul-
 chre ex his constituemus. Ex ijs vero quæ antea
 dixerimus, planè scire poterimus quibus modis
 oratio de unoquoque sacrificandi genere haberī
 possit. De legibus autem déque constitutione ci-

ūili rursus eodē modo tractemus. Etenim leges sunt, vt summatim dixerim, ciuitatis publici consensus, qui scriptis terminant atq; imperant quid vnumquodque agendum sit. Eæ vero leges colenda sunt quibus magistratus parui quidē ac multi ex sortitione, id quod seditione vacat, maxime autem ex totius multitudinis suffragijs in popularibus principatibus designētur. ita enim & ipse populus, quoniam in ipso sit eos donare honoribus quos voluerit, haudquaquam accipientibus inuidebit, & clariores magis magisque probitati studebunt, utpote qui intelligāt usui sibi futurū apud ciues se probari. Quæ igitur circa comitia in populari dominatu sanciri oporteat, hæc sunt. Quæ vero ad reliquā administrationē pertinent, sigil latim exponere operosū admodū fuerit. Verū ut breviter dixerim, id obseruari oportet, vt multis tudi leges impedimento sint ne locupletū reī insidentur, diuites autem inducant ut ultro ad publica ministeria munificentissimi sint. Hoc autem assequi poterunt, si locupletes pro ea quam in publicum munificantiam exhibent, statutis quibusdam honoribus ab ipsis legibus donentur, sicq; & agricolas pauperibus, & nauium gubernatores vectoribus anteponant: sic enim & locupletes non inuiti reipub. inseruent, & plebes non calumniæ sed ministerijs studebunt. opus est præterea in conditio legibus seueritatem inesse, qua neq; agrum ad egestatem redigere, neq; morientium substantias publicare fas sit: & magnos ijs cruciatus inscribere qui hec obseruare neglexerint. Decet autem aliquem ijs honestum sepulturæ locum ante

o.j.

plebem publicè dari, qui prò patria bellâdo peris-
sent, & eorum filios ad pubertatem vscq; publicis
alimentis enutrirâ. huiuscmodi igitur leges in
populari principatu ferendæ sunt. In oligarchijs
vero, quæ paucorum dominatu administrantur,
magistratus q̄que sunt in omnes illius ordinis vi-
ros distribuendi legibus. Horum autem plurimi
a quidem ex sortitione, maximi vero magistratus
ex culto suffragio & iure iurando & magna cum
diligentia atq; studio decernendi sunt: in eos autē
qui vlla in ciues vti contumelia perrexerint, ma-
ximæ sunt poenæ constituendæ, plebs namq; non
ita ægre patitur q̄ magistratibus caret, q̄ graui-
ter & moleste fert q̄ afficitur cōtumelia. Ciuitum
autē cōtrouersias perbreui dissoluere, neq; in tē-
pus trahere cōuenit. Necq; vulgus in urbē ex agro
est congregandū. nam ex huiusmodi cōuentibus
plebes turbantur, paucoruq; principatus rescin-
dūt. Ut paucis igitur dixerim, debet in populari-
bus principatibus leges cohibere plebem ne locu-
pletiorū bonis inhient insidiétūr q; in paucorum
vero principatibus auertere illos qui Remp. ges-
runt, & ab imbecillorū contumelijs & à calum-
nijs insimulationib; in ciues. Quæ igitur & in
legibus & in omni cōstitutione ciuili desideran-
da obseruandāq; sunt, ex his cognoscet. Is autē
orator qui quicquā lege suadere voluerit; hanc
ostēdat oportet æqualē esse ciuib; & reliquis le-
gibus cōsentaneā, ciuitatiq; conducibilē ad quic-
tem, & concordiā maxime, vel ad ciuiū probita-
tem, aut ad publica tributa, aut ad ipsius reip. glo-
riam, aut ad vrbis potentiam, aut ad aliud huius-

modi aliquid vñsi cedere . Aduersarius vero pri-
mū considerabit an minus lex illa communis sit
omnibus,deinde an reliquis legibus non consen-
tiat, sed aduersetur potius quodāmodo, præterea
an ad horū quæ antè dicta sunt cōductura sit ni-
hil, sed cōtrà nocitura potius. De legibus igitur,
dēq; cōstitutionē ciuili ex his & contendendo &
orādo nobis facilius aditus fiet. De socijs autem,
dēq; aduersus alias v̄bes fœderibus dicere inci-
piemus. Fœdera igitur atq; eorum ordines neces-
se est publicis cōventionibus fiant, socij vero pro-
ea temporum sunt conditione faciundi, cum ali-
qui suis viribus infirmi sunt, aut bellum aliquod
videatur impēndere, aut eō est cum aliquibus in-
cunda societas, q; bello quosdam à se defecturos
putent. Hæ igitur sunt causæ hīscq; cōsimiles qui-
bus plures nobis adsciscim⁹ socios. Necesse est au-
tem cum ineundam societatem persuaderē volue-
ris, eam maxime tempestiuā ostendas, declarēsq;
eos socios apprime iustitiā colere , & bene antea
rempublicam affecisse, essēq; potentissimos, & in
proximo residere:quòd si minus hæc omnia po-
tueris, quæ suberunt , oratione cōplectere:cū au-
tem societatem dissuaseris primū ostendas opor-
tet haud nunc eam facere opus esse, dein de quòd
neq; hi iusti sunt, postea vero quòd & male nos
prius affecerint: sin id minus poterimus, dicemus
eos à nobisporrò habitare, neq; facultatē his esse
quòd nobis opportune adsint auxilio. Ex his igi-
tur hīscq; similibus circa faciundas aut non faciū-
das societates,& disuadēdi suadendīq; vñsum fa-
cile cognoscemus. Rursus autē & pacis & belli fa-

o.ij.

ciundi maxima nobis argumenta capiantur. Causæ itaq; bellandi aduersus aliquos sunt huiusmodi. Par autem est de ijs tempestive nunc vltionē capiamus, qui nos antea iniuria laceſſiuerunt: vt nunc iniuria prouocati, pro nobis ipsis, aut pro cognatis, aut pro ijs qui benefici erga nos fuerint, aut quō auxilio simus iniuste affectis socijs, aut publica pro vtilitate, aut ad gloriam, aut ad opes, aut ad vires, aut ad aliud quippiam huiusmodi bellum suscipiamus. Cum igitur ad bellum voluerimus auditores exhortari, debemus ex his causis quamplurimas dicendo complecti, ac demum demonstrare eorum plurima quibus bellantes superiores fiant, ipsis auditoribus adesse. Superiores etenim omnes fiunt aut deorum benevolentia, quam bonam fortunam appellauerimus, aut corporum multitudine atq; robore, aut pecuniarum affluētia, atq; imperatoris prudētia, aut virtute sociorum, aut opportunitate locorum. Ex his igitur & similibus quæ maxime rei congruant, bellum sumi oportere exhortabimur, aduersariorum partes deprimento, nostras autem augendo atq; amplificādo. Quod si futurum bellum impedire studuerimus, primū ex cause inueniēdē sunt, quibus demonstretur aut omnino nullā, aut paruas humilēsque molestias afferri, quibus ad bellum rapiamur. Deinde quod bellum minime condūcit: eritq; percurrendū quē hominibus bello soleant accidere calamitates. Ad hoc item ostendū, quæ victoriam solent in bellādo efficere, ea hostibus magis adesse. Hęc autē sunt quæ paulo ante cōmemorauimus. Futurū itaq; bellū ex ijsre-

bus dissuademus . Quòd si ab instanti bello qui-
escendum esse cohortabimur , si quidē cōsultores
superiores fuerint , hoc ipsum primum dicendum
erit , decere eos qui mente valent , haud operiri
quoad casum eant , sed cū vincunt , pacem faciun-
dam ijs esse . Deinde quoniam ea belli natura sit ,
vt & plerosque ex eis qui secunda in eo fortuna
priūnum vſi sunt , ad postremū perdant : pacis ve-
ro contrā vt & viētos seruet , & victoribus rerū
bello adeptarum fructum adferat . Exponendum
etiam erit eas quæ in bello cū multæ tum variæ
mutationes fieri solent . Qui ergo superiores in
bello fuerint , ex huiusmodi rationibus ad pacem
exhortabimur : eos autem quibus aduersæ in bel-
lo res extiterint , tum ex ipsis casibus exhortabi-
mūr : tū vero à quibus iniuriā ante suscepérint ,
suis calamitatib⁹ admoniti iritare eos ne pergāt :
tum ex ijs periculis quæ antea quām pacem no-
luissent , perpessi fuerint , tū denique quòd satius
partem aliquam suarū fortunarū potioribus ip-
sis cedere , quām bello periculoſe decernere , quo
ipſi vnā cum sua re pereant . Summatim autē id
ſciamus oportet , tunc solere omnes homines bel-
lum inuicē ſoluere , cum aut iusta hostes rogare
arbitrentur , aut cū aduersus ſocios vlla fuerit ex-
orta contētio , aut bello defatigati ſint , aut aduer-
ſarios timuerint , aut ipſi inter ſeſe diſſideāt . Quā
obrem quæ ex his omnibus atq̄ horū ſimilibus
cōmodatissima in rem fuerint colligēs , quāmfa-
cillime & de bello poteris & de pace diſſerere . Re-
liquū eſt vt de pecunijs cōparādis iā loquamur .
Primum igitur conſiderandū erit , ſi quid ex vrbis

o.ijj.

R H E T . A R I S T .

possessionibus neglectum est, quod neque redditum afferat, neq; dijs immortalibus dedicatū sit: veluti sunt quidam publici loci iam neglecti , ex quibus aliquis prouentus, vbi iij priuatis homini- bus aut venditi aut mercede exculti fuerint, ciui- tati fiat, huiusmodi nanque census omnium ma- xime communis est semper . quod si nihil sit hu- iusmodi, necesse erit pro singulorum copijs tribu- ta inferantur : vt pauperibus quidem indictum sit corpora, locupletibus autem pecunias, opifici- bus vero arma præstent aduersum pericula. Sum matim autem oportet eū qui de huiusmodi pro- uentibus narret , dicere eos æquales ciuibus , & diuturnos ac magnos esse: hostibus autem secus. Propositiones igitur de quib^o in deliberatio verba faciemus, & harum partes de quibus oratio- nem & suadendo & disuadendo constituemus, ex antedictis cognoscemus. Rursus autem propo- sitiones de laudatiua, vituperatiuaq; specie dein- ceps dicere aggrediemur.

De genere demonstratiuo.

Audatiua igitur species (vt compendio utar) est & voluntatum & rerum gesta- rum, & verborum illustrium amplifica- tio, & eorum quæ absint accommodatio: vitupe- ratiua autē contrā illustriū horū extenuatio, ob- scurorū vero exaggeratio. Et digna quidem lau- de ea sunt quæ iusta, quæ legitima, quæ vtilia, quæ honesta, quæ iucunda, quæ facilia factu sunt: quæ quidē omnia cuiusmodi sint, & quo pacto ijs abū de vtamur , in superioribus dictum est. Oportet autem cū qui laudat, oratione ostēdat in hoc seu

homine seu in reb⁹ huius aliquid inesse quod aut ipse gesserit, aut per ipsum manarit, aut ex hoc contigerit, aut huiusmodi gratia factum fuerit, aut quod sine hoc patratum non sit. Eodem vero modo & vituperator ostendat oportet horū contraria inesse in illo quem vituperatū velit. Quod ex hoc contigerit, hoc modo: Ex studio corporis exercitatione victoriæ contingunt, & ex otio in ægrotationem inciditur, item ex philosophiæ studio homines circa prudētiā sunt aciores, & ex negligentia sunt rerum necessariarū indigenates. Quod huiusmodi gratia factum fuerit, hoc modo: Ut à ciuibus coronerūt, permultos labores permultāq; pericula mortales perferūt: & vt ijs quos diligunt gratificantur, aliud curant nihil. Quod autem sine hoc patratum non sit, hoc modo: Neq; sine nautis naualium pugnarū victorię, neq; sine potu ebrietates fiunt. Hæc autē atq; ijs similia periude ut superiora percurres, & laudare & vituperare abunde poteris. Amplificationes vero extenuationesq; actalia simul quoque hoc modo tractabis. Primū quidē ostendes (veluti modo docebamus) ab hoc multa vel bona effecta esse. Vnus igitur amplificandi modus hic est. Secūdus autē modus est, cum iudicatu aliquid transfers, si quid laudes, bonum: sin autem vituperes, malum: deinde conferas oportet quod abs te dictum sit, & adinuicem compares, ex tuis maxima, ex aduersarij vero dictis minima enarrādo, & hoc modo magnum illud iudicatu ostendas. Tertius modus est vt ad illud quod abs te dictum est, minimum quid ex ijs quæ sub eandem specie cadunt

o.iiij.

cōpates, sic enim quod abs te dicitur, maius appa-
rebit: veluti mediocri statura homines maiores
apparent cum ad minores cōparātur. Amplifica-
re autem poteris hoc modo: Si magnū sit hoc bo-
nū iudicatum, magnum appareat malum necesse
est, vbi contrarium huic aliquid narraueris. Eodē
vero modo si magnū malū existimatur, vbi huic
contrariū dixeris, magnum bonū apparebit. Am-
plificabis autē & hoc pacto vel bona vel mala, si
cum gradatiū ostenderis, quōd præmeditatus
iamdiu fuerit, quōd de industria multa getere ag-
gressus sit, quōd permultum tempus gesserit, qui-
bus cū nemo aliis, quōd post hos post quos aliis
nemo, quōd sponte, quōd ex sentētia: quōd si om-
nes pariter atque hic fecerimus, profecto bene
beatēque, aut contrā male miserēq; vixerimus.
Oportet autem & consequenti cōtinuatione vtī,
& rem alteram tanquam in alteram properādo
amplificare, hoc modo: Cuius vero amici curæ
sunt, hunc recte consentaneum est suos etiam co-
lere parentes, qui autē suos parētes colit, hic pro-
fecto volet etiam patriæ benefacere. Summatim
autem si multarum siue bonarum siue malarum
rerum eum causam ostenderis, eæ magnē videā-
tur necesse est. Considerandum est etiam qualis
res ipsa videbitur, eam suis partibus diuidendo,
singillatimque narrando, quæque maior visa fue-
rit, eam hoc modo explicare conueniet. Amplifi-
cando igitur vbi hoc pacto tractaueris, & pluri-
mas facies & maximas. Extenuabis autem in di-
cendo & bona & mala, si contrario modo tracta-
ueris, sicuti in magnis dixeramus, & tū maxime,

cum nullius eum rei authorem demonstraris: vel si id minus, quod minimarum & paruissimarum. Quomodo igitur & laudando & vituperando amplificabimus atque extenuabimus quæcunque voluerimus, scire ex ijs poterimus. Amplificatum autem causæ in alijs quoq; speciebus utiles sunt: sed plurima ipsarū vis in laudationibus vis tuperationib; cōsistit: de quibus quidem ex antedictis planè adiumenta nobis suppeditabimus.

De genere judiciali.

Vrsum autem simili modo accusandi defendendique speciem, quæ circa iudiciale versatur causam, quib;que rebus constat, & quomodo ijs vti cōueniat, diuidamus. Accusatio quidem est (vt breuiter dixerim) iniuriarum delictorumque expositio. Defensio autem est delictorum & iniuriarum quæ vel in accusationem vel in suspicionem venerint dissolutio. Cum vtraque vero species hanc vim habeat, accusatori quidem dicendum est, quandoquidem improbitatis aduersarios criminetur, eorum facinora & iniusta & iniqua esse, ac ciuium multitudini perniciosa: cum vero stultitiae criminetur, quod & ipsi agenti inutilia ea sunt, & turpia & iniucunda, & quæ perfici nullo pacto queant. haec & ijs similes aduersus improbos vanosque argumentationes sunt. Est præterea & hoc accusatori obseruandum, aduersus cuiusmodi crimina supplicia sunt à legibus constituta, & circa quæ ipsi iudices mulctas definiunt. Cum lex itaque penam definierit, hoc est duntaxat accusatori considerandum, vt demostret facinus patratum

esse. cum iudices autem crimen admissum sciūt, crima illa quæque aduersariorūmq; delicta au- geri conuenit , ac maxime quidem demonstrari sponte illum & de industria, non forte quadam sed dedita vehementer opera iniuriam intulisse. quod si minus hoc fieri abs te potuerit, putāsq; potius ab aduersario demonstratum iri, se modo quodam deliquisse , aut quod hæc agere probe meditate sibi,minus prospere successerit, debes veniæ apud auditores aditū intercludere, inqui- ens nequaquam aduersarios decere, vt post ge- stum negotium se imprudenter errauisse dicant, sed ante potius vereri quām gerant . Deinde q; quamuis ille imprudenter gesserit, aut ei aduer- se successerit, oportet ipsum tam ob casus atque imprudentiam longe multari magis , quām quā horum neutrum perpetrasset. Præterea quod e- tiam legumlator eos qui imprudenter deliquis- sent, non pœnæ immunes, sed iudicio obnoxios fecit, ne omnibus errando noceant.Dicēdum est etiam quod si talia respondentem admiserint, nonnullos sunt habituri ad iniuriam quamprō- ptissimos.nacti nanque occasionem,quæcunque voluerint efficient. si vero aberrauerint, rem in fortunam reijcientes, supplicio se liberabūt. Ac- cusatori igitur ex huiusmodi rebus veniæ locus auferendus est:sicuti antea dictū est. Multorum malorum causæ,aduersariorū facinora per exag- gerationes demonstrāda sunt.Species igitur ac- cusandi perficitur ex his partibus. Defendendi autē species tribus præceptis constat.Aut enim defensori ostēdendū est se nihil eorū quorū accu-

satur patrauisse. aut si cogatur fateri, enitendum
est vt gestū à se negotium & legitimū & iustum
& honestum & publicæ vtilitati vsui esse ostendat.
si hoc autē ostēdere nequuerit, aut in imprudentiā
aut in fortunā gesta negotia conferens,
& iacturas ab his profectas q̄ minimas ostendens,
vt sibi ignoscatur operā dabit. Iniuriā au-
tem & imprudētiā & casum ita definias, quod
ex meditatione mali fit quippiam, id iniuriā po-
nere, inquiens oportere poenas maximas in hu-
iustmodi rebus capere. quod vero per ignorantia
derrimenti quid agitur, imprudentiam esse dicen-
dum est. quod autem non sponte, sed aliena po-
tius vi aut fortuna quadam nihil eorum quæ re-
ctis cōsilijs administrata sunt perficit, casum es-
se ponēdum est. dicitōq̄ iniuriam inferre, malo-
rum esse hominū propriū imprudenter vero de-
linquere, & circa rem gerēdat aduersam fortu-
nam pati, nō esse sibi priuatim modo, sed cōmu-
ne & ipsorum iudicū, & aliorum quorumq; ha-
minum. Coactus autē ex huiusmodi causis quid
fateri, vt tibi ignoscatur precabere, & vt per im-
prudentiam casūmque delinquere tibi cum au-
ditoribus ipsis commune esse ostendas, studebis.
Oporteret autem defensorem vndiq; intueri qui-
bus in criminibus leges supplicia iussere. Iudices
vero ipsi pecunijs puniunt. Et cum lex supplicia
iusserrit, demonstrādum erit aut omnino nihil pa-
trauisse, aut legitime iustēq; fecisse. cū iudices ve-
ro constituti fuerint punitionis aestimatores, rur-
sus eodem modo haud dicēdū est q; hæc nō ege-
rit, sed elaborādū est potius vt ostēdat se paruo

detrimento aduersarium affecisse, & inuitum desliquisse. Ex his igitur atque similibus accusando defendēdōque verba suppeditabimus: reliquum est ut iam quæstionis speciem pertractemus.

De quæstione.

T igitur summatim dixerim, quæstio est voluntatum vel rerum verborūmve ad inuicem aut ad aliam dissentientem vitam demonstratio. Oportet autem quærerentem quærere sicuti aut verbum eius quem quæreret, aut actiones aut voluntates inter se discrepant. præceptum vero hoc sit: Considerandum erit in præterito tempore si cui quis antea amicus cum esset, rursus inimicus, & iterum huic ipsi amicus effectus fuerit, aut aliud quid contrarium, aut quod petulantiam & flagitium ferat, gesserit, gesturus sit si quando ipsi detur occasio, quod anteactis rebus eius contrarium sit. idem quoque intuere, si quid dicendo contrariū nunc ijs dicit, quæ prius ab eo dicta fuerint, aut si quid ijs quæ dicuntur, aut quæ antea dicta sunt contrarium dixerit. Eodemque modo si quid dicere voluit ijs contrarium quæ ab ipso ante dicta sunt, aut velit opportunitate oblatæ. identidem vero assumendæ sunt etiam ad alia præclara studia eius qui quærerit vitæ contrarietates. Quærendi ergo speciem si hoc pacto tractaris, nullum relinques quæstionis modum. Harum autem omnium specierum quas superius partiti sumus, oportet etiam diuisim qualibet pro commodo vti, & vna ipsarum proprietates commiscere. hæ nanque differentias habent maximas.

enimuero communis earum est adinuicem vſus,
& idem quod & hominum species patiuntur. hi
nanque partim similes sunt, partim vero dissimi-
les tum aspectibus, tum etiam sensibus. Sic autē
determinatis specieb⁹, rursum quibus indigent,
communiter enumerabimus, & quomodo his
vti conueniat quæremus.

Quæ communia sunt omnibus generibus.

Rimum igitur & iustum & legitimū &
p vtile & honestum & iucundum, reliquā-
que deinceps quemadmodum ab initio
sum partitus, speciebus omnibus sunt commu-
nia: veruntamen in suadendo maxime his vti-
mūr. Secundo autem loco amplificationes exte-
nuationēsque præ cæteris omnibus vtiles sunt.
harum vero vſus in laudem ac vituperationem
maxime cadunt. Demū autem probationes sunt,
quibus etſi circa omnes causarum partes vten-
dum est, in accusationibus tamen defensionib⁹
que quām vtilissimæ sunt. his nanque plurimæ
controversiæ indigent. Sunt præterea & præoc-
cupationes, & postulata, & iterationes, & oratio-
nis prolixitas, & prolixitatis modus, & breuitas,
& interpretatio. hæc enim & his similia specie-
bus omnibus sunt communia. Quoniam igitur
de iustis & legitimis, ac de his similibus prius
determinauimus, & eorum vſum enarrauimus,
& de amplificationibus quoque extenuationib⁹
que diximus, iam de alijs declarabimus.

De probationibus.

T igitur à probationibus primū incipiamus, duo sunt earum genera. fiunt enim
 v aliae quidem ex ipsis verbis & negotijs & hominibus, aliae vero appositæ sunt ijs quæque
 dicuntur, & quæ geruntur. nam icota & exempla
 & cōiecturæ & cōmentationes & sententiæ & si-
 gna & argumenta & probationes ex ipsis ver-
 bis & hominibus & negotijs sunt: appositæ au-
 tem probationes, testes, iuramenta, & quæstio-
 nes existunt. Opus est autem harū vnamquam-
 que probationum intelligere qualis sit, & vnde
 idonea in eam verba abunde nobis suppetent, &
 quid demum eæ inuicem differunt. ēnōē igitur,
 quod probabilem propositionem dicimus, illud
 est quod cum dixeris auditoribus, in mentibus
 eius exempla tenent. Dico autem veluti si quis
 inquiāt velle patriā magnām esse, & necessarios
 rebus secundis vti, aduersis autem inimicos. atq;
 his similia summarim probabilia videantur. Qui
 libet enim auditorum qui huiusmodi desiderijs
 teneatur, ipse sibi de hisce déque similibus rebus
 conscient est. quamobrem hoc nobis in dicendo
 semper suadendum est, si rei de qua loquimur cō-
 scios auditores perceperimus. hisce enim rebus
 par est credere eos maxime. Vis ergo probabilis
 est huiusmodi: ipsum vero in tres distribuemus
 species. vna quidem est quæ eas perturbationes
 accusando aut defendendo verbis comprehen-
 dit, quibus homines natura afficiuntur: veluti
 si quem aliqui floccipenderint, aut timuerint, aut
 eandem rem səpissime fecerint, aut iterum volu-
 ptate vel dolore vel libidine affecti fuerint, aut

cupiditate vacarint, aut diuitijs abundarint, aut
 aliam huiusmodi perturbationem siue animis si-
 ue corporibus siue aliquo illorum sensuum qui-
 bus homines afficiuntur, passi fuerint. haec nan-
 que & his similia quæ communes sunt humani
 ingenij perturbationes, auditoribus nota sunt.
 Quæ igitur secundum naturam hominibus fieri
 consuevere, quæque dicendo comprehendenda
 dicimus, sunt huiusmodi. Altera vero probabilis
 pars est mos, quem pro consuetudine singuli fa-
 cimus. Tertia vero species lucrum est. Nam sae-
 pe lucrandi gratia naturæ vim adferentes, con-
 sultò mores inducimus. His autem ita determi-
 natis in suadendo quidem ac dissuadendo demō-
 strare pro quæsitis oportet, ut hoc negotium ad
 quod ipsi exhortamur, vel cui aduersamur, ita sit
 sicuti à nobis dicitur, vel ut ea quæ huic negotio
 similia sunt, hoc modo fiant quo nos dicimus,
 aut plurima, aut omnia. Cōtra res igitur hoc pa-
 trio probabile est capiendum: cōtra homines ve-
 ro, in accusationibus quidem, si potueris demon-
 strabis aduersariū hoc idem negotiū saepe antea
 patrauisse. Sin id minus potueris, huic similia de-
 monstrato. ostēdere autē elabora q̄ hæc facere cō-
 ducibile ei fuerat, hominiū autē plurimi quoniā
 ipsi vtile omnibus rebus anteponūt, itidem etiā
 alios omnia gerere huius genera facile putant. si
 quidē igitur ab ipsis aduersarijs probabile cape-
 re potueris, ita illud inducito. sin id minus quiue-
 ris, à similibus tibi quæ homines consuevere, in-
 ferenda sunt. Dico autem, ut huiusmodi: iuuenis
 est quem accusas, quæ ij qui id ætatis sunt agūt,

hæc ipsum fecisse dico . Nam pro similitudine
 etiam quæ aduersus hunc dicuntur, facillime cre-
 dentur. Eodemque modo si eius socios tales ostē-
 deris, qualē hunc esse dicis. Etenim ob eam quæ
 huic cum illis consuetudo est , videbitur ijsdem
 rebus indulgere, quibus amici solent. Itaque pro-
 babile accusatoribus hoc pacto tractandum est.
 Defensores autem maxime ostendant oportet
 vt minime prorsus omnium quicquam anteā ea-
 rum rerum quarum insimulantur, neque ipsi, ne
 quæ amicorum aliquis, neque ipsorum similiūm
 quis vñquam egerit, vtque nihil in ijs vtilitatis
 consequi potuisset. Quod si liquidum sit hoc idē
 te antea patrauisse, causam in ætatem reijcies, &
 aliquam huiusmodi aliam afferes causam , qua
 tunc non absurde erraueris . Dic autem nec ea
 tempestate dum hæc gessera's cōduxisse tibi, nec
 etiam nunc conducere potuisse. Sin autem nihil
 huiusmodi abs te patratum sit, sed ex tuis. ami-
 cis aliqui talia quædam fecerint , dicendum est
 haudquaquam iustum esse te ab illis calumnia
 affici. eritque demonstrandum: eorum socios qui
 tibi consuetudine iuncti sint, & moderatos & ho-
 nestos esse. sic enim insimilationem ambiguam
 reddes. Quod si similiūm aliquos demōstrarint
 eadem patrauisse, absurdum esse inquires si pro-
 pterea quod alij quidam deliquisse appareant,
 creditum eant te eorum aliquid quibus in iudi-
 cium arcesseris, factitasse . Si quidem igitur infi-
 ciatus fueris haud ea fecisse quorum accusaris,
 sic te per probabilia respōdere oportet. Ita nam
 que accusationis verisimilitudinem infirmabis.

Si vero fateri compellaris, ex multorum consuetudine similitudinem negotijs tuis vindica, quām maxime inquiens ut plurimi vel potius omnes & hoc & similia agant, sicuti etiam abs te factitum sit. quod si hoc demonstrari nequeat, confugiendum est ad casum, & ad imprudentiam, & ut tibi ignoscatur enitendum, omnēsq; hominū perturbationes quibus ratione deficimur, complectendae: hæ autem sunt amor, ira, vinolentia, ambitio, & ijs similia. Itaque ijs præceptis probabile pulcherrime tractabimus.

De exemplis.

Xempla autem sunt res his quæ factæ e sunt similes, & his de quibus nunc loquimur contrariae. Iis vero vtendum est, cum quod ipse affirmas, ubi minus verisimile sit, id te perspicuum facturum dicas. nam si minus fidei per probabile præstetur, ubi didicerint rem aliam ei similem de qua loqueris, ita habuisse ut à te dicitur, magis crediderint verbis tuis. Sunt autem exemplorum duo genera: res nanque partim ratione, partim præter rationem fiunt: quæ vero ratione fiunt, facile creduntur: quæ autem præter rationem, non creduntur. Dico autem sicuti si quis ait diuites esse pauperibus iustiores, adducitq; iustas alias virorū diuitum actiones, huiuscmodi exempla secundum rationem videntur esse, plurimi enim putant diuites pauperibus iustiores. Quod si quis rursus enuntiet diuitum quosdam ob pecunias iniuriam intulisse, eo usus exemplo quod præter rationem sit, planè efficiat quod locupletibus fidei minus adhibeatur. Identis,

p.j.

dem etiam si quis earum rerum exemplum afferaat quæ rationi similes sunt. Quoniam Lacedæmonij quandoque aut Athenienses freti escent magna sociorum manu, hostes expugnauere, & sic auditoribus suadet socios multos esse faciundos. Huiusmodi ergo exempla secundum rationem sunt, omnes enim existimant in bellis multitudinem non parum momenti ad victoriam ferre. Si quis autem ostendere voluerit non hanc esse viuendi causam, earum rerum utatur exemplis, quæ præter rationem factæ fuerint, inquiens, Ut Athenarum exules cum quinquaginta primum viris duntaxat & tribu assumpta etiam aduersus eos qui admodum plures in urbe fuerant, quamquam Lacedæmonijs socijs vtebantur, bello in urbem rediere. Thebani autem Lacedæmonijs atque omnibus propè Peloponnesijs in Bœotiâ item petum facientibus, hi soli ad Leuctra commissio prælio, Lacedæmoniorum vires perfregere. Dion vero Syracusanus cum militibus tribus milibus Syracusas nauigans, Dionysium longe maiore vi fretum debellauit. Itidem autem & Corinthij cum in Syracusanorum auxilium nouem triremibus issent, Carthaginenses qui centum & quinquaginta nauibus in Syracusanorum portus applicuissent, atque urbem omnem præter arcem habebant, nihilo tamen minus expugnauere. Summatim vero haec atque ijs similia, quæ præter rationem sint gesta, ea in consultationes improbare consueverunt quæ pro ratione fiunt. Exemplorum igitur natura est huiuscmodi. Iis vero utroque modo extendum est. Nam cum res quæ ratione fiunt dis-

xerimus, ostendemus ut plurimum hoc pacto négotia perfici. Cum autem quæ præter rationem fiunt loquimur, afferemus quæcunq; temeritate videntur facta, rectissimo fine conclusa. Cum aduersa autem hæc dixerint, oportet ostendere hæc perinde ac fortunato casu aliquo accidisse: et itq; dicendum eiusmodi res quam rnararissime contigisse: quæ vero à te narrarentur, quam sapissime. Exemplis igitur ita vti conuenit. Enimuero cum ea quæ nulla ratione sunt facta, in medium attulerimus, opus est eorum quampluſima complecta- mur, dicamusque nihil ea magis quam hæc fieri consueuisse. Exemplis vero non ex ijs solum, ve- riūmetiam ex contrarijs est vtenduni: sicuti si ostēderis auare quosdam vlos socijs, & propterea ipsorum solutam amicitiam, & asseras, Nos vero si æqualiter ac pro cōmmodis erga ipsos rem gesserimus, societatem multum temporis consertuabimus. & iterum, si quos alios, quoniam imparati descendissent in bellum, deuictos superatōsque ostendas, ita dixeris, si instructi bellum aggredi voluerimus, meliores certe spes de victoria habuerimus. multa vero assunes exempla tum ex præteritis, tum etiam ex instantibus negotijs: plurimæ nānque res partim similes partim dissimiles inuicem sunt, quam ob rem ob id causæ exemplis abundabimur, & quæ ab alijs dicuntur, haud difficultè refellemus. Exemplorum ergo genera, & quomodo ijs vti oporteat, & vnde multa capienda sunt, ex antedictis cognoscere possumus.

De conjectutis.

p.ij.

Oniecturæ autem sunt, quæcunque hisce
 c rebus de quibus omnis habetur dictio,
 repugnarint, & quibus ipsa sibi oratio
 aduersatur, auditorum enim plurimi ijs cōtrarie,
 ratibus quæ dicendo agendōve contingunt, con-
 iectant sani inesse nihil neque in dictis, neque in
 factis quidem. Multas autem capies coniectu-
 ras, intuens siue ipsa, siue aduersarij contradicit
 oratio, siue res ipsa est dictioni cōtraria. Cōiectu-
 re igit huiusmodi sunt, & ita vti vbertim poteris.

De commentationibus.

Ommentationes vero sunt non eæ mo-
 c do quæ orationi atque negotio aduer-
 santur, sed & alijs rebus omnibus. Assu-
 mes autem multas, eásque tractabis quemadmo-
 dum in quærendi specie dictum est. Considerabis
 etiam sicubi ipsa sibi dissentit oratio, aut si gesta
 negotia iustis, aut legi, aut vtili, aut honesto, aut
 possibili, aut facili, aut probabili, aut mori dicen-
 tis, aut rerum consuetudini aduersatur. huiusmo-
 di igitur commentationes sunt contra aduersa-
 rios assumendæ: his vero contrariæ pro nobis
 dicendæ sunt: quippe qui ostendamus & nego-
 tia & verba nostra iniustis, & exlegibus, & inuti-
 libus, & improborum hominum moribus, & sum-
 matim ijs qui nequam censentur, maxime aduer-
 sari. Oportet autem harum singulas breuiter &
 nominibus quam paucissimis eloqui. Commenta-
 tionibus igitur hoc modo copiosissime vti opti-
 meque poterimus.

De sententia.

Ententia vero (vt summatim dicam) est
 § aduersus res omnes opinionis propriæ
 declaratio. Sententiarum autem duo ge-
 nera sunt: Alterum quidem credibile, alterū vero
 incredibile. Cū ergo credibile dixeris, nullæ sunt
 reddendæ causæ. Nam neq; quod dicitur ignorat-
 tur, neque non creditur quidem. Cum vero incre-
 dibile dixeris, causæ paucis sunt dicendæ, vt & di-
 cxitatem & incredulitatem effugias. Sententiæ
 autem eæ semper afferendæ sunt, quæ sint rebus
 præsentibus quām cōsentaneæ: ne quod dicitur,
 inconcinnum, violentūmve appareat. Eas autem
 multas faciemus aut ex propria natura, aut ex
 superlatione, aut ex similitudine. Sententiæ autem
 ex ppria natura huiusmodi sunt: Nemio mea sen-
 tentia rerum imperitus grauis imperator esse po-
 test. Altera autem talis est: Prudentium virorum
 certe est ex rerum præteritarum exemplis ope-
 ram dare vt inconsulta effugiant errata. Ex pro-
 pria igitur natura huiusmodi sententiæ faciemus.
 Ex superlatione vero tales. Acerbiora mihi vi-
 dentur fures quām latrones admittere. Nam hi
 clanculum, hi vero palām pecunias eripiunt.
 Sententiæ igitur ex superlatione hoc modo mul-
 tas faciemus. Ex similitudine autem sunt huius-
 modi: Qui pecunias auferunt, idem faciunt mea
 sententia quod hi solent qui vrbes produnt, vtris-
 que enim crediti iniuria credentes afficiunt. Alia
 vero huiusmodi est: Videntur mihi aduersarij ty-
 rannos planè imitari. Nam etiam illi quarum ipsi
 rerum iniurias alijs faciunt, pœnas dare indignū
 putant, quæ autem alijs criminis dant, vehemen-

p.ijj.

tissime horum causa illos cruciant : & hi si quidē ipsi aliquid mihi debent, haud reddunt: si quid v̄o ro ijs ego debeo, & id & fœnora restitui sibi de cere arbitrantur . Sententijs igitur ita tractando affatim abundabimus.

De signo.

Ignūm vero est alterius aliud, non quodvis cuiusvis, neq; omnis omne, sed quod aut ante fuerit , aut in ipso negotio, aut post fieri consueverit. Est autem signum , & factum, nō facti solum, sed & non facti. Identidem vero & non factum non solum non facti, verum & facti. Signa vero efficiunt alia quidem opinionem, alia vero scientiam. Id autem pulcherrimum est ; quod scientiam efficit : secundo autem loco quod opinionem maxime verisimilem operatur . Signorum autē copia nobis vberitatem erit (vt summatim dicam) ex eorum singulis quæ dicuntur, quæ geruntur, quæ videntur, pro unoquoque assumendo tum ex magnitudine tum ex paruitate eorum quæ nobis mala bonave contingunt, item ex testimonijis, ex testificatis, ex nostris , ex aduersariorum fautoribus, ex ipsis illis, ex prouocationibus, ex temporibus, ex alijs multis. Hinc igitur signorum multitudine abundabimus.

De argumento.

Rgumentum autē est (sic enim elenchon interpretamur) quod aliter habere non potest, atque ipsis dicimus. Assumitur autem ex natura necessarijs, vt nos dicimus, aut aduersarijs : & ex ijs quæ natura fieri aut possunt,

aut non possunt, sicuti aduersarij dicunt. Natura igitur necessarium est sicuti viuos cibis indigere; & ijs similia. Ut vero nos dicimus, necessariū est affectos verberibus ea confiteri quæ cædentes iusserint. Natura autem fieri non potest puellum argenti tantum furto subripuisse, quantum ferre nequeat, & id ferentem abiisse. Ut autem aduersarius dicat, fieri non poterit, si quidem dixerit quibus temporibus Athenis debiti tabellas nos fecisse: ipsi autem possumus auditoribus demonstrare ut ea tempestate ad aliam quandam vrbē aberamus. Argumenta igitur ex ijs atque similibus faciemus. Prorsus vero & ex ipsa conditio-
ne, & ex negotijs, & ex alijs probationes omnes transfigimus. Consideremus etiam quid item in uicem eæ differunt.

De probabili & differentijs.

Robabile igitur ab exemplo hoc dif-
fert, quod probabilis ipsi auditores no-
tionem habent, exempla vero ex con-
trarijs & ex similibus fieri possunt. Coniecturæ
autem solum ex dictiōnibus actionib[us] que
contrarijs constant. Verum commentatio à coniectu-
ra hanc habet differentiam, quod coniectura qui-
dem circa dictiōnē actionēmque contrarietas que-
dam est, cōmētatio vero & circa reliquas species
contrarietates excipit: aut quod & coniecturam
non est in nobis assumere, nisi circa res & verba
repugnantia quædam fuerit: commentatio vero
è multis locis trahi dicendo potest. Sententiæ au-
tem à commentationibus differunt, quod eæ so-
lū ex contrarijs constant: sentētias vero & cū rea-

p. iiiij.

pugnantijs & simpliciter ipsas secundum se se ostendere possumus . Signa autem à sententijs & ab omnibus antedictis hanc habent differentiā, quod reliqua quidem omnia opinionem faciunt apud auditores : signorum autem quædam ut etiam perspicue hi cognoscant efficiunt, itē quod ex reliquis nequaquam contigerit, ut ipsi plurima suppeditare possumus . Signa vero plurima facile queunt fieri . Item & argumentum à signo hanc habet differētiam, quod signorum quidem aliqua opinionem duntaxat faciunt apud auditores , argumentum autem omnem veritatem iudices edocet . Verborū igitur rerūmq; probationes eiusmodi sunt: & vnde his abūdemus, quidq; inter se differunt, possumus ex antedictis cognoscere: quæ autem opponuntur eis , sigillatim percurramus . Opinio ergo dicentis est suam aduersus negotia declarare sententiam . Opus autem est earum se rerum de quibus orationem habuerit, peritum esse ostendat, demonstrētque sibi conducere non mediocriter ut veritatem de his loquatur : aduersarium vero monstreret nullam prorsus de quibus contra enuntiet , tenere pertiam, opinionēmque identidem ostendat . Sin hoc fieri nequierit, dicendum erit solere etiam rerum peritos errare nonnunquam . Si hoc autem dici nequeat , dicetur perniciosum aduersarijs esse de hisce rebus veritatem loqui . Itaq; hoc modo dicentis opinionibus vtemur & nostra afferendo, & aduersarijs contradicendo.

De testimonio, & testibus.

Estimonium vero est rei cognitæ volunta
 taria cōfessio. Necesse autē est aut verisimile testificatum esse, aut non verisimile, aut ad credendum ambiguum . Eodem quoque modo testem aut probabilē, aut improbabilem, aut ambiguum esse. Cum ergo testificatum verisimile fuerit, & testis verax, testimonia epilogis minime indigent , ni fortasse decoris gratia vel sententia vel commentatione vti paucis value ris. Cum testis autem suspectus fuerit, demon strandum erit vt neque gratia neque cruciatu ne que lucro aliquo hic mendacij quicquam testifi caretur. Docendum est etiam neque conducere quidem mendoſum testimonium. nam & vtilitas paruas esse, & argui difficultimum, p̄ſertim cum deprehensum non solum argento, verum & gloriæ & perfidiæ poena leges plectēdum volūt. De testium igitur fide ita loquemur . Ij autem qui testimonio contradicunt, oportet testis moribus detrahant, si improbus fuerit, aut testificatiū quærendum esse dicant si minus probabilitatis habuerit, aut horum vtrique contradictant, & in vnum omnia aduersariorum vitia flagitiāq; con gerant. Considerādum est etiam an testis ei cui testimonium dicit, amicus est, aut si secum negotij alicunde est particeps , aut si ei quem contra testificatur, inimicus est, aut pauper. hi etenim alij gratia, alij cruciatu, alij lucro mendacij suspicione obnoxij testificando existunt , & falsorum testium legem de his legumlatorē tulisse inquietus. Proinde absurdum esse dicemus, quibus legumlator non crediderit, iudices qui secundum

Leges iudicare iurati sunt, testibus ipsis credant.
 Hoc igitur modo testium fidem infirmabimus.
 Poterimus autem & testimonium imprudentibus aduersarijs nostris subducere, hoc pacto:
 Dic mihi o Callicle testimonium. Per Deos immortales nullo modo sum dicturus. nam me prohibente haec gesta ab hoc sunt. & ob id in ferenda sententia falsus testis falsi testimonij penae non erit obnoxius. Cum igitur testimonium subducere nobis conduixerit, sic eo vtemur. quod si aduersarij tale quid fecerint, demonstrabimus eorum versutiam, & scriptis testimonium dicere iubebimus. Quomodo igitur & testibus & testimonij vti conueniat, ex his sciemus.

De quæstione.

Væstio vero est inuita conscientia hominis confessio. cum nobis igitur vtile fuerit eam vehementem efficere, dicendum erit ut priuatim quidem homines de valde necessarijs ciuitates autem de maximis rebus ex quæstionibus probationes capiunt, quodque certior testibus est quæstio. nam testibus mentiri conductit saepe: quibus autem quæstiones admotæ sint, veritatem loqui plurimum utilitatis affert. sic enim cruciatu celerrime liberantur. Cum vero quæstiones improbare volueris, primum quidem dicendum erit ut quæstionibus cruciati, ijs à quibus traditi sunt, hostes fiunt, & propterea nonnihil in heros mentiuntur: deinde quod quærentibus plerunque non vera confitentur, quod maturius doloribus sese eximant. Erit etiam demonstrandum nonnullos liberos homines, quod celerius

Supplicium effugeret, aduersum semetipsos tormentis affectos ementitos. Quamobrem magis consentaneum esse seruos aduersus dominos, quod suum effugiāt cruciatum, ementiri, q̄ multos dolores & corporibus & animis tolerare, quod cæteri nihil mali patiantur, vbi mentiri ipsi voluerint. Quæstiones igitur ex his atque horum similibus probabiles & improbabiles constituemus.

De iurejurando.

Iurandum est cum diuina veneratio, ne dictio probationis expers. Cum igitur augere ipsum voluerimus, ita dicendum erit: Nemo certe peierare vellet, cum diuini supplicij metu, tum decoris apud homines. erit que subdendum, latere homines posse, deos autem non posse. Cum aduersarij vero ad iuriandum confugerint, si extenuare id voluerimus, demonstrandum erit eorundem esse hominum ut male agant, & peierare non curent. Nam qui facinorosus deos latere putat, hic neque peieras supplicium se ire sortitum putat. Et iuriandum quidem eodem modo quo etiam reliqua antedicta tractauimus, planè dicendo nobis suppeterem. Summatim autem omnes probationes, quemadmodum proposuimus, iam percurrimus, deditusque non eam vim solum, quam earum quælibet haberet, verum etiam quid inter se differat, & quo pacto his vti conueniat, ostendimus. Nunc autem edocebimus de reliquis partibus, quæ & trium specierum sunt, & in omnem orationem plurimum decoris & utilitatis adferunt.

De præoccupatione.

Ræoccupatio igitur est, qua & auditorū existimationes , & eorum qui contradicētū sunt verba præueniētēs, obuias difficultates remouebimus . Auditorum autem existimationes hoc sunt modo præoccupandæ . Admirantur autem aliqui fortasse vestrum quod ipse iuuenis ita de rebus magnis verba facere aggressus fuerim . & rursum : Nemo sese mihi diffisilem obuiam offerat , & de his sim vobis rebus consultaturus , de quibus alij quidam audacter apud vos eloqui cunctantur . Quæ igitur moleste auditores latiri sunt , sic præoccupando , causas feras oportet , quibus recte facere consultando videare : ut pote qui demonstres oratorum inopiam , periculorum magnitudinem , aut publicā utilitatem , aut aliam huiusmodi causam , qua auditorum indignationem soluturus sis . Quod si nihilominus auditores turbentur , breuiter dicendum est , vel tanquam in sententiæ velut in commentatoris figura , quarum omnium absurdissimum venire quidem tanquam ea hisce de rebus consulturos quæ optima sint . nunc autem quandoquidem volunt eos audire qui sententiam dicunt , arbitrii pulchre consulere posse . & rursum honestum est , aut ipsos assurgententes sententiam dicere , aut dicentes audire quæcunque ex suffragijs facere ipsis censuerint . Deliberatio igitur in genere sic est & præoccupationibus vtendum , & tumultibus occurredum . In iudicali autē præoccupationibus vtendum : quemadmodum etiam in prædictis . Occurremus autem tumultibus , si quidem in orationum principijs fiant , hoc mo-

do : Nónne igitur absurdum est legumlatorem quidem iussisse duas orationes aduersariorum cuique reddendas, vos autem iudices ex lege iudicare iureiurando adstringi , deinde ne vnam quidem orationem audire velle, & eam quidem orationem quæ tantam consilij vim habet, vt in ea audienda rectissime sitis sententiam latruri: vos autem in his adeo negligentes esse , vt cum neque ipsa dictionum initia pertuleritis, iam omnina accuratissime didicisse existimetis ? & alio modo, qui non absurdus est, Legumlarorem qui dem in pari sententiarum numero imperare reo victoriam dari: vos autem vsque adeo contrà de ijs sentire, vt neque insimulationi reos respondentes audiatis:& illum quidem ob maius reorum periculum hanc ipsis prærogatiuam atque priuilegium in ferendis sententijs impartiri: vos autem contrà ijs qui vlo sine periculo accusatum veniunt , neque contentiosos neque pertinaces esse: eos vero qui cum metu periculóque criminibus respondent , clamoribus corripere atque perterrere: Si quidem igitur in orationum initijs turbæ fiant, hoc pacto erit ijs occurrentū. Quod si quid in dictionis progressu dicentem turbauerit, si quidem pauci quidam id agant, erunt hi corripiendi,dicendū inque ipsorum profecto esse iustitiae, vt sese nunc ad audiendum præstent , ne alijs recte iudicandi impedimento sint: cum vero audierint , vt tunc quicquid libuerit faciant. Sin multitudo omnis tumultuetur, non ipsos iudices, sed ipsum te corripias oportet. Nam si illis molestus fueris, iram in te contrahes. Si te vero

accusaris, ac dixeris deliquisse, vt veniam confes-
quare facile præstabis. Opus est etiā iudices de-
precemur, vt nos dicentes benigne audiant, &
quarum rerum clam sententiam sunt laturi, iam
perspicuam mentem ponant. Vt autem breuiter
cōpleteamur, turbis summatiā occurremus vel
sententijs, vel commentationibus, ostendemusq;
perturbantes aut iusto aut legitimo aut publico
utili aut honesto repugnare. ex hisce nang⁹ ma-
xime fit vt auditores à tumultibus acquiescant.
Quomodo igitur præoccupationibus apud audi-
tores vtendum sit, & quo pacto turbis occurren-
dum, ex antedictis cognoscemus. Quæ autem ab
aduersarijs verisimiliter dici poterunt, rursus
quomodo præueniēda sunt demonstrabo. Forte-
que suam deflebit inopiam, cuius non ego quidē,
sed huius mos erit causa. Et rursus, Audio ipsum
& hoc illūdque dicturum. In superiore ergo ora-
tione, quæ aduersarij dicturi videantur, sic præ-
occupādo & soluere & infirmare oportet. etenim
tametsi firmissima sunt quorū insimulamur, non
itidē magna ijs qui iam antea audierint, videtur.
Quod si secundæ in dicendo partes nobis datæ
fuerint, & aduersarij quę dicturi sumus præoccu-
parint, ea rursus cōtrà anticipando, ita à nobis
soluenda sunt: Hic autem nedum multa de me
mentitus apud vos fuerit, sed certò sciens sese à
me redargutū iri, meam orationē occupādo ca-
lumnię dedit, ne ea quam orāti sibi præstiteratis,
in me audiēdo attentione sitis: vel ne ipse oratio-
nem habeam apud vos ob eam quam hic de me
prius calumniā habuerit. sed planè puto oportet,

re vos meam dictionem ex me ipso potius q̄ ex aduersario meo cognoscere:& si hæc ab eo sunt prius dicēdo insimulata, quas nō mediocres disxerim esse coniecturas, eum nihil nūc sani dictare. Vtitur autē & Euripides in Philoctete pulcherrime hac specie hoc modo, Dicemus ipsi licet, & hic nostrā putet iam perdidisse dictionē, suggerens iniuriā fecisse. Verū ex me meas res disce, se se pandet hic de se loquens. Quemadmo^{dum} igitur præoccupationibus & erga iudices & erga aduersarios sit vtendum, ex his sciemus.

De postulatis.

Ostulata vero in orationibus sunt, quæ p ab auditoribus oratores postulant. horū autem alia sunt iusta, alia vero iniusta. Iustum quidem postulatum est, per quod ijs quæ loquimur, attentionem præstari, ac benigne audiiri petimus. Iniustum vero quo secundum leges nos iuuari, ac nihil præter leges in nos discerni, & casibus ignoscēdum postulamus. Si quidem postulatum præter leges fuerit, iniustum: si vero secundum leges fuerit, iustum dicitur. Postulata igitur sunt huiuscmodi: ipsorum autem differentias diuisimus, quò & iustum & iniustum postulatum dignoscentes, non inepte ijs vti possimus, & ne nos aduersarij lateant cum iniustum quicquam à iudicibus flagitant. Et de ijs quidem & ex antedictis scire poterimus.

De iteratione.

Teratio autem est breuis admonitio. Ea vero vtēdum est tum circa partium tum circa totius orationis exitum. Iterabi-

mus autem summatim vel ratiocinando, vel interrogando, vel enumerando, vel eligendo. Ipsorum autem unumquodque quale sit demonstrabo. Ratiocinari igitur est huiusmodi: Ambigo autem ipse quidem quid hi fecerint, nisi vos planè antea reliquissent: arguebatur autem aduersus hanc urbem nostram cum exercitu processisse: nihil vero eorum, unquam quæ spopondissent, factitarunt. Itaque ratiocinari est huiusmodi. Enumerare autem tale est, Demonstraui autem ipsos qui priores societatem soluere, qui primū nos sunt adorti, quo tempore aduersus Lacedæmonios bellum gerebamus, quique maxime studuere urbem nostram in prædam vertere. Enumerare igitur est huiusmodi: ex electione autem admonere est huiusmodi: Recordari oportet contingisse nobis, ut posteaquam societatem cum ijs iniuiimus, nihil unquam mali ab hostibus passi sumus. Nam cum sæpenumero nobis auxilio venissent, Lacedæmonios, qui nostrum agrum deuastarent, propulsarunt: multas etiam pecunias etiam hoc tempore ad nos deferunt. Ex electione igitur hoc modo admonebimus: ex interrogazione vero hoc modo: Libenter autem ex istis quererem, quid vobis pro conuentis haud soluunt. neque enim indigentes se dicere audeant, quippe qui tantum pecuniarum ex hoc solo quotannis accepisse demonstrentur. Neque dixerint quidem multum æris circa rem pub. consumpsisse. Prorsus enim minores impensas, quam reliqui omnes insulani pertulere. Ex interrogacionibus igitur hoc pacto tractabimus. Eironia vero

quam tum simulandi cum dissimulandi cauillatio
nem vocamus, est cum aliud dicimus, & aliud dis
cere simulamus. Eius autem forma sit huiusmo
di, vt in antedictis breuiter commorando persis
stam: nequaquam vero dicere oportet, mea sente
tia, vt hi qui multa se bona factitasse prædicat,
malis plurimis ciuitatem affecerint: nos vero qui
ab ijs ingratitudinis carpimur, & ijs auxilio sepe
fuerimus, & iniuriam nemini intulerimus. Cū igit
tur aliquid simulamus omittere, eo quod breui
ter dicimus, hoc pacto admonemus. Res vero cō
trarijs nominibus appellare ita fit: Hi quidē pro
bi viri multorum malorum socij exitere, nos au
tem signai plurimorum fuimus bonorum autho
res. Ex ijs igitur breuiter admonentes iterationi
bus vtemur, & circa singularum partium, & cir
ca totius orationis exitum.

De facetijs, & prolixitate orationis.

Nde autem facete dicendum, & pro ar
bitrio orationis prolixitate videntur sit,
rursus exponemus. Hic igitur facete di
cendi locus est, si quidem commentationes totas
medijsve dixerimus: ita vt quod reliquū est, me
dium auditores ipsi comprehendant, quo locis &
sententijs vti conuenit. Opus est autem in totam
orationem facetas hasce dispartiamus, verbāq
commutemus, neq; easdem semper, in eandēm
sententiam frequentes afferamus: & hoc pacto
nostra comis apparebit oratio. Qui vero dicendi
prolixitate vti voluerit, opus est rem diuidat, &
quæ qualibet in parte insint, quā inque naturam
sapiant, edoceat, eorumque ysum omnem tui

q.j.

proprium tui communem & ipsas causas enarraret. Quod si longiorena quoq[ue] voluerimus orationem efficere ; pluribus nominib[us] circa singula veendum est. eritque singulis in orationis partibus iterandum, & iterationē ipsam paucis absolūtūdūm: in fine vero orationis hæc omnia de quib[us] sigillatim dixerās, congestim ponas, ac de rebus omnibus idicas conuenit. Hoc igitur modo prolixiores reddi orationes poterunt. Qui autem dicendi voluerit breuitate utri oportet totum negotium uno vocabulo complectatur, & hoc maxime quod in ipsa re breuissimum insit. Opus est etiam pauoris utri copulis, plurima vero coniungere nonnominibus ita ut, vt una dictio duabus seruatis rebus: eritque frequens illa iteratio e partibus amouenda, & in orationum luntaxat finibus iterandum. Et hoc quidem modo breues poterimus orationes efficere. Quod si mediocitate utri in dicendo volueris, partium maximas diligens, de hisce verba facias oportet. Est etiam medijs utendum nonnominibus, quæ scilicet neque longissima, neque breuissima, neque multa de aliqua vna refint, sed mediocria potius. Oportet & epilogos ex intermedijs partibus neque omnipino auferri, neque ubique rursuti inferri. Sed quæ maxime auditioribus nota esse volueris, in ijs maxime ad finē iterationibus utri cōuehit. Ex hisce igitur quan docunque libuerit prolixitate utri in dicendo quib[us] simus. Quod si facetam volueris orationem scribere, permaxime tibi obseruandum est ut verborum mores hominibus similes queas reddere. Id autem efficies, si qui magni, qui curiosi, qui me-

diocres sunt mores, cōsideraris. De ijs igitur poteris hac via cognoscere: de nōminū vero cōpositiōne iam declarabimus, est enim etiam hoc ap̄ prime necessarium.

Rimū igitur figuræ nominū sunt tres,
p simplex, composita, & translata. Eodem
etia modo positiones sunt tres, vna qui-
dem quæ in vocalem connexionibus terminat, &
à vocali incipit. Secunda vero quæ à muta inci-
piens, in mutam desinat. Tertia autē quæ mutas
vocalibus iungit. Item ordines sunt quatuor, quo
rum vnu similia nomina aut inuicem collocat, aut
dispergit: aliis vero qui eisdē rationib⁹ vtitur,
aut inuicem mutat: tertius vero qui vno multisve
nominibus rem appellat: quartus autē ordo est,
quo gesta negotia nominamus aut præterimus.
Quo igitur pacto pulcherrimæ orationis filū te-
xendum sit, nūc edocebimus.

De nominum cōpositione. 7q. iii

Rimū quidem interpretationem ipsam
p in duas partes distribuere, deinde conue-
nit dilucide dicere. In duas vero partes
interpretationem distribuimus hisce modis, vno
quod ipse potest & hoc & aliud. secūdo quod hic
quidem hāud potest, aliis autē potest. tertio quod
hic & hoc & aliud potest. quarto quod neque ip-
se neque aliis potest. quinto quod ipse quidē po-
test, alter vero non potest. sexto quod ipse qui-
dem alterum potest, aliis vero non potest alte-
rum. hotum autem vnumquodq; ex hisce perspi-
cies. Quod etenī ipse potest & hoc & aliud, huius-
modi est, ego autē nō hārū duntaxat rerū author-

q.ij.

vobis extiti:verū & Timotheo, qui aduersus vos
esset expeditiones ducturus, impedimento fui.
Quod vero hic non potest, alter autem potest, ta-
le est: Ipse quidem non potis est qui pro vobis le-
gatione fungatur: hic vero qui Spartiarum ci-
uitati amicus est, facillime apud eos quæ vultis
queat efficere. Quod hic autem potest & hoc &
aliud, est huiusmodi: Nō autē in bellis solū hic se
robustissimum & fortissimum præsttit, sed & cōsi-
lijs ciuium cedit nemini. Quod autem neque ipse
neq; alius potest, tale est: Neque ipse parua muni-
tus manu hostes queat, neq; alius quisquā ciuiū
expugnare. Quod vero ille potest, ipse autem ne-
quit, est huiusmodi, nempe: Hic corporis valet vi-
rib⁹: ego vero sum corpore imbecillus. Quod autem
ipse aliud potest, ille vero non potest aliud,
huiusmodi est equidem, Ipse qui clavo & guber-
naculis præsim valeo, hic autē neq; qui remo vta-
tur potis est. Figuras igitur interpretādi in duas
partes facies, hoc modo: omnibus in rebus idem
modus seruādus est. Quibus autē rebus dilucida
tua reddatur oratio, id rursum est considerandū.

De oratione dilucida.

Rimum quidem quodcunq; dixeris pros-
prijs suisq; nominibus appella: & quic-
quid ambiguum fuerit, evitato. Caveas
etiam oportet ne vocales deinceps ponas. Aduer-
tendum est præterea ut quos articulos vocāt, op-
portune & apte loces. Item consideres opus est
ne confusa sit, neq; perturbata nominum cōposi-
tio, talis enim oratio & obscura est, & cognitu dif-
fícilis. Coniunctionibus vero quascunq; ante di-

xeris, cōsequētes redditio copulas. cōiunctiones autē cōiunctionibus reddere ita fit: ego quidē ad qđ temporis dixeram, affui. tu autem quando te venturum dixeras, non venisti. Item cum eadem coniunctio consequens sit, tu etenim & illorū author extitisti, & horum author ipse tu. De coniunctionibus igitur dictum est, ex quibus licet & reliqua quæque coniectari. Ipsa vero nominum structura neque confusa neque perturbata fieri debet. & confusa quidem est huiusmodi, sicuti cum dixeris: Graue est hunc verberibus afficere. nam obscurum esset qui esset cædens, quod si ita dixeris, graue est hūc verberibus ab hoc affici: perspicuā reddes orationem, structura igitur nominum cōfundere tale est. Vr autem aduertas quo pacto articuli ipsi tempestive apteq; addantur, ex hisce tibi liquidum fiet , δῦτος ὁ ἀνθρωπος τὸ πρόποδας ἀνθρωπος ἀδικεῖ. hic ipse homo hunc ipsum hominem iniuria afficit, nunc enim interiecti articuli dilucidam faciunt dictionem, exempti vero obscuram apud Græcos efficient. Contingit autem & aliquando contrarium. Quæ igitur in articulis seruari conuenit, huiusmodi sunt. Vocales autem iuxta inuicem ponendæ non sunt , nisi aut aliter obscura reddatur oratio, aut replicatio quædam, aliavé segregatio fiat . Ambigua vero fugere ita quibimus, quædam nomina diuersis seruiunt rebus, sicuti ludus quem ludimus , & ludus schola. oportet autem in huiusmodi nominibus semper id complectamur, quod proprium est significatū, & dilucide quidem in nominibus , si hæc fecerimus, loquemur : ex superioribus vero præceptis

q. iii.

in duas partes interpretationes distribuemus.

De contentionibus.

E contentionibus autem, & comparibus,
 & similiter cadentibus iam dicere aggre-
 diamur. nam & his quoque nobis apus
 erit. Est igitur contentio quæ contrarium nomen
 simul & vim oppositis rebus habet, aut horū al-
 terū. Quæ igitur contrarium nomen simul &
 vim habet, huiusmodi esse poterit. Non enim iu-
 ris est hūc meis rebus usurpando locupletari, me
 vero meis priuatū rebus pauperie ita premi. Cō-
 tentio vero nominibū solis erit huiusmodi. Det
 enim locuples ac felix pauperi & egeno. Vi autē
 contentio hæc sit: Ego quidem hunc aduersa va-
 letudine laborantem curaui, hic autem mihi ma-
 ximorum author malorum extitit. nam hoc loco
 non in nominibus, sed in ipsis rebus contrarietas
 est. Quæ ergo & vi & nomine contentio fuerit,
 ea erit longe pulcherrima, reliquæ vero contensio-
 nes duxæ sunt.

De compari.

Ompar aurem est, quando duæ pares
 enunciantur clausulæ. Pares autem esse
 poterunt multæ etiam paruæ clausulæ
 paucis magnis, & pares magnitudine paribus nu-
 mero. Figuram vero habet compar huiusmodi,
 aut propter pecuniariū inopiam, aut propter bel-
 li magnitudinem: haec namq; clausulæ neq; similes
 neq; contrariae, sed tamen inuicem pares sunt.

De similiter cadente.

Imiliter vero cadens est quod compar qui
sem maius est, non enim pares soli clau-
sulas, verum & similes & similibus effi-
cit verbis: est autem huiusmodi, quantum te do-
cet orationis imitatio, tantum ad sit delectationis
machinatio. Maxime vero similes fieri op̄ortet
exitus dictiorum, ijs nanque vel in primis effici-
tur similiter cadens. Similes autē dictiones sunt
ex similibus syllabis, in quibus plurimę literae eę-
dem sunt: sicuti militibus nullis valet, & viribus
multis caret. quæque vero extra artem posita
sunt, ea vltro idipsum demonstrabunt. Sed de his
hactenus satis. etenim iustum & honestum & vt
le reliquaque & ipsa quæ sunt tenemus, & vnde
his affluamus, ex ante dictis planè cognoscimus.
Eodem autem modo quæ sint amplificationes
extenuationesque, & ex quibus hę locis desumā-
tur intelligimus, identidem vero & præoccupa-
tiones, & postulata ab auditoribus, & iteratio-
nes & facetias, & orationum prolixitates, & ip-
sis interpretationis structuram omnem scimus,
quas ob res communem omnium specierū vim
atque differentiam, ipsarūmque usum omnem si
ex antedictis tenuerimus, assueficerimus faci-
le nosmetipsos qui his omnibus pro artis præce-
ptis exercitati abundemus, & adiumenti ex ipsis
plurimum tum dicendo tum scribendo consequa-
mur. Igitur præcepta causarum hoc pacto acci-
ratissime per partes distribueris. Ut autem pro
vnaquaq; specie ad humani corporis effigiē ver-
ba locari conueniat, & quæ sint circa orationis
partes obseruāda, & quomodo hisce partibus sic

q. iiiij.

vtendum,rursum ostēdam.De exordijs igitur di-
cendū est prius,ea vero septē speciebus cōmunia
sunt,& omnibus in negotijs cōgrue dici poterūt.

De exordijs.

Xordium est(vt compendio dixerim)ora-
tio quædam quæ rebus ijs de quibus re-
liqua futura est dictio, summatis expo-
sitis,auditorum animos ad attentionem idonee,
& quoad fieri dicendo potest , ad benevolentiam
nobis comparat,hæc enim per exordium præsta-
ri conuenit. quomodo autem eo vtamur,primum
quidem deliberatio in generē,& in suadendi spe-
cie ostendam. Cum rem igitur auditoribus pro-
ponere,ac liquidā facere voluerimus,fieri poterit
hoc modo:Surrexi , vt quo pacto pro Syracusa-
nis bellandū sit consulam,vel hoc modo:Surrexi,
vt quid sentiam dicam,qui non deceat nos Syra-
cusani auxilium ferre.Hoc igitur modo summa-
tim rem exponemus . Qui vero ad attentionem
exhortemur,scire ex hisce poterimus , si nos ipsi
animaduerterimus quibus & verbis & rebus ad
audiendam sentētiā attenti sumus. Nempe his
sumus attenti , cum de magnis vel terribilibus
vel ad nos pertinentibus rebus consultamus,aut
cum orantes ipsi demōstraturos se dixerint iusta
illa esse & honesta & vtilia & facilia & vera , ad
quæ nos gerenda exhortantur, aut cū nos roga-
uerint se attente audiamus. Quemadmodū igitur
ipsi alijs solemus,ita & nos , si quæ ex præmissis
cōmodissima in præfētē rē fuerint delegerimus,
eāq; auditoribus perspicua reddiderimus,eos no-
bis attētos faciemus.Ad attentionē igitur ex his

auditores exhortamur: benevolentia vero cōpara bimus si cōsiderauerimus primū quo in nos animo ipsi sint, benevolōve an infesto, aut neq; bono neq; malo. Si benevoli ergo fuerint, de benevolentia dicere superuacaneum cedat. Verū si omnino id facere voluerimus, oportet paucis cū dissimulatione quadam id fieri, hoc modo: Quanta sit mea in hanc vrbem benevolentia, vt quae sāpenumero suāsu meo quæ factu essent vtilia gesseritis, & qua me præterea ad cōmunia comoda præbeo iustitia, quippe qui publicarum magis quām priuatarum mihi rerum habēdam rationem cēsuerim, nequaquam à me dici opus existimo. hoc enim vobis perspicuum est & cognitum. verum quodd & nunc, si fidem adhibere mihi volueritis, consuleatis in rem pucherrime, hac de re vt vos edoceam dabo operam. Hoc igitur modo eos qui bono sunt in nos animo, in consultationibus benevolentiae admonebimus. si vero auditores neque nobis infesti sunt, neque benevoli, dicendum est & iustum esse, & conduibile, eos his ciuibus benevolos fieri, qui nullum sui dederunt experimentum. deinde oportet laude auditores demulcere, quod iuste & grauiter quæ dicuntur iudicare consueuerint. item & extenuationes afferendæ: sicuti si dicatur, Surrexi non tam vlla dicendi vi elegantiāe confisus, q̄ existimans ea à me narrari, quæ ad communem vtilitatem, commodūmque accedant. Cum igitur auditores neque à nobis alieni, neque benevoli nobis sunt, ex huiusmodi rebus benevolentia captabitur. sin autem calumnię obnoxij apud

auditores fuerint , necesse est aut ipsos in se se, aut res de quibus dicunt, aut ipsam demum orationem calumnias continere. hæ autem calumniaæ aut ex præsenti aut ex præterito tempore trahuntur. Ex præterito quidem tempore, si qua improbitatis suspicio de aliquo habeatur , primum in auditores præoccupatione vt̄ edūm est, atque dicendum ita: Neque ipse quidem ignarus sum me apud vos calumnia affectum esse , sed omnem ego de me insimulationem falsam esse demonstrabo . Postea summatim enumerando in exordijs dicendum erit si quid in rem tuam oratione complecti queas, & aut vituperanda iudicia. necesse enim est siue publice siue priuatim calumnia de quopiam facta sit, vel esse vel fore iudicium, vel nolle accusatores iudicium sumere: eritque dicendum ut iudicatum iniuste fuerit, quodque inimice nobis homines nocuerint: aut si minus hoc verisimile visum fuerit, dicendum erit satis id esse debere, quod minus tunc ex sententia nobis cesserit: iniustum autem esse, cū res iudicatae iam fuerint, rursum easdem calumniaæ. Si vero celebre sit iudicium futurum, te partum planè dico, qui ad insinuationes in hoc ipso pulcherrimo confessu respondeas , & si quid aduersus rem pub. per iniuriam patravisse demōstreris, te morte multatum iri. Sin autem accusatores minus in causa persistant, eadem oportet vti coniectura, quoniam falsam de nobis calumniam detulissent, desistunt causa. nō enim cōsentaneum videbitur nolle eos iudicium capere, qui veram accusationem detulerint. Vsq; vero in ca-

Rumrias acerriime est inuehendum , dicendūmque
quām trux & communis & multorum malorū
causa. Ostendatur quoque oportet permultos , iam
iniuste per calumniam perisse. Item monēdum ,
stultum esse , eos qui de repub. cōsultant , non que
ab omnibus dicuntur audire , & quod vtile sit a
nimo volutare , sed aliquorum insinuationibus
commoueri. Commonefacias autem aequē polli-
cearis oportet , ea te de quibus consulere sis pal-
licitus , & iusta & vtilia & honesta demonstratu-
rum . Eos igitur quorum ex præterito tempore
calumnia delata sit , conuenit hoc pacto insimula-
tione in consultationibus soluere. Ex præsenti
vero tempore oratoribus calumniam solet af-
ferre primum quidem ætas ipsa . nam siue omni-
no iuuenis siue senior cōcionatur , auditores mo-
leste ferunt. Huic enim nondum incipere , illi ve-
ro iam quiescere decorum esse putant. Deinde si
crebro orationem habere consueuerit. Hic enim
importunus videtur esse . Et si nunquam antea
orationem habuerit. Nam & hic alicuius priuati
commodi gratia præter consuetudinem videtur
concionari. Ex præsenti igitur tempore huiusmo-
di poterūt in illum insimulationes fieri , qui apud
concionem orauerit : sed causa de ijs afferatur ne
cessē est. A iuniore quidem ex consultantium in-
opia , & ex eo quod suum esse potissimum vide-
tur : quemadmodum si dixerō de ludicro lampas-
darchiæ , vel de gymnasio , vel de armis , aut de
equis , aut de re bellica. Horum enim non mini-
ma pars adhæret iuueni . Dicendum est autem
quod tametsi nondū iuuenis per ætatem prudens

esse potest, verum natura & diligentia quadam certe potest. Ostendendum est etiam qui aliquid imprudenter gesserit, aduersum casum sibi pri uatum dari: a seculo vero communem esse utilitatem cum reliquis. Juuenis igitur ex ijs atque similibus argumentabitur. Senior autem argumentabitur & ab inopia consultantium, & à facultate sua, præterea & à magnitudine & nouitate periculorum, & ab alijs huiusmodi rebus. Crebro autem dictiōnēm habere consuetus, ab experientia argumentabitur, & ab eo quod turpe sit non eum sententiam nunc dicere, qui antea consueverit. Non autem consuetus argumentabitur tum à periculorum magnitudine, tum ab eo quod necesse omnino sit eum qui ciuitatis est particeps, de ijs quæ in præsentia aguntur, sententiam dicere. Eas igitur insimulations quæ in concionibus circa hominem fiunt, hoc pacto refellere studebimus. Fiūt autem circa rem, cum quis nihil neque ijs à quibus nulla simus iniuria laceristi, neque ijs qui fortiores potentioresque sunt, pernoscendum esse cōsultat, aut pacem turpem fieri persuadet, aut circa Deorum immortalium sacrificia quām minimos effici sumptus monet, aut huiusmodi quicquam narrat. Oporter autem in huiusmodi rebus præoccupatione prius ad auditores vti, quarum causam aut in necessitatē, aut in fortunam, aut in tempora, aut in aliquod commodum referamus, dicamusque non consultantibus quidem esse, sed rebus potius huiusmodi causam adscribēdum. Hoc igitur modo eas quæ circa rem sunt insimulations à con-

sultantibus remouebimus . Oratio vero ipsa in concionibus solet insimulari , cum aut prolixo, aut nimis prisca, aut minus probabiliter dicatur. Et si quidem longa fuerit , in rerum multitudinem causa est referenda: sin prisca sit, doceatur oportet nunc ipsam tempestiuam esse. Sin autem minus probabilis sit, pollicearis oportet eam te veram in dicendi progressu demonstraturum. Consultationes igitur ex ijs rebus principio constituemus. Quo vero vtamur ordine, animaduer ti conuenit. Si quidem nulla prorsus insimulatio sit neque nobis, neque orationi, neque ipsi rei, à propositione continuo est inchoandum. Attente autem quæ dicuntur, humanèque audire ad pos tustum exhortabimur. Sin vero aliqua sumus ab illis qui ante dixerunt, insimulatione präuen ti, post anticipatam auditorum opinionem, eorum quorum insimulati fuerimus, & responsiones & causas breuiter in medium deferentes , ita pro ponemus, & auditores ad attentionem exhorta bimur. Exordia quidem in consultationibus hoc modo sunt constituenda.

De narratione.

Ostea vero necesse est aut res gestas à nobis renunciari referrive , aut res prä sentes diuidendo exponi , aut quæ futu ræ sunt, iam prädicti. Cum igitur de legatione sit nobis renuntiandum, omnia quæ dicta fuerint, dilucide narrare oportet , quod primum quidem grauitatem oratio prä se ferat. hæc enim renun ciatio solum erit , nullaque alia orationis figura incidet. Deinde si quidem nobis ex sententia mis

nus res contigerit, non vlla id negligētia nostra,
 sed alia quadam causa accidisse auditores existi-
 ment. Sin vero ex sententia contigerit, non casu
 aliquo sed nostra diligentia & industria id factū
 opinentur. Hæc autem eo facilius credūt, si quo-
 niam gestioni negotiorū nequaquam interfuer-
 int, nostram in oratione negligentiam, prom-
 ptitudinētqne perspexerint, vt pote qui nihil o-
 mittamus, sed vnumquodque quam accuratissi-
 me referimus. Cum igitur legationem renuncie-
 mus ijs causis, singula quæque quo pacto gesta
 fuerint, renunciari oportet. Cum vero ipsi con-
 cionantes aliquid præteritū narramus, siue etiā
 præsentia exponamus, siue prædicamus futura,
 necesse est vt vnumquodque horum & breuiter
 & dilucide & non sine probabilitate faciamus.
 dilucide quidem, vt quæ dicuntur, comprehendendi
 queant. breuiter autem, quò quæ dicta fuerint,
 memoriae auditores teneant. Probabilitē vero,
 ne ipsi auditores priusquam probationibus atq
 iuris partibus. nostram orationem confirmaueri-
 mus, nostras iam narrationes falsas esse repro-
 bement. Dilucide igitur exponemus aut à nominis
 bus, aut à negotijs. A tiegotijs quidem, si non ea
 perturbate exponamus, sed rerum ac temporum
 ordinem seruemus, reliqua vero deinceps collo-
 cemus, & si neque eo de quo dicere cœperimus,
 relicto negotio, in rem aliam transeamus. A ne-
 gotijs igitur hoc modo dilucide narramus. A no-
 minibus vero, si quammaxime idoneis rerum no-
 minibus negotia appellemus, & si non ambiguis
 vtamur, neque perturbate ipsa collocemus, sed

vsque cohærentia deinceps ordinemus. Dilucide igitur exponemus, si hæc diligenter obseruauerimus. Breuiter vero narrare poterimus, si tum ex negotijs, tum ex nominibus ea remouerimus, quæ non sint dictu necessaria, & ea solum cōples. Etemur, sine quibus obscura reddetur oratio. Et breuiter quidem hoc modo exponemus. Probabiliter autem à nobis narrabitur, si adea negotia quæ minus verisimilia videntur, causas attulerimus quibus illa nō absurde gesta videantur. si qua vero omnino incredibilia contigerint, ea relinquamus necesse est. Sin autem necessaria sunt quæ dicantur, ea te scire ostendas oportet, sed ad confutacionis partem, quia cum illa implicata sint, dicenda reseruare, orationisquæ progressu id te verum demonstraturum polliceri, ea usus argutia, quod quæ prius abs te dicta fuerint, ea prius vera iustaque demonstrare, quam aliud huiusmodi quicquam velis. Et hoc quidem modo his quæ minus verisimilia sunt medebimur. Ut autem summatim vñā omnia cōplectamut, & renunciando, & exponendo, & prædicendo, ex his omnibus quæ ante diximus dilucidas, bresues, & probabiles narrationes faciemus.

2. De ordine narrationum.

As autem tripliciter ordinabimus. Nam siquidē ea de quibus dicimus, pauca sint auditoribus cognita, exordio narrationē coniungemus, ne pars hæc separatim posita breuis admodū fiat. Cū vero negotia & permulta & incognita sint, ad vñiquodq; coniunctas narrationes faciemus, easque iustas & utiles & honestas.

ostendemus. quò non modo in narrandis rebus occupati simplicem & non varietate quadam ins signem orationem faciamus , verum & auditiorum animos capiamus.sin autem negotia mediocre, & minime nota sint, opus est vel renunciationem vel expositionem vel prædictionem in exordio vno & eodē quasi corpore collocemus. Hoc autem faciemus si à rerum initio ad extremum usque narrando prosequamur , & nihil aliud complectamur,sed ipsa negotia expedite declareremus. Quemadmodū igitur in exordio narrationes ordinandæ sunt, ita scire poterimus.

De confirmatione.

Einceps autem confirmatio sequatur ne-

d cesse est , per quam prænarrata negotia ex probationibus & iustis & utilibus sic cuti nos demonstraturos polliciti sumus confirmabimus . Cum igitur coniunctas narrationes facere oportet, probationes in consultationibus quam commodissime ducuntur à rerum consuetudine, ab exemplo, à commemoratione, & ab ea quæ de oratore sit apud omnes opinione. Utendum est etiam & si qua ex alijs probationum partibus inciderit.eæ vero sic sunt collocandas. Primum quidem dicentis opinio. sin id minus poterimus, rerum consuetudines ordinabimus, demonstrabimusque & hæc quæ dicimus, vel & his similia hoc modo fieri consuesse. deinde vero exempla adferemus: & si qua est cum his quæ à nobis dicuntur, similitudinem adducemus. ea autem exempla capiamus oportet quæ tum rei congruant , tum ipsis auditoribus vel loco vel

tempore sint proxima: si autem secus sint, debemus ex alijs quæ maxima & notissima sint accipere. post hæc vero sententijs vtendum est. Oportet autem eas partes quibus probabilia & exempla tractata fuerint, in fine commentationibus & sententijs terminemus. Et probationes quidē hoc modo ad negotiorū confirmationem adducemus. Si vero narratis rebus continuo sit fides adhibita, probationes ipsas relinquemus, & à iusti & legitimi & utilis & honesti & iucundi & facilis & possibilis & necessarij partibus antedicta negotia confirmabimus. Et si quidē iustum inest, id primum collocabimus & per hoc, pérq; huic simile, & per contrarium, & per iudicatum iustum enarrabimus, & similia his iustis de quibus loqueris, exempla sunt afferenda. habebis autem permulta exempla tum ex his quæ priuatim apud singulos iusta existimantur, tum etiam ex his quæ in ipsa vrbe vbi orationem habes, tum deinum ex his quæ in alijs vrbibus iusta duci solent. Cum vero hæc omnia hoc modo percurrentes narrauerimus, in ipsiusque iusti fine sententias commentatoresque moderatas & sibi inuicem dissimiles at tulerimus, si quidem ea pars longa sit, eiúsq; minimis voluerimus, paucis iterabimus: si autem mediocris sit, commemoreturque, tunc vbi eam finierimus, aliam quoque partem adiungemus. est autē id huiusmodi: Quod iustum quidem est auxilium nos ferre Syracusanis, satis ex ijs quæ dicta sunt demonstratum existimo. quod autem etiam id nobis conducturum sit, enitar edocere. Et cum rursus eodem modo vt de iusto factit-

r.j.

ras, utile percurteris, & eius extremam partem vel breuiter iterando, vel finiendo absolueris, ita dem aliam partem quæcunque tibi in manu fuerit, adiunge. Hoc igitur modo aliam alij partē addere, & orationem contexere opus est. Cum hæc vero omnia prosecutus fueris, quibus ea quæ persuades, confirmare queas, oportet in his de omnibus summatim cum commentationibus & sententijs colorib[us]que demonstres non ea efficere & iniustum & perniciosum & turpe & triste addendum fore, contrà vero summaturam addendum est, & iustum & utile & honestum voluptuosum, que futurum, si hæc ad quæ eos exhortaris efficerint. Vbi vero iam satis abundeque sententiarum grauitate usus fueris, quæ persuades, conclusione terminabis, & hoc quidē modo quæ propria fuerint, confirmabimus. Post hanc autē partem de præoccupatione dicere aggrediemur.

De præoccupatione.

Si autem præoccupatio, eorum locorum qui contra tuam dictionem haberi possunt, præoccupatis reprehensio. Oportet autem quæ ab aduersarijs dicuntur extenuare, tua vero amplificare, veluti superius in amplificā di tractatu audieras. Opus est etiam conferas unum vni, cum tuum scilicet maius sit: & plura pluribus, & unum multis, & multa vni, sic secundum omnem speciem varietate debemus uti, non stra quidem augendo, aduersiorum autem infirmando atque deprimendo. Et hoc quidem modo præoccupationibus utemur, hæc autem ubi fuerimus prosecuti, iterationibus exitum terminabi-

mus , colorésque antedictos ratiocinationis vel enumerationis aut electionis aut interrogationis aut ironiae assūmemus.

Suadendi species.

Vnde si ad ferendum aliquibus auxilium
q suaserimus, siue priuatis hominibus siue
vrbibus, paucis dicere conueniet, & si qua
his in auditores siue amicitia siue gratia, siue mi-
sericordia præcesserit, in medium referre con-
gruum erit, maxime enim omnes his auxilio esse
volunt, qui tali animo in eos fuerint, diligunt
enim eos à quibus vel ab ipsis vel ipsorum ami-
eis aliquid beneficij siue ipsi siue alij qui eis curæ
sunt, vel opportune suscepisse, vel suscipere, vel
susceptum ire crediderint, his autem habent gra-
tias, qui siue ipsi siue ipsorum amici aut in eos
aut in eorum necessarios boni quippiam oppor-
tune vel contulisse vel conferre, collaturive putē-
tur. Si horum igitur aliquid vnum incidat, id bre-
uiter doceamus, & ad misericordiam redigamus
oportet. Id autem affatim facere poterimus, si co-
gnouerimus solere omnes in eos misericordia
moueri, quos familiari erga se animo esse opinen-
tur, aut indignos calamitate suspicantur. Hæc
autem in ijs esse ostendes, quos misericordia di-
gnos velis demonstrare, estque demonstrandum
eos inique passos, vel pati, vel passuros ubi mi-
nus his auxilio auditores fuerint: sini vero hæc in
illis non sunt, demonstrabis eos omnium bono-
rum inopes esse, quorum cæteri omnes aut pluri-
mi sint participes, quique nihil vñquam boni
vel nacti fuerint, vel nanciscantur, nacturive
x.ij.

sint, nisi auditores hoc tempore ad misericordiā moueantur. Ex his igitur auditores ad misericor diam inducemus. Dissuadere autem ex cōtrarijs locis poterimus, eodēnique modo exordiemur, & narrabimus, & probationibus vtemur, auditori busque ostēdemus, quæ facere aggrediuntur, esse & præter leges, & iniusta & perniciosa & turpia & tristia & impossibilia & difficilia, ac minime necessaria. In dissuadendo vero idem dispositionis modus seruabitur, qui etiam in suadendō, quā ob rem qui vltro dissuadent, disponere ita poterunt. Qui vero aliorū suasionibus contradicere voluerint, primū quidem ea in exordio proponere debent, quibus sint contradicturi : in reliquis vero singillatim est exordiendū: post singula vero prædictorum exordia est secundum vnumquodque propositum maxime demonstrandum, minime omnium ea esse ad quæ aduersarius exhortetur, neq; iusta neque quæ ijs sequuntur: hoc autē facies vt ostendas vel iniusta esse quæ ille narrat, vel inutilia, vel his similia, aut iustis cōtraria, aut vtilibus, aut his quæ talia esse iudicantur. eodem quoque modo & cætera quæ inciderint, tractare debebis. Optimus igitur dissuadendi modus hic est. Quid si minus hoc facere cōmode potueris, ex eo quod reliqueris genere dissuadere orando poteris: vt si quidem aduersarius iustū esse ostenderit, tu vel turpe esse vel inutile vel difficile vel impossibile vel aliud quiduis huiusmodi enitere demonstrare: sin vtile aduersarius esse ostēderit, iniustum ipse, & si quid aliud opportunum ad id habueris, demonstrabis, tua præterea augendo, &

aduersarij deprimendo facies quemadmodum in suasionibus dictum est. Decet eodem quoq; modo sententias commentationesq; afferre, præoccupationesq; refellere, ac breuiter ad exitum ite rare. Præterea quoq; in suasionibus ostendendū est aut eos quibus auxilium ferēdum suademus, horū amicos esse quos ad id faciūdum exhortamur, aut hoc gratiæ his deberi qui deprecantur: quibus vero auxilium ferre dissuaserimus, eos vel irā vel inuidia vel odio dignos ostendemus. In odiū quidem adducemus, si ab illis aut ipsos auditores, auditorūmve amicos, aut alios qui his curæ sint, mali quippiam inique passos demonstrabimus. In iram autem rapiemus, si vel auditores ipsos, vel ipsorum amicos, vel alios qui his sunt curæ, indigne neglectos, iniuriāve affectos ostendemus. In inuidiā vero contrahemus, si summatim indigne fortunatos extitisse, aut esse aut fore, vel si nullius vnq; boni fuisse inopes, aut esse aut futuros, vel si nunquam malorum quippiam passos, aut pati aut passuros demōstrabimus. In inuidiam igitur & odiū atq; iram hoc modo conscientabimus: benevolentiā vero & gratiā & misericordiā ex his poterimus cōparare, quæ in suasionibus dicta sunt. Eas autē ex antedictis omnibus cōtexere ordinarēq; poterimus. Species igitur sua dēdi & qualis ipsa sit, & ex quibus constet, & quo modo ea vtendū sit, ex ijs liquido cognoscimus.

Laudandi vituperandīque species.

Vrsum autem laudandi vituperādīq; spe ciem deinceps cōsideremus. Cum in hoc genere exordiri voluerimus, propositio-

r.ij.

nes primū ordinamus , insimulationēsq; dissoluimus, itidem atque in suadendo. Ad attentionem vero exhortamur tum ex his quæ in consultatiōnibus dicta sunt, tum ex eo quod mirabilia illuſtriaque dicamus, vt æquitatem nostram, eorūm que quos vel laudamus vel vituperamus, facinora demonstremus . in huiusmodi enim causis ut plurimū non disceptationis, sed ostentationis positius causa orationem habere consuevimus . Primum autem exordia eodem modo cōstituemus, qui in deliberatiō à nobis genere demonstratus est. Post exordiū vero partiri debemus & ea quæ extra virtutem sunt, & ea quæ in ipsa virtute bona in bonam valetudinem, & robur, & formæ dignitatem, & diuitias: virtutem vero in sapientiam, iustitiam, & fortitudinē , illustrēsq; disciplinas distribuimus . Horum autem quæ in virtute posita locataque sunt, iure laudantur, extraria autē subducuntur. Robustos nanque & pulchros & nobiles atq; locupletes nequaquam laudare, sed dicens beatos conuenit. His autem diligēter consideratis, post exordia de genere primū dictionē ordinabimus. Hoc enim primum hominibus ac reliquis animalibus clarū inest, vel obscurū. Proinde recte quidem aut hominē aut aliud tale animal ex genere commemorabimus. Cū vero aut affectum aut rem aut orationem possessionēme laudare voluerimus, continuo ex ijs quę honesta ad sunt, non absurde laudabimus. A genere autē laudare ita conuenit . Si quidem progenitores insignes fuerint , debemus omnes ab initio ad eum

vsq; quem laudatū volumus, refumere, & in singulis progenitoribus clarum aliquid summatim apponere. Quod si primi industrij insignesq; fuerint, reliquos vero nihil oratione dignum gestisse contigerit, primos quidem illos eodem modo prosequemur, ignavios autem atque degeneres omittemus, ea vni cauillatione, quod propter maiorum multitudinem nolimus auditoribus orationis longitudine graues effici, praesertim cum nemini sit obscurum, qui ex bonis clarisque parentibus nati sunt, eos consentanee fieri suis maioribus non dissimiles. Sin autem veteres progenitores obscuri fuerint, qui veto proxime extiterunt, illustres: ab ijs est laus generis capienda, dicendumque ut de illis quidem longam repetere quandam orationem superuacaneum admodum fuerit. Sed si ead laudes referantur, qui proximi ijs qui laudantur extitissent, planè & hi quoque boni probique viri ostendentur, quodque perspicuum sit horum maiores industrios quosdam insignesque extitisse. Haud nanque verissimi le videri, huiusmodi homines honestos & bonos esse qui ex improbis progenitoribus nati essent. Vbi vero nullus maiorū sit splendor, dices ipsum in se generosum esse, colligesque eos omnes ingenuos natos esse qui ingenitam sibi virtutem habent, & eos alijs quoque omnibus longe antecellere, qui suos progenitores laudant: permultos enim qui ex claris maioribus nati essent, degeneres extitisse: addesque quod de huius nunc & non de progenitorum praconijs agatur. Eodem autem modo in vituperationibus origo generis

r.iiij.

in improbos maiores referenda est. Et ita laudādo ac vituperando quæ ad genus pertinent, ordinabimus. Et si quid illi de quo loquimur, præclarū fortuna cōcesserit, hoc duntaxat tuebimur, vt ea quæ ætati conueniunt enarremus, & id quidē haud prolixè: pueri namq; tam suo ingenio quām eorum qui ipsis præfuerint, diligentia, honesti pudicique sunt. Quare breuis de ijs est habēda oratio. Cum hunc autem modum percurreris, habita ad posterum commentatione atque sententia debes hanc partem in adolescentis ætatem terminare. Et propositione deinde facta, aut eius qui laudatur, res gestas, aut mores aut studia amplificabis, quemadmodum ab initio in demonstratiuo genere prius diximus. Exponēsque ab huius quem ipse laudas, cum esset hac ætate, aut per hunc aut per studium aut ex hoc aut huius gratia tum hoc tum illud præclarum facinus gestum fuisse. Oportet & cæterorum quoque iuuenium præclara facinora colligendo conferre, & huius longe ijs maiora esse ostendere, illorū quidem quæ minima sunt, huius autem quem tu laudas, quæ maxima sunt enarrando. Conuenit autem & quæ apud alios res illustres parum pro dignitate collatæ fuerint, eas abs te dicendo itidem magnas demonstrari. Et semper res ita comparando augendæ & exornandæ sunt: vt, Vbi, & quis iuuenis ita philosophus vñquam fuit, qui vel senior magnum adeo incrementum habuerit? Et qui adeo robuste gymnasiorum labores perfert, vehementer is philosophiæ studium & industriam adamabit. Et hoc quidem modo simili-

tudine & collatione vni amplificabimus. Cum vero quæ circa ætatem adolescentis cōsiderantur, absoluuerimus, in fine huius partis sententias cōmentationésque locabimus, aut quæ dicta sunt breuiter iterantes, aut ad postremam partem sūnientes. Rursus vbi proposuerimus quæ gesta sint ab ipso viro quem laudamus, de iustitia primum dicere aggrediemur, quam eodem modo ut in superioribus exornantes, ad prudentiam, si fuerit, descendemus. Et hanc eodem quoque modo absoluentes, fortitudinem si fuerit, proponeamus. Quam eadem amplificationis ratione item percurrentes, cum ipsius finem partis attigerimus, & omnia genera prosecuti sumus, summam quæ ante dicta fuerint iterantes, exitum vel sententia vel commentarye toti orationi apponemus. Congruet autem laudibus, nominibus etiam multis circa vnumquodque vti, & splendidam facere dictionem, atque magnificam. Eode quoque modo cum de nequam hominibus oratio nobis erit, vituperationes constituemus. Oportet autem nullis in eum ytamur cauillis quem carpimus, sed ipsius duntaxat vitam enarremus. Sermones enim longe magis quam iocose obiurgationes atque cauilla & auditoribus persuadent, & ægritudine quos vituperamus afficiunt. Nam huiusmodi quidem sales ad ideam vel ad substantiam referuntur. Sermones vero sunt ingeniorum motūmque veluti imagines. Caudendum est etiam ne res turpes nominibus appellles turpibus. Id enim adfert grauitati calumniā. Sed quæ huiusmodi sunt, tanquam per ænigma

significabimus, & aliarū rerum nominibus rem ipsam manifestabimus. Debemus autem in vituperationibus ironia vti, & in ijs aduersarium deridere, quibus ille maxime exultat : & priuatim quidem paucisque præsentibus eum dehonestare. In vulgus autem & multitudinem communes maxime vituperationes maledicere. Vituperationes vero eodem modo poterimus quo etiā & præconia & augere & extenuare. Itaque harū specierum ex ijs quæ superius dicta sunt, vsum omnem intelligemus.

Accusationis quæstionisque præcepta.

Eliquum est vt accusandi quærendique præcepta peragamus, quæ rursus quem, admodum in iudicali genere dictum est componemus, ordinabimus, percurremus. Primum igitur in exordijs rem de qua fit accusatio vel defensio, proponemus, vt etiam in alijs præmissis speciebus. Ad attentionem autem ab ijsdem locis exhortabimur, quos in suadendo dissuadendoque docuimus. Item etiam de benevolentia idem quoque modus seruandus erit, qui in deliberatiuo genere præmissus est. Nam is cum auditores benevoli sunt, ex præterito aut præsenti tempore, & is, ne calumnia affectus sit, ad eos irritandos vel in se, vel in rem ipsam, vel in orationem, benevolentiam captabit eodem modo, vt illic docuimus. Is vero in quem neque benevoli auditores, neque infensi fuerint, benevolentiam captare poterit ex præterito præsentive tempore vel per se ipsum, vel per rem, vel per orationem. Ille autem qui apud auditores calumniq

obnoxius factus fuerit , partim mixtim partim priuatim benevolentiam captabit.Hic igitur modulus erit per quem benevolentia comparabitur. Enimuero hi aduersus quos neque bono neque malo animo auditores fuerint , paucis sunt laudandi,& aduersarij vituperandi.Oportet autem eos ab ijs laudare quæ videntur maxime auditorum interesse:(dico autem ciuitatis studiosum, amicorum obseruatorem, gratum, misericordē, & similia) aduersarios autem ab ijs vituperare quibus auditores ad iram irritantur. Hæc autem sunt ciuitatis inimicus, amicorum hostis, ingratuus,immitis,& huiusmodi.Opus est etiam laude iudices delenire , quod iusti iudices grauēsque sunt.Aduersariorum præterea defectus sicubi tibi minores extiterint siue ad dicendum, siue ad agendum, seu ad aliud quicquam quod in disceptatione versetur,erunt oratione complectendi, & iustum præterea,& legitimum,& utile,& quæ deinceps sequuntur,inducenda.Cum iudices igitur neque bono neque malo animo in nos fuerint, ex ijs benevolentiam captabimus . Si quis vero in calumnia sit, idque ex præteriro tempore, & circa orationem, scire ex antedictis poterimus quo pacto insimulationes soluere oporteat. Quod si ex præsenti tempore calumnia fuerit, necesse est circa ipsum hominem eam fieri:aut si ineptus præsenti controuersiæ , aut si criminibus subcontrarius , aut si pro confessō accusatiōni obnoxius videatur . Ineptus quidem fuerit, si aut iunior aut senior pro alio disceptet. Sub contrarius vero esset, si quis robustus imbecillum

verberationis accuset, aut si quis contumeliosus contumeliæ temperantem insimulet, aut si quis admodum pauper hominem ditissimum pecuniarum agens in iudicium deuocet. itaque huiusmodi homines subcontrarij criminibus sunt. Pro cōfesso autem erit, si quis fortis robustisque existens, ab infirmo & imbecillo verberationis accusetur, aut si quis fur existimatus, furti reus in iudiciū arcessatur. Ut autem omnia vno compleatamur verbo, hi quorum moribys similis est hominum opinio, videbuntur criminibus esse obnoxij. Circa ipsum igitur hominem ex instanti tempore calumniæ huiusmodi fieri poterunt: circa rem autem ex contingent, si quid aduersus domesticos amicos, aut aduersus hospites, aut in suos, vel de prauis vel de turpibus rebus negotia adferat. hæc enim infamiam disceptantibus afferunt. Quemadmodum igitur eas insimulaciones sumus dissoluturi, deinceps ostendam. Duo esse communia in omnibus elementa existimatio: alterum quidem, ut quibus rebus correpturos iudices aduersarios putemus, his eos præueniens corripias. alterum vero est, si res in aduersarios quidem maxime: sin id minus, in alios quosdā trāsferas, ea vsus cauillatione, quod non ex sententia tua, sed ab aduersarijs coactus in certamen descenderis. In vnamquamque vero calumniam hæc argumentari conuenit. Iunior quidem caufabitur aut seniorum aut amicorum qui pro se disceptent solitudinem, aut criminum magnitudinem, aut temporis præscriptionem, aut rerum multitudinem, aut aliud quid huiusmodi. Si vero

habueris pro alio dictionem, dicendum erit te a
micitiae gratia aduocatum fieri , aut aduersarij
motum inimicitij, aut quia negotijs interfueris,
aut ob vtilitatem publicam, aut quia is cui patro
nus venis,& ab omnibus est desertus,& iniuria
premitur. Quod si criminis pro cōfesso obnoxius,
vel subcontrarius accusationi effici videatur,cū
præoccupatione vtendum est, tum etiam dicen
dum vt neque iustum, neque legitimum, neque
vtile sit ex opinione ac suspicione ferre prius sen
tentiam,quām res fuerit audita. Quæ igitur cir
ca ipsum hominem sunt,hoc pacto insimulatio
nes diluemus. eas vero quæ circa rem sunt , ita
repellemus:Causam in aduersarium reiiciemus,
vel si maledictum ei criminis demus , vel si inius
riam aut cupiditatem,aut pertinaciam,aut iram
prætendamus, quod nullo alio modo ius conse
qui possibile sit . Priuatas igitur calumnias a
pud iudices ita diluemus,communes vero omni
bus speciebus soluere poterimus , quemadmo
dum in superioribus dictum est. Exordia vero
in genere iudicali eodem modo collocabimus,
sicuti etiam in deliberatio. Eadem etiā ratione
narrationes exordio cohiungemus,quas vel par
ticulatim probabiles esse,iustaſque ostendemus:
aut ipsas separatim tanquam in vnū corpus or
dinabimus.Deinde vero erit confirmatio,quam,
si quidem rebus ipsis aduersarij contradixerint,
ex probationibus: sin autem consenserint,ex iu
stis & vtilibus & his similibus confirmare debe
mus.Collocanda sunt ex probationibus primum
quidem testimonia , & si quæ nobis ex quæstio-

nibus confessiones fuerint. Demum vero si nullo modo verisimilia ea fuerint, sententijs & commentationibus: sin autem non omnino verisimilia, probabili, demum exemplis, & coniecturis, & signis, & argumentis, demum vero commentationibus & sententijs confirmare debemus. q̄ si verisimilia fuerint, probationes quidem omittemus, iustis autem quemadmodum in antedictis vtemur. Et hoc quidem modo confirmabimus. Post confirmationem autem vbi ea quæ in aduersarios sunt collocauerimus, præoccupabimus eas res quas verisimile fuerit aduersarios dicturos. & si quidē aduersarij rem negarint, probationes illas à nobis dictas amplificabimus. quas vero illi dicturi sunt, reprehēdemus, & extenuabimus. Si vero fateantur & legitima & iusta esse quæ secundum scriptas leges à nobis inductas ostenderimus, enitendum est ut his simul leges quas & iustas & honestas & conducibiles vniuersæ Reip. plures iudicarint, tales etiam eas esse ostendamus. quas autem aduersarij induxerunt, eas contrà habere demonstremus. quod si minus cōmode hæc dici quiuerint, iudices commonefaciendi sunt, eos non de lege, sed de re iudicare, quodque iurati sint secundum leges latas sententiam latum ire, & doceas haud hoc tempore decere leges, sed in constitutis diebus eas ferre. sed si contigerit rem his legibus agitari quæ iniquæ esse videantur, dicendum erit non legem rem huiusmodi, verum iniquitatem esse: cum lex quidem ad utilitatem feratur, hæc autem afferat ciuitati perniciem. Dicendum etiam erit haud contra le-

ges facturos, si huic legi contrariam sententiam tulerint, sed leges potius laturos, ne sit improbis iniquisque decretis vtendum. Oportet autem ad id collectionem afferre, quod nulla lex prohibet Reip. benefacere: sed improbas leges authoritate priuare, aliud nihil esse, quam ciuitatem beneficio donare. Quascunque igitur ex his legibus quae nullam ambiguitatem continent, habuerimus, ex talibus preuenientes abunde contradicere poterimus. De ambiguis vero legibus si iudices ita senserint ut tibi expedit, oportet haec demonstrare. quod si iudex dicat quemadmodum aduersarij, cōdocefaciendus est, legumlatorē non hoc sensisse quod ab illo dicitur, quodque conduit ipsis iudicibus legem ita dicere. Verum si nullo modo possis in contrariam sententiam commutare, ostende aliud nihil posse contrariam legem dicere, atq; ipse dicas. Et quo quidem pacto oporteat vti legibus, ex his quae diximus abundantabis. Sumatim vero si peccasse omnino fateantur, & ex iusti tamen & legitimi partibus defensionem parent, ex his ea sunt confutatione praeuenienda, quae dicturi illi videantur. Sin autē peccasse fateantur, & sibi tamē ignosci postularint, sic talia oportet confutare. Primum quidem dicendum erit deterioris esse moris, quodq; tunc illici crimen in imprudentiam reiiciunt, cum se deprehensos intuentur. proinde si huic ignoscitis, alios item omnes supplicijs atq; cruciatibus liberabitis. Dic etiam & illud, si eos qui peccasse confitentur, absoluatis, quo pacto inficiantes condēnabitis! Dicendum etiam erit, etsi imprudenter

errauit, non tamen decet me ob huius imprudētiā detrimento affici. Præterea dicetur, cum neque legumlator imprudēter delinquētibus ignoscit, eò neque à iudicibus qui secundum leges iudicant, ignosci iure potest. Ex his igitur atque similibus eos qui sibi secundum postulant confutare poterimus: sicuti etiam ab initio exposuimus. Ut compendio autem vtar, quæcunque sint aduersarij dicturi & ad probationem, & ad iuris sui partes afferendas, & ad veniam postulādam, ex antedictis præoccupabimus. Post, hanc autem causam tota est oratio per enumerationem summatim repetenda, & breuiter (si fieri potest) iudicium animi in aduersarios quidem vel ad odium vel ad iram vel ad inuidiam, in nos autem ad benevolentiam, vel gratiam, vel misericordiam cōmouendi. Quibus autem rebus hoc fiat, in deliberatiō genere, in suasionib⁹ & dissuasionibus diximus, ac rursum in defensionis specie ad finē percurremus. Orationis igitur principium in iudiciali genere, si quidem accusemus, ita componemus & ordinabimus. si vero defendamus, exordium quemadmodum & in accusando constituemus. Eas autem res quarum accusamur, quibusque accusator scientiam auditoribus fecerit, relinquemus. quibus vero opinionem reliquerit, hasce vbi post exordium proposuerimus, dissolvemus: testēsque & quæstiones & iuramenta refellemus, quemadmodum antea audisti. Et si quidem res credibiles fuerint, poterimus ipsarum responsionem in eius quod relictum sit locum transferre. Quod si testes per quæstiones fidem

fecerint, aut in orationem, aut in negotium, aut in quodcumque aliud fuerit in aduersarijs maxime verisimile, ipsorum est responsio transferenda. Si vero aut contra utilitatem publicam, aut contra consuetudinem accusator te fecisse criminetur, debes defendere id maxime esse utile, quod ab eo criminis datur: vel si id minus potueris, dices ut neque abs te, neque ab his qui tibi sint similes, aut quod non hoc modo huiusmodi res geri consueverit. Probabile igitur ita solues. Exemplum vero debes primū, si potes, demonstrare id haud quam esse criminationi simile, vel aliud tibi ex contrariis præter verisimilitudinem exemplū ferendum esse. Coniecturam autem potes confutare si dicas quibus causis contraria significare contigerit. Sententias vero atque commentationes aut improbabiles aut ambiguas ostendas oportet. Signa autem non eius solū cuius ipse sis accusatus, sed rerum plurimarum signa esse ostende, & ea quidē quae ab aduersarijs dicta fuerint, in contrarium aut ambiguum conuertentes posterius hoc modo improbare. Si vero quorū nos accusator criminatur, ea fecisse fateamur, idque ex iusti & legitimi partibus defēdere pergamus, magis legitimas res nostras, iustiorēsque demonstrare elaborabimus. Quod si minus commode fieri potuerit, ad imprudentiam casūmque defugiemus, iacturāsque paruas esse ostendemus, & ignoscendum nobis esse argumentabimur, demōstrantes quām omnium quidem hominū per imprudentiam delinquere commune sit: sed afficere iniuria, improborum esse proprium. Dices etiam

s.j.

& æquum & bonum esse & iustum & conducibile his ignoscere qui per imprudentiam deliquerint. neminem enim omnium scire si quid aliquando sibi huiusmodi euenturum sit. Ostendendum est etiam si quid aduersarius ipse aberrauerit, & veniam tamen consecutus sit. Post haec eæ præoccupationes sequuntur quæ ab aduersariis dictæ sunt : harum igitur alias satis supérque à rebus ipsis soluere poterimus . Sed si calumnietur scriptas nos orationes recitare , aut quò eas recitamus meditari, aut mercede conductos patronos fieri, ad hæc talia contraueniamus oportet , dissimulandoque dicamus minime omnium lege prohiberi aut se scripta, aut illum non scripta loqui. lege namq; talia patrare non permitti, loqui vero vt quisq; velit, facile sini. Dicendum quoque erit vñque adeò aduersarij delicta vel ipsis eius sententia permagna esse, vt existimet me nunquā digne in se accusando satisfacere posse , nisi quæ dicturus essem, & antea scriberem, ac multum temporis meditatussim. Ad scriptarum igitur orationum calumnias sic occurrere poterimus . Si vero dixerint nos discere meditarique dicendi facultatem, confitebimur id quidem , dicemusque, Nos quidem quos aī discere, neque calumniatores, neque contentiosi certe sumus. Tu vero qui oratoriam tenes, cum hoc tempore, tum sape alias nos calumnijs circunuenire deprehensus es. Quare conducere ciuib; videtur , vt & ille oratoriam discat . Non enim sic malum neque insimulatore cum fore. Eodem quoque modo si quis nos mercede conductos causarum patronos di-

cat,& fatebimur,&c cauillabimur,huiusque rei au
thorē accusatorē nostrū ac reliquos omnes demō
strabimus.Mercedū autē species diuidemus,dice
mūsque alios pecunijs,alios gratis , alios suppli-
cij,alios honoribus aduocatos assistere. Te igi-
tur gratis id obire munera ostende:aduersarium
vero dico ne paruo quidem pretio aduocatum
assistere . Eum nanque ut aliquid argenti iniuste
capiat,non autem ne persoluat , in iudicium ire.
Idem quoque modus seruandus est si quis nos
aut aliquos edocere dixerit , qui controversijs a-
pud iudices vtantur,aut iudiciales orationes con-
scribere. Nam & alios omnes ostendes pro viri-
bus adiumento amicis esse , & docendo quidem,
& consulendo:& artificiosissime in huiusmodi re-
bus occurses. Oportet autem & circa interrogas-
tiones atque responsiones,quotquot in huiusmo-
di speciebus inciderint , ne nos negligentia vlla
capiat,sed quæ respondeo,concedantur , quæque
negentur,sunt consideranda.Concessiones igitur
sunt huiusmodi,Mihi filii enecasti. enecaui equi-
dem,nam ille in me prius distrinxit gladium. Fi-
lium mihi pulsasti.pulsauui equidem,iniuria enim
in me prius manus iniecit. Mihi caput confregi-
sti . confregi equidem , nam noctu impetum in
meam fecisti domum. Tales igitur concessiones
legibus freti nonnunquam facimus . Huiusmo-
di vero negationes legem declinant,Mihi filium
occidisti : non ego quidem , sed lex occidit.Hæc
autem omnia ita oportet respondere , cum dua-
rum legum altera iubet hoc faciendum , altera
non vetet . Quæ igitur in aduersarios dicenda

s.i.j.

sunt, ex his omnibus colliges. Post hæc autem eos
rum quæ ante dixerimus iteratione breuis est ad-
monitio adhibenda. Ea vero est vtilis omni tem-
pore: quamobrem & singulis in speciebus ea ite-
ratione vtendum est. Verū in accusationibus ma-
xime & defensionibus ea congruit. Itidem quoq;
in suasionibus atque dissuasionibus. Neque solū
ea hic commemorare quæ ante dixerimus quemad-
modum in laudando & vituperando, verum
etiam atimos iudicū in benevolentiam nostrā
conciliare, & in aduersarios concitare debemus.
Hanc vero iterationem in orationis partibus po-
stremam constituimus, hæc enim facit vt remi-
niscaris summatim quæ dicta sunt enumerando,
aut ratiocinando, aut interrogando, tua quidem
quæ optima sunt: aduersariorum autem, quæ ne-
quissima, si quidem interrogationis figura vti vo-
lueris. cuiusmodi autem vnumquodque horū sit,
ex ijs cognoscere possumus, quæ superius dicta
sunt. In benevolentiam vero nostram iudices cō-
ciliabimus, & in aduersarios concitabimus ex ijs
beneficijs, vt etiam in deliberatio genere sum-
matim ostendimus, quibus nos aut amici nostri
ipsoꝝ à quibus iniuriam suscipimus, ipsorumve
necessarios, seu iudices ipsoꝝ, vel eos qui eis curæ
sunt, siue affecerimus, siue afficimus, siue sumus
affecturi, & si ipsis dixerimus nunc tempus esse
referendarum pro susceptis beneficijs gratiarū.
Et si eos in commiserationem, si opus fuerit, ad-
duxerimus. Hoc autem eò faciemus, quò nostrā
in auditores benevolentiam demonstremus, &
quàm indigne ob ea quæ male passi fuerimus aut

patimur, passurive sumus, miseria premimur, nisi hi nobis adiumento fuerint. Si vero nihil nobis adsit huiusmodi, commemorabimus quibus bonis priuati fuerimus, aut priuamur, aut priuabitur, vbi iudices nos neglexerint. seu ut nūquam boni quipiam naēti fuerimus, aut nanciscimur, aut naēturi sumus, nisi ab ijs auxilium meruerimus. Ex his nanque commiseratione nos dignos constituemus, & auditores nobis conciliabimus. Aduersarios vero calumnijs circunuentos in insuidiam & odium apud auditores ex horum contrarijs adducemus, cum ostenderimus ab ijs aut horum amicis auditores ipsos ipsorumve necessarios mali quipiam indigne passos, aut pati, aut passuros. Ex huiusmodi enim rebus ad odium & iram in aduersarios rapientur. Sin autem hæc fieri commode nequierint, ea in vnum redigemus, quibus auditores in aduersarios ad inuidiam concitemus. Inuidia nanque propinqua est odio, his autem summatim inuidetur, si eos indigne fortunatos, & ab auditoribus animo alienos ostenderimus, percurrentes quām multa bona iniuste passi fuerint, aut patiuntur, passurive sunt. Aut quām nunquam nullius boni indiguerint, vel indigent, vel indigebunt, aut quām in nihil vñquā mali inciderint, seu incident, seu incident, nisi nūc à iudicibus puniantur. Ex his igitur rebus auditorū nobis animos ad benevolentiam in conclusionibus constituere, & in aduersarios contrā cōmouere poterimus. Ex omnibus vero supradictis accusationes defensionesque quām aptissime ordinabimus.

f.ijj.

De quæstionis speciebus.

Værendi autem species separatim quidē
 q ipsa raro constituitur, sed alijs speciebus
 commiscetur, & aduersus contradic̄
 nes maxime est vtilis. Veruntamen ne huius nos
 ordo lateat, si quando vel oratio, vel vita homi-
 num, aut actio, aut ciuitatis administratio quæ-
 renda cōtingeret, item etiam hac de parte sum-
 matim percurram. Est igitur quærentibus eodē
 quasi modo exordiendum, sicuti etiam calumnia
 circunuentos oportere docuimus. Quare cū ido-
 neas in principijs causas attulerimus quibus id
 recte facere videamur, ita ad quærendum venies-
 mus. Causæ autem congruent in ciilibus qui-
 dem conuentibus, quodd aut contentione quadā,
 quin potius ne auditores lateat, id facimus: de-
 dum quodd nobis hi prius molesti fuerint. In pri-
 uatis vero vel inimicitias vel patras eorum qui
 queruntur consuetudines, vel in eos ipsos bene-
 uolentiam, vel vt quæ agunt remittentes, non
 amplius hæc faciant, proferre oportebit. In pu-
 blicis autem, si legitimū & iustum & publicam
 vtilitatem proferemus. Ex ijs autem & his simi-
 libus exordio cōstituto, ac singulis deinceps pro-
 positis aut dictis aut gestis aut cogitatis quære-
 mus, eaqe demonstrabimus & iustis & legitimis
 & priuatis & publicis vtilitatibus aduersari. Et
 omnia demum cōsiderabimus, si quo in loco ipsa
 sibi vel moribus proborum hominum, officiis
 dissentiant. Sed ne in singulis enarrandis longio-
 re vtamur oratione, quò pluribus illustrium stu-

diorum aut rerum aut verborum aut consuetus dinum res eorum quos quærimus , aduersari ostenderimus , eo ipsos obscuriores apud auditores constituemus . Opus est autem non tristi & acerbo quodam, sed miti mansuetoque vultu quem ramus . Hoc enim modo verisimiliores reddentur apud auditores habitæ orationes , & oratores ipsi nullum de se relinquunt insimulationi locū . Vbi vero diligenter omnia quæsieris, atque amplificaueris, orationis exitum breui iteratione terminabis , & vt eorum quæ dicta fuerint auditores reminiscantur efficies . Has igitur species vbi hoc pacto constituerimus , pulcherrime ipsis ut poterimus .

Peroratio antedictorum omnium per enumerationem & amplificationem.

Pus est præterea orando & scribendo
in id quam maxime enitamus labore, mûisque, vt pro rerum natura verba accommodemus, & ita nosmetipso trita consuetudine ijs cunctis exerceamus , vt eorum usus nobis in promptu sit, atque vt ex arte quidem dicere possimus, tum in priuatis publicisque disceptionibus, tû ijs etiâ in sermonibus, quos aduersus alios habuerimus, plurima hinc & artificiosissima adiumenta suscipiemus . Elaborandum est etiâ vt non circa verba orator duntaxat, verum etiâ circa vitâ quam antedictis speciebus exornet, atque magnificet, suam diligentiam omnem studiumque accommodet . Nam vitæ compositio & ad suadendum, &

l.iiiij.

ad boni & æqui viri existimationem adipiscendā conduceit plurimum . Primum igitur diuidendæ sunt secundum omnem disciplinæ distributionē, quid primum, quid secundum, quid tertium, quid quartum tractandū sit . Demum ea tibi sunt præparanda, quæ circa auditores attēduntur, de quibus in exordijs docuimus . Enīnuero beneuelentiam à persona tua captare poteris , si promissis infistas, & eosdem amicos in omnem vitam tuea re, neque in alijs actionibus inconstans esse , sed ijsdem semper vti videare . Attenti autem fient auditores, si his in negotijs verseris , quæ & magna & honesta sunt, multisque conducant . Cum vero beneuelos auditores reddideris , vbi ad negotiorum expositionem abs te deuentū est, quæ cunque propulsionem malorum, bonorum autem continēt exhibitionē, facilè apud illos admittuntur: quæcunque vero secus sunt , rejciuntur . Sed pro celeri & aperta & verisimili narratione hæc sunt tibi facienda . Celeriter autem absolues, si non omnia volueris simul agere, sed prius primo, & quod reliqui est deinceps . Dilucide vero, si non statim relicta actione in alias res prius trāsieris , quam illam absoluueris . Verisimiliter autem , si nihil à tuo more alienum agas , item si non eosdem finxeris & inimicos tibi & amicos esse . Ex his autem probationibus eas assumerimus , de quibus ita scientiam ad perficienda negotia tenemus , vt eam alijs interpretari & explicare possimus . De quibus autem scientiam non habemus, eas prout sæpius accidere solent, adsumemus . tutissime namque in huiusmodi re-

bus egeris, si consuetudinem sequi volueris. In certamine vero contra aduersarios, si quidem oratione contenditur, ex ijs quæ dicta sunt nostram confirmationem faciemus. Sin vero contractibus hoc faciemus, si secundum leges & non scriptas & scriptas, cum testibus quam optimis, ac tempore præfinito eos confecerimus. Ex conclusione vero eorum quæ dicta fuerint, reminisci auditores faciemus, si quæ gesta sunt, summatim rursum dicemus. Ex his autem quæ agimus, ita commonebimus, quandocunque eadem negotia vel similia prioribus tractemus. Benevoli autē nobis erunt auditores, si ea gesserimus quibus aliquid beneficij suscepisse aut susceptere aut suscepturi videbuntur. Magnas autē res geremus, si ea negotia tractauerimus quæ multorum sint bonorum causa. Hoc igitur modo quæ ad vitam pertinent, præparanda sunt: ex priore autem instituto circa orationem est exercitatio adhibenda. Sacrificia vero, vti præmissum est, faciemus ad deos quidem pie, ad sumptus autem moderate, ad spectacula vero splendide, ad ciues autem utiliter. Et aduersus immortales quidem deos ea habebunt pie, si patro more sacrificemus: ad sumptus autem moderate, si non quæcunque missa fuerint, ab his qui sumptibus præsunt consumantur: ad spectacula vero splendide, si magnifico sint apparatu constituta: ad ciues autem utiliter, si & equites & grauioris armaturæ pedites belle instructi pompa celebrant. Quæ igitur hoc modo mortales in Deos fecerint, pie certe fecerint. Eos autem

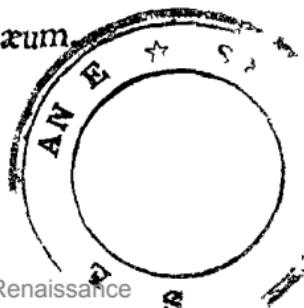
amicos comparabimus qui sint nobis moribus non dissimiles, & quibus eadem que etiam nobis conducant & quibus magnis in rebus communis nobiscum fortuna sit. talis enim amicitia per durat maxime. Socios autem eos facere debemus, qui & iustissimi sint, & non mediocri valeant potentia, & in proximo habitent. hostes autem faciemus qui horum sint contrarij. Suscipiendum autem bellum in eos est qui Remp. aut eius siue amicos siue socios iniuria violare moliuntur. Presidia autem habeamus oportet aut nostra, aut sciorum, aut hospitum causa. & primo quidem nostra, demum sociorum, tertio vero hospitum. De tributis autem id quidem est optimum quod a priuatis prouentibus ac possessionibus proficietur: secundum vero a censibus: tertium autem a pauperibus, qui sua corpora ministerijs prebent. ab opificibus autem arma, a locupletibus vero pecuniae. De administratione autem Reipub. popularis quidem principatus est optimus, in quo leges optimatibus honores distribuunt. plebs vero neque dandis priuatur suffragijs, neque fermentis quidem sententijs. proxima vero illa est, in qua leges a ditioribus affici contumelia plebem non sinunt. Principatus autem paucorum duo sunt genera. aut enim est ex amicitia & societate quadam, aut a censibus. Necesse autem est socios faciamus cum ciues minus ex se potentes sunt, qui tum solum, tum oppida tueantur, aut hostibus repugnant. Est autem societas omitenda, cum aut eam facere non sit opus, aut socij longe a nobis distent, neque potentes sint qui op-

portune adsint. Ciuis autem bonus est, qui amicos ciuitati vtilissimos comparat, inimicos vero & paucissimos & infirmissimos, quique sine villa priuatorum bonorum publicatione prouentus cōparat quamplurimos, & qui sese iustissimum præbens, eos in quæstionem agit qui Rerump. aliquid per iniustitiam violent. Largitionibus vero vtuntur omnes, aut quoniam aliquid inde sperant commodorum, aut quod susceptorum beneficiorum gratiam referant. Obsequuntur autem omnes aut lucri aut honoris aut voluptatis aut timoris gratia. Commutationibus vero vtuntur omnes aut sponte, aut inuite. omnes enim actio-nes aut vi aut suasione aut fraude aut occasione perficiuntur. In bello autem vincitur aut fortuna, aut corporum multitudine, robustitatēve, aut pecuniarum copia, aut opportunitate locorum, aut virtute sociorum, aut consilio & calliditate imperatoris. Socios vero delinquendos putant aut maiore vtilitate, aut belli solutione. Iuste au-tem agere est communes sequi vtilitatis consue-tudines, parere legibus, priuatāq; pacta seruare. Conducit autem corpori quidem bona habitudo, & formæ dignitas, aut vires, & bona valetudo. animo vero sapientia, prudentia, fortitudo, tēperātia, iustitia. His autē vtrisq; pecuniæ & ami-ci. Inutilia vero sunt horū cōtraria. plurimum ve-ro vtilitatis affert bonorum ciuium multitudo.

F I N I S.

Parisijs apud Simonem Colinæum.

M. D. X L.

WILLIA S LLOC

Pines Bend Road

Ossining, New York

Centre d'Etudes Supérieures de la Renaissance

Centre d'Etude et de Recherche